اثرینگ بیلگی لری

آتی:	تورکستان بیره‌می ایرگنه‌قون
یازووچی:	داکتر امین الله نایل خانکیلدی
مهتمم:	محمد حلیم یارقین
باسمه نوبتی:	بیرینچی، ۱۳۹۶ قویاش ییلی
باسمه ییری:	ترکیه جمهوریتی
سانی:	۱۰۰۰ جلد
دیزاین:	بولوت

اوشبو کتاب، حرمتلی حاجی باتور دوستُم نینگ مالی یاردَمی بیلن چاپ قیلیندی.

تورکستان بیره می

ایرگنه قون

داکتر امین الله نایل خانکیلدی

استاد محمد حلیم یارقین اهتمامی بیلن

بسم الله الرحمن الرحيم

بسمه تعالی

حرمتلی و قدرلی اوقوچی‌لریم!

گرچه، رومان کتابلری «باش سوز» بیلن باشلَنمه‌یدی. بینه هم مین خاهله‌دیم‌که بیرینچی اثریم بولگن قولینگیزده‌گی **«تورکستان بیره‌می ایرگنه‌قون»** آتلی رومان کتابیمنی، «باش سوز» بیلن باشله‌سم. البته بو کتاب‌ده، باشیدن اداغیگچه اونگیزگه چیقه‌جک کوپینچه نیرسه‌لر، خلق آغزیدن ایشیتگنلریم‌نینگ یانباشیده، شخصی نظریم و خیال کوچیم بیلن هم بیزه‌گن من. ان‌شاءالله قیزیقه‌سیزلر!

مجازاً ایمَس، توغریدن سیزلر بیلن بولماغ، بیلگنلریمیز بیلن بیر-بیرآویمیزگه یرر ساغله‌ماغ، هیجان و سیوینچ‌نی بیرلیک‌ده یشه‌ماغدن ایشانینگ که جدا خورسند من. بوکونگچه یازگن کوپلرچه شعر، قیسقه مقاله و شیرین سوزلریم‌نینگ توپله‌مینی بیر آره‌گه کیلتوریب، سیز عزیزلریم‌گه سونه‌آلمه‌گن و تقدیم ایته‌آلمه‌گن بولسم هم، پارچه- پارچه، کیم احتفال‌لرده و کیم اجتماعی ترماقلر آرقه‌لی شعرلریم، مقاله‌لریم و اینیقسه، یازولریمنی اوقیگن‌سیزلر. فقط سونگ پیتلرده، کیم مُهم و اونوملی مسأله‌لر باعث بعضی گرچکلرنی، بعضی کیشی‌لرنینگ بیلشینی و شاشگن یولیدن قه‌یتیشینی کوتیب، قولینگیزده‌گی اوشبو (**تورکستان بیره‌می ایرگنه‌قون**) آتلی رومان‌نینگ یازیلیشینی احتیاج کوردیم.

بیرینچی‌دن، یوز و بیش یاشیده‌گی بوبام حاجی صادق بای «خانکیلدی» نینگ ایشیتگن، کورگن و یشه‌گن تجربه‌سیدن، و اینیقسه؛ اوزیم‌نینگ دشت و قولده بوبام بیلن اوتگن بیگیرمه بیتی بیللیک عمریم‌نینگ تجربه‌سیدن یولگه چیقیب، اوچ بیل‌دن بری اُوستیگه اویلب، توشینیب و قدیریب، بار یوق نوت آلگن و ایشیتگن کیم واقعیتلرنی تاریخ شکلی‌ده ایمَس، رُمان شکلیده اوشبو کتاب‌ده سیغدیریش‌گه همت قیلدیم.

البته‌که هر تاریخی واقعه، رقم‌لر بیلن کون، آی و بیل‌نینگ قید زمان و قید مکانی‌گه اعتبار بیریب یازیلسه هم، کیم تاریخ‌لر بار دیرکه، مکان بار بولگن صورت‌ده و زمان آقیب تورگن وضعیت‌ده بولسه هم، واقعه‌نینگ اُوستیدن مینگلرچه بیل اوتسه اوتسین، یوزلرچه نسل کیلیب کیتگن بولسه هم، قانلی و وحشی واقعه‌لر، انسان حافظه‌سی‌نینگ تا «DNA» هسته سیگه یازیله‌دی. ایستَر- ایسته‌مَس، ارثی و ژنتیکی بیرشکل‌ده، نسل‌دن نسل‌گه اوتیب و تامیرلریده‌گی

تامچی–تامچی قانگه، سونگ سُولیغیگچه (نفسیگچه) موجود بیرشکل‌ده آقیب توره‌دی. و او دهشت شُعورینی، توغیلیشیدن اُولیمیگه‌چه تاشیدی. شو باعث، ذهنیده و روحیده هر دایم او واقعه‌لر تازه توره‌دی.

بیز تورک ملتی‌نینگ، اینیقسه بیز اوزبیک و تورکمن بُویلری، آتیمیزنینگ نعلی یولده قالسه هم، چاریغیمیز بیرتیلسه هم، یولیمیزدن قَیتمس‌دن یوریمیز. چونکه، بیز تورک اوغلی اوزبیک و تورک باله‌سی تورکمن میز. خاه اوزبیک خاه تورکمن، خاه قازاق خاه قیرغیز، بیز تورک میز دیدیک و یول‌گه چیقدیک. «کوپ چاریغ بیرتتیم بو تاغ و تاشلرده!.. یاشلیگیم، بو آدرلرنی بویله‌ماغ بیلن اوتتی باله‌م!» دیگن آته و بوبام‌نینگ، تیرمنگن تاغلریگه چیقتیم. تاشلر بیلن کوره‌شتیم. آدرلرنی آدیم–آدیم بویلب گیزدیم. آته‌لریمیز، نیمه یه‌یب نیمه ایچکن بولسه، نیمه کیبب نیمه گپورگن بولسه کوردیم. هر بیر تورک بویی‌نینگ سیوه‌دیکانلرینی چلابی‌دن دیله‌مه‌سیگچه، تورکمن ایشلیکی‌سیدن اوزبیک پلویگچه، اله‌چه‌سیدن شالی‌گچه، گیلمیدن، قالینیدن، کیگیزیدن بوریاسیگچه، باغیدن خیشاوه‌سیدن راغی‌نینگ سوله‌مه‌سیگچه، اوتلاغیدن، یازلاغیدن قشلاغیگچه، آتیدن، تیوه‌سیدن، قوییدن، هوکیزیدن اینک ایشَکیدن قوی و قوچقاریگچه، دریاسیدن اریغیدن حوضیدن قودوغیدن بُلاغیگچه، اوراغیدن قیراغیدن چاریغیدن پَیتاوه‌سیگچه، توقیمیدن هیزنگیسیدن خورچینیدن قاب و قناریدن ارغمچیسیدن هاییلیگچه، قاوده‌سیدن خرمنیدن خوریدن چپریگچه، بهاریدن یازیدن کوزیدن قیشیگچه، بیره‌می‌دن طوی‌دن قوتلاویدن اوغلاقیدن گوره‌شی‌دن توپ و چیللیگی‌گچه، قوشیغیدن توله‌سیدن دومبوره‌سیدن دفیدن غیژه‌گی‌گچه، نیمه بولسه بو کتاب‌ده اوچره‌شه‌سیز.

آته‌لریمیزدن، بیزگه یادگار نیمه قالگن بولسه، آقسقال‌لیک و آق سللەلیک، الەچه تون‌لیک بوبالریمیزدن، چپه یقه ملّه گوپیچه‌لیک، بخمل شلوارلیک و بیلی باغلیغ عمکی‌لریمیز و کتته اکه‌لریمیزدن، قولیگه اِیلَک آلگنده، قاب–قاب اون‌نی ایلَب، تاغره–تاغره خمیر یوغیریب، بیر خمیردن قیرق تورلی آش تیارلگن، شفتالی گُل قَرس بیلن باشی تارتیب باغلنگن مامه‌لریمیزدن سوره‌دیم و یازدیم بو کتابنی. قتلمه، سمسه، چغیلتی، لاچیره، یوفقه و پتیر پیشیره یاتگن آپه سینگیل‌لریمیزدن، اینک ساغیب سوت، قیماغ، پنیر، قتیغ و یوغورت تیارلب تورگن بختلی کیلین قیزلریمیزدن سوره‌ب یازدیم هر سطرینی. جُولَکی‌لرده سووگه توشیب اریغ‌نینگ قُومیدن قومدقه توزه‌تیب اوینه‌ب تورگن، تارکوچه‌لرده آششیغ اوینه‌یاتگن باله‌لر و یاغاچلرنینگ توبیده قاورچاچ

اوینەیاتگن قیزان شاەلردن و باشباش‌گە کیلیب میدە-میدە کولیمسب، بیر-بیرآولری بیللن غُدغُدلەشیب، قرس و رومالچە‌گە چیرمە اوریب، ایشتان‌باغ توقیب و تاقی چیرازلەیاتگن بوی قیزلرنینگ آغزیدن یازدیم کلمە-کلمەسینی.

تلویزیون، تیلفون و انترنت کبی تکنالوژی‌نینگ قوللنیش و ایشلەتیش سرحدی، تا تورت یاشیدە‌گی بالە‌گچە توشگن بیر چاغدە یشەیمیز. البتە‌کە، یرەریگە قرشی ضرری هم بار. تکنولوژی‌نینگ یایرەلیشی، کلتوریمیزگە قرشی بویوک بیر حملە سنەلەدی. هر اولکە، اوز کلتورینی و تورە(عنعنە)سینی، باشقە اولکە یشاوچیلریگە حاکم قیلماغ خاهلەیدی. دنیانینگ ینگی سیاستی و پولیتیکەسی کیرەگی، سلاح و قورال بیلن باشقە بیر اولکەنی قولگە کیلتوریشدن کوپراغ، اقتصاد و کلتور یولیدن او اولکەنی قولگە کیلتوریب استعمار قیلماغ اوچون کیچە-کندوز پلانلر ترقەتەدی. شونداغ بیرحساس پیتدە ایسە بیزلرگە توشگن وظیفە، کلتوریمیزنی و تورەمیزنی قوریماغ قالەدی. بونینگ هم یالغیزگینە بیرتە یولی قالگن. اجدادیمیزدن بیزگە قالگنلرنی و کیرەک آتەلرمیز، آنەلریمیز، بوبا و مامەلریمیزدن اورگنگن و ایشیتگن نیرسەلریمیزنی، ایرتەکی کون بالەلریمیزگە آیتیش و اورگەتیش اوچون، بیر یبرگە نوت آلیب و یازیب سقلەماغیمیز دیر!.. آلگن و یازگن نوتلریمیزنینگ، محلی گزیتە، نشریە و مجلەلرگە یایملب، ممکن بولسە کتاب شکلی‌دە یازیب باسمەدن چیقاریشیمیز کیرەک دیب اویلەیمن. هیچ بولمسە، آلگن نوتلریمیزنی کیم فرصتلردە اوز بالەلریمیزگە قصە قیلیب بیریش بیلن آزهم بولسە کیم اونوتیلمَس واقعەلرنی سونگرەگی بیر نسل‌گە تاپشیرگن بولەمیز. البتە بو هم کتتە بیر خذمت سنەلەدی.

کیچیکلیگیم‌دن بیری، هر اولوغوار و آقساچلی بویوکلریمیزدن ایشیتگن نیرسەلرنی نوت توتر ایدیم. و شو بیلگیلرنینگ سایەسیدە، کوپلرچە قیسقە مقالەلر هم یازدیم. بو کتابیمنی یازگینچە اویلەگنیم، توشونگنیم و قیدیرگنلریمنی، عقل و هوشیم‌نینگ ایرگنیچە، کوزیمنینگ کورەآلگنیچە، تیلیم‌نینگ تاولنەآلگنیچە قلم‌گە آلیب، قاغاذگە توکماغگە غیرت کورسەتدیم. ان‌شاءالله تورەمیز، تیلیمیز، یورتیمیز و ایلیمیز اوچون آزگینە هم بولسە یرەرلی و فایدەلی بولەآلگن‌من دیب توشونەمن. یوجە ربیم الله(ج)، کوچ و ساغلیگیمنی قویگن صورتدە، ایلیم، بیلیم، تیلیم، تورەم و یورتیم اوچون سونگ سُولیغیمگچە خذمت‌گە دوام بیرەمن ان‌شاءالله.

حرمت بیلن

داکتر امین الله نایل «خانکیلدی»

ای تورک اوغلی!...

ای تورک ملتیم!...

ای باتور تورک‌قانلی اوزبیک و تورکمن ییگیتلریم!

اوندیک بیر چاغ کیلگه‌ی که، کیچمیشینگیز، اوتمیشینگیز و تاریخینگیز بیلن، گاه فخرلنه‌سیز گاه قینولنه‌سیز!..

تاریخ صفحه‌لرینی آغدرگینچه، هر صفحه‌گه باقیب گاه قوانه‌سیز، گاه بُوغزینگیز تیقینه‌دی. البته، تاریخ بوییچه قازانگن و قولگه کیلتورگن کوپینچه نیرسه‌لرنی قه‌یته‌دن قولدن بیره‌آله‌میز. و هرتورلی نیرسه‌نی، حتی یاووزلرنینگ خیانتینی بیله اونوته‌آله‌میز. بیراق، قولدن بیریلمه‌یشی کیره‌ک بولگن و اصلاً ییتیرمه‌یشیمیز کیره‌ک بولگن نیرسه‌لر ایسه، کیملیگیمیز! اوزلیگیمیز! یوره (عنعنه)میز و توره(کلتور)میز دیر!.. شو انیق دیرکه، تورک ملتی‌نینگ هیچ بیر بُویی، هیچ قچان توره‌سیز و یوره‌سیز یشه‌آلمه‌گن و یشه‌آلمه‌یدی!...

کیم مینگ ییل بلکیم‌ده کوپراغ، دُنیانینگ اوچ قطعه‌سی بو توپراغلردن اداره بولگن. اینگ بویوک سلطان‌لر و اَمیرلر بو توپراغده ییتیشگن. کیلیب-اوتگن برچه تاریخچیلر یازگن تاریخ اثرلریده، و برچه شاعرلر یازگن شعرلریده، اوشبو جغرافیه‌نی **«تورکستان»** دیب نامله‌گن. تاریخ و دیوان کبی کتابلریگه آلتین خط بیلن یازگن‌لر.

اوشبو گوزه‌ل یورت، تورت تاماندن آشیلمَس تاغلر و کیچیلمَس دریالر بیلن اوره‌ب آلینگن. بیر تاماندن تورکستان تاغلری باشقه تاماندن ایسه پامیر تاغلری، بیر تاماندن البُرز تاغلری و باشقه تاماندن ایسه آمو دریا.... بو یورت و بو توپراغلرده‌کی ملت، آته و اجدادلریدن قالگن توره

(کلتور) و یورە(عنعنه)لر بیلن یشب تورگن. تورەلریدن باشقه قانون، بیگ و خان‌لریدن باشقه ارباب و ایلخان تانیمه‌گنلر. کوک تینگری(الله)دن باشقه‌سیگه بویون ایگمه‌گن و بوکمه‌گن دیر. اوز ملتیدن باشقه، غیری ملت‌گه ایشانمه‌گن بویوک و باتور بیر ملت دیر تورک‌لر...

اوشبو یورت‌نینگ ایرکگی و خاتونی تاغ کبی هیبتلیک، لیکن ساکن. باله‌سی و قیزی، کیله‌جک‌گه توغری مینگلرچه امید و ایستک بیلن، قینب و جوشیب مستانه آقیب تورگن توب-تونوغ دریا کبی دیرلر. کتته-کیچیک، یاش و قری بیر-بیراویگه قرشی حُرمتلیک و سایغیلیک دیرلر. بو یورت‌نینگ خلقی، تاریخ بوییچه مهمان سیورلیک توره‌سینی قوریب کیلماغده‌لر. توق کوزلیک، کینگ یوره‌کلیک، بولیب یوره‌گی اوزی بیلن تیلیده‌گی سوزی بیر دیر، اوزی و سوزی بیرته بولگن بو ملت، هیچ بیر زمان اصالتیدن اوزگرمه‌گن، محنتکش و توپپه توغری الله‌نینگ قُل‌لری دیرلر..

تورکستان‌نینگ هر بیر یورتی و هر بیر کوی و قشلاغی، اَیریم گوزه‌للیکلرگه ایگه. بیر-بیریدن فرقلی طبیعت و بیر-بیریدن باشقه‌چه منظره‌لری بیلن، خوددی بیر جنت یورتی. باشی کوک‌گه ییتگن، تورت فصل‌نینگ اوچ فصلی بوییچه، یورت‌نینگ اینگ حُرمتلی آقسقالیگه اوخشب، آپپاق قاردن اوستباش کیگن مغرور تاغلر و تاغلرنینگ ایته‌ک‌لریدن آقیب کیله‌یاتگن زُلال‌دیک تونوغ سوولر. و اوشبو سوولر، شهرگه کیرمَس‌دن آلدین مست دریالر اویوشتیریب تغین، اوینه‌ب-کولیب دریا-دریا شهرگه کیره‌دیرلر. هرتامان میوه‌لیک و میوه‌سیز یاغاچلر بیلن قبله‌نگن یم‌یشیل بیر یورت‌دیر تورکستان. کوچه‌لر و تارکوچه‌لرنینگ قپتالیده ایکیلگن سِره‌لیک قطار-قطار یاغاچلرنینگ تگیدن آقیب تورگن اریغلر، و هرکوچه بوییچه بیرته-ایکّیته کینگ میدان‌لیک مسجدلر و تورت تیگره‌گی چنار یاغاچلری بیلن بیزنگن مسجد حوضلری. اوشبو حوضلرنینگ تیگره‌گیده ایکیلگن چنارلرنینگ سایه‌سیده بوریا توشه‌لگن سُپه‌لر و اُوستیگه یانباش تشلب صحبتلشیب یاتگن انسانلر... بو یم‌یشیل و کوز قماشتروچی منظره، البته‌که کینگ تورکستان‌نینگ برچه یورتلریده حینی‌دیر و بیر-بیرآویگه جدا اوخشه‌یدی...

گوزه‌ل تورکستان‌نینگ چیرایلی یورتلریدن بیرته‌سی ایسه، مینینگ توغیلگن یورتیم گوزه‌ل

سرپلیم. سرپل شهری هم، بشقه تورکستان شهرلری کبی منظره‌لیک و یخشی بیر طبیعت‌گه ایگه. کون چیقه‌ری و کون باته‌ری تیپه‌لر بیلن، یوقاریسی یینه باشی قارلیک ایرکینگن (مغرور) تاغلر بیلن و ایته‌گی ایسه، یم‌یشیل سایلری و باغلری بیلن، هواسی و جان بغیشیلاوچی بیر طبیعتی بیلن کوز قماشتیره‌دی. اوشبو یورت، بار بولیشیدن بیری، تورلیک-تورلیک آتلرگه تانیلگن. بیراق، اینگ سونگ ایسه سرپل آتینی، اوشه چاغ‌نینگ حاکمی بولگن سلطان حسین بایقرا تامانیدن آلگن. گرچه، سرپل‌نینگ تورت بیرتامانی کتته و کیچیک اریغلردن سوولەنیب تورگن بولسه هم اینگ مهمی، هیبتلیک و لیکن مهربان تاغلرنینگ بغریدن آقیب تورگن «آق‌دریا و قاره دریا» دیر.

آق‌دریا و **قاره دریا** شهر ایچیگه کیرمَس‌دن آلدین، خوددی ایکّی سیوگیلی و عاشق کبی شهر تشقریده کوریشه‌دی. تغین، (سونگره) ایکه‌له‌سی قول-قولگه توتوشیب، اوینەب-کولیب شهرگه کیره‌دی. هر بویده اوزون و کلته یاغاچلر، گویا کیلین-کیاونینگ کیلیشینی تماشا قیله‌دیکاندیک ایکّی تامان‌ده صف توتگن. اوشبو یاغاچلرنینگ یاله‌لری و یاله‌چه‌لری‌نینگ یشیل یفراغلری، خوددی باله‌لر و قیزچه‌لر کبی، تاغلردن ایسیب تورگن شمال بیلن خوشلیکدن اوینەب، خوش‌کیلدینگیز قوشیقلرینی زمزمه قیله‌دی. آق‌دریا و قاره دریا، بیرته بولیب **سرپل دریاسی** آتینی آله‌دی. سونگره، شهرنی ایکّی‌گه بُولیب اورته‌سیدن اوتیب کیته‌دی.

دریانینگ کونچیقه‌ری کیچیک امام و کون‌باته‌ری ایسه، کتته امام منطقه‌سی. یوقاریسی، بغریدن آقیب تورگن اوشبو دریانینگ مهربان آنه‌سی بولگن تاغلر. ایته‌گی ایسه، اوشبو دریانینگ فیضیدن و برکتیدن، یم‌یشیل منظره‌لیک و تیم-تیگیس بیر جنتِستان بیر...

کتته امام‌نینگ تیگره‌گیده‌گی بیر چرباغده، قرسی عرقچینیگه پینگله‌نگن، ایکّی اوروم اوریلیب آرقه‌سیگه تشله‌نگن ساچلری‌نینگ اوچی بیلیدن کوریب تورگن، کینگ آلین(پیشه‌نه)لیک، قاپقاره قلین قاش و قباغلیک، شیشکن و توشکن کوز قپاغلری، یوزیده و آلنیده روزگار مهندسی‌نینگ چیزگن حیات نقشه‌سی‌نینگ چیزگیلری و گُرسیللگن کیکسه بیرعیال...

قُوللرینی تیزەسیگە قوییب: «یا الله» دیب، اوتیرگن ییریدن ایاغگە توردی. ایاغگە تورگینچە کوریلدی چناردیک بوی و باشی. یتمیش یاشینی آشگن، بیراق حاضر هم بیلی توپپە توغری و تیپتیکە بیر خاتون...

هوا، بهار هواسی. ایرتانگ یَلی سیکین–سیکین ایسیب تورگن. قویاش ایسە، ینگی کیچیک امام تیپەلری‌نینگ آرقەسیدن خمار کوزلرینی آوقەلب، سرپل خلقینی و طبیعتی‌نی سلاملب تورگن. تازەتدن یفراغ آچگن یالەچەلرنینگ آرەسیدن ایسە، قویاش نورلری هرتامان اینجودیک ساچیلیب تورگن و اوشبو یالەلردە سَیرەب تورگن قوش‌لر....

ایرتانگ نمازی اوچون طهارت آلیش‌گە چیقگنی‌دە، طهارت سووی اوچون تندیر–اوچاغ دالانیگە باریب، آقشم تولدیریلیب قوییلگن چایغولچەلرگە ایلیق سوو آختردی. اچینرلی‌کە، چایغولچەلردە ایلیق سوو یوق ایدی. نماز قضاء بولمەسین دیب، ساویغ سووگە طهارت آلیب ایرتانگ نمازینی ادا قیلیش اوچون تامیگە کیردی. طبیعی دیرکە، جدا اچچیغی کیلگن ایدی.

برچەنینگ تندیر–اوچاغلریدن توتون حلقە–حلقە کوکگە یوکسلیب بولوت‌لرگە قوشیلماغدە ایدی. سیکین‌گینە تامیدن چیقیب ییندە تندیر–اوچاغ ساری کیلدی. قُولیگە کساونی آلیب اوچاغنی و تندیرنی قوزغلەویردی. کول‌لرنینگ آرەسیدە اوشمەگن قوغ و چوغ الاو آختردی. کوپ آختردی... بیراق، ماس‌گینە قیزیل یانیب تورگن بیرتە قوغ کومیر هم تاپەآلمەدی. اچچیغی کیلیب، قولیدەگی کساو بیلن تندیر–اوچاغ دالانی‌نینگ اُوستیگە چیقتی. آقشم ساغیلگن سوتلرنینگ قیماق‌لرینی اَیریب و سیریب تورگن کیلینیگە بقیردی:

«بایبچە خاتووون!.. تورک تورەسیدە، هلە ایلخانلیک تورەسیدە، تندیر–اوچاغ الاوی‌نینگ اوچیریش بارمی دیر، هە؟ ایتگیل چی بایبچە خاتون!..» دیدی.

بایبچه خاتون، قولیده‌گی قیماق چومیشینی براقیب، تندیر–اوچاغ دالانی‌نینگ اُوستیدن قنداغ اینگنی‌نی اوزی هم بیله‌آلمه دی. قُوللری تیتره‌ب، ایاغلری بیر–بیراویگه اوره‌لگندیک بولیب تندیر–اوچاغ‌نینگ باشیگه کیلیب نفس آلدی. آنه خاتون‌نینگ قرشی‌سیده تورماغ جسارت ایستر ایدی البته.

آنه خاتون، اگرکه بیرکیشی‌گه باقیب قره‌سه، قاشلری چتلب کوز قپاغلری یيريدن اوینه‌ویریدی. گویا، کوزلریدن الاو چیقر ایدی. شوندیک باقر و قره‌شرایدی آنه خاتون. یالغیزگینه بایبچه خاتون گه ایمَس، برچه‌گه باقیش مزاجی شونده‌ین ایدی. اَیریچه، سرپل عیاللریگه شوندیک باقرایدی. باقیشلری، سیسی و توریشی بیر باشقه ایدی آنه خاتون‌نینگ. هله اوپکه‌له‌نگن و اچچیغی کیلگن پیتلرده‌گی هیبتینی سوره‌مه‌ینگ!.. هیبتلیک پیتیده، قوغ الاوگه اوخشگن کوزلرنینگ باقیشلری، اونگیده‌گی کیشینی یاقر، قاورر و عقلینی باشیدن آلرایدی...

بایبچه خاتون، قلتراغ سیسی بیلن اوزینی قوتقاریشگه اورینر ایدی:

«آقشام کوللگن ایدیم کو تندیر–اوچاغنی آنه‌م! قه‌یيردن بیلرایدیم اوچیشینی؟..» دیدی.

آنه خاتون، هلی هم تندیر–اوچاغ دالانی‌نینگ اوستیده ایدی. اچچیغی کیلگندن قولیده‌گی کساو بیلن گاه سوت سبدیگه اورر ایدی؛ گاه دالان‌نینگ قپتالیده‌گی توت یاغاجیگه.

«کوللـه‌ماغ نیمه ایشگه یره‌یدی کیلین! کوللرنینگ تگیده قوغ الاولرنی قوییدیز مو؟»

«قویمَس‌من می؟ البته که قویدیم آنه‌م.»

«قویگن بولسه‌نگ، نیمه اوچون سونیپ اوچیپتی خی؟ ایلخان و ارباب‌نینگ تندیر–اوچاغیده الاو سونیب اوچسه، سین کتته سرپل خلقی‌نینگ حالینی هم بیرمرته توشون کور چی! برچه خلق‌نینگ اوچاغی اوشگه‌ی خی او زمان!..» دیدی آنه خاتون.

بایبچه خاتون، تندیر–اوچاغ‌نینگ توبیده چونده‌یيب اوتیرگن و اوتین‌لرنی اوچاغگه جایلب،

کوللرنینگ تگیده‌گی ماسی قالگن الاونی اوفلب- پوفلب، الاو اوچقونلرینی اوتین‌لرگه توتتورماغچی بولیب تورگن ایدی. آنه خاتون، تام‌نینگ اُوستیدن اینیب یانیگه کیلدی. بیر قولی بیلی‌گه و باشقه قولیده کساو، کیلینی گه:

«الاو اوچاغ‌نینگ، اوچاغ ایسه بیر ملت‌نینگ شان و شرفی دیر کیلین قیزیم! شانی و شرفی سُونیب یوقالگن بیر ملت‌نینگ آره‌سیگه اوغریلر و مُفلس‌لر کیره‌دی. بو تندیر-اوچاغ، ایلخان‌نینگ تندیر-اوچاغی! هوش‌قیلگین‌که خلق و بشقه کتته‌کانلریمیز ایشیتمه‌سین! اگر ایشیتسه‌لر، آرقه‌میزدن گپوره‌دیلر.» دیدی.

آنه خاتون‌نینگ کیلینی بولرایدی بایبچه خاتون. تورمیش اورتاغی **یوسف‌بای** ایسه، سرپل‌ده یشه‌یاتگن برچه تورک بُویلری‌نینگ ایلخانی و اربابی ایدی. برچه بُوی‌لر، یوسف‌بای‌دن بویروغ آلرایدی.

آنه خاتون، تندیر-اوچاغ دالانیدن ینگی اوزاقله‌شگن ایدی که، بیرکیشی‌نینگ ایاغ سیسلرینی ایشیتیب قالدی بایبچه خاتون. کور فیضی‌نینگ خاتونی **المه‌خاتون** ایدی کیلگن کیشی. قولیده بیر خاک‌انداز، کیلیب شیپپه‌گینه تندیر-اوچاغ دالانیگه کیردی. سیکین‌گینه ایگیلیب، فیس‌فیس قیلیب بایبچه خاتون‌نینگ قولاغیگه:

«دوگانه جان! بیر نیرسه اوچون کیلدیم. بیراق، بی‌بی آنه‌میز کورمسه یخشی بولمه‌دی.» دیدی.

بایبچه خاتون، المه‌خاتون‌نینگ دردینی دررو بیلیب آلدی و فیس‌فیس‌لبان:

«بی‌بی آنه‌م حاضر تامگه کیردیلر. اما، بینه هم سیز دقت قیلینگ. مین بو ایرتانگ حقیمنی آلدیم. ان‌شاءالله سیزگه نصیب بولمه‌یدی.» دیدی.

المه‌خاتون، خاک‌اندازیگه مونچه الاو آلیب جیم‌گینه قاچتی اویی ساریگه. اونداغ بیر قورقگن ایدی که، ایاغی ایاغیگه اوره‌لیب، انه توشه‌دی منه توشتی اوزاقله‌شر ایدی.

طالع‌سیزلیکنی کورینگ که، آرقه‌سیدن بیر سیس ایشیتیب قالدی:

«هله قره شو خاتون‌نینگ حالیگه!» دیب، تام‌نینگ ایچیده توریب پنجره‌دن سیسینی چیقردی آنه خاتون. المه خاتون، تورماغچی بولدی؛ توره‌آلمه‌دی، بیرنیرسه دیماغچی بولدی؛ دیه‌آلمه‌دی... قلتیرب قالدی تاخته‌گن ییریده.

«بو ملت، اینیقسه اوزبیگیم و تورکمنیم، قنداق اوققی خاتونلرگه قالیبتی یو!.. هی سیزنی، توره‌سیز و همت‌سیز خاتون‌لر!.. هی خُنُک‌لر!.. توره، نیمه دیر؟ سیزگه اورگه‌ته‌آلمه‌دیم. اما اورگه‌نه‌سیزلر. ایستَر گپ بیلن بولسین، ایستَر زور بیلن...» دیب، یوکسک سیس بیلن گپوره‌بیردی.

المه‌خاتون، آنچه اوز تندیر–اوچاغی‌نینگ دالانیگه باریب نفس آله‌بیلدی. دالاندن توریب، آرقه‌سیده‌گی کوچه ایشیگی تامان قره‌دی و کوزی آنه خاتون‌گه توشدی. سُولگن و آلگن نفسی، بُوغزیگه تقینیب قالدی. یخشی بولدی‌که، بویوک آنه تندیر–اوچاغ‌نینگ باشیگه کیلمه‌دی. کور فیضی تامده ایدی. میدان‌دن توریب هیقیردی آنه خاتون:

«فیضی اوغلیم!.. ایلخانلرنینگ تینته‌گی جییه‌نیم! سینگه اَیته‌من هی کور فیضی!.. وی! سین گرچک‌دن و راستدن هم کور ایکن سن کو!..» دیدی.

کور فیضی، یوسف‌بای‌نینگ اینَک‌لری‌نینگ پاده‌وانی ایدی. تامده ایاغلرینی باغدش (چارزانو) قوریب لاچیره بیلن قیماق ییب تورگن ایدی. پنجره‌دن آنه خاتون‌نی کوردی. هاولوخیب ییریدن توردی و تشقریگه چیقتی:

«ایرتانگ–ایرتانگ، آدیمینگیز و قدمینگیز قوتلوغ و شرفلی بولسین، صفا کیلتوردیز اوییمیزگه بی‌بی آنم!.. قنی–قنی، کیلینگ ایچکریگه تامگه کیرینگ! بیز ملت‌ده، توره دیگن نیرسه بار یو؟ توره‌میزده، ایاغ اوستیده توریب ایشیگده گپلشماغ بار می دیرکه، بی‌بی آنه‌م؟..» دیدی.

کور فیضی، بیلیب و خوددی یبریده گپله‌شتی. توره‌دن گپورگینچه، آنه خاتون‌نینگ یبلکه‌سیده‌گی شیطانلرنی قاچیریب اچچیغینی کیتکوزدی.

«وای سین بلاسن بلا، تینته‌ک فیضی!.. وای سین قنداق بیله‌سن آنه خاتون‌نینگ خویی‌نی هه؟..» دیدی و تامگه کیردی. یونگ کورپچه‌نینگ اوستیده تیزه چوکیب اوتیردی آنه خاتون:

«ساغلیک و ایسن‌لیک بولسین فیضی اوغلیم!»

«شانی‌میز، کوچیمیز و شرفیمیز سیزدن بولسین. قنی قولینگیزنی بیرینگ اوپه‌ی بی‌بی آنه‌م!..» دیدی.

فیضی تینته‌ک، بویوک آنه‌نینگ مبارک قوللرینی اوپتی. برچه تورک بُویلری و سرپل خلقی، هرکیلیش‌لریگه کتته و کیچیک، آنه خاتون‌نینگ قولینی حُرمت اوچون اوپرایدیلر. او، اصلیده برچه سرپل خلقی‌نینگ معنوی آنه‌سی ایدی. سرپل خلقی‌نینگ عقلی، بیلگی‌سی و تجربه‌سی بیر بولیب، آتی «بی‌بی خاتون و یا آنه خاتون» بولگن ایدی.

«خیریت بولسین آنه‌م؟ موندق هیبت ایچیده کیلیشینگیز، مینی قورقیتیب قویدی توغریسی. خیر می‌دیر، شر می‌دیر؟..» دیب، سوره‌دی کورفیضی.

«مینی یخشی تینگله و ایشیت فیضی باله‌م! خاه اوزبیک بولسین خاه تورکمن، خاه آیماق بولسین خاه قازاق. فقط، بو بویوک تورک ملتی‌نینگ باشیگه و یا تورکستان‌نینگ باشیگه؛ اینقسه، سرپل خلقی‌نینگ باشیگه بیران نیرسه کیلسه، منه شو توره‌سیز خاتون‌لرنینگ یوزیدن کیله‌دی. بشقه ملتلرنینگ یورتینی، کیم عجم‌لر اشغال قیلگن. عجم‌لرنینگ، کِییم‌لری و خوی‌لری‌نینگ بشقچه‌لشیشی‌گه نیمه نیرسه سبب بولگن بیله‌سن مو؟.. بیلمه‌یسن! چونکه، او ملت‌لرنینگ خاتونلری، توره‌لرینی ایسدن چیقارگن ایدیلر اوغلیم! شو باعث توره(کلتور)، کیله‌ناغ(عنعنه)و کوره‌ناغ(فرهنگ) قوللریدن کیتتی. سونگره، کلاوه‌نینگ اوچینی تاپه‌آلمه‌دیلر. تغین، عجم‌لرنینگ باتلاغ چقوریگه و ظلمیگه توشیب کیتتی‌لر. منه شو غفلت یوزیدن، یورت قوللریدن کیتتی توره

کیتتی، ایرکین‌لیک کیتتی! گوزه‌ل تورکستان یورتیمیزنینگ هر بیر شهری، اینقسه گوزه‌ل شهریمیز سرپل، اگر قولیمیزدن کیتسه و بو ملت توره‌سیزلیک باتلاغیگه توشسه، مین سببی‌نی خاتونلردن بیله‌من اوغلیم!.. خاتون دیگن کیشی، إیری‌نینگ حالینی، قیزی‌نینگ یولینی یخشی بیلیشی کیره‌ک. بیلمه‌سه، خاتون دیمَسمَن! مینگه کوره، عجم‌نینگ ایکّینچی خاتینی سنله‌دی اوندیک خاتونلر. بیراق، شو حاضرگی خاتون‌لرنینگ، إیری‌نینگ حاینی و قیزلری‌نینگ یولینی بیلیشلریدن وازکیچتیک. یالغیز، اوزلری‌نینگ حال‌لرینی و یوللرینی اورگه‌نیب تاپسه‌لر هم یته‌دی...» دیدی آنه خاتون.

«اَیتینگ چی آنه‌م!..» دیدی کورفیضی: «بیر بیلمَسلیگی می بولدی مینینگ خاتون‌نی؟»

«بولدی اوغلیم، بولدی! بولمه‌سه، ایرتانگ کوریگه بو ییرده بلا آخته‌رمی ایدیم؟ یالغیز، المه‌خاتون اوچون ایمَس دیر سوزیم. البته، سرپل‌نینگ بوتون خاتونلری اوچون بو گپنی اَیته‌یاپمن. مینینگ کیلینیم بایبچه خاتون هم بار بولرنینگ آره‌سیده. موندن نری گپ بیلن ایمَس، قولیمگه بیر سوته چوپ آلیب ینچه‌من بو اوققی (تنبل) و توره اورگیرلرنی. موندن بویان، هر ایرته اویلرگه کیریب تندیر–اوچاغلرینی کساو بیلن قوزغه‌لب کوره‌من. اوچاغی اوشگن، الاوی سُونگن کیشی‌نینگ حقیدن چیقه‌من. مینی ایشیتتینگ مو فیضی تینته‌ک؟ سینینگ خاتینینگنی هم اوریب بیلینی سیندیره‌من. باشقه بیرکورسَم بوله‌دی. تا که مین تیریک‌من بو اوققی و توره اورگیرلرگه، تورک توره‌سینی بوزدیرمس و اونوتتیرمسمن!..»

«توغری اَیته‌سیز بی‌بی آنه‌م! توغری گپ‌گه نیمه دییب بوله‌دی کو؟ برچه‌سی سیزنینگ کیلین‌ینگیز سنه‌له‌دی آخی. بیلمَس‌لیگینی کورگندیک، اورینگ بیلی سینسین آنه‌م! هله مینینگ خاتینیم المه‌خاتوننی، هیچ کیچیرمه‌ینگ...»

«اورماغ بولسه اوررمن ده، مقصد سینگه هم خبر بیره‌ی دیدیم فیضی باله‌م.»

«بیلمه‌سم هم، سیزگه قه‌یسی تیل بیلن: «نیگه اوردینگیز؟» دیب، سوره‌ر ایکن‌من، بی‌بی آنه‌م..» دیدی فیضی بای...

بایبچه خاتون، قەیتەدن تندیر–اوچاغ دالانی‌نینگ اوستیگه چیقیب، سفال–طباغلـرده‌گـی سوت و قیماغنی نوققیلب تورگن ایدی. قینانه‌سی‌نینگ کور فیضی‌گه دیگن بوتون گـپـلـریـنـی تام‌نینگ اُوستیدن ایشیتتی. شو پیللتدن، سوته چوب‌نی بیلیگه ایگن‌دیک بولدی. آنه خاتون‌نینگ گپی بیرته ایدی. مزاق و هزل بیلمَس و قیلمَس ایدی. بیرگپ اَیتسه و بیر سـوز دیـسه، سـوزی نینگ آرقه‌سیده تورر ایدی.

آنه خاتون، یوره‌گینی کورفیضی‌گه بوشه‌تگندن کـیـیـن، اویـیـگـه کـیـلـیـب بـیـرآز تشقرحویلی‌نینگ چرباغیده اینه‌لدی و اوتیریب دم آلدی. بیر–ایکّی ساعت اوتـگـنـدن کـیـیـن ایچکرحویلی‌گه کیردی.

بایبچه خاتون ایشلرینی توگه‌تیب کتته اوغلی قادربای‌نینگ، ایرکه‌تای اوغلی و بیرینـچـی نبیره‌سی بولگن «عنایت» باله‌نینگ باش و جانینی یوویب اوستی‌باشینی کییدیره‌آتبیدی. صـادق باله، مسجدگه سباغ اوقیگنی کیتگن ایدی. قادربای‌دن کیچیک و صادق باله‌دن کتته «مـحـمـد یعقوب» آتیگه ینه بیر اوغلی بارایدی، بایبچه خاتون‌نینگ. محمد یعقوب، حاضر بو ییرده ایمَس ایدی. او، آته‌سی یوسف‌بای بیلن بیرگه تورکستان‌نینگ باشقه بیر یورتی بولگن پامیرتاغلری‌نینگ ایته‌گی بدخشان شهریگه کیتگن ایدی؛ **تورکستان بیره‌می ایرگنه‌قون** قوتلاولری باعث.

بایبچه خاتون، برنده‌نینگ لبیده کورپچه توشَب اوستیگه قینانه‌سی‌نینگ قره‌قُل پوسته‌گینی توشَب قوییبیدی. آنه خاتون تشقردن کیلدی و حویلینی بیر اینلگندن نَـری بـاریـب بـرنـده‌ده اوتیردی. اویاقه– بویاقه باقیب تورر ایدی. کیلینی بایبچه خاتون‌نینگ حاضـرلـه‌گـن نـانشـتـه دسترخانی، توشک‌نینگ قپتالیده اوره‌لیب قوییلگن ایدی. آنه خاتون‌نینگ اشتهاسی یوق ایدی بـو ایرتانگ. بیر پیت ایدی که، صادق باله ملادن رخصت بولیب اویگه کیلدی. ایشیکـدن کـیـرر–کیرمس، قتتیغ بیر سیس بیلن: «السلام علیکم!» دیب، حویلی‌گه کیردی و کتابیـنـی قـویـمـاغ اوچون تامگه توغری کیتتی.

«صـادق بـــاله‌م!» دیب، هیقیردی آنه خاتون. «صادق جان باله‌م!» دیدی ییته. صادق باله

هم «لَبّی بی‌بی جان!» دیب، مامه‌سی آنه خاتون‌نینگ قاشیگه چاپیپ کیلدی.

«صادق باله‌م! چاپیپ بارگین خاله‌ینگ **آراء خاتون‌نی** چـَقیریب کیل!» مـامـه‌م سـیـزنـی چقیره‌دی.» دیگین. و بینه ایتگین که، «بیرکیشینی کیچیک امام ساریگه یوبارسین و خاله‌یـنـگ **مست‌کیلین** خاتون‌نی هم ایتیب کیلسین!» دیب، بویروغ بیردی.

صادق باله، «خوش، بویروغینگیز باش اُوستیگه بی‌بی جانیم! منه دررو چقیریب کیله‌من. » دیب کیتتی.

کیچیک امام تامانلریده، برچه خاتون وقیزلرنینگ توره‌سیدن و یوره‌سیدن، مست‌کـیـلـیـن خاتون سوریملیک و مسؤول ایدی. آراء خاتون تیارله‌نیب توردی. کوپ پیت اوتمـه‌ی تـوریـب، مست‌کیلین خاتون هم تیارله‌نیب اوزینی یتیشتیردی. ایکه‌له‌سی، بی‌بی آنه‌لری ساریگه جـونـه‌ب کیلدیلر.

آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون، ایکه‌له‌سی هم بی‌بی آنه‌نینگ یانیده کتته بولگن یخشی توره‌لیک، بیلگی‌لیک و خاتون کبی خاتونلر ایدی. بی‌بی آنه‌نینگ ایکّی قناتـی کـبـی ایـدیـلـر ایکه‌له‌سی.

«الله‌نینگ سلامی، رحمتی و برکتی اوستینگیزگه بولسین بی‌بی آنه‌م! بیزنی چـقـیـرگـن ایکن‌سیز. بویریب قالینگ منه کیلدیک آنه‌جان!..» دیب، کیریب کیلدی خاتون‌باشی‌لر.

«هه قیزلریم! کیلینگ یانیمده اوتیرینگ قنی!» دیدی.

بیر یانباشیده آراء خاتون و بشقه یانباشیده مست‌کیلین خاتون تیزه چوکیب اوتـیـردیـلـر. بی‌بی آنه‌لری، هرمرته‌گی کبی خوشخوی ایمَس ایدی. اوره‌لگن دسترخان‌نیـنـگ آچـیـلـمـه‌ی توریشیدن بیللی ایدی که، بو ایرتانگ بی‌بی آنه‌لری نانشته هم بیگن یوق ایـدی. آراء خـاتـون باشلب قویدی سوزگه:

«بویوک آنەم! بوکون یخشی کورینمەیسیز. خیر می‌دیر؟ شر می‌دیر؟ یوقسه، قەیسی بیر تورەسیز کیشیگه می اوچرەشیب قالدینگیز؟..»

«هه اوچرەشتیم. اوچرەشتیم ده، بیراق کیلەیاتگن نسلی‌میز و سُویی‌میزدن قیغورەمن قیزلریم! منه شو توره اورگن حاضرگی خاتونلرگه اوپکەلی من.» دیدی آنه خاتون.

مست‌کیلین کیردی آرەگه:

«آه آنەم آه... دیمای قالینگ ایدی! بیز تامانلرده هم هر قول‌سیز ایاغ‌سیز، اوزینی خاتون من دیب، قرسینی شمالەتیب یورگن.» دیدی.

آنه خاتون، اوز قوللری بیلن یتیشتیرگن بو ایکەله معنوی خاتون–قیزلری بیلن اوزون–اوزون صحبتلەشتی... اوچەله‌سی‌نینگ هم جانلری سیقیلگن ایدی. ییرلریدن توردیلر. آنه خاتون‌نینگ بیر قپتالیده آراء خاتون، باشقه قپتالی‌ده مست‌کیلین خاتون، سیکین–سیکین تشقرحویلی ساریگه یوریدیلر. تشقرحویلی‌دن آقیب اوته‌دیکان نهرنینگ یانیده، تیگره‌گی توت یاغاچلری بیلن کولگەلنگن کتته و کینگ سُپه (صُفحه) نینگ یانیگه کیلدیلر. سرپلده‌گی برچه تورک بُویلری‌نینگ ایشلری و مصلحت‌لری، بویروغلری و قضاوت‌لری اوشبو سُپه‌نینگ اوستیده بولرایدی.

«خاتون قیزلریم! بو سُپه‌نینگ قنچه قوتلوغ بیرمکان بولیشینی بیله‌سیزلرمی؟» دیب، جواب ایسته‌دی.

خاتون باشی‌لر، بیر آغیزدن: «هه، بیله‌میز بی‌بی آنەم...» دیدیلر. آنه خاتون دوام بیردی سوزیگه:

«اگر که، الله‌نینگ عبادتی اوچون مسجد قنچه مهم و مقدس بولسه، اوشبو سُپه هم، ایلخان و اربابدن اطاعت اوچون و بو یورت‌نینگ تینچلیگی و ایسنلیگی اوچون اوشنچه مهم و مقدس سنه‌لەدی. بیش وقت مسجدگه باریب تورگن بیر انسان، قنداغ که الله یولیدن چیقمەیدی؛

اوشبو سُپه‌ده هم تیزه چوکگن کیشی، توره‌سیدن اجره‌لیب بیگانه بولیب قالمه‌یدی!..» دیدی.

آنه خاتون، چرچه‌ماغ نیمه نیرسه بیلمَس ایدی. «تاکه تیریک سن، تا که قول ایاغینگ‌گه کوچ بار و ایلیشه‌دی، ایشلب و قیمیرده‌ب تورگین!» دیه‌ر ایدی هرزمان. بو یوزدن، یتمیش یاشیگه کیرگن بولسه‌هم، بیلی توپپه توغری و تیپتیکه ایدی. یاش خاتونلردیک یونگ ایگیرر ایدی. کیگیز آوقه‌لر، حتی آت‌گه مینه‌ر ایدی. «آت، تورک‌نینگ توشه‌گی دیر! چرچه‌سنگ آتگه مینگین، چرچه‌گنینگ کیته‌دی!..» دیب، ایتر ایدی. اوزی، اویده‌گی ایشلردن چرچه‌سه، دررو آتیگه مینیب اوزاقده‌گی کوی و قشلاقلرگه بارر دهقان و چوپانلردن خبرآلیب کیلرایدی.

بوکون آزگینه کیچ بولگن ایدی. یوقسه، آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون بیلن یینه قشلاغلرگه کیترایدی.

آنه خاتون باشله‌دی:

«ایرته کون، ایرتانگدن تیارلنیب آتلرینگیزنی مینیب کیلینگلر قیزلریم! بیربارب، خلق‌نینگ حالینی یقیندن کوریب و اورگه‌نیب کیلسک، یامان بولمه‌یدی شکیللی. قادربای نبیره‌م ایسه، اوز دهقان و چوپانلریمیزنینگ ایشیدن چیقه‌آلمه‌یدی. آته‌سی، یوسف‌بای‌نینگ ایسه، قچان کیلیشینی خدا بیله‌دی. ملت‌نینگ حالینی سوره‌ش بیزلرگه قاله‌دی خاتون–قیزلریم!» دیدی.

«بویروغینگیز باش اوستیگه بی‌بی آنه‌م..» دیدیلر آراء خاتون بیلن مست‌کیلین خاتون. تغین خیرله‌شیب، ایرته کون کوریشماغ اوچون اویلریگه جونب کیتتی.

کیچه یخشی‌گینه یاتیب توردیلر. ایرتانک، آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون، باله‌لری‌نینگ نانشته‌سینی تیارلب و ییدیریب، مسجد امامی‌نینگ یانیگه سباغ اوقیگنی جونه‌تیب قویویردیلر. سونگره، آتلریگه مینیب آنه خاتون ساری کیلدیلر. صادق باله هم نانشته‌سینی ییب مُلاگه جونب کیتماغچی ایدی. تشقرحویلی‌دن:

«صادق باله‌م!» دیب، هیقیردی آنه خاتون. «قیرمینتی اوغلیم! قه ییرده‌سن؟..»

صادق باله بیرآز کیچ ایشیتتی مامەسی‌نینگ سِیسینی.

«بویورینگ بی‌بی جانیم!..» دیب، چاپیپ کیلدی.

«صادق اوغلیم! باریب **امیر صوفی** تاغەینگ گه ایتگین که، مینینگ آتیمنی حاضرلب و ایگیرلب بیرسین، آلیب کیل! مین باریب چوپانلردن و دهقانلردن بیر خبرآلیب کیلەی!» دیدی.

آراء خاتون بیلن مست‌کیلین خاتون، آت‌لری‌نینگ اُوستیده تشقرحویلی‌نینگ ایشیگیدن کیریب کیلدیلر. آنه خاتون هم تیار ایدی. صادق باله، آتینی ایگرلتیب کیتیردی و سُپه باسەماغلری‌نینگ قپتالیده تاختدتی. آنه خاتون، آتنی سُپەنینگ قپتالیده کورگینچه، اچچیغی کیلدی و بقیردی:

«قچاندن بیری بی‌بی آنەنگ، تاش و یا دونگلیکنی اوستیگه چیقیب، آتگه مینەدیکان بولدی هه؟ ایتگیل چی؟.. بی‌بی آنەنگنی، قرریدی- موررریدی می دیب توشونویاپسن؟ «تاشه و دونگ‌لیک بولمەسه آتگه مینەآلمەیدی می.» دیب، توشوندینگ هه؟» دیدی.

آت‌نینگ ایگرینی، صادق باله‌نینگ قولیدن آلدی. بیر ایاغینی ایزەنگی‌گه قویيب، بیر لوچچیدی و میندی آتیگه. اونداق بیر مینیش ایدی که، آت یییریدن قیمیلەب کیتتی.

آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون، آتلریدن اینگن یوق ایدی که، آنه خاتون هم «هیدنگ کیت‌تیک!» دیب، اوچەلسی کتته امام دشتی‌گه توغری یول آلدیلر. آت‌لری هم اوزلری کبی اصیل و تورەدن انگلر حیوانلر ایدی.

کتته امام‌نینگ قپتالیده‌گی کتته یولدن اوتیب کیتەیاتگن پیتده، **قصاب ابراهیم** هَیقیردی:

«بی‌بی آنەم!.. گیزمه یولچیلیگیز خیرلی بولسین. آق یول سیزلرگه!..»

«ساغ بولگین قصاب ابراهیم!» دیدیلر و هووو دیبان هیدەدیلر آت‌لرینی اوچەله یوره‌کلی قهرمان آنەلر.

قصاب ابراهیم، آرقه‌لریدن باقیب قالدی. اوزی، اوزیدن اویالیب کیتتی. کوزلری قره‌ردی بو منظره‌دن. یقین ایدی که، قلبی اوریشدن توررایدی. تغین اوز باشیگه: «هی ماشاءالله آنه خاتون!.. هی ماشاءالله آراء خاتون بیلن مست‌کیلین خاتون!..» دیب، توردی.

آنه خاتونلر، آت‌لرینی یورغه چاپتیریب شهردن اوزاقله‌شتی‌لر. قیشدن قالگن اوتلرنینگ نیگیزی یشرگن، دهقانلرنینگ سیپگن دانه‌لری هم، بهار و کوکلم‌نینگ تازه نفسی بیلن قارا توپراغ بغریدن نیشلب چیقگن ایدی. هرتامان کورپه کوکلم. کوک یوزی کوکمه‌ی خوددی بیرسوو کُولی‌نینگ یوزی‌دیک ساکن و ایم و صیم. میرزا اولَنگ تاغلری‌نینگ باشیده، آپپاق قارلر بیلن قوچاغلَشگن پخته پاموقگه اوخشه‌گن بولوت‌لر، تیپه‌لرنینگ ایته‌گیده‌گی سایلرده اوتلب یورگن قوی و قوزی سوریلری، توپراغنی یاپگن یم‌یشیل میسه‌لر و میسه‌لر ایچیده لاله گل و نسترن‌لر آچگن. کیپه‌لک‌لر گاه او گُل‌گه، گاه بو گُل‌گه قونیب اوچیب تورگن. سیکین–سیکین ایسیب تورگن شمال هم کائیناتده‌گی هر بیرته بارلیک‌نینگ قولاغیگه کوکلم ترانه‌سینی اوقیب تورگن. کیمی‌نینگ سیلکیتیب اویغاتر و کیمی‌نینگ ایسه اوپیب...

آنه خاتونلرنینگ کوزی، حسن‌کُولی میدانی‌ده بیر چوپان‌گه توشتی. چوپان، کیپنه‌گینی اوتلر اُوستیگه توشَب قرنی‌نی تویغزه‌آتبیدی. ضیاءقُل بای‌نینگ ایناغه‌سی، پهلوان‌اکه ایدی اوکیشی. کتته–متته هیکل‌لیک، باشیگه بیر قدیفه–رومال اوره‌لگن، جانیده اله‌چه گوپپیچه و شلوار، شفتالوگُل قیزیل رومال بیلن بیلی ترتیب باغلنگن، ایاغلری تیزه‌سیگچه پایتاوه اوره‌لگن و ایاغلرینی باغدش قوریب، کتته بیر بیرگه اوتیرگن ایدی. هیکل‌لیک بولگنی اوچون، خلق اونگه **پهلوان‌اکه** دیه‌ر ایدی و پهلوان‌لر کبی، اوشنداغ هم بیه‌ر و ایچر ایدی ماشاءالله. بیرکتته اله‌پی پلو بیلن تورته نان‌نی و بیرتولوم چلابنی، بیر اوتیرگنیده یه‌یب ایچر ایدی.

آنه خاتون، پهلوان‌اکه‌نی کورگینچه آتینی اونگه توغری هیده‌دی و آرقه‌سیدن، ایکه‌له خاتون هم هیده‌دیلر. پهلوان‌اکه، آنه خاتون‌نی تا یانیگه کیلگونچه‌گچه کوره‌آلمه‌ی قالدی.

«آش بولسین!.. باشینگ آخورده‌کی پهلوان اوغلیم!» دیدی آنه خاتون.

پهلوان‌اکه سیلکینیب توردی ییریدن:

«وی‌وی‌وی. مین کور بوله‌ی! کورمه‌ی قالیب‌من کیچیرینگلر! خوش کیلیب سیز آنـه‌م! قَنی، قولینگیزنی بیرینگ اوپه‌ی!..» دیدی. حرمت قیلیب، آنه خاتون‌نینگ قولیدن اوپتی.

خوشخوی کورینَر ایدی بوکون آنه خاتون: «ساغلیک و ایسن‌لیک بولسین یـیـگـیـت اوغلیم!»

«ساغ بولینگ بی‌بی آنه‌م!»

«اوتلاغلر قنداغ پهلوان اوغلیم! حیوانلر تویه‌دی مو اوزی؟»

«یخشی دیر بی‌بی آنه‌م، تویه‌دی- تویه‌دی...» دیب، جواب بیردی پـهـلـوان‌اکـه. اوزاق تشله‌ب بیرکوزدن اوتکزدی پهلوان‌اکه‌نینگ سوریسینی آنه خاتون.

«قوی و قوزیلرینگ توق کورینه‌دی ییگیت اوغلیم! اگر توق بولسه‌لر، بیلگین که سینـی سیوه‌من. تورک‌نینگ حیوانلری، هله آتی و قویلری باشقه‌لرنیکی‌دن توله‌راغ و سیمیزراغ بـولسـه کیره‌ک! تورک‌نینگ سوریلری قویروغینی ترتالمایشی کیره‌ک. اینیقسه، سرپلده‌گی سوریلرنیـنـگ قوی و قوزیلری، خوددی دیگنیمدیک بولیشی شرط...» دیدی.

«قوی و قوزیلر توق‌دیر بی‌بی آنه‌م! آتلرینگیزدن بیر اینیب آلینگ قنی! کیلینگ اوتیرینگ. منه مین بیلن قوزی قاورمه‌سی ییینگ! منه، تازه چلاب ایچینگ! آرقه‌داشلیگ ایتینـگـلـر قـنـی حاذوقیم‌گه!..» دیدی پهلوان‌اکه.

«حاضر، مینینگ جانیم تارتمه‌یدی اوغلیم!» دیدی آنه خاتون.

تغین آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون‌گه باقیب:

«خاتون‌لر! آچ می سیزلر؟» دیب، جواب سوره‌دی.

آراء خاتون جیلمه‌یب، «دسترخاندن ییمه‌ی کیتسک اوبال بولسه...» دیدی.

مست‌کیلین، «اوندیک بولسه، مین بیر کاسه چلابینگیزنی ایچه‌من پهلوان‌اکه‌م...» دیدی.

پهلوان اکه هم، دررو لاچیره‌نینگ آره‌سیگه قاوریلگن گوشتنی قوییب، اوچه‌له آنه‌گه بیردی. بیر-بیر کاسه تازه چلاب هم تولدیردی. آنه‌لر ایاغ اُوستیده ییدیلر و رحمت بیلدیردیلر.

آنه خاتونلر ایسه، اصلی‌ده سرپل‌نینگ ایچی و تشقریده‌گی یقین کوی و قشلاقلردن خبر آلماغ اوچون چیققن ایدی‌لر. کوزلری پهلوان‌اکه‌نینگ سوریسی‌گه توشگینچه، خوشلریدن کیلیب حال و خاطر سوره‌ب قالدیلر.

چلابلرینی ایچیب بولگندن کیین، اوچه‌له آنه سوری‌نینگ آره‌سیگه کیردی. قویلرنی یقه‌لب، توتیب قویویرر ایدیلر. آنه خاتون، بیر قوینی توتیب بیلینی سیقتی. آویچلری گوشت دن تولیب کیتتی. دیمک که، پهلوان‌اکه قویلرینی یخشی باققن ایکن. تغین آراءخاتون، بیر قوی‌نینگ سوروب ایته‌لب قوییبردی. قوی سیمیز و ساغلام بولگنی اوچون ییریدن قیمیلده‌مه دی. مست‌کیلین بیر قوزینی قاوله‌دی؛ بیراق توته‌آلمه‌دی. تغین آنه‌لر، سیکین-سیکین سوری نینگ آره‌سیدن چیقیب کیلدیلر. پهلوان‌اکه‌نینگ قویلری‌نینگ، اراریغ بولمَس‌لیگی‌گه قُواندیلر. اینیقسه آنه خاتون سیوینچدن کویله‌گی‌گه سیغمَس ایدی.

«بیر کاسه چلاب بیر پهلوان اوغلیم!» دیدی آنه خاتون. «اگر سورینگ دایما انه شونداق توق و سیمیز بولسه، هر پیت اوتگنیمده چلابینگنی ایچه‌من!» دیدی.

پهلوان‌اکه‌نینگ ایسه، غروردن و ایرکینیشدن کوکسی قبه‌ردی. ایرکینیب آنه‌نینگ کاسه‌سینی، ینه بیرمرته چلابدن تولدیریب بیردی. اونداق بیر مزه‌لیق چلاب ایدی‌که، ایچکندیک انسان‌نی سلقین‌لَتیب قویرایدی.

«برکت تاپگین پهلوان اوغلیم! چلابینگ جدا مزه‌لیق ایکن.» دیدی.

پهلوان‌اکه سوتنی یخشی مایه‌لرایدی و قتیغ‌نی هم اوشنداغ یخشی ایریتر ایدی. سووینی و توزینی بب–برابر قوشرایدی چلابنی. بو چیبرلیگی بیلن «مین من!» دیگن خاتونلردن کوره یخشی چلاب توزه‌تر ایدی.

آنه خاتون، چلاب‌نی ایچیب کاسه‌سی‌نینگ تگینی هم شوب قیلمَس‌دن، دَررو کاسه‌نی بیرگه قویرمی ایدی؟ دیب، اویله‌ی سیز؟..

«ایلخانیمیز قه‌ییرده بی‌بی آنه‌م؟ سای و کوی‌گه باش اورمَس بولدی کوپ پیت دن بیری!» دیب، جواب سوره‌ماغگه باشله‌دی پهلوان‌اکه. «هی باله‌م!» دیب باشله‌دی آنه خاتون:

«یوسف‌بای، قیش بیتمه‌ی توریب نیچه‌ته آقسقال، چاپندازلری و پهلوانلری بیلن بدخشان شهریگه، پامیر تاغلری‌نینگ ایته‌گلریگه کیتگن پهلوان اوغلیم!.. بو ییل ایسه، بوتون تورک بُویلری‌نینگ **ایرگنه‌قون بیره‌می**، بدخشان شهریده قوتله‌نیب اوته‌دی؛ او مناسبت باعث کیتگن‌لر!.. توره‌لریمیزگه ایگه چیقیب یشنه‌تیشیمیز کیره‌ک پهلوان اوغلیم! باله‌لریمیزگه میراث قویه‌دیکان اینگ اصیل نیرسه توره‌دیر؛ بیلیب قویگین ییگیت باله‌م!.. قادربای ایسه، اوز ایشیمیزدن چیقه‌آلمه‌یدی. بو ییل یورتنی گیزیش مینگه قالدی. مین هم، منه خاتونلرنی بیله‌مگه آلیب، یورتلرنی بیرکوریب و سوره‌ب چیقه‌یلیک دیدیم.»

آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون، وقت‌دن آتلریگه مینگن ایدی.

«پهلوان اوغلیم! کیچ بولمَس‌دن، تیزراغ شو یورتلرنی بیر کوریب چیقه‌یلیک. بولمَسه، کیچقرانغوگه قالیب کیته‌میز. بیلگنینگدیک، اوینی باشیده ایلخانیمیزهم یوق، آقشامگچه قه‌یتیب کیلیش شرط.» دیب، خیزلب آتیگه مینیب آلدی آنه خاتون.

«شرف بیردیز، صفا کیلتوردیز بی‌بی آنه‌م! بینه کوته‌من قه‌یتیشگه!..»

«ساغ بولگین اوغلیم! اوچره‌شگینچه ایسن امان قال!» دیب، هیده‌دی آتینی.

اوچه‌له آنه، آتلرینی **تورکچین** قشلاغیگه توغری هیده‌دیلر. تورکچین‌نی کوریب، حال و خاطر سوره‌ب؛ سونگره **کوتارمه** و **اینگیشکه** قشلاغلرینی هم یقین‌دن کوزلب چیقتی‌لر. تـغـیـن، اوچه‌له‌سی آتلرینی یورغه‌گه تشلب سیات‌گه توغری یول آلدیلر.

سیات اولوغی و بویوگی **محمدقُل‌خان**، یوسف‌بای بیلن بیرگه قوشیلیب بدخشان‌گه کیتگن ایدی. اورنیده **نجم‌الدین‌خان**‌نی قویگن ایدی.

هوالر اونچه هم ایسسیغ ایمَس ایدی. بیراق، هلیگچه توش پیتی بولمَـسـدن، سـیـات ایرکک‌لری دیویلقرا شیخ زیارتی‌نینگ یاغاچلری توبیده، یومه‌لب و آغه‌نب سایه‌نینگ کیـفـیـنـی چیقاره‌یاتگن ایدی... آنه خاتونلر، اولرنی غفلت‌گه یقه‌لب آلگنلری اوچون خورسند ایدیلر. فـقـط، هیچ کیمسه‌نینگ کوزیگه کورینمسدن، اولسوال‌لیک مهمانخانه‌سیگه یتیب باردیلر اوچه‌له آنـه... ایلک مرته نجم‌الدین‌خان کوریب قالدی:

«اوغری‌دیک کیلیب قالدینگیز کو آنه‌لر! غفلت‌ده آولب قویدینگیز ده بیزنی هه!..» دیـدی. آنه خاتون‌نینگ کوزلریدن الاو چیقه‌بیردی بیردن–بیرگه:

«غافل بولسه‌نگیز، البته‌که غفلت‌ده یقه‌لنه‌سیزلر نجـم‌الـدیـن‌خـان! یـاتـیـب– یـاتـیـب خمیرتُرش‌دیک کوپیشیب کیتیش بارمی دیر توره‌میزگه هه؟ قویاش، قچاندن بیری میه‌لـریـزگـه تأثیر قیله‌دیکان بولگن؟ دیسه‌نگ چی! تورک ملتی، شوندیک بیر ملت می دیر؟.. کیلـیـب یـان یاتماغنی قیسی عجم‌دن اورگندیز؟» دیب، بقیرماغگه باشله‌دی آنه خاتون.

نجم‌الدین‌خان، بیره‌دیکان جواب تاپه‌آلمه‌دی. آنه خاتون‌نینگ اچیغ اوستیده بَـقـیـریـب گپورگنلرینی، غزنه‌لیک محمودنینگ لاتلری ایشیتیب، کوزلرینی آوقه‌لب بیرلریدن تـوریـویـردی. ایم و صیم‌گینه، خپ–خپ هرکیم اویلریگه توغری قاچتی.

«قاچینگ توره اورگیرلر، قاچینگ! یَشینینگ باریب خاتونلریزنینگ قوچـاغـیـگـه!.. هـی سـیـزنـی اویـات‌سـیـز اویـالـمَـس‌لـر... آنه خاتون‌نینگ کوزلری حاضرهم کور بولگنی یوق که

کورەآلمەسین!.. موندن نَری، جوگی ایرککلری دیب هیقیـــرەمـن ســیزگه!.. قـویـاش‌دیـک نعمت‌نینگ یاروغیدن یرەرلَنیب ایشینگیزنی قیلیب آلینگ. قنداغ بولسه کیچه اوخله رسـیـز کـو! ایرتانگ قارا سحردن کولگده یاتماغ یوق‌دیر تورک ملتی‌نینگ تورەسیده؛ ای تورە اورگـیـرلـر!.» دیدی.

آنه خاتونلر، قیزغین و اوپکەلیک بیرشکل‌ده بقیریب و هیقیریب محـمـدقُـل‌خـان‌نـیـنـگ مهمانخانه‌سیگه توغری آتلرینی هیده‌دیلر. محمدقُل‌خان‌نینگ آقسقال آتەسی **سلطان‌خان**، قولیده بیرتونگ سوو، طهارت قیلەآتبیدی تشقرحویلیده:

«وای ماشاءالله آنه خاتون سینگلیم!.. خوش کیلیب سیزلر قیزلریم! شرف بیردینگیز، صـفـا کیلتوردینگیز یورتیمیزگه! بیراق، بونده‌ین کیلیش هم بولەدی می یو؟ کیلیشینگیزنی بیـلـدیـریـب قویسه‌نگیز ایدی بیران قوزیچه و یا اوغلاغچەنی قاوریب یخشی‌گینه پیشیریب قویرایدیک. هـی سیزلرنی!.. بویرینگ ایچکریگه! بویرینگ!..» دیدی، سلطان‌خان عمکی.

آنه خاتونلر، دررو آتلریدن اینیب آقسقال سلطان‌خان‌نینگ قولیدن اوپتی‌لر و آتـلـریـنـی تشقرحویلیده باغله‌دی‌لر. اولوغوار سلطان‌خان بیلن، اویگه باریب بیرآز صحبتلشیب اوتیردیلر. آنـه خاتون، جدا هم قیزغین و اوپکەلیک ایدی. بیراق، آقسقال سلطان‌خان‌نینگ یانیده یـالـغـان دن جیلمەییب توردی.

«خیر دیر سینگلیم! قیزلر بیلن آوگه می چیقتینگیز؟..»

«شونداغ دیسه‌نگیز هم بولەدی خان اکەم! منه، سیز هم قرریب قالدینگیز! محمدقُل‌خان هم بو ییرده یوق. ایش مینگه قالدی. منه کورینگ که، ملت هم اوشبو پیتنی فرصت بـیـلـیـب، **ممرەیم بیک** قیتگن. کوزلریمگه ایشانمَس‌من سلطان‌خان اکەم!.. کورگنیمده، بو ییرده تـورک یشەمەیدی خیالیم دیگندیک بولدیم! یوقسه، غزنەلیک سلطان محمودنینـگ دربـاری مـی‌دیـر سیات؟ برچەنی کورسنگیز هر یاغاچ‌نینگ توبیده لینگ‌لرینی کوتاریب، کولگەده آغەنب و خورلـب اوخله‌یاپتی!..»

«تینگریم، سیزلرنی بو ملت‌نینگ باشیدن ایکسیلتمه‌سین آنه خاتونلر! بارلیگینگیزگه شُکرلر بولسین. توغری ایته‌سیز سینگلیم! توغری ایته‌سیز!..» دیدی باشینی قیمیرده‌تیب آقسقال سلطان‌خان. نجم‌الدین‌خان هم آرقه‌دن ییتیشیب کیلدی. سلطان‌خان، نجم‌الدین‌خان‌نی کورر–کورمس:

«نجم‌الدین باله‌م! نیگه بی‌بی آنه‌نگیزنی اچچیغینی کیلتوریب قوییب سیزلر؟»

«هه خان عمکیم عذر! آنه‌لریمیزنی کورینگ‌که منه توش پیتی‌ده کیلیب قالدیلر. برچه‌نی ایسسیغ باسگن بولسه کیره‌ک کولگده اوخلب، دم آلیب تینچله‌شماقچی بولگن. بی‌بی آنه‌م بولسه کوریب قالگنلر.»

آنه خاتون‌نینگ اچچیغی جدا آرتیب کیتتی بیردن–بیرگه:

«اتتنگه نجم‌الدین! یل آلسین آغزینگدن. سین ایتمه‌گن بولگین، بیزلرهم ایشیتمه‌گن بوله‌یلیک...»

آنه خاتون چوقور بیرنفس آلیب بیردی و سلطان‌خان‌گه قره‌ب:

«شو اوققی و تنبل‌لرنی، تیزراغ یازلاقلرگه یوباریش کیره‌ک دیب اویله‌یمن. یوقسه، یاتماغ و اوخلماغدن اویشیب کیته‌دی‌لر. بو وضعیت، بوندیک کیتیویرسه؛ **توره نیمه دیر؟** ایسلریدن چیقاریب قاله‌دیلر. توره‌لرینی ایسلریدن چیقاریشدن کیین، بو توره اورگیرلر بیلن باشیمیز جدا بلاگه قاله‌دی کو خان اکه‌م!..» دیدی آنه خاتون.

باشقه بُوی‌لرنینگ، کتته‌سی و کیچیگی، ایرکگی و خاتونی‌دیک، نجم‌الدین‌خان‌نینگ هم قورقیشدن قول ایاغی تیتره‌ب قالدی آنه خاتون‌نینگ قاشیده تورگینچه.

«بیزنی کیچیرینگ بی‌بی آنه‌م! سیزنی موندیک کوتیلمَس پیتده، قه‌یسی یل اوچیردی بیزلر ساریگه؟.. بیران خذمت بولسه ایتیب یوبارسنگیز بولرایدی کو! دررو ییتیب بارراییدیک

خذمتگه...» دیب، آرەگه کیردی قلتیراغ سیسی بیلن نجم‌الدین‌خان.

«یورت، کوی و قشلاقلرنی گیزگنی چیقتیم! منه یانیمده آراء خاتون و مست‌کیللین خاتون‌نی هم آلدیم. موندن نَری، بو ایکەله‌سی، سیز اوققی تنبل‌لردن تیز-تیز خبرآلیب تورەدی. ایلخانینگیز یوسف بای ایسه گیزیب یورگن؛ «تورکستان میندن، سرپل سیندن» دیب. او بولمەگن چاغده، سرپل ملتی باش‌سیز قالمەسین دیب، اَینەلیب یوریب‌من. هر ییل، ملا خدیم بیلن قاری عظیمی یورتده تورر ایدی. بو ییل، او ایکەله‌سی هم کیتیب قالگینچه ایش بیزلرگه توشتی.» دیدی آنه خاتون.

«ساغ بولینگ بی‌بی آنەم! ساغ بولینگلر. یخشی که بیز ملت‌نینگ سیز کبی مهربان، سیویملی و جسور آنەلری بار. مقصد، بیزنی کیچیرینگ که سیزلرنی قیزغیندیریب قویدیک!.. » آنه خاتون، اوشبو توغریده باشقه گپورماق بیله ایسته‌مس ایدی. چونکه، جدا اچچیغی کیلگن ایدی...

«کیلگونچه، یول‌ده پهلوان‌اکەنی کوردیم نجم‌الدین‌خان!» دیدی. «پهلوان‌اکه، قویلرینی یخشی اوتله‌تگن ایکن. قویلری و قوزیلری‌نینگ هیچ بیری هم اریغ ایمَس...»

«پهلوان‌اکه، اوز ایشینی یخشی بیله‌دی بی‌بی آنەم!» دیدی.

«البته کی بیله‌دی! باشقه بیر ایش می بویوردیک اونگه؟»

قَمچی توتگن قولینی بیلیگه قوییب، بیلینی راسله‌دی. کوزیمگه قویاش کیرمه‌سین دیب، باشقه قولینی آلنیگه توتتی و تا اوزاقلرده‌کی میرزا اولَنگ تاغلریگه تیکتی کوزلرینی و انیق-انیق باللب باقتی. بولوت‌لر بیلن قوچاغلشگن و قیش‌دن قالمه قار ییغینلری، زنجیر کبی آرقه-آرقەگه تیزیلگن یم‌یشیل تیپه‌لر، آنه خاتون‌نینگ کوزلرینی قماشتیردی. یازلاغ چاغی کیلگن ایدی. تازه هوا ده تازه قیماق، تازه سوت، تازه قتّیغ و تازه چلاب، یازلاغده باشقه بیر مزه بیرەر ایدی. کوپ ساغینگن ایدی یازلاغنی آنه خاتون... «ییلاق‌لرده مَیسه‌لر هم، تیزه بویی بولگن‌دیر؟ هر تامان،

تورلیک- تورلیک چیچکلرنینگ هیدی بیلن تولگن‌دیر هه؟.. مینیمچه، ییلاغ‌گه کوچماغ‌نینگ پیتی کیلدی شکیللی نجم‌الدین‌خان! بی‌بی آنه‌ینگ، اُولمَسدن آلدین یینه بیر مرته بهار ییلاغینی کورسه و یشه‌سه، یوره‌گیده ارمان قالمه‌یدی...» دیدی آنه خاتون.

«تینگیریم عمرینگیزنی اوزون، جانینگیزنی ساغ سقله‌سین بی‌بی آنه‌م!.. بیرته ایمَس، مینگته ییلاغ کورسه‌تسین تینگریم سیزگه.»

«سین ایته‌سن‌ده نجم‌الدین‌خان! بیراق، بو جان بیزگه باقی ایمَس کو! بیر باقه‌سن ایگه‌سی، بیرگن امانتینی آلیب قویویره‌دی قولینگدن.»

«دیمه‌ینگ اونداغ بی‌بی آنه‌م! شوندیک گپورماغ‌نینگ پَیتی می‌دیر شوحاضر؟ آخی، بو یورت‌نینگ و بو ملت‌نینگ، اوزیلگن و قوپگنینی باغله‌گن، ساچیلگه‌نینی ییغه‌دیکان یالغیزگینه آنه‌سی سیزیو! نیمه بوله‌دی بوندیک گپورمنگ بی‌بی آنه‌م!..» دیدی نجم‌الدین‌خان.

نیسان هواسی اینیقسه گوزه‌ل ایدی. کوک یوزی کوکمه‌ی، یير یوزی یم‌یشیل چیرایلی. گل هیدی بیلن آره‌لشگن آکسیجن‌نی تنفس قیلیش، ینگی‌دن روح و جان بیرووچی ایدی. تاغدن ایسگن ملایم یل، انسان یوزینی سیلَب و ساچنی سیلکیتیب تورر ایدی. چوقور بیر نفس آلدی آنه خاتون. بو هوا، بو سوو، بو یورت‌دن اَیریلماغ جدا قییند کیلرایدی آنه خاتون‌گه. بیردن-بیرگه سیلکینیب توردی ییریدن...

«کیچ قاله‌میز خاتونلر! باشقه یورتلرنی هم بیر سوره‌ب و کوریب چیقه‌یلیک!» دیدی. یینه میندی آت‌لریگه. آتلرینی یورغه هیده‌ب، **ایلخان قشلاغ** اوستیدن **دارقودوق** و **تربُلاق**گه اوتتی‌لر. بو قشلاقلرده‌گی یشاوچیلرنینگ حالی و خاطرینی سوره‌ب، قه‌یته‌دن آتلریگه مینديلر. **آسیاباد**گه توغری هیده‌دیلر. بیرتاماندن اوزون یول، باشقه تاماندن ایسه ایسسیغ هوا. قویاش‌نینگ ایسسیغلیک زهری هلی هم سینمه‌گن ایدی. یولده **رزاق قودوغی** منطقه‌سیده، آتلرینی تاختتدیلر. **عبدالرزاق** اسم‌لیک بیر خیر سیور کیشی، کوپ ییل‌لر آلدین بو بولگه‌ده خیر صدقه‌سی دیب، بیر قودوغ قازدیرگن. یولدن اوتیب قه‌یتگن برچه خلق‌گه، دهقانلرگه، چوپانلرگه و حتی حیوانلرگه،

حیات بغیشیله‌گن- قیلگن بو خیر ایشی بیلن. شو سبب‌دن بو منطقه، برچه‌نینگ آغزیگه و ایسیگه **رزاق قودوغی منطقه‌سی** آتیگه تانیله‌دی. آنه خاتونلر، آتلرینی بو قودوغدن سووغاریب یینه جونه‌دی‌لر.

آتلرینی، توپه توغری آسیاباد نینگ **اون اوچ تیگیرمانی**گه هیده‌دیلر.کیلیب تیگیرمان حویلی‌سیگه جیم‌گینه کیردیلر. آتلریدن اینیب، آتلرنی باغله‌دیلر. هیچ کیم‌نینگ سیسی چیقمَس و بیر جیم‌لیک بارایدی تیگیرمان‌ده. آنه خاتون، زیپپه‌گینه تیگیرمان‌گه کیردی. کوزی، بوشه لگن تیگیرمان دولیگه توشتی. تیگیرمان آخوری ایسه اوندن تولیب- تاشیب یاتگن. تاش، تاشگه سویکینیب تورگن. بیر ایکّی کیشی اون‌ترتووچی، باشقه بیر بوغدای قاپیگه یسله‌نیب، یانباش اوخلب قالگن. تیگیرمانچی ایسه، بو اون‌ترتووچیلرگه ایشانیب بیر ساعت‌گینه اویگه کیتیب قالگن ایکن. آنه خاتون، اچچیغ اوستیده آراء خاتون بیلن مست‌کیلین‌گه بویروغ بیردی:

«تیز چیقینگ تیگیرمان‌نینگ سووینی پرچاوگه بشقرینگ!» دیدی. ایکه‌له خاتون، کوز یومیب آچگینچه تیگیرمان‌نی پرچاو قیلدیلر. **یولداش حاجی**نینگ کوزی، دریانینگ نریکی یقه‌سیدن عیال خاتونلرنی کوریب قالدی. اوز باشیگه:

«هی، بوکونگچه خاتون ملتی‌نینگ تیگیرمان پرچاو قیلیشینی کورگن یوق ایدیم. ایرککلرنی بلا می اوریبتی...» دیب، اویلاو باستی. وسوس‌گه قالگیر، پایچه‌لرینی تیزه‌سیدن یوقاریگه‌چه کوتاریب دریادن اوتیب کیلدی. تیگیرمان حویلی‌سیده کوزی آنه خاتون‌گه توشتی.

«وای بی‌بی آنه‌م! خوش کیلیب سیز!..»

«اتتنگه یولداش، اتتنگه سینی!..» دیدی.

آنه خاتون، کوپ اچچیغی کیلگن پیت‌ده دایما (اتتنگه سینی!) دیب، اَیترایدی. اونگیده کیم بولسه بولسین، آنه خاتون‌دن اورکیب قورقَر ایدی. اون‌ترتووچی‌لر، آنه خاتون‌نینگ بَقیریب هیقیریشی بیلن، اویقودن اوچیب اویغاندیلر. هله چاپ! قویمه کیتتی. اون‌لر نیمه بولدی؟ بوغدایلر

نیمه بولدی؟ دیب، بیر تاماندن قورقیش باشقه تاماندن هاولیخ، ایاغلری گاه او قاب‌گه، گاه بو قاب‌گه تاقیلر ایدی. مودره‌ب، سودره‌ب تیگیرمان‌گه کیردیلر و باقتیلر که، اوهه هه.....

یولداش حاجی، بینه قلتیره‌ب:

«خوش کیلیب سیز بی‌بی آنه‌م! خوش کیلیب سیز!..» دیدی.

آنه خاتون هیبت بیلن بـَقیردی:

«ذاتاً خاتین‌لریزنینگ درد و قیغوسی بیلن باشیم بلاگه ایدی. ایندی ایسه، سیز توره اویالتیرگن ایرککلرنینگ قولیدن هم عذاب چیکیشیم کیره‌ک می؟ هه یولداش حاجی؟..» دیدی.

اون اوچ تیگیرمان‌گه، ایکّی ایگیز ایناغه‌لر بولگن **جوره‌بای** و **توره‌بای**، تیگیرمانچیلیک قیلر ایدیلر. توره‌بای، او کون مَیده–چویده آلماغ اوچون شهرگه کیتگن ایدی و تیگیرمان‌ده، ایناغه‌سی جوره‌بای‌نینگ بولیشیدن کونگلی راحت ایدی.

تیگیرمانچی جوره‌بای کیریب کیلدی بیر محل. بولیب اوتگنلردن خبرسیز..

«خوش کیلیب سیز بی‌بی آنه‌م! کیچیرینگ! تیزلیگده قه‌یته‌من دیب، اویگه‌چه کیتگن ایدیم. بیراق، کوزیم اویقوگه کیتیب قالیبتی بیر نیچه دقیقه..»

«نیمه دیماغ کوزیم کیتیب قالیبتی؟.. ایشله‌ماغدن و وظیفه‌ینگدن چرچه‌گن بولسه‌ینگ، یوباریب قوییبیری سینی هم عجم‌لرنینگ آره‌سیگه؟..»

جوره‌بای قورقگن ایدی. اوزیگه کیلماغگه اورینر ایکن، آرقه–آرقه‌گه کیلگن آنه خاتون‌نینگ گپلری، تاش کبی تیگر ایدی باشیگه.

آنه خاتون، یولداش حاجی‌گه قره‌ب: «موندن بویان، بوخلق‌نینگ حالینی سیندن سوررمن یولداش حاجی!.. اگر که بیران ینگلیش‌لیک کورسَم، بو خلق‌دن ایمَس؛ سینینگ

حقینگ‌دن چیقه‌من!» دیدی. اوچه‌له‌سی، ینه آتلریگه میندی‌لر. دریادن اوتیب کیچیک امام‌گه توغری **توغانی**نینگ اوستیدن هیده‌دی آتلرینی. یولده آنه خاتون، مست‌کیلین گه باقیب:

«مست‌کیلین قیزیم! بیرینچی‌دن امام جان‌گه باریب، بیر دعا قیله‌یلیک. چونکه، کوپ پیت‌دن بیری فرصت تاپیب کیله‌آلگنیم یوق. تغین، بهاوالدین‌جان مقامینی هم زیارت قیلیب آلپ ایردی (**آپردی**) قشلاغی‌گه اوته‌میز! فکرینگیز نیمه؟.. قنداغ بولسه هم، کیچیک امام منطقه‌سیده خلق‌نینگ باشیده سین بارسن دیب کونگلیم تینچ! ایرته‌کون مین اُولگندن نَری، دریانینگ کون‌چیقَریدن سین و دریانینگ کون‌باتَریدن منه آراءخاتون سوریم‌لیک و مسؤول دیر! اونوتمه‌ینگلر!..» دیب، گپله‌شیب کیله‌یاتگن ایدیلرکه، یولدن قرشیلریگه **ملا یادگارحاجی** چیقیب قالدی.

«خیریت دیر ان‌شاءالله بی‌بی آنه‌م؟ نیمه بو تپ و تلاش؟.. قوینینگیزده ایکّی قهرمان خاتون بیلن، قه‌یسی اوریشنی فتح قیلماغگه کیته‌یاپسیز؟..»

آنه خاتون جواب‌سیز قویه‌رمی ایدی ؟..

«هه، یادگارحاجی! اوریشنی فتح قیلگنی کیتیب توریب‌میز. سیز ایرکک ملتی اوققی‌لشگینچه، آرقه‌سی قویاشگه یانگن ایلقی‌دیک کولگه‌نی تاپسه‌نگیز آغه‌نب قاله‌سیزلر یو؟ مجبور، اوریشنی بیز خاتونلر فتح قیلسه‌ک!..» دیب بابلب قویدی آنه خاتون.

یادگارحاجی، جیم بولدی و باشینی ایگیب یولیگه قره‌ب کیته‌ویردی. اوچه‌له آنه، دعا و زیارت قیلگندن نَری آپردی‌گه توغری هیده‌دی آتلرینی. باریب، **آپردی** مسجدی‌نینگ چوب بندیده توردیلر. عصر آذانی‌نینگ پیتی ایدی. **عبدالمنان حاجی**، تازه طهارت قیلیب سقاللرینی تره‌ب مسجد ساری کیله‌یاتکن ایدی. کوزی اوچ آتلیغ‌گه توشتی عبدالمنان حاجی نینگ. مسجدنینگ چوب بندیگه یقینله‌شتی:

«وای بی‌بی آپه‌م! بو نیمه تصادف!.. خوش کیلیب سیزلر، صفالر کیلتوریب سیزلر!..»

«رحمت حاجی اکه‌م؛ ساغ بولینگ! یورت تینچلیک می اوزی؟..»

«تینگریم گه شُکر، تینچلیک و ایسن امانلیک بی‌بی آپه‌م!»

«خاتون باله‌لر قنداغ دیلر؟ هیچ کیم کورینمه‌یدی کو کوچه‌لرده حاجی اکه‌م؟»

«حاضر، کتته –کیچیک، اِیر و خاتون، قیز و اوغیل برچه‌سی اوز ایشلریده بی‌بی آپه‌م! مین کبی تورته قَرری چال قالگن‌میز قشلاغده!»

«تینگریم‌گه مینگلرچه شُکر. اینگ آز، بو ییردن ممنون اَیریله‌آتتیم..» دیدی آنه خاتون.

«حاجی اکه‌م! برچه اَپَردی خلقی‌گه بیزنینگ قیزیق سلامیمیزنی یتیشتیرینگ. بیکار تورمسدن انه شوندیک ایشلب تورسین‌لر!»

«علیکم السلام. توغری ایته‌سیز! ایش‌سیز و اوقفی کیشی‌نی، الله هم سیومَس ایکن، بی‌بی آپه‌م!»

«توغری ایته‌سیز حاجی اکه‌م! ایسن امان قالینگ. ییینه اوچره‌شگینچه الله‌گه امانت بولینگ!» دیب، خیرله‌شتی‌لر.

ییینه اوچه‌له آنه، **بهسود**، **خرابه**، **قیرغاغی** قشلاغلری تامان‌گه توغری آتلرینی یورغه هیده‌دیلر. آقشام بولگن ایدی. آنه خاتون‌نی اویلاو باستی و یانیده‌گی خاتونلردن مصلحت سوره‌دی:

«خاتون‌لر! بو یورتلرگه بارسَک کیچ قالیب کیته‌میز! مینینگ اوییمده، بایبچه خاتون هم یالغیز باشیده. سیزلرنینگ هم قازان طباغینگیزنینگ پَیتی بولیب، حتی اوتیب کیتتی. بارمه‌سک یخشی بولمَس و کونگلیمیز تینچ بولمه‌ی قاله‌دی!» دیب، اویلاوینی بیلدیریب تورگن ایدی‌که، شهر تاماندن کیله‌یاتگن آق آتلیغ بیرکیشی‌گه توشتی کوزلری. باشیگه قاره‌چیزگیلیک آق سلله‌سی بار ایدی. اوزون بویلیک بولیشی، آت اوستیده اوتیرگن بولسه هم اوزاقدن بیللی بولیب

تورایدی. آراء خاتون، باقگندیک تانیب آلدی.

«بی‌بی آنەم! کیلەیاتگن کیشی خرابەلیک **ملا کریم اکه** شکیللی!» دیدی. یقینلَشتی‌لر.

«وای بی‌بی آنەم! السلام علیکم! خیریت بولسه بو کیچقورون‌ده؟. قەییردن باریب کیلەیاپسیزلر؟..» دیب، کوریشتی خرابەلیک ملا کریم.

«علیکم سلام کریم بالەم! منه، یورتنی گیزگنی چیققن ایدیم خاتونلر بیلن...»

«آدیمینگیز شرفلی بولسین بی‌بی آنەم!»

«هی والله، ساغ بولگین!» دیب، سوره‌ش‌گه دوام ایتتی:

«یورت تینچلیک می اوزی کریم اوغلیم؟ بیله‌سن! دریا بوییچه یشەیاتگن قشلاغلردن سینی سوروملیک قیلگن ایدیم. ایسینگده می؟..»

«ایسیمدن چیقَرمی که هیچ بی‌بی آنەم؟ بیله‌سیز! شو وقت ایش وکوچنینگ پَیتی. ایرککلر دشت و قولده، خاتونلر بولسه حیطەلرده‌گی ایکیم‌لرنینگ خشاوه‌سی بیلن وقت اوتکَزیب تورگن..»

«سینی سیودیم کریم اوغلیم! سین اوزینگ وظیفەینگنی بیله‌سن... بیز کیچ قالدیک! سین، ایرته‌کون آتینگنی مین! دریا یقەسیده‌گی برچه قشلاغلرنینگ حالینی اورگیب آل. مینی سوره‌گن کیشیلرگه، مینینگ سلامیمنی ایت!.. تغین کلیب، مینگه خبر بیره‌سن!»

«بویروغینگیز باش اوستیگه بی‌بی آنەم! مینگه توشگن ایشنی، جان و کونگیلدن صمیمیت بیلن ییریگه کیلتورماغگه هردایم حاضرمن.»

«آفرین ییگیت اوغلیم!» دیدی آنه خاتون.

خرابەلیک ملاکریم اکه، بو صمیمیتنی فرصت بیلیب باشلەدی:

«اوز ایاغینگیز بیلن کیلیب سیز بی‌بی آنه‌م! مهمان بولمَس‌دن کیتیش بارمی‌دیرکه تورەمیزده؟.. ایتینگ چی آنه‌م؟» دیدی.

«رحمت، ساغ بولگین کریم اوغلیم! حاضرکیچ بولگن. ایلخانی‌میزنینگ هم بو یيرده بولمه‌گنینی بیله‌سن. اویده‌گیلرنی باشیده هم هیچ کیم یوق. باشقه مرته کیلیشیمده، سینگه مهمان بولیشگه سوز بیره‌من!» دیب، قشلاغ‌گه کیرمَسدن **قاضی کینتی** محله‌سیدن آتلرینی شهرگه توغری قه‌یته‌ریب هیده‌دیلر... یولده آنه خاتون، یانیده‌گی ایکّی معنوی خاتون قیزلریگه، شوندیک نصیحت قیلدی:

«خاتون قیزلریم! سیزلرگه، بیر نیچه‌ته جدا مهم سوزلرنی نصیحت و وصیت قیلماغچی‌من!.. قولاغلرینگیز بیلن یخشی ایشیتینگ و هر دایم ایسلرینگیزده تورسین!.. بو یورت‌ده، توقیلگن هر گیلَم و قالین‌ده، شال‌ده و اله‌چه‌ده، تیکیلگَن هر بیر تاقی، تون و جیله‌که‌ده، اوریلگن هر بیر ایشتانباغ و ایپ‌ده، قیسقه‌چه؛ هر بیر نیرسه‌نینگ نقشیده، تورک‌نینگ نشانی بولمه‌لی! هرکیم، هر قچان، هر بیرده، ایلک باقیشده بو اثرلرنینگ بیر تورک اثری بولیشینی سیزمه‌لی و بیلمه‌لی دیر!.. تورەمیزگه، ایمان‌لرینگیزچه ارزش بیرینگ قیزلریم! مین، بو یورت‌نینگ خاتون قیزلرینی سیزلرگه و سیزلرنی ایسه، اول تینگری‌تعالی‌گه، سونگره تورک تورەسیگه امانت قیله‌من!..» دیدی.

آقشام بولگن ایدی. قویاش هم چرچه‌گن ایدی شکیللی‌که، کوتینی **ایرگنه‌قون تیپه** (نوروز تیپه) سی‌نینگ اوستیگه قوییب، دم آلرایدی گویا. بالاحصارنینگ تگیده یتیب کیلدیلر. مست‌کیلین خاتون‌نینگ اویی، دریانینگ کون‌چیقه‌ری کیچیک امام تامانیده بولگنی اوچون، چوقور تیگیرمان‌نینگ ایشیگیدن بی‌بی آنه‌سی‌نینگ مبارک قوللریدن اوپیب آیریلدی. آراءخاتون‌نینگ اویی، دریانینگ کون‌باته‌ری تامانیده کتته امام‌نینگ قپتالیده ایدی. آراءخاتون، بی‌بی آنه‌سی بیلن تا اویگه‌چه یولداشلیک قیلیب تغین اوز اویی‌گه کیتتی...

بیر ییگیت باله، کونگلی آنەیورتی سرپل‌نینگ عشقی بیلن تولیب تاشگن. آتەسینی، آنەسینی، اوکەلرینی و آرقەداش‌لرینی جدا ساغینگن. اینیقسه؛ یورتی‌نینگ هواسینی، بهارینی، سوتینی، قیماغینی و بیرگه اوینەب، بیرگه اوسکن دوستلریگه حسرتلی. چاپیپ، یقیلیب، توشیب و تورگن کوچەلرنی و یازلاغلرنی اززانچه ساغینگن.

ایکّی ییلدن بیری یورتیدن و عایله‌سیدن اوزاق قالگن ایدی. بیر عشق و بیر یانگو بارایدی ایچیده، شو باعث جدا هیجانلی ایدی. چونکه، ایکّی هفتەلیک هم بولسه بیر تعطیلی بارایدی. جدا سیوینچلی و موتلی، یوره‌گی حسرت و ساغینچ بیرله توله ایدی. البته، یورت ساغینچی، عایله ساغینچی...

بیر چکله‌موترنینگ سیتیگه، بیر ییگیت اوتیرگن. موتر، کیت-کیته یورتیگه یقینلشر ایدی. ییگیت باله، چوقور-چوقور نفس آلیب بیریویردی یورتی‌نینگ یشیل منظره‌سی اوزاقدن کوزیگه کورینگینچه. کوپ پیت‌دن بیری، یورتی‌نینگ بو تازه و جان بیروووچی هواسینی تنفس قیلگن یوق ایدی. توش پیتی ایدی‌که، چکله‌موتر کیلیب دریا هوتل سماواری‌نینگ اونگیده توردی. بیر ییگیت ایندی چکله‌موترنینگ سیتیدن. تولبکسی‌نی شانه‌سیگه تشلَب، سیکین‌سیکین یوریماغگه باشله‌دی. خوددی کیچکینتای باله‌لر کبی، یوللرنی بیر، ایکّی، اوچ دیب آدیملرایدی. اویگه بارمَسدن آلدین، سرپل جامع مسجدیگه باریب، توش نمازینی جماعت بیلن ادا قیلگندن کیین، سرپل کوپریگی‌نینگ اوستیگه باریب تاخته‌دی و انیق-انیق دریانینگ سوویگه قره‌دی. جدا خوش و سیوینچلی ایدی. هر نیچه آدیم قویگنده، کوزلرینی یومیب چوقور بیر نفس آلیب بیرر و شُکر قیلرایدی. سونگره، قه‌یتیب اوی‌نینگ یولینی توتتی. اینه‌لمه کوچه‌لر و او کوچه‌لرنینگ قپتالیده ایکیلگن تال یاغاچلری، و یاغاچلرنینگ تگیدن آقیب تورگن زمزم‌دیک تونوغ سوولر...

سلقین‌لیک و ایسیب تورگن ملایم شماللر... هوا گوزه‌ل می دیسه‌ینگ؟ جدا اینیقسه و گوزه‌ل بیر هوا، چیرایلی بیر منظره... قره‌ینگ‌که، شمال هم **اسماعیل** باله‌نی ساغینگندیک، باشینی سیلب ساچلری بیلن اوینه‌ویردی. اسماعیل باله، حسرت بیلن ساغینگن عایله‌سیگه بیرآن تیزراغ قاوشماغ اوچون تیز–تیز یورر ایدی...

ایکّی ییل آلدین، اوغانستان دولتی تامانیدن باشله‌تیلگن مجبوری مکتب اوقیماغ شرطی باعث، اسماعیل باله یورتی و عایله‌سیدن اَیری توشیب قالدی. سرپل خلقی، مکتبنی عجم و کافرلرنینگ مدرسه‌سی دیب توشونر ایدیلر. بو یوزدن، هیچ کیم اوز باله‌سینی اوز قولی بیلن کافر مکتبی‌گه یوبارماغ ایسته‌مس ایدی. بیراق، اوغانستان دولتی ایستر–ایسته‌مس مکتب اوقیتماغ اوچون برچه تورکستان یورتلریدن باله‌لرنی کابل‌گه چـَقیریش اوچون هیأت جونه‌تگن ایدی.

اوشبو هیأتلردن نیچه‌ته‌سی ایسه، سرپل‌دن کابل‌گه شاگرد آلیب کیتماغ اوچون، سرپل‌گه کیلگن ایدی. هیچ کیم، اوغان دولتی‌نینگ بو بویروغینی قبول قیلمه‌دی... سرپل ایلخانی و اربابی یوسف‌بای هم، هیچ بیر عایله‌نینگ باله‌سینی، مکتب‌گه یوباریشگه کوندیره‌آلمه‌دی. آنه خاتون هم، هیچ قچان ایسته‌مَس ایدی. چونکه، بویوک آنه «باله‌لر بو یورتدن چیقسه، عجم‌لشیب و توره‌سینی اونوتیب قاله‌دی!» دیب قورقه‌ر ایدی. شو سببدن، آته‌لردن کوره کوپراغ، آنه‌لر ایسته‌مس ایدی فرزندی‌نینگ کوزلریدن اوزاقله‌شیشینی. البته‌که، سرپل عیاللری کم و توم هم بولسه آنه خاتون‌دن سباغ آلگن ایدیلر بوندیک عناتچیلیکنی.

ایلخان، عصر نمازینی ادا قیلگندن کیین، **نذیرقُل‌بای**نینگ قاشیگه باردی. نذیرقُل‌بای، ایلخان‌نی کورگینچه شاشیب کیتتی و:

«حرمتلی ایلخانیم! زحمت‌ده قالیب‌سیز!.. چـَقیرسه‌نگیز اوزیم کیله‌ر ایدیم!..» دیدی.

«ساغ بولینگ بای‌اکه! بو مسأله اوچون، مین سیزنینگ قاشینگیزگه کیلیشیم شرط ایدی. بو یوزدن کیلیب قالدیم...» دیب جواب قه‌یتَـردی. «مین کمینه‌نی، اویالتیریب قویدینگیز ایلخانیم! بویورینگ غریبانه کلبه‌میزگه!» دیدی.

ایلخان: «رحمت سیزگه! باشقه‌گی مرته ان‌شاءالله!.. ایاغ اوستیده گپله‌شیب آله‌میز بای‌اکه!..» نذیرقُل‌بای: «کوز اوستیگه ایلخانیم! بویورینگ!» دیب، قوللرینی ادب کیره‌گی کوکسیگه قویدی و ایلخان‌نی ایشیتماغگه باشله‌دی.

ایلخان، نذیرقل‌بای‌نی کوندیریش اوچون، بادام‌نی چاقیب مغزینی ییدیرگندیک، مکتب مسأله‌سیگه باشینی آچیب قویدی. سرپل و اینیقسه بو خلق‌نینگ کیله‌جگی اوچون، اسماعیل باله‌نینگ کابل‌گه کیتیشی کیره‌کلیگینی بیلدیردی. اوز باله‌لریدن، کتته اوغلی قادر بای ایسه تورمیش قورگن ایدی. یعقوب باله، کابل‌ده اوقیه‌دیکان سویه‌ده ایمَس و صادق باله ایسه، حاضر کیچیک ایدی. بولمه‌سه، ایلک اوز فرزندی صادق باله‌نی دررو یوباریب قویبریشینی هم ایتیب بیردی. ایلخان، اسماعیل باله‌نینگ استعدانینی باشدن هم کورگن و بیلرایدی. بو سببدن، اسماعیل باله اوچون بو فرصتنی یخشی بیرچانس بولیشینی، آته‌سی نذیرقُل‌بای‌گه ایتیب و اونی، بو ایشگه کوندیرماغنی بجردی.

ایرته کون، ایلخان سرپل اولوغلرینی قاشیگه چقیریب اوغانستان دولتی‌نینگ هیأتی‌گه، بیرجواب بیریشلرینی ایسته‌دی.

ملت، بیر اویلاو ایچیده تیلپینر و هر آغیزدن بیر سیس چیقَر ایدی. کیمی‌سی، بو کیشی‌نینگ باله کیتسین دیه‌ر، باشقه‌سی اونینگ باله‌سی کیتسین دیه‌ر ایدی... آره‌دن، بیرکیشی توریب: «منه یادگارحاجی‌نینگ اوغیل‌لری جدا کوپ! بیرته‌سینی یوبارسه، ایشی میدان‌ده قالمه‌یدی یو!..» دیدی. باشقه‌سی توریب: «منه فلانی بای‌نینگ هم اوغلی کوپ خداگه شُکر. او یوبارسین بیرته‌سینی!» دیب، گپ کوپاییب کیتتی. شو پیت‌ده، نذیرقُل‌بای:

«بیله سیزلر! مینینگ بیرته‌گینه اوغلیم اسماعیل بار! مونی هم یوبارسَم، روزگاریم‌نی بیر باشیمگه قنداغ اوتکزرمن؟» دیدی. خلق بو سوزنی ایشیتگینچه جیم بولیب قالدی و نذیرقُل‌بای‌نی مراق بیلن ایشیتماغ‌گه باشله‌دیلر. نذیرقُل‌بای دوام ایتتی:

«اگر بو توغریده، مینگه یاردمینگیز تیکسه، مین اوغلیم اسماعیل‌نی یوباریب قویبره‌من!»

دیگینچه، برچه حاضر کیشی‌لر، چوقور بیر نفس آلیب بیردیلر. و دررو، اوز آره‌لریگه باش‌باش‌گه کیلیب شوندیک فیصله قیلدیلر: (هر دهقان خرمن‌لرنی ییغگندن نری، بیش اولچَک بوغدای بیره‌میز. باغدار کیشی‌لر، میوه و فصل‌لیک کوتارگن حاصلریدن و قیش موسمی‌گه قوریغ اوتیندن، نذیرقُل‌بای‌گه یاردمله‌شسین...) دیب، ایلخان‌نینگ حضوریگه سوز بیردیلر. تغین، اسماعیل باله کابل یولینی توتیب کیتیب قالدی.....

اسماعیل باله، اَینه‌لمه کوچه‌لردن یوریب نهایت اویلریگه یتیب کیلدی. اویلری‌نینگ کتته ایشیگیدن کیرگنده، آنه‌سی تورسون خاتون، تندیر–اوچاغ‌نینگ باشیده نان پشیره‌یاتگندی. جیم‌گینه، سیکین–سیکین یورودی. حویلی‌نینگ ایچیدن آقیب تورگن اریغ‌نینگ قپتالیده‌گی المه یاغاجی‌گه یسله‌نیب توردی اسماعیل باله. آنه‌سی تورسون خاتون‌نینگ باشی تندیرگه، ایس و هوشی ایسه، تندیرگه یاپگن نانلریگه ایدی؛ یانمه‌سین و یا توشمه‌سین دیب. بیر تورلیک کوره‌آلمه‌ی و بیله‌آلمه‌ی قالدی باله‌سی‌نینگ خَپ‌گینه کیلیشینی. بلکیم، اسماعیل باله آنه‌سیگه سورپریز قیلماغچی ایدی بونده‌ین قیلیب. بیرنیچه دقیقه، آنه‌سینی انیق–انیق کوزلَب توردی تاخته‌گن ییریدن. بیر پیت آنه‌سی‌نینگ کوزی، المه یاغاجی‌نینگ تنه‌سیگه اوموزینی(شانه–سینی) یسلب ایاغده تورگن بیر ییگیت‌گه توشتی. تیکلب باقتی و تانیب آلدی. قیسیق و توشوک بیر سیس بیلن: «اسماعیل!.. اوغلیم!.. سین می‌سن؟ کیلیب قالدینگ مو؟..» دیدی. اسماعیل باله، ساغینگن آنه‌سیگه توغری چاپیپ باردی و آنه‌سی‌نینگ بوینیگه آسیلدی.» آنه‌ینگ اورگیلسین سینگه! خوش کیلیب‌سن بیرگینه اوغلیم!.. خوش کیلدینگ آنه‌ینگ اولیب قالسین سینگه!..» دیب، ییغله‌بان اوغلی‌نینگ بیت و باشی‌دن اوپیپ بغریگه باستی. تورسون خاتون، خوددی حضرت یعقوب‌نینگ، اوغلی حضرت یوسف‌گه قاوشگنی‌دیک، یوره‌گی آچیلیب خوش بولیب کیتتی. تورمسدن و آره بیرمسدن، اوغلی اسماعیل‌نینگ باشینی بغریگه باسیب، گاه اوپَر و گاه ایسکر ایدی. آته‌سی نذیرقُل‌بای، اوغلی اسماعیل کیلگنی‌ده اویده یوق ایدی. آقشم اویگه کیلگنده اسماعیل‌نی کوریب جدا خورسند بولدی.

اسماعیل باله، آنه‌سی‌نینگ پشیرگن ییمه‌کلرینی و تیارله‌گن اوقاتلرینی جدا ساغینگن

ایدی ایکّی ییل‌دن بیری. آنەسی **تورسون خاتون**، آقشم اوقاتی اوچون، مزەلیغ- مزەلیغ آش‌لر پشیریب، دسترخان‌نینگ اوستینی تولدیردی. عایلەچە، تویوب-تویوب ییدیلر. اوقات‌دن کیین، چای ایچیب میدە-میدە غُربت‌دە کورگنلرینی و یشەگنلرینی آتە و آنەسیگە ایتیب بیردی.

ایرتە کون، اسماعیل بالە دریشی و کویلەگینی چیقاریب، اوز ملی اوست‌باشی بولگن گوپیچە و شلوارینی کییب کوچەگە چیقتی. آرقەداشلری بیلن، مسجدنینگ میدانیدە ییغیلیب توپلەندیلر. مسجد سُپەسیدە توشەلگن بوریانینگ اوستیدە، کتتە چنار یاغاجی‌نینگ کولگسیدە صحبتلشیب اوتیردیلر. ایکّی ییل‌دن بیری، غُربت‌دە کورگنلرینی و یشەگنلرینی، آشنالریگە قصەلب تورگن ایدی. اینیقسە، آشنالرینی کابل‌دە اوقیماغ اوچون تشویق قیلەیاتگن ایدی. شو پیت‌دە، محلەنینگ خاتونلریدن بیر-ایکّی کیشی، مسجد حوضی‌دن سوو آلماغ اوچون کیلدی. خاتونلرنینگ کوزی، مسجد سُپەسیدە ییغیلیب تورگن بالەلرنینگ آرەسیدە اسماعیل بالەگە توشیب قالدی. «وی ی ی» دیب، قرسلری‌نینگ چیککەسینی تیشلەب:

«گاورنینگ بچەسی کیلیب قالیبتی کو!.. یوزی یوزیمیزگە توشمەسین...» دیب، سطل‌لرینی تولدیریب-تولدیرمَس اوی‌لریگە توغری قاچیب کیتتی‌لر.

اسماعیل بالە، خاتونلرنینگ گپینی ایشیتیب جدا ناغە بولیب قالدی. گرچە، آرتیق بالە ایمَس ییگیت بولگن ایدی و بویوک بیر آدم قدر میەسی ایش بیرر و بیلگی‌لیک ایدی. او، باشدە اوز یورتی سرپل‌نینگ و تغین ایسە، تورکستان‌نینگ کیلەجگینی توشونر و اویلر ایدی. عجم دولتی‌نینگ پلانلریگە قرشی، بو یاشیگە بیلە پلان ترقەتیب، کیچە کندوز یورتی‌نینگ و ملتی‌نینگ قورتاریش اویلاوی بیلن یشر ایدی.

ایلخان و برچە سرپل اولوغلری و بویوکلری، بدخشان‌دن قەیتیب کیلدیلر. اسماعیل بالەنینگ هم تعطیلی اداغی‌گە ییتگن ایدی. کابل‌گە قیتمَسدن آلدین، ایرتە باریب آتەسی بیلن ایلخان‌نی یقین‌دن زیارت قیلیب، سونگرە جونەماغگە قرار بیردی. ایلخان، تشقر حویلی‌سیدەگی سُپەنینگ اوستیدە، بیر یانیدە ملاخدیم و باشقە یانیدە هم قاری عظیمی؛ شوندیک محمد قُل‌خان،

سید آبادلیک بوری حاجی، جرغانلیک مختار بای، بای نظر بای، قاضی شمس الدین، سید مسکین آغا، سید ابراهیم آغا، بهرام خان ایشان، شاعر بلبل، استاخانکیلدی بای، تکانەلی ملا یعقوب، بزاز عمر حاجی، قصاب ابراهیم، یولداش حاجی، خرابەلیک ملا کریم اکه، یادگار حاجی، صمد قریەدار، خانقاەلی عبدالله ایشان، سانچارکلی شاعر ذاکر، گدامدار حاجی و کوپینچه سرپل اولوغلری، اَینەلیب اوتیرگن ایدیلر. بدخشان‌ده بولیب اوتگن **تورکستان بیرەمی ایرگنەقون** قوتلاولری‌نینگ قندیک اوتگنینی، کم‌لیگی و کوپلیگی حقیده گپوریب تورگن ایدیلر.

نذیرقُل‌بای، اوغلی اسماعیل باله‌نینگ قولیدن توتیب ایشیگدن کیریب کیلدی و اولوغوارلرنینگ یانلریگه باردی.

«السلام علیکم ایلخانیم! السلام علیکم اولوغوارلریم!..» دیب، هارمەینگ بار بولینگ قیلگندن کیین، اسماعیل باله، ایلخان‌دن باشلَب برچه اولوغوارلرنینگ قوللریدن اوپتی. تغین ایلخان، اسماعیل باله‌نینگ باشیدن اوپیب، قپتالیده اوتیرغیزدی و باشینی سیله‌دی.

«هارمه باله‌م! کیلیب قالگن ایکن‌سن ده؟ خوش کیلیب سن!.. درسلرینگ قنداغ اوتیب باره‌یاتگن؟..» دیب، سوره‌دی یوسف‌بای.

«رحمت ایلخانیم! همه نیرسه یخشی. درسلریم هم جدا یخشی. قیسقه بیرتعطیل باعث، سیزلرینی کورماغ اوچون کیلدیم. ایکّی ییل‌دن بیری عایله‌منی هم اززانچه ساغینیب کیتگن ایدیم!..»

«خوش کیلیب‌سن!.. قَنی، ایتیب بیر چی! نیمه‌لر سباغ بیرر ایکن مکتب‌ده؟ نیمه‌لر اورگندینگ؟..» دیب، سوره‌ب قویدی.

«کوپ نیرسه اورگندیم ایلخانیم. یالغیز، اوزینگیزگه اَیتیب بیره‌دیگان بیرنیچه‌ته مهم گپیم بار..» دیدی، اسماعیل باله.

اسماعیل باله‌دن بو گپنی ایشیتگنلریده، برچه کیشی شاشیریب قالدی. بیر تاماندن

اسماعیل بالەنینگ جسارتی‌گە، باشقە تاماندن ایسە، بو یاشیدەگی بیر بالەنینگ، مونچە اُسلوب و ادب ایچرە اوزینی افادە قیلیب بیلیشی‌گە... اوز آرەلریدە، بیر- بیراولری‌نینگ کوزیگە قرەب:

«عجبا نیمە گپی بار ایکن؟» دیب، اویلاو باستی برچەسینی. بیر- بیراولریدن، قـنـدیـک بیرگپ بولیشینی، قاش و کوز حرکتلری بیلن سورماغچی بولدیلر...

«خیریت می بالەم؟.. منە دررو..» دیب، ییریدن توریب آلدی ایلخان، و یاش اولوغلـرگـە باقیب:

«اسماعیل خان، بی‌بی آنەسینی ساغینگن ایکن. بیرگە باریب بی‌بی آنەمیزنی کوریب دررو قەیتەمیز. سیزگە یخشی صحبتلر! گپیریب اوتیرینگ!» دیدی و ایکەلەسی سُپەدن اینیب اویـگـە کیتتی‌لر.

آنە خاتون تامیگە اوتیرگن ایدی. باریب ایشیگدن کیرگندیک: «السلام علیکـم بـی‌بـی آنەم! منە اسماعیل‌خان سیزنی کورگەنی کیلیبتی کابل‌دن..» دیدی ایلخان.

آنە خاتون، «علیکم السلام!» دیدی و اسماعیل بالەنینگ باشیدن تیرناغیگەچە بیر قرەب اوتتی. اسماعیل بالە، ملی کییملری بیلن یورتدەگی بالەلردن بیر فرقی یوق ایـدی. ادبـلـیـک، تورەلیک و تمیزلیگینی قورویەآلگن بیر بالە... سونگرە: «کیل بالەجان!» دیدی.

اسماعیل بالە، حُرمت بیلن باریب آنە خاتون‌نینگ قوللریدن اوپتی و بی‌بی آنەسی‌نیـنـگ قپتالیدە اوتیردی. اوچەلسی ساعتلرچە گپوریب اوتیردیلر تامگە.

تشقردەگی‌لر: «نیمە گپ ایکن؟..» دیب، ایچلرینی ییدی. اسماعیل بالەنینـگ آتـەسـی نذیرقُل بای‌دن سورەدیلر:

«اسماعیل بالەنینگ مهم گپی نیمە ایکن بای اورتاق؟ سیزگە ایتیب بیرگـن‌دیـر هـە؟.. یاشورمنگ مونچە، بای اکە! بیزگە هم ایتینگ قـَنی نیمە ایکن!..» دیب، هر تاماندن اسـمـاعـیـل

باله‌نینگ آته‌سینی قیستیردیلر. «مین هم، شو حاضر خوددی سیزلر کبی گپ‌دن خبرسیز من! مینگه هم هیچ بیر نیرسه دیگن یوق ایشانینگ..» دیدی نذیرقُل بای.

«وی توبه ای!.. آخر زمان‌نینگ باله‌لریدن هم قورقیله‌دی. آته‌سیدن بیله گپنی یاشوره‌دیلر...» دیدی، یادگار حاجی.

قاری عظیمی: «اسماعیل خان آرتیق یخشی- یامان و یرر- ضررنی بیر-بیریدن انیق آیره‌آله‌دی. قَیسی گپنی کیمگه سویله‌نیشینی بیله‌دی. مین مطمئین من که اسماعیل‌جان‌نینگ، ایلخانیمیزگه و بی‌بی آنه‌میزگه ایته‌دیکان گپی، بیز و یورتیمیزنینگ مهم مسأله‌سی دیر...» دیدی. شوندیک هر آغیزدن بیر سیس و هر باشدن بیر فکر چیقرایدی سُپه‌ده...

آنه خاتون اسماعیل باله‌گه قره‌ب:

«ایتیب بیر قَنی اسماعیل باله‌م!.. چیتتک‌گینه کورگنلرینگ و اورگه‌نگنلرینگدن!..»

اسماعیل باله، درسلری‌نینگ یخشی بولگنینی و صنفی‌نینگ بیرینچیسی بولیشینی ایتیب بیردی و کیین دوام ایتتی: «حرمتلی بی‌بی آنه‌م و ایلخانیم! سیزنی کورگندن جدا خورسند من! بارلیگینگیزگه قوانه‌من! هر پیت، سیزلرگه اوزون و ساغلیکلی عمر تیلَب، یورتیمیزنینگ تینچلیگی و ایسنلیگی اوچون دعا قیله‌من! یالغیز، سیزگه مهم بیر مسأله‌دن خبر بیریشیم کیره‌ک!.. گپ شو دیرکه، اوغانستان حکومتی، برچه شوم پلانلری‌نینگ ریجه‌سینی، یورتیمیز تورکستان‌نینگ اوستیگه چیزماغده. قنداغ قیلیب تورکستان یورتلرینی ایگه‌لب و بو توپراغلرنی بیزدن آلسین‌لر. بو ایشگه قه‌ییردن، قندیک و قچان باشله‌شنی اویلب یاتگن‌لر. گاوُر انگریز دولتی هم، بو توغریده اوغانستان حکومتی‌گه یول کورستماغده. ایر و یا کیچ، بو شوم پلانلریگه ایریشه‌دی. شو سبب‌دن، مین کبی یوزلرچه ییگیت‌نینگ میه‌سینی یوویب، بیز کبی باله‌لرنینگ اوستیمیزدن ترقه‌تگن هر تورلی شوم پلانلریگه قولله‌ی‌راغ و آسان‌راغ ایریشیشلریگه ایشانگن‌لر. اما سیز، مین تماندن خواطرده بولمه‌نگ! مین و تورکستان‌نینگ تورت تیگره‌گیدن کیلگن ییگیتلرنینگ کوپینچه‌سی، توره‌لیک و همتلیک کیشیلرمیز. بو یورتنی، قوللەی‌گینه عجم‌گه تاپشیرمه‌یمیز!

فقط، سیزلرگه توشگن ایش، خلق‌نی اویغانتریب تورینگ. یورتلریگه و توره‌لریگه، خوددی باله‌لریگه ایگه چیققن‌دیک ایگه چیقسین‌لر و بغرلریگه باسسین‌لر.»

آنه خاتون و یوسف‌بای، دقت بیلن اسماعیل باله‌نی تینگلَب ایشیتتی‌لر و باشلرینی قیمیلدتیب: «توغری! توغری ایته‌سن باله‌م!» دیب، تایید قیلگنلرینی اشاره بیلن کورستتی‌لر. آنه خاتون‌نینگ، قیناته‌سی **بیردی حاجی**، و اوشه پیتگی سرپل اولوغی و بویوگی **محمودخان بیگلربیگی**نینگ اوغلی **ذوالفقارخان بیگلربیگی** و **قلیچ خان**دن ایشیتگن و قولاغ سالگن کوپ نیرسه‌لر و بیلگن‌لری هم بار ایدی. بیردن–بیرگه، ایسیگه توشیب قالدی و سوز آلیب باشله‌دی:

«رحمتلیک بویوگلریمیزدن ذوالفقارخان بیگلربیگی و قیلیچ خان‌نینگ حاکملیک پیتلریده، فراغت زمانلریده رحمتلیک قیناته‌م **بیردی حاجی** بیلن کیلیب مشوره قیلیب اوتیرر ایدیلر. مین، اولرگه چای دملَب نان تیار قیلرایدیم. ساعتلرچه، منه شو تشقرده‌گی سُپه‌نینگ اوستیده صحبتلشر ایدیلر. بیرکون، اوغانستان حکومتی تامانیدن نیچه میلتیغ‌لیک کیلیب بولرنینگ اوچه‌له‌سینی هم آلیب کیتتی. تورت کوندن نَری قه‌یتیب کیلدیلر. مزارشریف شهریگه‌چه آلیب بارگن ایکنلر. نی ذوالفقارخان، نی قلیچ خان و نی ده قیناته‌م بیردی حاجی، قه‌یتگنلریده هیچ بیریلری یخشی و خوشخوی کورینمَس ایدی. بیر تاغ کبی درد و قیغو باسگن ایدی اوچه‌له‌سینی. کیین، یینه شو سُپه‌نینگ اوستیده اوتیرگنلریده، ذوالفقارخان بیگلربیگی، ایلخان‌نینگ آته‌سی **طاهر بای**نی چه‌قیریب آلدی. سونگره قیلچ خان: «بیردی حاجی اورتاغیم! بو ایش، بیز ایرکک‌لردن کوره کوپراغ خاتون عیاللرگه توشه‌دی! شو قیزیمیز آنه خاتون‌نی هم چه‌قیریب، میه‌سینی آچسک یخشی بوله‌دی...» دیگن. سونگره، مینی چقیردیلر. مین هم باریب آره‌لریگه اوتیردیم. سونگره، مزار شهریده بولیب اوتگن گپلرنی ایتیب بیردیلر.» دیدی و دوام ایتتی آنه خاتون.

«اوغانستان حکومتی، تورکستان تاغلریدن بو تامانني، یعنی کینگ تورکستان یورتی‌نینگ هر بیر شهرینی، اوغان قبیله‌لریگه رسمی قباله‌لر بیلن، اولرگه وعده ایتگن. شونده‌یین، مینه شهرینی «**احمدزی**» قبیله‌سیگه، مزار شهرینی «**مموزی**» قبیله‌سیگه، قندوز شهرینی «**تره‌خیل**» قبیله‌سیگه، منه بو بیزنینگ سرپلیمیزنی بولسه «**اسحاق‌زی**» قبیله‌سیگه و شوندیک باشقه

شهرلریمیزنینگ هم قباله‌سینی یازیب، بیرته–بیرته اوز قبیله‌لری‌نینگ قوللریگه بیرگن ایکن. سونگره ایسه، کینگ تورکستان یورتینی، اوغانستان خریطه‌سی‌نینگ ایچیده چیزگن ایکن‌لر. باشقه شهرلرنینگ ارباب و بویوکلرینی هم مزارشریف‌گه، شو باعث چـَقیرگن ایکن‌لر. «سیز، اوشبو مذکور اوغان قبیله‌لریگه محصول‌لرینگیزدن مالیه بیرماغ‌گه مجبور سیزلر!.. یوقسه، بو توپراغلردن یوقالینگ کیتینگ!..» دیگن ایکنلر. «هرکیم باریب، اوز خلقی‌گه بیزنینگ دیگن گپلریمیزنی سویله‌سین!.. قبول قیلمه‌گنلرنینگ جوابینی، منه میلتیغ بیلن بیره‌میز!» دیب، هرکیمنی شهرلریگه جونه‌تیب قویبرگن ایکن. او کوندن بویان، خیلی پیت اوتگن بولسه هم بیزگه کوچلری ییتگن یوق. بیزدن قورقگنلری بیللی. بیراق، او بویوک آته‌لریمیز و اولوغلریمیز وفات ایتگندن نری، آره– سره اوغری‌دیک کیلیب، کیم ایشلر قیلیب کیته دورلر. فقط، خلق بیلمه‌ی قاله‌دی. مینی بیلگنلریم و ایسیمده‌گی‌لر حاضر منه شونلر.» دیدی آنه خاتون اوغلی ایلخان بیلن اسماعیل‌خان گه.

ایلخان، حاضرگه‌چه اوشبو گپلردن هیچ خبری یوق ایدی. بوکونگه‌چه، آنه خاتون هم سویلمه‌گن ایدی. اسماعیل‌خان بو گپنی آچگندن کیین، بیردن–بیرگه ایسیگه کیلیب اوکونلرنی یوخلب، بیلگنلرینی ایتیب بیردی. ایلخان، بو گپلرنی ایشیتگینچه کوزلری جره‌قیللب آچیلیب کیتتی... اسماعیل باله بیردن: «وای نان کور اوغان‌لر!.. مین مونچه‌سینی بیلمَس ایدیم! بو مرتبه بارگینچه بو توغریده انیقراغ قیدیره‌من. کیم، قه‌ییرنی قندیک قباله قیلگنلیگینی!..» دیدی و دوام ایتتی قالگن ییریدن:

«رحمت سیزدن بی‌بی آنه‌م! مین بیلیب آلدیم همه گپنی. مینگ–ییل‌لیک اجدادیمیزنینگ سلطنتی‌نی، بو نانکورلر یوقالتماغچین هه! بو عقلنی اولرگه لعنتی انگلیس‌لر و انگریزلر بیره‌دی. خراسان آتینی هم، اوغانستان دیب اوزگرتیرگن یینه شو خبیث و شوم انگریزلر... ایاغیمیزنی، کوچیمیز یینتوکچه تینچ باسیشیمیز کیره‌ک. تینچ باسه‌یلیک که سیلجیمه‌سین و ته‌ی مسین!.. کورینیشدن، اویون کتته اویون. البته آزگینه غفلت قیلسک یینگیله‌میز!..» دیدی اسماعیل باله.

ایلخان، بیلینی راسلب باغدش المه‌شتیردی. چوقور بیرنفس آلیب بیردی و: «نیمه‌لر

بولیب یاتگن ایکن ده هه!.. قنداغ مینینگ خبریم یوق؟ شونی کورگین‌که برچه تورکستان بوییچه باشقه ارباب و ایلخانلری‌نینگ هم میندن بدتر خبرلری یوق بو اویوندن! خیر، حاضر هم کیچ بولمَسدن اونگینی آلەمیز...» دیدی. اسماعیل بالەگه قرەب: «یخشی دیرکه سینی یوبارگن ایکن من! موندن کیین سینگه اسماعیل‌خان دیب، خطاب ایتەمن!»

«استغفرالله ایلخانیم! مین حاضر بالەمن، خانلیک نیمه حدیمگه...» دیب، آلدیگه قرەدی.

«سین نیمه توشونەسن اسماعیل خان؟ اویون بیللی! یاووزلرنینگ شوم پلانی‌نی هم اورگەنیب آلدینگ! تا که، بیز بارمیز ان‌شاءالله شوم پلانلریگه ایریشەآلمەیدی. بیراق مینی، سیز ینگی نسل‌نینگ قیغوسی باسیب کیتتی!» دیدی ایلخان.

«شونی بیلەمن که، بیزگه کوپراغ ایش توشەدی ایلخانیم!» دیدی اسماعیل خان.

تشقرده سُپەدەگی‌لر: «بو کیچکینه یاشی بیلن قنچه کوپ گپنی بیلر ایکن. ایکّی ساعت‌دن بیری، حاضر هم گپی توگەمەی کیتتی کو؟..» دیب، اوز آرەلریگه گپلەشیب توردیلر. صمد قریەدار، اسماعیل‌خان‌نینگ آتەسی نذیرقُل بای گه:

«بای اورتاق! اویلەشیمچه اوغلینگیز، بار یوق بیلگن درسینی بی‌بی آنەمیزگه اورگتەیاتگن شکیللی؟ بولمەسه، مونچه اوزون سورمَس ایدی دیب اویلرمن!..» دیب، هزل‌لشیب آلدی.

«اسماعیل خان!» دیدی یینه ایلخان: «سین تینگداشلرینگ اوچون نیمه اویلەیسن؟.. بولرنی هم کابل‌گه یوللب قویسک مو هه؟.. بو توغریده، نیمه توشونگنینگنی ایتگین چی؟ آخی بولرهم سین کبی اویغانسین‌لر. و گپ نیمەدیر بیلیب آلسین‌لر!.. مینیمچه، یخشی بولەدی دیب اویلەیمن اسماعیل خان؟..»

«سیزگه فکر بیرماغ، مینینگ حدیم ایمَس ایلخانیم! حاضرکه، میندن سورەدینگیز ایتیب بیرەی!.. اگر بی‌بی آنەم لازم کورسەلر و اجازەلری بولسه، مینینگ بیر توشونچەم بار و آچیقلب

بیره‌رمن.» دیدی.

«مین‌دن اجازه اسماعیل باله‌م! سین آرتیق یاشی کیچیک باشی اولوغ بیرکیشی سن!» دیدی آنه خاتون.

«شو مکتب‌نی سرپل‌ده آچماغ، مینگه معقول کیله‌دی ایلخانیم!» دیدی اسماعیل‌خان.

آنه خاتون، بو گپنی ایشیتر–ایشیتمَس جیم بولیب قالدی. ایلخان:

«آنه جان! نیمه دیه‌سیز اسماعیل‌خان‌نینگ بوگپی‌گه؟ مینگه بولسه، اسماعیل‌نینگ بو توشونچه‌سی منطقلی و معقول کیلدی!» دیدی.

آنه خاتون‌نی تیر باستی بیردن–بیرگه. هیچ بوندیک بیر چاره‌سیزلیکنی کوتگن یوق ایدی. بیراق، هر نیرسه اورته‌ده ایدی. چاره تاپیش اویلاوی باستی و:

«دشمن‌گه قرشی، دشمن‌دیک سلاحلَنیش کیره‌ک اوغلیم! سین بو مسأله‌نی اولوغلریمیز بیلن ملا خدیم، قاری عظیمی و باشقه اولوغوارلر بیلن هم بیر گپیریشیب کور! اونلر نیمه دیسه اوشنداغ قیلینگلر اوغلیم!» دبدی آنه خاتون.

ایلخان ییریدن توردی. اسماعیل‌خان هم توردی و آنه خاتون‌نینگ قولیدن اوپیپ: «ایرته کابل کیته‌من بی‌بی آنه‌م! مینگه دعا بیرینگ!» دیب، بی‌بی آنه‌سی‌نینگ دعاسینی آلیب ایریلدیلر.

اولوغوارلر صحبت‌گه قیزیشگن ایدیلر. ایلخان، اسماعیل‌خان بیلن ایچکرحویلی‌نینگ ایشیگیدن چیقیب، سُپه‌گه کیلدیلر. برچه ایاغگه توردی. ایلخان، باریب ییریگه اوتیرگندن کیین هرکیم ییر– ییریگه اوتیردی. برچه جیم–جیریت بولدی. بیر سیس‌سیزلیک چوکتی مجلس‌ده. تغین، بو جیم‌لیک و سیس‌سیزلیکنی ایلخان بوزدی: «بویوکلریم!.. اولوغوارلریم!.. یخشی دیرکه، برچه‌لرینگیز شو ییرده حاضرسیزلر. سیز بیلن، کوپ اما کوپ مهم بیر نیرسه‌نی مشوره

قیلماغچی‌من! البته باله‌لریمیز و یورتیمیز اوچون اززانچه ضروری و کیره‌کلی جدی بیر موضوعنی کوریشه‌من!..» دیدی.

ملاخدیم: «بویورینگ ایلخانیم! بیز شونینگ اوچون بو ییرده‌میز!» دیدی.

«شبهه‌سیزکه، سیز و بی‌بی آنه‌میز، بیزنینگ و یورتیمیزنینگ تینچلیگی اوچون اویله‌ی‌سیزلر...» دیدی، قاری عظیمی.

اُستا خانکیلدی بای: «بیز سرپل خلقی، دایما یانینگیزده‌میز ایلخانیم! بویروغینگیزنی سیوه –سیوه ییریگه کیلتیره‌میز!» دیدی.

«مقصد، بوگپ حاضرچه آره‌میزده قالسین!» دیدی ایلخان و دوام ایتتی: «گپ بو ییرده، یعنی سُپه‌ده قالسین تا بیر پیت‌گه‌چه! هیچ بیرینگیز، حتی اویده‌گی خاتونلرینگیزگه هم سویله‌منگ و بو گپ‌دن خبر تاپمه‌سین‌لر!» دیدی. اسماعیل‌خان دن ایشیتگنلری‌نینگ و آنه خاتون‌دن ایشیتگنلری‌نینگ، برچه اولوغوارلرگه بیرته– بیرته ایتیب و سوزلب بیردی ایلخان. کیین، اسماعیل‌خان‌نینگ فکری و پلانینی آچیقلب، اوشبو فکرگه آنه خاتون‌نینگ هم قرشی چیقمه‌گنینی ایتدی... ایلخان ایسه: «بو فکر مین‌گه هم معقول کیلدی! ایندی سیزلر نیمه دیه‌سیزلر؟» دیب، جواب سوره‌دی اوتیرگنلردن.

برچه‌نی بیر سیس‌سیزلیک و جیم‌لیک باسگن ایدی. گویا، همه‌سی تیللرینی یوتگندیک گپورمسدن بیر–بیریگه باقیشیب قالدیلر. ینه ایلخان:

«استادلریم! اولوغوارلریم! بیر نیرسه دییینگ‌لر! جیم توریش‌نینگ پَیتی ایمَس! کیچ قالیب کیتتیک! منه دشمن‌لر، بورنیمیزنینگ توبیده حتی یقه‌میزدن توتگن‌لر. قَنچه عجله قیلسَک اوشنچه یرریمیزگه و فایده‌میزگه دیر!..» دیب، بو ایش اوچون قَنچه جدی و قرارلی بولیشینی کورسه‌تیب تورگن ایدی. باقتی که، هیچ کیمدن سیس چیقمه‌دی و جواب بیره‌آلمه‌دیلر. بلکیم بو مسأله‌گه، درحال جواب قه‌یتریش عجله سنه‌لر ایدی . سونگره اویلَب

کورسین‌لر دیب، ایرته کونگه‌چه پیت تانیلدی و هرکیم توریب-توریب اویلریگه کیتتی. فقط، اسماعیل باله حاضرهم ایریلگن یوق ایدی آته‌سی بیلن.

یوسف بای، نذیرقُل بای گه قره‌ب:

«کوردینگیز مو بای اورتاق! مین سیزگه دیگن ایدیم که اسماعیل‌نینگ کابل کیتیشی، بو ملت و بو یورت‌نینگ خیریگه دیب! کورینگ که دیگنیم بولیب قالدی!..» دیدی و قولینی اسماعیل‌نینگ باشیگه قوییب: «بو مرتبه بیرگه کابل کیته‌میز بولدی می؟» دیدی.

«جدا خوش بوله‌من ایلخانیم! سیز بیلن یولچی‌لیک قیلیش قوتلوغ‌دیر و مینینگ اوچون بیر قوانچ و شرف سنه‌له‌دی!..» دیدی اسماعیل باله و تغین خیرله‌شتی‌لر.

ملا خدیم و قاری عظیمی، برچه مسئله‌لرگه قرشی بیر چوزیم و بیر چیقیش یولی آختررر ایدیلر. ایکه‌له‌سی بیرلیکده شام نمازینی، شاه رحمت الله ولی مسجدیده ادا قیلدیلر. و بو آقشام، مذکور جامع مسجدی‌نینگ امامی و خطیبی داملا عبدالحکیم‌خان گه مهمان بولدیلر.

داملا عبدالحکیم‌خان جنابلری، سرپل خلقی‌نینگ فرزندلریگه اسلام و قرآن‌نی اورگه‌تیش بیلن مشغول ایدی. حین زمان‌ده، **شاه رحمت الله ولی جامع مسجدی** گه امام، خطیب و مُدرس ایدی.

قاری عظیمی باشلَب قویویردی سوزگه:

«حرمتلی استادیم! ایلخانیمیز، سرپل یورتی‌نینگ کیله‌جگی اوچون مدرسه‌نگیزنینگ یانیده، اوغانستان حکومتی تامانیدن اداره بوله‌دیگان بیر مکتب هم آچماغچین!» دیدی.

ملاخدیم: «حرمتلی استادیم! مکتب‌ده، ینگی و چاغداش درسلر بیریله‌دی. ینگی نسل‌نی، ینگی بیلگی و ینگی‌لیکلر بیلن آشنا قیله‌دی!» دیدی.

«کیملر تامانیدن سباغ بیریله‌دی بو درسلر طلبه‌لرگه؟» دیب، سوره‌دی داملا

عبدالحکیم‌خان.

«بیز هم شو اویلاوده میز استادیم!..» دیدی قاری عظیمی.

داملا عبدالحکیم‌خان: «سیزلر هم بیله‌سیزلر یو شو چاغداش نیرسه‌لرنی؟ اگر اوزینگیز سباغ بیرسنگیز، بیر قییندچیلیک یوق.» دیدی.

«قییند بولمه‌سه شکیللی. سباغ بیراله‌میز ان‌شاءالله ...» دیدی قاری عظیمی.

«اگر که سیزلر بو مکتب‌لرده معلم‌لیک قیلسه‌نگیز، مُدرس‌لر اوزیمیزدن بولسه، بارینگلر بیرته ایمَس ایکّیته مکتب آچینگ!..» دیدی داملا عبدالحکیم‌خان.

آرتیق ملا خدیم و قاری عظیمی اوچون ایش چوزیلیب فیصله بولگن ایدی. ایرته کون، اولوغوارلر بیر آره‌گه کیلدیلر. هیچ بیرته‌سی حاضرگه‌چه بیر تصمیم آلالگن یوق ایدی. و اوز آره‌لریده:

«ایکّی اولوغ شخصیتیمیز، ملاخدیم و قاری عظیمی جنابلری نیمه دیسه قبول قیله‌میز. بیزلردن کوره کوپراغ بو نیرسه‌لرگه باشلری آچیله‌دی و بیله‌دیلر. بونده‌یین گپلرگه تیزراغ توشونه‌دیلر. چونکه ایسلری و عقل‌لری ساغلام! مینی فکریم که منه شو اورتاقلر!..» دیب، اوز توشونچه‌سینی ایتیب بیردی اُستا خانکیلدی بای.

یادگارحاجی و یولداش حاجی: «یخشی گپ اُستام.» دیدیلر.

ملاکریم اکه: «بی‌بی آنه بیلن ایلخان، بو ایشگه کونگیل قویگن بولسه ایش چوزیلگن و وقتدن فیصله بولگن دیب اویلایمیز.» دیدی. یینه هم خلق بیر اویلاو ایچیده ایدی. کوپ پیت اوتمَس‌دن ملا خدیم و قاری عظیمی هم کیریب کیلدیلر. برچه‌سی باریب سُپه‌ده ییرلرینی آلدیلر. ایلخان و آنه خاتون هم کیلدی. حال و خاطر سوره‌شتی‌لر. کیین «خوش کیلیب‌سیزلر! قنداق، اویله‌ب کوردینگیز مو؟» دیب، باشله‌دی سوزگه:

برچه ایم و صیم. یالغیز بیر- بیرآویگه باقیب توردیلر، «اویلەب کورگن بیریسی بارمی‌ایکن؟» دیب. کیین آنه خاتون:

«ملاخدیم! قاری عظیمی!.. سیزلرهم جیم سیزلر کو؟» دیدی. ملاخدیم، قاری عظیمی گه قرەدی و تغین سوزگه باشلەدی.

«ایلخانیمیز نیمه توشونسه و سیز هم معقول کورسەنگیز، بیزگه یالغیز اطاعت قیلیش قالەدی بی‌بی آنەم! بیز، بو توغریده داملا عبدالحکیم‌خان بیلن هم مشوره قیلیب کوردیک. بیراق، حرمتلی داملا جنابلری شونداغ بویوردیلر: «اگر معلم و مُدرس‌لری سیزلر بولسەنگیز، بیرته ایمَس ایکّیته مکتب توزەتینگ دیدیلر!..». کولیب قویدی و: «حتی مکتب آچیلگن بولمەسه هم، بوکوندن اعتباراً داملا جنابلری بیزنی معلم مقرر قیلیب قویدیلر..» دیدی قاری عظیمی.

خلق شاشکین و نیمه فیصله بولر ایکن دیب تورگن ایدی. بیراق، قاری عظیمی‌دن بو سوزلرنی ایشیتگندن کیین، آنه خاتون و ایلخان خوش بولدی.

«اوندیک بولسه، مین ایرته کون کابل‌نینگ یولینی توته‌من. قنچه وقتراغ مکتب مسأله‌سینی حل قیلسَم، اوشنچه یخشی و یرریمیزگه دیر..» دیدی ایلخان... ایلخان و اولوغلرنینگ بدخشان‌دن ایسن امان قەیتیب کیلیشی بهانه، برچه خاتونلر، آنه خاتون و بایبچه خاتون‌گه «کوز آیدین‌لیک» دیماغ اوچون کیلیب کیتر ایدی. یعقوب باله‌نینگ هم آشنالری و دوستلری یعقوب‌نی کورگنی کیلرایدی. «اورتاق! قندیک اوتتی قوتلاولر؟ یخشی‌گینه گیزیب کیلدینگ هه؟!» دیب، هر بیر آرقەداشی سورر ایدی یعقوب‌دن. یعقوب باله، کورگنلرینی قصەلب بیرر ایدی دوستلریگه. ایلک مرتبه ایدی یعقوب باله، آتەسی و سرپل اولوغلری بیلن بیرگه، کینگ تورکستان یورتی‌نینگ گیزیسیگه چیققن ایدی. تورکستان یورتی‌نینگ برچه اربابلری و ایلخانلری بیلن بدخشان‌دەگی **تورکستان بیرەمی ایرگنەقون** قوتلاویده تانیشتی. آشنالریگه، قوتلاوده کورگن اوغلاق اویونلرینی، پهلوانلیک گورەش اویونلرینی، قوشیقچی و قیزیقچیلردن قصه قیلیب بیررایدی. اینیقسه، سرپل آتیگه کورەشگن چاپندازلرنینگ، یخشی، چققان و

چیبرلیگیدن مختب بیرر ایدی. **آچل پهلوان**نینگ گورەشی جدا کوپ خوشیگه کیتکن ایدی. هرآن، آچل پهلوان‌نینگ توتگن گورەش‌لری، یعقوب بالەنینگ کوزیگه جانلەنیب کیتر ایدی. و آشنالریگه:

«یشەسین سرپل‌نی تمثیل ایتگن اولوغ انسانیمیز آچل پهلوان! بو ییل طوفان قیلدی طوفان!.. یورت بوییچه بیرینچی بولدی! آتەم و بعضی اولوغلریمیز ایترایدی: [آچل پهلوان‌نینگ شانەسی ییرکورگن یوق!] دیب. بیراق، ایشانیچیم کیلمَس ایدی. اوز کوزیم بیلن کورگینچه، چین کونگیل‌دن ایشاندیم. بیرینچی مرته، شهرلرآرەسی گورەش اوپینی بولدی. گورەشنی قازانگن‌لر یینه اوز آرەلریده گورەش توتتی‌لر. اینگ سونگ، یقیلمەگن ایکّی پهلوان قالدی میدان‌دە. بیرته‌سی بغلان یورتیدن **امان پهلوان** باشقه‌سی منه بیزنی افسانه پهلوانیمیز آچل پهلوان!.. ایکەلَسی هم کتته-کتته مشهور و جدا زور پهلوان‌لر ایکن. هیبتلیک و هیکللیک ایکّی تاغدیک تورر ایدیلر، میدان‌نینگ اورته‌سیده. برچه تماشیچیلر هیجانلنگن ایدی. ایاغگه توریب، نفسلرینی توتگن ایدی باریوق مخلوق. پهلوانلیک داوری‌نینگ قولیده تُرشکدن توله بیرکاسه بارایدی. پهلوان‌لر، کاسەده‌کی تورشکدن بیرته-بیرته آلدیلر و آغیزلریگه تشلَب، کیین بیر-بیراوینینگ کوزیگه تیکلَب قرەب، حلقه اوریب اَینەلماغگه باشلەدیلر. مینگلرچه کیشی جیم، سیسلری چیقمَس ایدی. پهلوان‌لر، ارسلانلردیک اَینەلیب-اَینەلیب توردی. ایکەلسی ایگیلیب قولینی ییرگه اوریب کیین قولرینی بیتلریگه سورتیب دعا قیلدیلر. تغین، قوللری‌نینگ برماغلرینی یلَب، بیل‌لریگه باغلەنگن پتو-رومالنی، بیر ترتیب قویدیلر و پایچەلرینی ایکّی قولی بیلن تیزەسیگچه نیفەلدیلر. سونگره، سللنه-سللنه ایگیلیب توغریلیب بیر-بیرآویگه یقینلشتیلر. بیر-بیراونینگ بیلیدن و شانەسیدن توتیب کوچ کورسەتیش‌گه باشلەدیلر. هی، هی، هی، بیر میدان، ایکّی میدان اوچ میدان کورەشتی‌لر... ایکەلەسی هم یقیلمەدی. ملت ایسه جدا بیر هیجانلی... بغلان‌لیک امان پهلوان هم، اززانچه زور ایکن سبیل. کیین، آتەم باریب آچل پهلوان‌نینگ قولاغیگه بیر نیرسەلر ایتتی. آچل پهلوان، تورتینچی مرته شانەلرینی سیلکیتیب، [یا الله] دیب، ییریدن توردی. بو توریش، بشقه بیر توریش ایدی... بویونی، خوددی مینی بیلیمچه قَلینلشگن ایدی آچل پهلوان‌نینگ. بوینی‌نینگ تامیرلری، اوخلاو چوب‌دیک قبارگن ایدی. یینه یاپیشتیلر یقه مه یقه...

هه، هه، هه، قنداغ بولدی‌که، بیر دفعه آچل پهلوان، امان پهلوان‌نینگ ایاغینی یـیـردن اوزیـب کوتاردی و چالاکچه بیرگه باستی شانه‌سینی. و هیجاندن [قازاندیم!] دیب، هیقیردی. دررو، حَکم کیلیب آچل پهلوان‌نینگ قولینی کوتاردی. ملت ایسه، بیردن جیملیکنی بوزیب [آچل پالوان، آچل پالوان...] دیماغگه باشلَب آلقیشله‌دیلر.»

آشنالری، یعقوب‌نینگ قصه‌سینی مزه قیلیب ایشیتیب: «وای ماشاءالله، وای مـاشـاءالله... ایچگن سوتینگ حلال بولسین پهلوانیمیز...» دیب، تورر ایدیلر.

یعقوب باله، اوچ تورت کوندن بیری اویده ایدی. گورگنی کیلـگـن، اورتـاقـلـری بـیـلـن اوچره‌شیب تورر ایدی. یقین آرقه‌داشی آسیابادلیک واحد باله‌گه قره‌ب:

«سین هم، بیرکون آچل پهلوان‌نینگ ییرینی آله‌سن اورتاق!.. بو یاشینگده هیکللیـک و هیبتلیک‌سن ماشاءالله... بیلک‌لرینگ کوچلی و برماغلرینگ قه‌یش دیر. کتته بولگینچه تـاغـنـی اورسه‌نگ تالقان قیله‌سن!..» دیدی.

واحد باله: «هزل قیلمه‌ده یعقوب دوستیم! مین کیم آچل پهلوان کیم؟ اینگ یخشـی‌سـی حدیمیزنی بیلماغ‌دیر اورتاق!» دیب جواب قه‌یتردی.

«آشنا! کوپ پیت‌دن بیری آوگه چیققن یوقمن! سین بیلن آوگه چیغماغنـی ساغـیـنـب کیتتیم! بیر آوگه چیقسک میکن هه؟ نیمه دیسن؟» دیدی، واحد باله‌گه، یعقوب.

«مین هم سینی کوتیب تورگن ایدیم یعقوب دوستم!» دیدی.

«بولدی! ایرته کون، ایرتانگدن تیار بولیب تورگین مین کیله‌من. کیین بیرگه چیقه‌میـز!» دیدی یعقوب، و خیرلشتی‌لر.

آسیابادلیک واحد باله، جدا هم چققان و ییگیت بیر باله ایدی. برچه محلی گـوره‌ش‌لـرده رقـیـبـلـریـنـی بینـگرایدی. تینگداشلری‌نینگ کوچی یتمَس ایدی ذاتاً. بیراق، کیمی زمان یاش

ییگیتلر بیلن هم گورەشیب کورر و اولرنی هم ییننگر ایدی. بو سبب‌دن، کتته کیچیک اونگه **واحد پهلوان** دیب، خطاب قیلر ایدی.

آرتیق، یعقوب هم ییگیت بولگن ایدی. بویی–باشی بیلن، آتەسی یوسف‌بای، مامەسی آنه خاتون و آنەسی بایبچه خاتون‌نینگ کوزیگه کیرگن ایدی.

ایلخان: «اوغلیم یعقوب هم ایندی یاش و ییگیت بولیب قالیبتی. آرتیق توپلَم‌نینگ ایچیگه و ایشیگه کیرسین، تجربه قازانسین دیب، یورتنی کورسین، باشقەلر بیلن تانیشسین. بیرکون، بو تورەمیزنی بیزدن سونگره بو نسل ادامه بیرەدی!.. کورسین و اورگنسین که، اُولگنیمیزدن نَری کوزیمیز آرقەده قالمەسین.» دیب، اوزی بیلن بدخشان‌گه آلیب کیتگن ایدی.

بیر تاماندن بایبچه خاتون هم، ایکّینچی اوغلی‌نینگ آرزو و هوس قیلیب طوی قیلماغ خیالی‌ده. اوغلی‌نینگ کیاوو بولیشینی هوسلب یاتگن ایدی...

امیر صوفینینگ خاتونی **آیخان خاتون**، **صمد قریەدار** نینگ خاتونی **بیگم خاتون**، **کریم‌بای**نینگ خاتونی **سیرکه خاتون** و **کورفیضی**نینگ خاتونی **المەخاتون**، ییغیلیشیب بی‌بی خاتون‌نینگ یانیده اوتیرگن ایدیلر؛ هوادن و سوودن گپیریب. بیر مرته آیخان خاتون:

«بی‌بی آنەم!.. خیلی پیت بولدی‌که، یورتیمیز بیر گور–گومەمه طوی کورمەدی! ایندی سیز، بیر سروبر قیلینگ! یورت‌نینگ هر چیتکەسیده بوی قیزلریمیز و یاش ییگیتلریمیز کیلین و کیاوو بولەدیکان یاش‌دەلر.» دیب، باشقه بیر قونیدن گپ آچتیلر. تغین، آراء خاتون: «هه بی‌بی آنەم! آیخان خاتون توغری آیتەدی مینیمچه.» دیدی هزللشیب. کیین جیلمەیب: «منه شُکر اوز قیزی **ایرکه قیز** هم، بوی گینه قیز بولیب قالیبتی ماشاءالله.» دیدی.

مست‌کیلین، بیگم خاتون تامانیگه قرەب جیلمەیب: «مین تونون **چیبر قیزنی** کوریب قالدیم. کوز تیگمەسین بویی باشیگه! هی که کیلین بولەدی!» دیدی.

آیخان خاتون و بیگم خاتون بیر آغیزدن: «همەمیزنینگ قیزیمیز بوی قیز یو!.. سیرکه

خاتون‌نینگ **آلتین قیزی** و المه‌خاتون‌نینگ **آی قیزی** هم بارکو؟ اولر نیگه اوز قیزلرینی طوی قیلمه‌یدی؟» دیدیلر.

آراءخاتون آلدی گپنی: «بی‌بی آنه‌م! خدا گه شُکر، بوی قیزلریمیز جدا کوپ. شونده‌یین ییگتلریمیز هم کوپ بار! دمینی قوششه قیلیب قویبیرسک یامان بولمه‌یدی شکیللی!..» دیب سوره‌گنده، مست‌کیلین، بایبچه خاتون‌گه قره‌ب جیلمه‌یدی و: «منه یعقوب جان‌نی طوی قیلیب قویه‌میز. کتته–متته ییگیت بولیب قالیبتی ماشاءالله. ایلخانیمیزنینگ اوییدن هم کوپ پیت بولدی طوی ییگَنیمیز یوق. بیرطوی ییب کورسک قنچه خورسند بوله‌میز!.. شوندا‌غ ایمَس می دوگانه‌لر؟..» دیدی.

«مینگه قالسه یخشی بوله‌دی..» دیدی، بایبچه خاتون و دوام ایتتی: «بی‌بی آنه‌م و ایلخانیم بولگنده مینگه صبر!»

اوز آره‌لریده، یخشی‌گینه صحبت‌گه قیزیشگن ایدیلرکه، یعقوب باله کیلدی: «السلام علیکم» دیب. ایشیگده تاختب: «آنه جان! مین ایرته آشنام واحد بیلن آوگه چیقه‌من! مینینگ آوسلاحیم قه‌ییرده؟..» دیب، سوره‌دی. آنه‌سی بایبچه خاتون:

«اوغلیم یعقوب جان! آخی ینگی کیلدینگ کو گیزیب توزیب! مین مهرینگدن تویمَسدن، سین دررو آونی بهانه قیلیب مینی دیدارینگدن چولاب قیلیب قویه‌سن کو اوغلیم؟» دیدی.

دررو، بی‌بی خاتون آره‌گه کیردی: «بایبچه خاتون! ایرکک باله‌نینگ ایشیگه قریشمه! آوگه چیقیش، گوره‌ش توتیش، قیلیچ سالش و سلاح آتیش ایرکک‌لرنینگ ایشی. هر ییگیت بولرنی بیلمه‌لی!.. هله، تورک باله‌سی بولیب بیلمَسه، مین او کشیگه ایرکک هم دیمسمن، ییگیت هم!» دیب، سوزینی سویله‌گن بولدی.

یعقوب باله، ایشیگدن توریب: «بیردانه سیز بی‌بی جان! تورک ملتی، سیز کبی

آنەسی‌نینگ بارلیگیده غرورلنیب، فخرلنیب و ایرکینیشی کیره‌ک!.. » دیب، خورسند بولیب کیتتی. تغین، آنەسیگه: «مینینگ آو اشیالریمنی، سُپه قپتالیده‌گی یاغاچ‌نینگ توبیده تیارلب قوییینگ آنه جان. مین ایرته وقتدن چیقه‌من. خوب می!» دیدی و کیتیب قالدی.

ایرته کون، ایرتانگدن یعقوب باله توردی و آتینی ایگرلب، آو میلتیغینی بیلکه‌سیگه تشلَب آسیابادگه توغری یولگه چیقتی. آرقه‌داشی واحد باله‌نینگ اویی‌گه بیتیب باردی. واحد باله هم، آتینی ایگرلب تیار بولیب تورگن ایدی تشقرحویلیسیده. واحد باله‌نینگ آتی، بیردن کیشنب اینگیرددی. یعقوب باله‌نینگ آتینی کورگن ایدی شکیللی. واحد باله، یعقوب‌نی کورگینچه «کیلیب قالدینگ مو اورتاق!..» دیدی.

«هه کیلدیم دوستیم!..» دیب، جواب قه‌یتَردی.

«منه مین هم تیارمن! هیده کیتتیک!» دیب، آتیگه میندی و ایکه‌له آشنا دریا یوقاری هیده‌دیلر.

«نیمه آوله‌سک اورتاق؟..» دیب، سوره‌دی یعقوب.

«قنی، بیرآز ایلگری باره‌یلیک دریا قیرغاغیگچه. نیمه کوره‌دی کوزیمیز!..» دیدی واحد باله و دوام ایتتی:

«آو ایسینگدن چیققن یوق مو دوستیم؟»

«نیمه دیب توریبسن اورتاق؟ گوره‌ش سینی ایسینگدن چیقیبتی می؟»

«وی!.. گوره‌ش هم پهلوان‌نینگ ایسیدن چیقه‌دی می یعقوب؟»

«هر پیت که گوره‌ش سینینگ ایسینگدن چیقسه، آو هم مینینگ ایسیمدن چیقه‌دی. بوگپیمنی اونوتمه واحد پهلوان!» دیب یولگه هزللشیب آلدیلر. شفا بُلاغیگه یتیشگن ایدیلر. یعقوب باله آتینی تاخته‌تیب سوره‌دی:

«پهلوان اورتاق! شو ییرگه توریب، شفا بُلاغی‌نینگ سووی بیلن خورجونده‌گی لاچیره‌نی ییب نانشته قیلسک، نیمه دیسن؟»

«بوله‌دی اورتاق! قه‌یتر آتینگنی اونداغ بولسه!..» دیدی.

آت‌دن ایندیلر و باغله‌دیلر آت‌لرینی. کیین، یول قپتالیده‌گی کتته‌توت یاغاجی‌نینگ تگیده‌کی سُپه اوستیده باغدش قوریب اوتیردیلر ایکه‌لسی. میده-میده شفا بُلاغی‌نینگ سووی بیلن لاچیره‌لرینی ییماغ‌گه باشله‌دیلر.

اوتیرگنلری سُپه‌نینگ، جدا گوزه‌ل و چیرایلی بیر منظره‌سی بار ایدی. آرقه‌سی یوکسک بیرتییه. و او تیپه‌نینگ بغریدن آقیب تورگن گوموش کبی تونوغ زمزم سوو، سُپه‌نینگ بیر قپتالی ایسه کتته عامه یول. یول‌نینگ اویاقی، کتته بیر میدانلیک و کوکمه‌ی بیر اراضی. آق دریا و قره‌دریا بیرلشگندن کیین، اوشبو کتته میدان‌ده بیر- بیراوی بیلن قوچاغلشه‌دی. بو میدانلیکده، دریادن اَیریلگن اینه‌لمه-اینه‌لمه دریاچه‌لر. و بو دریاچه‌لرده‌گی سوولر مست بولیب باشینی تاشدن -تاشگه اوریب، قاوشماغ و وصل‌نینگ سیوینچ ترانه‌سینی ترنم قیله‌دیرلر. تغین، بیرلشیب دریا بولیب، اوره‌لیب -بوره‌لیب شهریگه آقه‌دی.

ایرتانگ‌دن هر تورلیک قوش و اوردک، اونگلریده‌گی میدان‌گه کیلیب قونه‌ویردی. یعقوب باله واحد پهلوان‌گه، قولی بیلن اشاره قیلیب:

«اورتاق! شو میدان‌نینگ هی-ی-ی-ی اورته‌سیگه یخشی باللب باقگین قَنی؛ نیمه کوره‌سن!.. قنی کوره‌ی! سین هم مینینگ کورگنیمنی کوره‌اله‌سن مو؟» دیدی. واحد پهلوان تیکلب باللـه‌دی.

قویاش چیققن بولسه هم، حاضرگچه تیپه‌لرنینگ آرقه‌سیدن یخشی کوتاریلگن یوق ایدی. تیپه‌لرنینگ سایه‌سی باعث، میدان‌لیک یخشی تونوغ و یاروغ کورینمَس ایدی. بیردن:

«هه اورتاق، طالع‌میز توردی. بوکون قولیمیز بوش قَیتمس‌میز اویگه! بو مرته اوردک

آولەیمیز!. تیزگینه توریب آلسک یخشی بولەدی! اوردکلر اوچمَس‌دن آولب قویەیلیک...» دیدی واحد پهلوان.

توریب آت‌لریگه میندیلر و آو میلتیغلریگه مرمی اوتکزیب تیارقیلیب قوللریگه توتتیلر. سونگره: «یالله کیتتک» دیب، آتلرینی آوچیلردیک سیکین-سیکین میدان‌گه توغری هیدەدیلر. میدان‌نینگ اورتەسیگه بارگندن نَری، ییرگه قونیب تورگن بیر جوپپه اوردک‌گه یقینلەشتیلر. واحد پهلوان، «آتیب قال قَنی! بیر مرمی‌گه نیچەته اوردک آولەیسن!..» دیدی فیس‌فیس‌لب یعقوب‌گه.

یعقوب باله، میلتیغینی توغریلب نشان آلدی و اوردکلرنینگ قونگن ییریگه بیر مرمی آتتی. آتیش‌نینگ سیسی‌گه، قونگن اوردکلر اوچتی. بیراق، اوردکلردن بیرتەسی، بیر آدم بویی یوکسلدی و ییرگه توشتی. یعقوب آتینی هیدەب باردی و توشیب یاتگن اوردکنی حلال قیلیب خورجونی‌گه قویدی.

«ماشاءالله یعقوب اورتاق!» دیدی واحد پهلوان.

«ایندی سیره سینده واحد پهلوان!..» دیدی. بیرآز ایلگریگه، ییینه بیر جوپپه اوردک قونگن ایدی. واحد پهلوان یقینلەشتی و نشان آلیب آتیش ایتتی. اوردکلر هوالَندی و بیرته اوردک ایسه ییرگه چیرپینیب توردی. آتلرینی هیدەدیلر و توشیب یاتگن اوردکنی واحد پهلوان حلال قیلیب خورجونی‌گه قویدی.

شونده‌یین، توش پیتیگچه اوردک آولب توردیلر. خورجونلر آودن تولدی. هوا هم یخشی‌گینه قیزیگن و ایسّیغ بولگن ایدی. ایکەله‌سی، سیکین-سیکین ییغیب تیریب قیتتی‌لر. واحد پهلوان، آنەسی **ناز خاتون**‌گه تونون آقشم‌دن بویورگن ایدی. «ایرته کون توش اوقاتی‌ده توشپره پیشیرینگ! ایلخان اوغلی یعقوب آشنام بیلن، آودن قەیتیش‌گه کیلیب ییەمیز!» دیگن ایدی. نازخاتون هم توش اوقاتیده مزەلیغ توشپره پیشیرگن ایدی. ییگیت‌لر ییتیشیب کیلدی. آتلرینی باغله‌ب خورجونلرنی آتلردن ایندیردیلر. قوللرینی و یوزلرینی یوودیلر، دسترخان باشیگه اوتیریب

مزه قیلیب توشپره‌نی ییدیلر. نازخاتون، تا تندیر–اوچاغنی ییغیب، چای دملَب کیلگونچه، یعقوب بیلن اوغلی واحد نانلرینی ییب بولگن ایدی. یعقوب باله کیتماغ اوچون ییریدن توریب ایاغ اوستیده تاخته‌گن ایدی. ناز خاتون، یعقوب‌نی ایاغده کورگینچه:

«اوتیرینگ اوغلیم! منه، چای دملَب کیلدیم. بیرر پیاله ایچینگلر که چرچه‌گنلریز چیقسین! بو نیمه عجله؟ حاضر وقت کو!» دیدی.

«رحمت سیزگه نازخاتون ینگه‌م! قولینگیزگه ساغلیک. زحمت‌ده قالیب جدا مزه‌لیغ بیر توشپره پیشیرگن ایکن‌سیز. بیز هم مزه قیلیب ییب قویدیک.» دیدی یعقوب.

«آش بولسین اوغلیم! هر پیت کوته‌من. شوندیک کیلیب تورگین!»

«خَی، ایندی زحمت قیلیب چای دملَب‌سیز، بیرگینه پیاله‌نی ایچیب سونگره جونه‌یمن. قالگنینی بیزنینگ اویده ایچه‌میز.» دیدی یعقوب. تغین، برنده‌ده ایاغ اوستیده بیر پیاله چای ایچتی و: «ینگه جان! ییینه کیله‌من! حاضر اویگه باره‌ی که آنه‌م کوپ ساغینگن ایکن مینی. آنه‌م بیلن هم آزگینه حسرت کیتکوری!» دیب کیتماغ اوچون رخصت ایسته‌دی.

«یخشی قیله‌سن باله‌م! آنه بولگنیم اوچون، آنه‌نگنی یوره‌گیدن کیله‌من! باریب قالگیل! ییینه کوته‌میز! بی‌بی آنه‌م‌گه و آنه‌نگه سلامیم‌نی ایتگین!» دیب، خیرله‌شتی‌لر. یعقوب باله، خورجونینی قیته‌دن آتیگه یوکله‌دی و اوزی هم میندی. کیین، واحد پهلوان گه: «اورتاق! آتینگ‌گه مینیب آل قَنی! چرچه‌گنیمیزنینگ دمینی، بیزنینگ اویده آله‌میز!» دیدی. واحد پهلوان هم، یوق دیمه‌دی و میندی آتی‌گه. ایکاولری جونه‌دی شهر تمانیگه توغری. کتته یولدن میده–میده، هیده‌دیلر آتلرینی. سانچارک بندریدن اوتیب تورگنده، مسجدنینگ ایچیدن بیرسیس ایشیتیب قالدی یعقوب باله. «اورتاق! سین هم بیر سیس ایشیتینگ مو؟..» دیب سوره‌دی واحد باله‌دن. آتلرینی تاخته‌تیب انیق قولاغ سالدیلر. مسجد حویلی‌سی‌نینگ ایچیدن «قورترینگ!.. قورترینگ!..» دیب، چیقه‌یاتگن سیسلر ایشیتتی‌لر. یعقوب باله، دَررو آتینی مسجد تامان هیده‌دی. آتیدن ایندی و آتینی مسجد چوب‌بندیگه باغلَب، مسجد حویلی‌سیگه کیردی.

بویاقه–اویاقه باقتی و تینگله‌دی سیس‌نینگ قه‌ییردن کیلیشینی بیلماغ اوچون. سیس‌نینگ، حوض‌نینگ ایچیدن کیلیشینی فرق ایتتی یعقوب. چاپتی حوض ساریگه. حوض‌نینگ ایچیده، قول ایاغ چیرپیب و چومیلگندیک بولیب تورگن بیر قیزگه توشدی کوزی. یعقوب باله، هاولوخیب واسکتی و چاریغ بوتینی چیقاریب، اوزینی سووگه آتتی. قیزنی قورتقاریب چیقاردی حوض‌دن. اونده‌گه‌چه، واحد پهلوان هم آتینی باغلَب ییتیب کیلدی. قیزنینگ آغزیگه کوپ سوو قاچگن ایدی. دررو واحد پهلوان: «اورتاق! هله تورگین یاردَم بیر! منه سُپه‌نینگ اوستیگه یاتقیزه‌میز! باشینی ییرگه توغری توتگین‌که، یوتگن سوولری چیقسین، تغین کوزینی آچه‌دی!. هدی! عجله قیل!..» دیدی. ایکه‌له‌سی، قیزنی قورتارماغ اوچون قولیدن کیلگن و برچه بیلگن هنرلرینی خرچله‌دیلر. قیزنینگ آغزیدن یریم سطلچه سوو چیقگندن نَری، نهایت قیز قورتیلیب کوزینی آچتی.

«سین کیم سن؟ آتینگ نیمه؟ قنداغ توشتینگ حوض‌گه؟» دیب، یعقوب باله سوره‌ماغگه باشله‌دی قیزدن.

قیز، ینگی اوزیگه کیلگن ایدی. ایلله مه ایلله سیسی چیقر ایدی و: «مین لالا آغانینگ قیزی من! آتیم پروانه! سوو آلگنی کیلگن ایدیم حوض‌دن...بیلمه‌ی قالدیم که، حوض‌نینگ زینه‌سیده قوییلگن تاش سیلجیب کیتتی. مین هم تاش بیلن بیرگه توشیب کیتتیم سووگه...» دیدی.

«گوزه‌ل سینگلیم! موندن نَری احتیاط قیل! اگرکه بیز کیلمه‌سک، اولیب قالر ایدینگ!..» دیدی، واحد پهلوان. پروانه قیز، باله‌لرنینگ یاردمی بیلن سیکین‌گینه ییریدن توردی. اوستی‌باشی شیپ–شیتته هول بولگن ایدی. مَیین و خِیمچه بیللیک، اوزون بویلیک، آپپاق تنلیک و بورونی تیغ دیک بیر قیز ایدی پروانه... کویله‌گی، تورک خاتونلری‌نینگ اوستی‌باش قوماشی کبی قه‌لین ایمَس، اینجه و تونوک ایدی. شیپ–شیتته هول بولگینچه کویله‌گی جانیگه یاپیشگن ایدی. وجودی‌نینگ بوغند–بوغندی، عریان‌گه اوخشَب کورینر ایدی قوماش‌نینگ تونوکلیگی‌دن.

بو منظره، یعقوب باله‌نینگ عقلینی باشیدن آلدی. واحد پهلوان سوره‌دی پروانه گه: «اوییینگ قه ییرده؟ سینی ایلتیب قویه‌یلیک!»

«منه شو یول‌نینگ او بیر یاقیده! سیز زحمت بولمه‌ینگلر، اوزیم کیته‌من. رحمت سیزگه که، مینی قورتقاردینگیز!..» دیدی. تغین، یعقوب‌گه قره‌ب: «سیزدن جدا کوپ منتدارمن. مینی اولیمدن قورتقاردینگیز. حیاتیمنی سیزگه بورچلیک من!..» دیدی و سیکین جونَب کیته‌ویردی.

یعقوب باله‌گه نیمه بولگن بولسه، بیردن–بیرگه بولیب قالدی. گویا تیلینی یوتگن‌دیک هیچ سیسی چیقمه‌ی قالدی. پروانه جونَب کیتگینچه، یعقوب‌نینگ کوزی سیزیلیب قالدی آرقه‌سیدن. بو حالت‌نی کورگینچه، واحد پهلوان گپنی بیلیب آلدی. یعقوب باله، آرتیق یوره‌گی‌دن اوریلگن ایدی. عشق و یانگونینگ اوقی، تا یوره‌گی‌نینگ اورته‌سیگه تیگیب اصابت قیلگن‌دیک، قلبی بسمل قوش‌نینگ یوره‌گی کبی تیز–تیز آتر ایدی.

«اورتاق! اینگ یخشی‌سی، بیر خیر ایش هم قیلدیک! اینگ آز بیر جان قورتقاردیک!» دیدی، واحد پهلوان.

یعقوب باله: «هه توغری ایته‌سن! جان قورتقاردیک..» دیدی و باشقه گپورمه‌دی. میندی آتلریگه و هیده‌دیلر کتته امام تامانیگه. اویگه کیلگنده، یعقوب آتدن ایندی و آتی‌نینگ اوستیده‌گی خورجوننی ایندیرمه‌دی. آتینی باغله‌مای اوز باشیگه قویویردی. آودن توله خورجوننی واحد پهلوان ایندیردی آت اوستیدن.

یعقوب باله، باریب سُپه‌نینگ اوستیده اوتیردی. بایبچه خاتون چای کیلتوردی. اوغلی یعقوب‌نینگ یوزیگه باقگینچه اوغلیگه بیر نیرسه‌لر بولگنینی سیزیب آلدی. بیراق، بیللی ایتمه‌دی. «کوپ نیرسه آولَب چرچه‌گن‌گه اوخشه‌یسیزلر! شونداغ می واحد باله‌م؟ منه چاینگیزنی ایچیب دملرینگیزنی آلیب تینچلشینگ!» دیدی و اوزی کیتتی....

ایلخان، کابل‌گه کیتماغ اوچون حاضرلنگن ایدی. بیرگه‌سیگه، صمد قریه‌دار و ملا کریم اکه‌نی هم آلدی. اسماعیل باله‌نینگ تعطیلی هم توگه‌گن و ایندی کابل‌گه قه‌یتر چاغی ایدی. بو مرته، ایلخان و اولوغلر بیلن بیرگه یولچیلیک‌نینگ هیجانینی یشَر ایدی. اسماعیل‌خان، یقین آشناسی بولگن **قاری عبدالواحدخان**نینگ اوغلی **محمد یعقوب**نی هم کابل‌ده اوقیش‌گه تشویق قیلدی. محمد یعقوب‌نینگ آته‌سینی کوندیریب، اونی هم کابل‌ده اوقیماغی اوچون بیرگه‌سیگه آلدی.

اسماعیل‌خان‌گه اوخشب، محمد یعقوب هم جدا عقللیک و ذکالیک بیر باله ایدی. نیچه ییلدن کیین، باشقه بیر ذکی و چققان دوستی **عبدالحکیم**نینگ هم، کابل‌ده اوقیماغینی پلانله‌گن ایدی اسماعیل‌خان. بو آشنالری‌نینگ، کیلگوده سرپل‌نینگ پارلاق یولدوزلری بولیشینی کوزلریدن بیلیب آلگن ایدی. بومرته‌گی پلانی، یالغیز محمد یعقوب آشناسی ایدی. محمد یعقوب‌نینگ آته‌سی قاری عبدالواحدخان‌نینگ کونگلی بو ایشگه کونگندن نَری، اسماعیل‌خان‌گه: «باریب محمد یعقوب آشناینگنی آنه‌سی، **آی بیگه خاتون** دن هم بیر سوره‌ب کور! قویسه اوزینگ بیلن بیرگه آلیب کیتگین!» دیدی. اسماعیل‌خان، آشناسی محمد یعقوب‌نینگ آنه‌سینی هم کوندیرماغنی بجردی.

محمد یعقوب، ابتدایی سباغلرینی آته‌سی قاری عبدالواحدخان و بوباسی ملامحمد امین خطیب‌نینگ یانیده اوقیب بیتیرگن ایدی.

کیین اسماعیل‌خان، آشناسی محمد یعقوب خان‌نی هم، بیرگه‌سیگه آلیب، ایلخان‌نینگ کاروانی‌گه قتنه‌شتی. یخشی و اوزون بیر یولچیلیکدن سونگ ساغ سلامت کابل‌گه ییتیب باردیلر. ایلخان، محمد یعقوب و اسماعیل‌خان‌گه بعضی وصیت‌لر قیلیب: «سیزلر سرپل‌نینگ ایرته‌گی ایگه‌سی سیزلر! یخشی اوقینگلر و اورگه‌نینگ‌لر! بولمه‌سه، آنه یورتینگیز گوزه‌ل سرپل قوللرینگیزدن کیته‌دی باله‌لریم! اسماعیل‌خان! سین بیلگنلرینگنی محمد یعقوب آشناینگ‌گه هم اورگه‌ت! توشوندینگ می باله‌م؟» دیب دوام اینتی: «بیز مکتب اوچون کتاب، دفتر و باشقه کیره‌ک‌لیک ملزمه‌لرنی آلیب سرپل‌گه قه‌یته‌میز. اوکه‌لرینگیز و بشقه آشنالرینگیز هم، یقین

بیر پیت‌ده سیزلر کبی مکتب اوقیب ملا و دانا بولیب قاله‌دی ان‌شاءالله. یالغیز، اونلر سیزلرچه خبردار بولالمه‌یدی. اولرنینگ کیله‌جگیدن هم سیز ایکه‌له مسؤل سیزلر! اوندیک اوقینگ‌لر که، یالغیزگینه سرپل خلقی ایمَس؛ بوتون یورتیمیز تورکستان، سیزلر بیلن غرورله‌نسین!..» دیب، یوره‌کلری‌گه مدار بیریب خیرلشتی‌لر.....

عشق الاودیر و کونگیل پَخل. کونگیل بیر یانمه‌ی کورسین! اگرکه یاقه‌دیکان الاو عشق اوتی بولسه، کولگه قه‌یتر انسان اوغلی‌نینگ تنی. البته که یانگو(عشق) اوتی یاندیرماغ بیلن قالمه‌یدی، یاقه‌دی و کول قیلب قویه‌دی. تغین کولینگ‌نی شمال‌لرگه ساویرمَسدن یقه‌نگنی قویویرمه‌یدی. خوددی مجنون‌گه اوخشه‌تیب، آتینگ‌نی جمله عالم‌نینگ آغزیگه ساله‌دی. سَقیز کبی چینه‌له‌سن خلق آغزیده....

یوره‌ک یانسه، دنیانگ قرره‌دی! کتته و کینگ دنیا، خوددی زندان کبی تابتار و قاپقارانغو بولیب قاله‌دی. هله که یوره‌ک، عشق و یانگو الاویگه یانسه؟! باشقه‌چه یانه‌دی! رنگینگ سَپ–سریغ سمان‌گه اوخشَب، سان و قطاردن چیقیب قاله‌سن! تیلبه بولیب دیوانه‌دن هم بتر بوله‌سن...

یعقوب باله‌نینگ یوره‌گی یانگن ایدی. البته، عشق دیگن یانگونینگ اوتیگه. یانگو اوتی‌نینگ قیپقیزیل قوغ و چوغ الاوگه یانیب کباب بولگن ایدی کوکسیده‌گی یوره‌ک قوشی. ایسی کیتیب قالگن و هیچ بیر نیرسه‌نی یوخله‌مس و هر نیرسه‌نی اونوتگن ایدی. آرتیق، آرقه‌داش‌لریگه بدخشان‌ده بولیب اوتگن **ایرگنه‌قون** قوتلاولریدن قصه قیلیب بیرماغ اوچون هیچ بیرنیرسه ایسله‌مس و خاطرله‌مس ایدی. دوستلری و اورتاقلری بیلن هردقیقه‌سی صحبتلشماغ و هزللشماغ بیلن کیچگن یعقوب، آرتیق گپورمَس و جیم بولیب قالگن ایدی. یکه و یالغیز قالیب بیر چیت‌گه چیکیلیب اوز باشیگه اوتیرماغنی سیور ایدی...

آنه خاتون، یعقوب باله‌نینگ بوحالینی: «بلکیم چرچه‌گن دیر...» دیب، اویلر ایدی. کیلینی بایبچه خاتون‌گه: «عجبا، ایلخانیمیز یعقوب‌خان‌گه گوره‌ش می توتتیرگن؟ اوغلاق می چاپتیرگن؟ بیلمَس من. بیراق، یعقوب باله‌م جدا کوپ چرچه‌گن‌گه اوخشه‌یدی کیلین! هیچ اوزیگه

کیلمه‌ی خوشخوی بولمه‌ی توریبتی!..» دیدی. بلکیمده آنه خاتون‌نینگ آماجی، کیلینی‌نینگ آغزیدن گپ آلماغ و بیلمه‌گن بیران نیرسه بولسه اورگنماغ ایدی...

یعقوب باله‌نینگ بو حالی و وضعیتی، برچه‌نینگ دقتینی اوزیگه قره‌تیب، خلق‌نی مراق ایچیده قویگن ایدی. هرکیم بو توغریده بیر نیرسه‌لر اورگه‌نیش اوچون بیر- بیرآولریدن سوره‌شتیریب تورر ایدیلر. بیراق، یعقوب‌نینگ دردینی و بو حالی‌نینگ سِرّینی، یالغیز الله و واحد باله‌دن بشقه هیچ کیم بیلمَس ایدی. بو توغریده قتتیغ تاشدن سِیس چیقر اما واحد باله‌دن چیقمَس ایدی... واحد باله هم اویله‌ماغدن و توشونماغدن باشی قاتیب کیتتی. دوستی یعقوب‌نینگ حالیدن جدا خواطرده قالیب، بیر تاماندن توره مساله‌سی و باشقه تاماندن ایسه آشناسی‌نینگ ساغلیگی. ایست- ایسته‌مس یوره‌گی قانر و بغری یانرایدی.

هر بیرده، هرکوچه‌نینگ باشیده، هر یاغاچ‌نینگ تگیده، کله-مکله و باش‌باشده بیر جوپیه انسان کورسنگیز صحبت‌لشگینچه یعقوب باله‌نینگ حالیدن گپ آچیپ، فیس‌فیس گپورر ایدی اوز آره‌لریده. گپنی، آنه خاتون‌نینگ قولاغی‌گه کیتیشیدن هم قورقر ایدیلر البته...

اُستا خانکیلدی بای اوغلی **صادق بای**، ایکیم و پاسیره‌لری‌نینگ باشیدن قه‌یته‌یاتگنده، کتته امام چرباغی‌نینگ اونگیده قصاب ابراهیم بیلن اوچره‌شیب قالدی. بیر- بیرآوی‌نینگ حال و خاطرینی سوره‌ب، هوادن، سوودن، ایشدن و ایکیملردن گپوردیلر. تغین صادق بای:

«قصاب آشنا! شو ایلخانیمیزنینگ اوغلی یقعوب‌گه، قه‌یسی نیرسه بولگن شکیللی! شهرده هم، کویده هم برچه‌نینگ آغزیگه شو گپ! خیریت می اوزی؟..» دیب، سوره‌دی قصاب ابراهیم دن.

«بیز هم یعقوب‌نینگ یاشیده ایکن، منه شو زار قالگیر تینتک کونگلیمیز، شونگه اوخشر یانگو اوتیگه یانمه‌گن می ایدی؛ هه صادق بای؟..» دیب، قولی بیلن کوکسیگه تپ- تپ وُردی.

«خوددی دیگنینگ‌دیک. بیزنینگ یورتیمیز سرپل‌نینگ، هواسیدن می و یا که سوویدن

می؟ بیلمَس من. بیراق، بالەلر ییگیت بولگندیک، خوددی تایلرگه اوخشَب قالەدی. قوتەرەگن تاینی هم، رام قیلیش قوللەی ایش ایمَس قصاب اورتاق!..» دیدی و ادامه بیردی صادق بای: «یعقوب بای، بو یاشیده آتینی مینیب گیزیب و یورتنینگ گوزەل‌چه کیف و صفاسینی چیقاریش و چیرایلی منظرەسیدن و هواسیدن مزه قیلش ییریده، اویگه کیریب قبەلیب یاتیبتی. ایرکک دیگن اویده قبلیب یاتسه تغین خلق گپیرەدی دە!...»

قصاب ابراهیم یینه هم یخشی نیت بیلن جواب قیتردی:

«صادق بای اورتاق!.. بو سنەکی، بدخشان‌ده بولیب اوتگن **ایرگنەقون** قوتلاولریگه، آتەسی ایلخانیمیز بیلن بیرگه قتنەشکن ایدی یو؟ شو باعث، بشقه یورتلرنی گیزدی، یخشی و یامان‌نی اوز کوزلری بیلن کوریب قالدی. باشقه تماندن ایسه، ایندی ییگیت بولیب قالگن، شُکر کتته–متته ایرکک بولگن. اوزیگه کوره بیر خیالی بار دیر نیمه بیلسَم. هم کوپ پیت، آشنالریدن و اوز تینگداشلریدن اوزاق قالیب، انه کیم تورکستان‌نینگ اولوغلری و ایلخانلری بیلن تانیشیب و اوتیریب آلدی. البته که بولرنینگ هم تاثیری بولەآلەدی دیب اویلەیمن...» دیدی.

صادق بای، تورت یانیگه و تیگرەگی گه باقیب، کیین: «بیلمَسَم اورتاق! سینینگ گپینگ هم منطقلی. مینگه هم توغری کیلدی! مقصد، ایلخانیمیزنینگ مهمانلریگه، مال حلال قیلیش اوچون باریب قالسەنگ، سورەب و اورگەنیب قال چی! بو قونو توغریسیده بیزلرگه بیران ایش توشسه و یا قەیسی خذمت بولسه بیز حاضرمیز!» دیدی و خیرلەشتی‌لر.

آنه خاتون هم بوکونلرده، پیت تاپگنیده هر اویگه کیریب حال و خاطر سورەب چیقر ایدی. «کیم نیمه ایش قیلەیاتگن؟ خاتون قیزلر تندیر–اوچاغلری‌نینگ و یا ایش دوقانلرینینگ باشیده می و یا ایمَس می؟..» دیب، گیزیب و کوریب یورگن ایدی. بیراق، برچه خاتونلرنینگ ذهنیده، باشقه بیر نیت اَینەلگن ایدی. چونکه آنه خاتون، هر اویگه بارگنده اگرکه او اویدەکی خاتون و یا بوی قیزلرنی ایش باشیده کورسه، و یا که خمیر آوقلەیاتگن و نان یسب پیشیرەیاتگن بولسه، سوو ایسیتیب کیرلنگن اوستباشلرنی یوویب تورگن بولسه، سوپیریب سییرەیاتگن بولسه

شال، ایشتانباغ، اله‌چه، قالین، گیلم توقیب و تاقی تیکه‌یاتگن قیزلرنینگ قپتالیگه باریب، اوزون–اوزون تورر ایدی و ایشلرینی کوزدن اوتکَزیب، قیزلرنینگ جرارلیگینی و چیبرلیگینی کوزلب قویرایدی. بیراق، کوپ گپورمس و یالغیزگینه «ماشاءالله قیزیم!» دیه‌ر ایدی و بس. سنکی (گویا) کوزلری بیر نیرسه آخته‌رر ایدی آنه خاتون‌نینگ...

آیخان خاتون، تندیر–اوچاغی‌نینگ باشیده، سوت پیشیره‌یاتگن ایدی. بیگم خاتون کیلیب قالدی یانیگه. آیخان خاتون‌نینگ جَغی‌نینگ توبیگه کیریب آلدی بیگیم خاتون. کوز ایمالری بیلن میدان‌ده تورگن آنه خاتون‌نی کورسه‌تدی. و:

«آنه‌میز سیزنینگ اوییگیزگه هم کیلیب قالیبتی کو، دوگانه جان؟ **ایرکه قیز**نینگ چیبرلیگی، آنه خاتون‌گه جدا یاقتی شکیللی. شونداغ ایمَس می؟ بیر یخشیلب قره‌ینگ چی!...» دیب، فیس‌فیس‌لب گپوریپ یاتگندی. شو پیته‌ده، آنه خاتون‌نینگ کوزی توشیب قالدی بیگم خاتون‌گه. آیخان خاتون‌نینگ عقل و ایسی ایسه، پیشیب تورگن قازانده‌گی سوت‌گه ایدی؛ مبادا بیردن قه‌ینه‌ب تاشیب کیتمه‌سین دیب. آنه خاتون‌نینگ کوزی بیگم خاتون‌گه توشگنده، بیگم خاتون قورقیب کیتتی. اما، یینه هم فیسیلدب گپورماغی‌گه ادامه بیردی. بیگم خاتون: «تونون، آنه‌میز سیرکه خاتون‌نینگ اوییگه هم بارگن ایکنلر، خبرینگیز باردیر هه؟!.. باریب، **آلتین قیز**نینگ یانیده توریب، خوددی انه شونداغ تشویق و شفقت کورسه‌تگن ایکن آلتین قیزگه هم. بورونکی کون ایسه، المه خاتون‌نینگ اوییگه هم بارگن ایکنلر. **آی قیز** تاقی تیکه‌یاتگنیده باشیده توریب، سیویب و مختب کیلگن ایکن. آنه خاتون‌نی، برچه‌میز یخشی تانیه‌میز! هلی حاضرهم، کوزیمیزگه قره‌سه رنگ و قوتیمیز اوچیب قاله‌دی. سیزنینگ **ایرکه قیز** کبی، باشقه قیزلرنینگ هم قول ایاغی قلتیره‌ب قالگن ایکن آنه خاتون‌نی باشلریده کورگینچه...»

«مونچه شَف‌شَف قیلیب‌ده، شفتالی دیمَسلیگینگ‌نی بیلیب آلدیم دوگانه جان! آنه خاتون‌نینگ نیّتینی باشقه‌چه بولیشینی ایتماغچی سن! شونداغ ایمَس می بیگم خاتون؟» دیدی آیخان خاتون. بیگم خاتون: «بیلمه‌دیم دوگانه جان! مین انه شونداغ دیب اویله‌یمن!..» دیدی.

«ایشیتیشیمچه، نبیرەسی یعقوب بالەگه قیز آختەرر ایکن!.» دیب، ایکەلەسی صحبتگه قیزیشگن چاغیده، کریم بای‌نینگ خاتونی، سیرکه خاتون کیریب کیلدی.

سیرکه خاتون‌نی کوریب جیم بولدیلر، آیخان خاتون بیلن بیگم خاتون. سیرکه خاتون ایسه بیلیب آلدی. و:

«شو خاتونلرنینگ حالیگه قرەسه!» دیب باشلەدی گپیگه. «میندن می یاشورەسیز گپلرینگیزنی؟ خیر یاشوره قالینگ! منه مین چیقیب کیتەمن! آرەلەشیب سیزلرنینگ شیرین و کیفلیک صحبتلرینگیزنی بوزمەیمن!..» دیب، کیتماغچی بولدی.

بیگم خاتون جواب قەیتَردی، سیرکه خاتون‌نینگ مراقیگه:

«سیزدن یاشورەدیکان نیمه گپیمیز بولەآلەدی که دوگانه جان؟ منه قیزدن، کیلین‌دن گپلشیب توربیدیک آیخان خاتون بیلن!..»

«بیر خاتین، محلەده بیرگپنی ایشیتسین و اوگپنی هم باشقەلر بیلمەسین!؟. بوندا‌غ بیرنیرسه ممکن می هیچ قچان؟ ایمَس البته..» دیدی آیخان خاتون.

سیرکه خاتون، هم بیگم خاتون‌دیک قاش وکوز ایمالری بیلن آنه خاتون‌نی کورستتی. بیگم خاتون، استه‌گینه هم بولسه بیر قەقەلشیب کولیب قویویردی.

«هی سیرکه خاتون دوگانەم! سیز هم بَلا ایکن سیز بَلا! بیز، سیزدن یاشورەالەمیز دیب اویلەگن دیک!» دیدی. بومرته، سیرکه خاتون باشلەدی ایشیتگنلرینی ایتماغ‌گه:

«مینینگ، کر بولمه‌گیر قولاغلریم بعضی گپلرنی ایشیتیب قالدی! منه فیضی بای، خاتینی المه خاتون‌گه ایتیب تورایکن دایما. شو باعث، المه خاتون بیرخوش-بیرخوش‌که انه‌کَی. بیر سیوینچلی و موتلی که هیچ سورمەنگ خاتونلر! خوشلیگی‌نینگ سببی ایسه آنه خاتون، نبیرەسی یعقوب بالەگه آی قیزنی اویلەنتیرر ایکن!.. فیضی بای ایسه، مردم‌نینگ حضوریگه:

«مین قیزیم آی قیزنی، یعقوب بای‌گه بیردیم کیتتی، آمین الله اکبر.» دیب، قول کوتارگن ایکن. آی قیز هم، اوکوندن بیری بیرگه یورمای، بویونی قرقره هوا لرگه یوره‌دی گویا! هرکون، آنه‌سی‌نینگ تیزه‌سی توبیده اوتیریب یعقوب باله‌دن گپیریب تورر ایکنلر آنه و قیز...» سوزنی بیگم خاتون آلدی:

«ایشیتتینگیز می آیخان خاتون دوگانه‌م؟» دیب، باشله‌دی سوزیگه: «تونون، قصاب ابراهیم بیلن آراء خاتون بیر تامان‌ده و آنه خاتون بیر تامان‌ده بولیب دوققیلشتیلر. هزل دیسه‌نگیز هزل، جنغیش دیسه‌نگیز جنگیشیب آلدیلر، ایشیتگن سیزدیر هی؟ یینه هم مین ایتیب بیره‌ی...»

«آنه خاتون، قصاب ابراهیم بیلن هزللشمَسدن و جنگیشمَسدن توره‌المه‌یدی یو. مونی همه‌میز بیله‌میز ذاتاً..» دیدی سیرکه خاتون.

«هی، سونگره نیمه بولدی بیگم خاتون؟» دیب، سوره‌دی آیخان خاتون. بیگم خاتون دوام اینتی:

«آراء خاتون، قصاب ابراهیم بیلن قه‌یسی بیر نیرسه اوچون جنگیشیب و هزللشیب آلدیرلر! قصاب ابراهیم‌نی هم همه‌میز بیله‌میز یو؟ هر گپ‌دن بیر گپ چیقَره‌دی اولمه‌گیر مسخره. آنه خاتون‌نینگ اویمه- اوی گیزمه‌لری، قصاب ابراهیم‌نینگ دقتینی تارتگن ایکن .آنه خاتون بیلن آراء خاتون، کتته امام چرباغی‌ده ایدیلر و قصاب ابراهیم هم آراء خاتون‌دن سوره‌ب قالدی:

«آراء خاتون آپه! بی‌بی آنه‌میز بو کونلرده نبیره‌سی یعقوب بای اوچون قیز آخته‌ریب یورگن خیالیم! توغری می؟» دیدی قصاب ابراهیم.

آراء خاتون جواب بیرمه‌ی توریب، آنه خاتون: «اتتنگه سینی!..» دیب، قاوله‌دی قصاب ابراهیم‌نی. بیر کورسه‌یدینگیز، آنه خاتون‌نینگ اوشه پیتگی حالینی! بیر اوپکه‌لنگن، بیر اچیغ اوستیگه کیلگن ایدی که سورمه‌نگ. مینینگ اویله‌شیمچه، آنه خاتون‌نینگ غضبلنیشیدن بیللی بوله‌دی که، یعقوب باله‌گه قیز آختره‌دی...»

بیگم خاتون گپینی بیتیرگن‌دن کیین، آیخان خاتون و سیرکه خاتون‌گه کوزی‌نینگ تگیدن باقیب جیلمه‌ییب توردی. تیلی‌نینگ اوچیده بیرگپ بار ایدی. بیراق، اولمه‌گیر سویله‌مَی توردی باشدن بیری. بلکیم پتتیللب اَیتماغچی ایمَس ایدی. ایسته‌رایدی که، خاتونلرنینگ اوزی بیلیب آلسین. بونداق اویله‌گن ایدی البت. چونکه، بیگم خاتون‌نینگ هم چیبرقیز دیگن، کیلین بوله‌دیکان یاشده، بوی قیزی بارایدی.

سیرکه خاتون، بیلیب آلدی بیگم خاتون‌نینگ تیلی‌نینگ تگیده‌کی گپینی و:

«مین هم ایشیتتیم که بیگم خاتون!» دیب، گپگه باشله‌دی: «بیگم خاتون، آنه خاتون‌گه خبر سالیب دیماغچی ایکن که، چیبرقیز دیگن، ایسکَلمه‌گن بیر چیچک گُلیم بار! بی‌بی آنه‌م مناسب کورسه‌لر... دیب، ایشیتتیم توغری می بیگم خاتون؟»

بیگم خاتون، استه‌گینه جیلمه‌یدی و بو ایماسی بیلن سیرکه خاتون‌نینگ مراقلرینی توغریلب قویدی. جیلمه‌ییب توغریله‌سه هم، بیر تورلی آغزی بیلن سویله‌مه‌دی. آغزینی و پوزینی بوره‌ب، شانه‌لرینی سیلکیتیب و قمیله‌تیب: «تینگریم، ایکه‌له‌سی‌نینگ تقدیریگه یازگن بولسه کیم بوزه‌اله‌دی کو دوگانه جان؟» دیدی.

آیخان خاتون، بیگم خاتون‌گه باقیب «هَی سیز بَلا المه‌ستی خاتووون! ایرته‌دن حاضرگه‌چه، شَف–شَف قیلیب شفتالو دیمه‌ی، مونی می دیماغچی ایدینگیز؟ شونینگ اوچون می گپینگیزنی مونچه اوزه‌تیب و سوزیب قویدینگیز هه؟ بیرتورلی، گپنی چه‌ینه‌ب–چه‌ینه‌ب توردینگیز آغزینگیزنی ایچیده؟ وای وای وای وای! توبه سیزدن هیییی توبه! قنچه اله‌مان خاتون ایکن‌سیز!...»

عشق می‌دیر انسان‌نی تیلبه قیلیب اوزگرتیرگن؟ یانگو می دیر انسان‌نینگ تاااا یوره‌گی‌گه اثر قیلگن؟ هر نیرسه‌نی سیودیرگن و کیم زمان، سیوگنینگ‌دن هم نفرت ایتتیرگن عشق می‌دیر؟ عشق می‌دیر انسان نی باغله‌مَس‌دن قازق تیگره‌گی‌ده آینه‌لتریب تورگن؟ انسان‌نینگ کوزیدن قورقیشنی ییتیرگن، جان و مال‌دن کیچیرگن عشق می‌دیر؛ یانگو می‌دیر عجبا؟...

بیر ییگیت، هرکون کیلیب سانچارک بندریگه آینه‌لیب توررایدی. آقشمگچه، زاهد کبی مسجد سُپه‌سیده توشه‌لگن بوریانینگ اوستیده اوتیررایدی. هیچ می ایشی و کوچی یوق ایدی بو ییگیت‌نینگ؟ تیلبه و یا که تینتک می ایدی بو ییگیت؟ هر ایرتانگ، هرتوش و هر آقشَم ، نیمه و کیم‌نی کوتَرایدی کو؟...

بندرده‌کی سماوارچینی، ساتووچیلر و بازارچیلرنینگ دقتینی اوزیگه قَره‌تگن ایدی. بیراق بو ییگیت‌نینگ، سونگ کونلرده بو ییرده آینه‌لیب توروشی‌نینگ نیمه اوچون‌لیگینی کیمسه بیلمَس ایدی...

آتی و آو میلتیغی اوییده ایدی. بیراق، اوزی ایسه ییتیب-ییتیب کیتر و بیردن-بیرگه تاپیلیب قالرایدی. هیچ کیم، یعقوب باله‌نینگ بو وضعیتی و حالی حقیده بیر نیرسه بیلمَس ایدی. آرقه‌داشی و جان‌دوستی واحد باله هم باش بیره‌ر، لیکن سِرّ بیرمَس ایدی هیچ کیم‌گه.

یعقوب هم بیر تورلی پروانه‌نی باشقه کوره‌آلمه‌دی. شمع، بوش ییرگه یانیب-یانیب تورر و تامچی-تامچی ایریب آقرایدی. لیکن، پروانه‌دن خبر یوق ایدی. بیر پیت ایدی که واحد باله

تاپیلیب قالدی بندرده. یعقوب، آشناسی واحدنی قاشیده کورگینچه شاشیب کیتتی و:

«نیمه گپ اورتاق؟» دیب، سوره‌دی.

«نیمه بولسین؟» دیب، جواب قه‌یته‌ردی واحد باله و دوام ایتتی:

«قچانگچه موندیک سودره‌نیب یوریسن یعقوب؟» دیب، اچیغ بیلن سوره‌دی. عنات بیلن: «پروانه‌نی کورگینچه!» دیدی.

«اوییني کوریب سن یو! نیمه اوچون بارمه‌ی و کورمه‌ی توریب سن؟»

یعقوب باله بو جوابنی ایشیتگینچه، جیم، ایم و صیم بولیب قالدی. واحد باله، دوستی‌نینگ یانباشیده اوتیردی. بیر نیچه دقیقه ایکه‌له‌سی سکوت توردیلر. تغین یعقوب، آشناسی واحدنینگ کوزیگه چوقور-چوقور باقتی و بیردن-بیرگه کوزلری یومیلیب بوینی شه‌لقه توشیب قالدی واحد باله‌نینگ شانه‌سیگه. واحد باله، دررو یعقوب‌نینگ باشینی اوز تیزه‌سی‌نینگ اوستیگه قوییب، باشینی سیله‌ویردی. نیچه کیچه و کوندن بیری یاته‌آلگنی یوق ایدی یعقوب باله. باشی هم زونقیللب آغریر ایدی. اوشبو ناتینچلیک و اویقوسیزلیک باعث، سیسی بوغیک و قیسیق چیقَرایدی یعقوب‌نینگ...

بیر نیچه دقیقه‌دن سونگره کوزینی آچیب: «کیته‌آلمه‌سمن!» دیدی. «کیته‌آلمه‌سمن لالا آغانینگ اوییگه...» دیدی و دوام ایتتی. «اونلر عجم دیر! ایکّی ملت‌نینگ آغزیگه توشماغدن قورقه‌من دوستیم! ایسکی جسارتیم‌نی هم یتیریب یوقاتیب من. خوددی قورقاغ بیری بولیب قالیب‌من دوستیم!..» دیدی.

یعقوب‌نینگ او نازک یوره‌گی، عشق الاویگه کوییب جیجیغ بولگن ایدی. واحد پهلوان، دوستی‌نینگ بو حالینی کوریب یوره‌گی قاوریلدی. البته، عشق و یانگو دیگن نیرسه، تاتلی و چوچوک بیر عذاب ایدی...

«سین ییرینگ‌دن توره‌قال دوستیم! اوزینگ‌گه کیلگین! منه شوکون، اوزیم سین بیلن بیرگه باره‌من لالا آغانینگ اویی‌گه!» دیدی واحد.

«مینگه هیچ نیرسه دیمه شو پیلله! نی حالیم بار نی هم کوچیم!» دیدی یعقوب.

«برچه‌نینگ کوزی و دقتی سینینگ اوستینگ‌گه! برچه خلق‌نینگ آغزیده سینینگ گپینگ! بولردن خبرینگ بارمی اوزی؟...»

«یوق اورتاق! خبریم یوق و بیلمه‌یمن!» دیب، جواب بیردی یعقوب.

«بو حالینگ‌نی هر کیم، کتته و کیچیک، یاش و قرری هر ییرده گپوریب یورگن‌لر. ییتر آرتیق! بی‌بی آنه‌میزنینگ صبری تاشگندن نَری او هم پارتله‌یدی. مونی بیلیب قویگین‌که پارتله‌شیدن کیین، خدا اوزی خیریمیزنی قیلسین. مین ایسه بی‌بی آنه‌میزنینگ، حاضرگچه قنداغ چیده‌ب توریشی‌گه و هیچ سِیس بیله چیقارمایشی‌گه، حیران قالگن‌من راستینی سوره‌سه‌نگ...»

«بی‌بی آنه‌م؛ بی‌جا و ییرسیز، و یا بیر نیرسه‌نینگ حقیده قیدیرمسدن و بیلمَسدن اصلا گپورمه‌یدی! دیمک، بو گپ‌دن خبر تاپمه‌گن...» دیدی یعقوب.

«ییرسیز گپیرمه‌یدی! بیراق، ییرسیز حرکت قیلگن‌گه هم، ییرسیز گپیریشنی بیله‌دی!»

«خَی نیمه قیلیشیم‌نی خاهله‌یسن؟ ایتگین چی واحد!»

«یورو آلغه توش! لالا آغانینگ اویی‌گه کیته‌میز!..»

«ایشششش! استه گپیر. قه‌یسی ایشیته‌دی!» دیدی یعقوب.

واحد باله، دوستیگه ایچکویرلیکدن و دوستلیک پاسیدن، بار یوق ریسک‌نی و باشیگه کیله‌دیکانلرنی کوزگه آلگن ایدی. دوست دیگن کیشی، بوندیک بولیشی کیره‌ک البته.

«مراقلنمه، البته بو عشق داستانینگ‌نی خلق بیرکون ایشیته‌دی دوستیم! سیوماغ و

توتکو (عاشقلیک) اوبال ایمَس کو آخی!..»

«سیوماغ و توتکو، اوبال و یا سوچ ایمَس بیله‌من! بیراق، تورەلر؟... اوشبو تورەلر، پروانه بیلن بیرله‌شماغیمیزگه توسیق‌دیر واحد ایناغه‌م! بیرده، شونی هم توشونیب کور! یا ایرته‌کون بی‌بی آنه‌م قاشیم‌گه تیکیلیب: «تورەلریمیزنی بوزدیرمَس‌من!» دیب، ایکّی ایاغینی بیر ایتیک‌گه تیقسه! سونگره نیمه دیه‌میز؟ تغین، بوتون سرپل خلقی مین تامان هم بولسه، بی‌بی آنه‌منی هیچ بیرکوچ سوزیدن وازکیچیره‌آلمه‌یدی! بی‌بی آنه‌م‌نینگ کونگلی بولمه‌سه، هله-هله بو ایش اوچون خلق‌نینگ قولیدن هیچ بیر ایش کیلمَسلیگینی سین هم بیله‌سن!...»

واحد باله باشینی قیمیلده‌تیب، یعقوب‌نینگ کوزیگه قره‌دی. ایکّی دوداغینی بیر-بیریگه قیسیب، بورنیدن چوقور بیر نفس آلدی و بیلینی راسلَب: «بولرنی بیله‌سن ده، خَی نیمه اوچون پروانه‌نینگ آرقه‌سینی قوییبیرمه‌یسن؟ اجابت بولمه‌یدیکان دعاگه، آمین دییله‌دی می آشنا؟..» دیدی.

«آمین دییلمه‌یدی! بیراق، تینتک یورەک و یانگن کونگیل، فرمان و یا بویروغ تینگله‌یدی می دییسن؟ کونگیل آتی‌نینگ ایگه‌ری سُستَیسه کیم تاخته-تاله دی؟ واحد آشنا! بیله‌سن مو دوستیم! بی‌بی آنه‌م بیلن قرشی-قرشیگه و کوز-کوزگه کیلماغدن ایمَس؛ یورتیمیزنینگ، ملتیمیزنینگ و آتەلریمیزنینگ تورەلری بیلن قرشی-قرشیگه قالماغدن قورقه‌من توغریسینی اَیتسَم!...»

واحد باله: «تورک تورەسی و یورت تورەسی دیماغ، آنه خاتون دیماغ‌دیر! بیلیب قویگین اورتاق!» دیدی.

«مینینگ قول و ایاغیمنی باغله‌گن هم منه شو یو! بیر دینگیز اورته‌سیده، سینیق گیمی (قایق) نینگ، بیر سنیق تخته پارەسی اوستیده قالگن چارەسیزگه اوخشه‌یمن. آنه خاتون دیماغ؛ تورک ملتی‌نینگ توره و یورەسی دیماغ! مونی بیله‌من دوستیم! اززانچه یخشی بیله‌من! بیله‌من ده! سین آلگین مونی تینتَک و تیلبه یورەک‌گه اَیت و کوندیر اونی! کوندیر قه‌نی کورەی سینی

بو تینتَک یوره‌ک‌نی!...» دیب، کوکسیگه گُرس–گُرس مُشتله‌ویردی قولی بیلن.

اوشبو چاره‌سیزلیکلرینی بیرته–بیرته اَیتیب و توشونیب اوتگندن نَری، ایکه‌له‌سی نیچه دقیقه‌لیک ایم و صیم بولیب، چاره‌سیزلیک دینگیزیده بوغیلیب کیتتی... نیچه دقیقه سونگره واحد پهلوان، اویله‌ب–اویله‌ب دوستی‌نینگ بو دینگیزدن چیقرماغ اوچون بیر یول توشوندی: «باقگین اورتاق!» دیدی واحد باله: «مین لالا آغانینگ اویی‌گه بارمن! [موترینگیز قچان کیله دی؟] دیب، سوره‌یمن. اگر میدان‌لرده کوزیم پروانه‌نی کوریب قالسه، ایته‌من که: سوونی بهانه قیلیب چیقسین. شو بهانه آرقه‌لی بیر–بیراوینگیز بیلن کوریشه‌سیزلر! کیلیشتیک می؟..» دیدی.

«قنداغ بجره‌سن بونی واحد؟» یا موترنی نیمه قیله‌سن؟ دیب سوره‌سه نیمه جواب قه‌یته‌ره سن؟..

«سین اویاقینی اویله‌مه اورتاق! سین ایشینگنی کور، بوله‌دی!...» دیدی دوستی واحد باله. ایکله‌سی اوتیرگن ییرلریدن ایاققه توریب ایتکلری‌نینگ توز و چنگینی قاقتی‌لر. یعقوب، واحد باله‌گه قره‌ب:

«قورقمَس می سن عجم‌لردن هه؟» دیدی.

«مین، کوزیمنی کورگین هیچ نیرسه‌دن قورقمَس‌من؛ عجملردن می قورقه‌من؟ هه هه هه...» دیب، قولی بیلن آشناسی یعقوب‌نینگ ییلکه‌سیگه تپپیله‌تیب اوردی و جونه‌دی لالا آغانینگ اویی ساریگه.

یعقوب باله، کتته جامع مسجدی‌نینگ حویلی‌سیگه اوتیب، یاغاچلرنینگ آره‌سیدن بندر مسجدی‌نینگ حویلی‌سینی باللرایدی. تورت کوز بیلن کوتیب تورگن ایدی پروانه‌سینی، اوچیب کیلرمی‌کن دیبان...

یعقوب باله ایسه، خوددی باله‌لرگه اوخشب، [پروانه‌م نی کوررمن!] دیب، خوشلیک و سیوینچ‌دن کویله‌گی‌گه سیغمَس و زیپه–زیپه اوینر ایدی تاخته‌گن ییریده. یوره‌گیده‌کی قوش،

کوکسی‌نینگ قفسیده تورمسدن قنات چیرپرایدی. ایکّی قولـلَب صبرسیزلیکدن کوکسیگه موشتلر و یومروغلر ایدی. شمع دیک یانر، تامچی–تامچی ایریب آقرایدی پروانه‌نی کوتماغدن...

دنیا، باشقه بیر نیرسه کورینر ایدی یعقوب‌نینگ کوزیگه. کتته جامع‌نینگ چـنـارلـریـدن ایسکن شماللر، پروانه‌نینگ هیدینی مژده بیررایدی. بولوت‌لر، کوک یوزیده بیر–بیرآولری بـیـلـن قوچاقلشر ایدی. یعقوب ایسه، جامع مسجدی‌نینگ کینگ سُپه‌سی اوستیده، گاه او تامان گاه بـو تامان‌گه باریب کیلرایدی صبرسیزلیکدن. دوستی، واحد پهلوان‌دن خبر کوتر ایدی...

یریم ساعت هم بولگن یوق ایدی که اوزاقدن، ظریف و قناتلـــری رنگارنگ بیر پـروانـه، شمـع‌گه توغری اوچیب کیله‌ویردی. واحد باله، بو ایشنی گرچکدن بجرگن ایدی. پروانه‌گه اشاره بیلن گپنی بیلدیره‌آلدی. واحد باله ایسه، بو ایکه‌له یانیقـــلرگه فرصت مهیا قیلیش اوچـون لالا آغانی گپ بیریب اوتیردی. ایش، موتر و عرابه‌چیلیک مسلکی‌نینگ حقیده قیزیق صـحـبـت‌گـه باشله‌دی‌لر لالا آغا بیلن.....

پروانه، سیکین‌گینه سطلچه‌سینی قولیگه آلیب، سوو بهانه‌سی اوچون اویدن چیـقـتـی و مسجد حوضی ساری توغری کیلدی. یعقوب ایسه سیوینچدن اوز باشیگه:

«یا پروانه‌نی کورگندیک بیردن تیلیم توتیلیب قالسه؟.. یا جیم بولیب قالسم قـنـدیـک بوله‌دی؟ یوق، یوق گپیریشیم کیره‌ک. بوندیک فرصت باشقه نصیب بولرمـی بـولـمَـس مـی، بیلمَسمَن. کیسین و انیق گپیریشیم کیره‌ک!...» دیب، اوز باشیگه اَوجیره‌ب تـورگـن ایـدی‌کـه، اوزاقدن رنگارنگ اوستیباشلیک بیری، یقینله‌شه‌ویردی. «رنگلی اوستیباش کییگنی‌گه کوره، عیال بولسه کیره‌ک!» دیب، یخشی باللب قره‌دی. استه–استه کتته جامع مسجدیدن، بندر مسجدیـگـه اوتتی و اینتیلیب کوتیب توردی. یعقوب باله‌نینگ تیزه‌لری شقیر–شقیر تیترر و قـلـتـیـرراید‌ی هیجان‌دن. مسجد چوب بندیدن اوتیب و یتیب کیلدی پروانه. مینگ ناز و نخره‌لب ادا بـیـرلـه خرامان –خرامان سوزیلیب حوض ساریگه توغری کیته‌ویردی. مسجد سُپه‌سی‌نینگ یانباشیده‌گی کتته توت یاغاجیگه یاسله‌نیب تورگن یعقوب‌گـه، کوز تگیدن باقیب جیلمه‌یب قویدی.

یعقوب‌نینگ آغزی قوریب تیلی تعَنه‌گی‌گه یاپیشکن ایدی هیجان‌دن. یقیلیب کیتمه‌ی دیب ایاغینی سُپه‌گه تیرکه‌ی قیلدی. چوقور بیر نفس آلدی و مینگ یوره‌ک‌نی بیر یوره‌ک قیلیب، بوتون جسارتینی ییغدی و:

«پروانه خان! دقت ایتینگ. یینه توشیب کیتمه‌نگ حوض‌گه!» دیه‌بیلدی آنچه قِسیق بیر سیس بیلن.

پروانه هم، یعقوب‌گه توتیلگن و کونلیگدن اوریلگن‌گه اوخشرایدی اوشه کوندن بیری.

پروانه‌نینگ یوره‌گی هم، ایلک کوندن بویان عشق اوتیگه یانیب تورگن ایدی. شو باعث پروانه هم اوشبو فرصتنی کوترایدی. نهایت باریب حوض‌نینگ زینه‌سیده اوتیردی. کیین باشینی کوتاریب استه‌گینه قیسیق بیرسیس بیلن جواب بیردی:

«اگر توشیب قالسم، سیز قورتقاره‌سیز یو!» دیب، سطلچه‌سیگه مونچه–مونچه سوو آلیب، حوض بیتیگه اویاقه–بویاقه سیپیپ توردی. ناز اوستیگه ناز قیلرایدی پروانه.

«حوض نیمه‌دی کو، دینگیزگه بیله توشسه‌نگیز قورتقاره‌من سیزنی پروانه خان!..» دیدی مهر بیلن تاخته‌گن ییریدن یعقوب.

«رحمت! جدا جسور بیر ییگیت سیز! سیزگه ایشانه‌من..» دیدی.

یعقوب‌نینگ، ایچی اوینرایدی سیوینچدن. سیکین–سیکین حوض زینه‌سیگه یقینلشتی و پروانه‌نینگ قولیدن توتماغچی بولدی.

«هرکون سیزنی کورماغ اوچون، ایرتانگدن آقشامگچه منه شو ییرلرنی، گویا متر قیلگندیک آدیملب یورر ایدیم. بیراق، سیز هیچ کیلمَس بولدینگیز پروانه خان!..» دیدی قلتیراغ سیسی بیلن.

«کیچیرینگ! مین بیلسم کیلمَس می ایدیم؟ ایشانینگ که هرکون کیلرایدیم!..» دیب،

جواب قەیتەردی پروانه.

یعقوب، پروانەدن بو سوزلرنی ایشیتگینچه، پروانەنینگ هم یانگولیک بولیشینی سیزیب آلدی. کیین جسارت بیلن، قولینی اوزەتتی پروانەگه. قوللری قەلتیرەر ایدی یعقوبنینگ.

«قوللرینگیز ساوقاتیبتی شکیللی؟ قەلتیرەب یاپسیز کو!..» دیب، کولیمسه(تبسم) دی پروانه. «هه ساوقاتیبتی! آلینگ ایسیتینگ قەنی پروانه خان!» دیب، شو بهانه بیلن پروانەنینگ قولیدن اوشلَب: **«سیزنی سیوەمن پروانه خان!»** دیدی و یینه تکرار قیلدی «سیزنی سیوەمن!.. »پروانه باشینی کوتاریب کوکگه باقتی و اُفقلرگه تیکیلدی کوزی. سونگره یعقوبنینگ کوزیگه قرەدی و چوقور–چوقور باقتی، باقتی و باقتی... هیچ ایندەمەدی. تغین، ایگدی باشینی و حوضنینگ کوکمەی سوویگه قرەدی توردی. بیر آه چیکتی و:

«مین هم سیزنی سیوەمن یعقوب خان!» دیدی. یعقوب، بو سوزنی ایشیتگینچه کوزی جرەققیلَب آچیلیب کیتتی.

یعقوب، هاولیخیب پروانەنینگ قولیدن اوشلەدی و زینەنینگ اوستیدن تارتیب آلدی. قولقولگه توتیشیب نیچه دقیقه ایاغ اوستی توردیلر. بیر یانباشلریده، کوکمەی سوودن تولیب یاتگن حوض، باشقه یانباشلریدن ایسه مست قەینەب آقیب تورگن بیر نهر سوو... یاغاچلرنینگ کولگەسیده سلقینگینه بیر هوا. یاغاچلرنینگ یالەلریدن، بو ایکەلسی اوچون قاوشمه ترانەسینی سیرەب تورگن قوشلر... ایکّی یورەک بیرته بولگن ایدی. ایکّی چقماق تاشی، بیر–بیرآویگه اوندیک بیر شدت بیلن تیگدی که، جرەققیلەب اوچقونلر ساچیلدی هرتامانگه. توتکو اوتینینگ عشق اوچقونی، یانگو پَخَلَیگه توتیشتی. مست بولیب، قەسیردەب تیل چیقاردی و کوکگه توغری یوکسەلدی عشق الاوی. لمبەلب یانەویردی کونگیل دیگن ذات. جیززیللب کباب بولەویردی یورەک دیگن بیر پارچه گوشت. بو الاو بیر آنده سیچرەدی برچه وجودینینگ هر اعضاسیگه. هر اعضاسینینگ حجره–حجرەسیگه. اوشبو یانگو اوتی، یاقتی و کویسیرەتتی بوتون وجودینی. یاندی... قاوریلدی... جیجیغ بولدی...

محبت و صداقت دیر دوستلیکنی ایاغده توتگن!.. صحبتلشماغ دیر انسان‌نی تینچله‌شتیرگن! خاطره‌لرنی پایله‌شماغ دیر دوستلیک و صمییت‌نینگ تادینی تاتماغ! کیچمیش و اوتمیشدن سباغ آلیش و کیلگونی اویله‌ش دیر بیر آره‌گه کیلیش‌نینگ آماجی!.. اینیقسه؛ یشه‌ماغ اوچون، اینگ آز نیچه آرقه‌داش و دوستینگ بولیشی، بولمَس ایسه بولمَس بیر گرچک‌دیر!

طبیعت‌نینگ، تاغ و تاشی‌نینگ، باغ و راغی‌نینگ، یاز و قیشی‌نینگ، بهاری نینگ و کوزی‌نینگ دوستی‌دیر تورک ملتی. طبیعت بیلن یشه‌ش، تورک ملتی‌نینگ وازکیچیلمَس عشقی‌دیر. طبیعت آیینه‌سیگه، اوزلرینی کوره‌بیله‌دیکان یالغیز ملت‌دیر تورک‌لر. طبیعت‌نینگ هر فصلیدن کَیف آلماغ و هر موسمینی وقتیده یشه‌ماغ‌نینگ قیمتینی یخشی بیله‌دیرلر. یاغاچلرنینگ کولگه‌سی، قارلی تاغدن ایسیب تورگن سلقین‌گینه یَل‌نینگ لذتینی قوییب، تام ایچیده و یا تورت دیوارلی اوی‌نینگ ایچیده قبه‌لیب اوتیرمه‌یدی تورک ملتی.

ایرکه‌قیز، چیبرقیز، آلتین قیز و آی قیز، تورتله‌سی قوللریگه ایش و ایش دوقانلری بیلن، توپله‌ندیلر کتته امام‌نینگ چرباغیده. آماجلری، بیرگه صحبتلشیب هرکیم اوز ایشینی قیلماغچی ایدی...

آی قیز، ایشتانباغ دوقانی‌نی بیرتوت یاغاچیگه تیرکه‌تیب و یسله‌تیب قویدی. آی قیز دوقان یسله‌تگن یاغاچ‌گه، آلتین‌قیز هم آرقه‌سینی یسلب اوتیردی. پنده‌کی توگیندیدن ایپ، ایگینه و تاقیسینی چیقاردی تیکماغ اوچون. چیبرقیز هم، پیچیب قوییلگن اله‌چه قوماشلرینی بیر کتته پنده‌کی‌دن چیقاریب باشقه بیر یاغاچ‌گه یسله‌ندی. ایرکه‌قیز ایسه، توگیندیدن ایپک بیر

رومال و اورگی کوریشنیلینی چیقاریب، قرشیده‌کی باشقه یاغاچ‌گه یسله‌ندی... و هرکیم سیره‌سی بیلن قصه اَیتر و ایشلرینی اززانچه حساس و اعتبار بیریب قیلرایدی. کیمی پیت قزیقرلی گپلرگه، تورتله‌سی بیرگه کولَر ایدلر...

آنه خاتون، آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون، اوچه‌لسی کتته امامنی زیارت قیلیب چیقه‌یاتگن ایدی. کوزلری، چرباغده‌کی یاغاچلرنینگ تگیده اوتیرگن قیزلرگه توشیب قالدی.

«مست کیلین خاتون! آراء خاتون! چرباغده‌کی قیزلر کیم ایکن؟..» دیدی آنه خاتون.

«بیزنینگ قیزلر کو بی‌بی آنه‌م! کوزینگیز اوتمه‌ی قالدی شکیللی؟..» دیدی مست‌کیلین خاتون.

«هی هی قیزلریم! مینی یاشیم‌گه کیلسه‌نگیز سونگره بیله‌سیز. سونگره اورگه‌نه‌سیز بو سوراغینگیزنینگ جوابینی!..» دیب، جواب قه‌یته‌ردی. تغین، آراء خاتون مست‌کیلین خاتون‌گه:

«اوزیمیز هم قیزلیک چاغیمیزده، بهار و کوکلم آی‌لریده بیر آره‌گه ییغیلیشیب، منه شونداغ ایشلر قیلمَس می ایدیک؟ ایسینگیز قورسین دوگانه جان؟..» دیب، گپ‌گه باشله‌دی:

«ایسینگیزده می مست‌کیلین دوگانه‌م؟ بیرکون منه شولردیک ییغیلیشیب، تیکیشیب و توقیشیب اوتیرگنیمیزده، بیرگه‌میزده **ماده‌شیر خاتون** دوگانه‌میز هم بارایدی. تغین، قه‌یسی نیرسه‌نینگ اوستیدن گپ چیقگن‌ده هزللشیب آلدیک. کیین، ماده‌شیر خاتون بیر گپ اَیتگن ایدی! ایسییزگه کیلدی می؟..»

«هه توغری، ینگی ایسله‌دیم آراء خاتون! محمدقُل خان‌نینگ آته‌سی سلطان‌خان عمکی، او پیتلرده یاش ایدی. یولدن اوته‌یاتگنده، منه شو حوض‌دن سوو ایچگنی کیردی یو؟ بیزنی بو ییرگه کورگینچه، هارمنگ بار بولینگ قیلگندن نَری، آتلریمیزنی سوره‌دی. همه‌میز آتیمیزنی ایتیب بیرگن‌دن کیین، نوبت ماده‌شیر خاتون‌گه کیلگن‌ده: [مینینگ آتیم ماده‌شیر!] دییشیتی! برچه قه‌قه‌لب کولدیک. کیین سلطان‌خان‌نینگ اَیتگن بیرگپینی ایسله‌دییز می ؟.. [نیمه گه کولدینگیز

قیزلریم؟ یخشی اسمی بارایکن قیزیمیزنی! گرچه، شیرنینگ نر و ماده‌سی بولمَس! ارسلان، هر زمان ارسلان دیر. بوگپ، بیز تورک ملیتی‌گه مناسب بیر سوز دیر، شیر کبی ارسلان قیزلریم!..] دیگن ایدی. اوشه کوندن بیری، سلطان‌خان عمکی‌نینگ او سوزینی، ایسیم‌نینگ بیر چیتکه‌سیده سقلَب قوییب من!» دیدی مست‌کیلین خاتون. آنه خاتون، قیزلرنینگ یانیگه بارگندیک: «مینینگ گُل قیزلریم! آی قیزلریم! ماشاءالله، ماشاءالله... سیزلرنی کوریب، قه‌یته‌دن قیزله‌شیب کیتتیم!» دیدی و آی‌قیزگه باقیب:

«سین بو ایشتانباغنی قنچه یخشی و چیرایلی توقییاپسن! قنچه یخشی نقش و نگارلیک قیلیبسن ماشاءالله! یخشی ایلمک تشله‌رنی بیلر ایکن‌سن ماشاءالله!.. ماشاءالله آی قیزیم ماشاءالله!..» دیب، سونگره آلتین قیزنینگ ایشیگه و قوللری‌نینگ حرکتی‌گه باقتی...

آلتین قیز، هوند ایپلیک تومارچه تاقی تیکرایدی. تاقّیلری تیکیلیب بولگن و یالغیز، تیگگینی بیتتیریب تیپپه‌سینی تیکه‌یاتگندی. آنه خاتون، تاقّیلری‌نینگ آره‌سیدن بیر تاقینی قولیگه آلیب:

«هی ماشاءالله آلتین قیزیم! موندیک چیرایلی تومارچه نقشینی، بیرینچی مرته دیر که کوره‌یاپمن. برچه‌سی ایسه بیر اولچکده. هیچ قه‌یسی کتته و یا کیچیک بولمه‌گن. ماشاءالله قیزیم ماشاءالله! موندن نَری، برچه کیاولرنینگ تاقّیسینی سین تیکگین! کیلیشتیک می آلتین قیزیم؟..» دیدی.

خانکیلدی بای اوغلی صادق بای، ستارحاجی اوغلی صدیق حاجی، کتته امام مسجدی‌نینگ سُپه‌سیده اوتیرگن ایدیلر. شو پیت‌ده، صدیق حاجی ایگیلیب صادق بای‌نینگ قولاغیده:

«صادق بای اورتاق! اویده، ینگه‌نگ اَیته‌ر ایدی که، [آنه خاتون بوکونلرده قیزلر بیلن کوپراغ وقت اوتکزه‌دی!] دیب. کوره‌سن می؟ توغریدن هم، قیزلرنی قنچه یخشی گپلر بیلن مختَب و تقدیر قیلیب تورگن. اگرکه بیز ایرککلر، عجم ملتی‌نینگ اُردوسینی هم یوقاتیب

کیلسک، بینه هم موندا‌غ مختاو و تقدیرنی بیزگه روا کورمه‌یدی!..» دیب دیدی‌کودی(غیبت) قیلیب تورگن ایدی.

آنه خاتون، چیبر قیزنینگ قاشیده ایدی: چیبرقیز، سریغ پاموغ(پخته)دن توقیلگن الەچه قوماشنی پیچیب و تیارلب کیلگن ایدی اویی‌دن. بیرته–بیرته تیپچیب خام قبیغ قیلگن ایدی. گوپیچه و شلوار تیکرایدی پیچیلگن قوماشلردن.

«هی مینینگ چیبر قیزیم! سیندن کوره اُستا، باشقه خیاط تانیمَسمَن بو یورت‌ده! ایلخانیمیزگه تیکگن تونینگ، ایلخانیمیزنینگ اوستیگه خوددی قالب‌دیک اوتیره‌دی. سین تیکگن گوپیچه، شلوار و تون‌لر، تورک توره‌سی‌نینگ سمبولی‌دیر چیبر قیزیم مینینگ! ماشاءالله...»

قصاب ابراهیم تاپیلیب قالدی بیر آنده. صادق بای و صدیق حاجی بیلن کوز و قاش اوینه‌تیب آنه خاتون بیلن هزللشماغنی پلان آلدی. تغین مسجدنینگ آرقه‌سیدن سیکین‌گینه اینه‌لیب، قوللری آرقه‌سیده چرباغ‌گه کیردی. استه–استه یاغاچلرنینگ آرقه‌سیدن یشینیب–یشینیب اوزینی یقینله‌شتیردی آنه خاتون‌لرگه. آنه خاتون ایسه، قیزلر بیلن محبت‌گه غرق ایدی. بو مرته، صادق بای ایگیلدی صدیق حاجی‌نینگ قولاغیگه:

«ایندی تماشا قیل صدیق حاجی!..» دیدی.

آنه خاتون، ایرکه قیزنینگ قپتالیده باریب توردی. بیر–ایکّی دقیقه یخشی تیکلَب قره‌دی ایرکه قیزنینگ کوریشنیل بیلن آتگن ایلمکلریگه و باشله‌دی:

«ایرکه قیزیم! کوز تیگمه‌سین برماقلرینگ‌گه! قنچه تیز و چقان قوللنه‌سن برماقلرینگنی ماشاءالله! برچه یورت ایرکک‌لری‌نینگ بیلیگه باغله‌دیکان و بوینیگه تشله‌یدیکان رومال‌لر، سینینگ هنرینگ بیلن بها تاپه‌دی ایرکه قیزیم! ماشاءالله...» دیدی.

قصاب ابراهیم شوخلیک‌گه باشله‌گن ایدی وقتدن بیری:

«خو بی‌بی آنه‌م!» دیب، کیردی آره‌گه: «بو یورته‌ده مونچه ایرکک و ییگیت‌نی هیچ کوزگه کیتیرمه‌ی سیز؟ توره‌میزگه و یوره‌میزگه حق‌سیزلیک قچاندن بیری باشله‌دی هه بی‌بی آنه‌م؟..» دیدی.

آنه خاتون، سونگی کونلرده قولیگه بیرتیاغ چوپ آلیب یورر ایدی. «ایندی قرری‌دیک، احتیاط شرط!» دیب. قولیده‌کی چوپ بیلن قصاب ابراهیم‌نینگ ایاغیگه بیرته‌نی سوزدی. هی که زور بیر اوریش ایدی. قصاب ابراهیم تپپه یاتتی ییرگه. یینه اورماغچی ایدی که، آراء خاتون بیلن مست‌کیلین خاتون، آنه خاتون‌نینگ قولینی اوشله‌دی‌لر. قصاب ابراهیم، بیر قولی ایاغیده، ایکّی بوکلیم بولیب قاچیب قورتیلدی بی‌بی آنه‌نینگ قهریدن.

صادق بای هیقیردی سُپه‌نینگ اوستیدن: «بیرته آز کیله‌دی بی‌بی آنه‌م!»

آرتیدن، صدیق حاجی هیقردی: «ییینه بیرته‌نی مینینگ اوچون اورینگ بی‌بی آنه‌م!»

قصاب ابراهیم‌نینگ جدا اچچیغی کیلگن ایدی. یاره‌سی‌نینگ اوستیگه توز سیپکندیگ ایدی، صادق بای بیلن صدیق حاجی‌نینگ بوگپلری.

«وی سیز کبی ایرکک‌لرنینگ تاا!.. هم بارگین دیه‌سیز، هم بی‌بی آنه تامانیدن تیاغلَنیشیم گه سیوینه‌سیز!.. هی اتته‌لرینگه!...» دیب، اچچیغینی بیلدیردی.

ابراهیم مؤذن، آتگه اوخشگن کتته بیر آق ایشک‌نی اوستیده، یولدن اوته‌یاتگندی شو پیت‌ده. هه هه هه‌لب کولیب:

«صادق بای‌نینگ ایپی بیلن قودوغ‌گه توشسه‌ینگ، حالینگ انه شونداغ بوله‌دی قصاب آتداشیم!..» دیدی ابراهیم مؤذن. آنه خاتون هیچ قولاغ آسمه‌دی اولرنینگ سوزیگه و ایشی‌گه دوام ایتتی. تورته‌له قیزگه قره‌ب:

«جان قیزلریم! تینگی تاپیلمَس قیزلریم! هر بیرینگیزنینگ اون برماغی، اون هنر دیر.

سیزلرگه بیر سوزیم بار! دایما ایسینگیزده بولسین و ایسینگیزدن چیقاریب اونوتیب قالمەنگلر! تیکەدیکان هر بیر تاقی‌ده، کویلەک‌ده، توقیەدیکان هر بیر الەچەده، قالین و گیلمنینگ هر ایلمەگی‌ده تورک‌لیک اثری بولسین. تورک تورەمیزنینگ نقش و نگاری بولسین. عجملرنینگ بازاریده بیله بیر باقیش‌گه تانیلسین تورک‌نینگ ایشلەمه اثری بولگن‌لیگی! سیز بو هنرینگیزنی، کیچکینتای اوکەلرینگیزگه و باشقه قیزچەلرگه هم اورگەتینگ! اورگەتینگ که، تورەمیز قورینسین و اویغارلیگی(مدنیت)میز، دنیا بوییچه یایرەلسین و تانیلسن! اوزیمیزنی و کیملیگیمیزنی اونوتمەیلیک جان قیزلریم!.. تورک ملتی، خاتونلری و تورەلری بیلن یشەیدی. خاتون و تورە تورک ایرکگی‌نینگ، اینیقسه؛ تورک دیگن شاهین قوشی‌نینگ ایکّی قناتی کبی دیر. اگرکه، ایکەله قناتی ساغلام بولسه، اوشبو شاهین قوشی اینگ یوکسک تاغ و تاشلرنی آشیب، کوک‌نینگ اینگ یوقاریسیگه اوچالەدی. اگرکه، بیرتەسی هم توزیک بولمَسه، هر تورلی آوچی، میلتیغ‌سیز و توزاغ‌سیز ییردن باسیب آلەدی!.. هر خاتون، تورەلیک بیر تورک بولمەلی! تورەسیز خاتون، مینگه کوره عجم‌نینگ ایکّینچی خاتینی دیر!..» دیب، قیزلرگه وصیت قیلیب تغین قیزلرنینگ یانیدن ایریلدی.

اوشه پیتده، یعقوب هم کتته امام‌نینگ چرباغیده، حوض‌نینگ تیگره‌گی‌دن اویانگه بویانگه باقیب، ایشلَب تورگن قیزلرنینگ آره‌سیده، پروانه‌سینی آختررایدی گویا. کوپ ایسترایدی که، پروانه هم بو قیزلرنینگ آره‌سیده بولسه ایدی. او هم ایشینی آلیب، کیلیب قیزلر بیلن بیرگه صحبتلشیب ایشله‌سه ایدی. ایستر ایدی که بی‌بی آنه‌سی، پروانه‌نی هم مختب تقدیر قیلسین ایدی....

آنه خاتون، قیزلردن اوزاقلشیب مسجد ساری باردی. یانباش تشلب یاتگن صادق بای و صدیق حاجی‌گه: «هی اوقی‌لر! اولمَس‌دن قبرستان‌گه کیلینیب، قول ایاغ اوزه‌تیب یاتیله‌دی می؟ توغری!.. اوقی و تنبل کیشی‌لر هم تورەمیزده و هم دینیمیزده اولیک سنه‌له‌دی. توغری بیر سوز!..» دیدی. ایکەله‌سی، سُپه‌نینگ دیواری اوستیدن تشلَب قاچتی.

قیزلر، آنه خاتون‌نینگ حقلریده‌گی مختاولرنی ایشیتیب، اونچه هم ایرکیندیلرکه، دیه‌دیکان دیک ایمَس. بویونلری قرقره هواگه گیزر بولدیلر دررو. آنه خاتون‌نینگ، بوکونلرده یعقوب نبیره‌سی اوچون قیز آختریشیدن برچه‌سی‌نینگ خبری بارایدی... یعقوب ایسه عشقی پروانه‌نینگ، قیزلر بیلن بیرگه بولیشینی، خیالی‌ده کوته‌رایدی. قیزلر هم، یعقوب‌گه خوددی شوندیک خیال قوریب یورگن ایدی هر بیری. یعقوب امام چرباغیده بولیب اوزاق راغده تورگن بولسه هم، قیزلرگه کورینر ایدی. قیزلر هم، یعقوب‌نینگ بوکونلرده مامه‌سی تامانیدن اویله‌نتیریلیشینی بیلیب، بیر ناز و بیر نخره قیلیب حرکتلر قیلرایدی که یا خدا... قیزلر بیر–بیرآوی‌نینگ آغزیدن لاف آلماق ایسترایدی. آلتین قیز، ایرکه قیزدن سوره‌دی:

«ایرکه قیز دوگانه!. ایشیتتیم که آنه‌ینگ آیخان خاتون، بی‌بی آنه بیلن گپنی پیشیرگن دیب. [ایرکه قیزیم‌نی یعقوب جان بیلن اویله‌نتیره‌من!] دیگن ایکن. اگر که توغری بولسه، حاضردن قوتلوغ بولسین دیه‌میز هه؟..»

ایرکه قیز، کوزی‌نینگ چیتیدن باقیب جیلمه‌یدی و رومالی‌نینگ سچاغلرینی اوره‌ویردی:

«بیکار آغیز ده‌یمه پالیز! خلق ایته‌دی ده آلتین قیز دوگانه‌م!.. آیتسه‌لر آیته بیرسین. بیراق، سینینگ اوزینگ‌گه نیمه دیمه‌لی خَی؟ آنه‌ینگ سیرکه خاتون‌نینگ گپلرینی نیمه اوچون آیتیب بیرمه‌یسن هه؟ سیرکه خاتون ینگه‌م، بی‌بی آنه‌میزگه نیمه دیگن دوگانه‌لر؛ بیله‌سیزلرمی؟.. دیگن که: [آلتین قیزیم‌نینگ ارزشینی، یالغیز یعقوب جان‌دیک زرگر بیله‌دی. مین سوز آلدیم بی‌بی آنه‌م‌دن!] دیب، ایتَر ایکن.»

بو مرته، اویالیب و جیلمه‌یب کولگن آلتین قیز ایدی. تغین، آی‌قیز باشله‌دی گپورماغ‌گه. آی‌قیزنینگ گپلری البته چیبرقیز اوچون ایدی:

مینینگ ایشیتیشیمچه، چیبرقیز دوگانه‌میزنینگ آنه‌سی بیگم خاتون ایتر ایکن که: [چیبر قیزیم، بیرگل غُنچه دیر، یالغیزگینه یعقوب جان‌نینگ یوره‌ک باغچه‌سیده گل آچه‌دی. باشقه هیچ کیم سرگردان بولیب یورمه‌سین.] دیب، برچه‌گه ایتر ایکن» دیدی. چبیرقیز هم آی‌قیزگه باقیب:

«یه، سینینگ آنەنگ المه خاتون، نیمه دیب ایتر ایکن دوگانه جان؟» دیب، باشینی سیلکیتیب دوام ایتتی: «آنەینگنی گپیدن هم خبرینگ بارمی اوزی؟ [قیزیمنی باشینی یعقوب جان‌گه باغله‌دیم. خدا بختلیک قیلسین ایکاولرینی!] دیب خبر تشله‌گن برچه یورت‌گه..» قیزلرنینگ گپلرینی، ایسیب تورگن شمال بیرته–بیرته یعقوب‌نینگ قولاغیگچه یتکوزرایدی. تغین، گپنی آی‌قیز آلدی: «وای قیرمینتی قیزلر! وای قیزخاتون‌لر! هرکیم، بیر–بیراوی‌نینگ آغزی‌نینگ ایچیده‌گی گپنی اورگه‌نیب آلماغچی ایکن‌ده هه! یعنی، یعقوب جان مینیکی دیماغ ایسته‌یسیزلر؟ سیزلر یعقوب‌دن وازکیچینگ دیماغچی سیزلر هه...؟ وای وای وای وای. وای سیزلرنی وای! آنەلرینگیزدن هم بتر ایکن سیزلر یو!...

حیات دیگن فرصت بلکیم‌ده باله‌لیک چاغیمیزده اداغیگه ایره‌دی. چونکه یشه‌ماغ‌گه، بیوماغ‌گه، اوقیماغ و اورگه‌نیش‌گه، یالغیز باله‌لیک چاغیده صمیمیت بیلن یوره‌ک قویه‌میز. بلکیم‌ده، هیچ بیر منفعت بیله کوتمه‌ی میز. بلکیم، بیرته‌گینه «آفرین» آلیش باله‌لیک چاغیمیزده اینگ کتته تقدیر سنه‌له‌دی...

ای کاش، سیوینچ و موتلی‌لی‌نینگ برچه‌سینی باله‌لیک چاغیده خرچله مَسیدیک! ایشانینگ‌که، باله‌لیگینی یشه‌آلمه‌گن انسان، ییگیت‌لیک یاشیدن تاد آله‌آلمه‌یدی! و اینیقسه، ییگیت‌لیک و قرری‌لیک چاغیمیزده بجره‌آلمه‌گنیمیز [بیر- بیراومیزنینگ کیچیریش بویوکلیگینی] باله‌لیک چاغیمیزده کیم بیرته‌گینه تُرشک و یا بیرته‌گینه المه بیلن کیچیریب، حتی اونوتوب قویه‌رایدیک. ایشانینگ که هیچ بیریمیز، باله‌لیک چاغیده‌کی کیچیروونینگ رازینی، هلی هم بیله‌آلگنیمیز و یچه‌آلگنیمیز یوق!.. باله‌لر و قیزچه‌لر اوینه‌ب کولیب یورگن ایدی. توش پیتیگه‌چه مسجد امامی‌نینگ یانیده سباغ آلیب و توشدن نَری، چرباغلرده یغیلیب بیرگه اویون اوینرایدیلر. تیریکلیک و یشه‌ماغ‌نینگ اینگ مزه‌لیغ و شیرین پیتی، انه شو باله‌لیک چاغی بولسه کیره ک. چونکه، دنیانینگ ظلمیدن، قیغوسیدن، یلغانیدن، آچلیگیدن، توقلیگیدن و توزاقلریدن خبرسیز بیرشکل‌ده یشَب یوره‌سیز. یالغیزگینه، بوکون اوینه‌گن اویون‌نینگ هیجانلی خاطره سی و ایرته‌کون اوچون خیال ایتگن باشقه بیر اویون‌نینگ اوینه‌ماغ اُمیدی بیلن یشه‌ماغ دیگن فعل‌گه، تام بیر معنا و خاص بیر تعریف بیره‌دیر لر...

ایلخان و اولوغوارلر، کابل‌دن ییتیب کیلدیلر. توربه‌لر و صندیق‌لر کتاب، دفتر، قلم و باشقه مکتب لوازمی بیلن توله ایدی. کیلتورگن برچه ملزمه‌لرنی، سُپه‌نینگ اوستیده تیریب قویدیلر. بیر پیت، ملاخدیم کیریب کیلدی و سُپه‌نینگ اوستیگه کوزی توشیب: «السلام علیکم ایلخانیم! هارمه ینگ! ایسن امان باریب کیلدیز می؟ مونچه یوکنینگ کوپلیگی، سیز و اولوغوارلریمیزنی چرچه‌تگن‌دیر!..» دیب، سوزگه باشله‌دی. سرپل‌نینگ برچه تومنلریگه ایلچی جونه‌تتی. جمعه کونی، بویوک بیر ییغیلیش اوچون تومن بویوکلرینی چَقیردی. البته بویروغ ایلخان تامانیدن ایدی...

آنه خاتون جیم تورگن ایدی. یالغیز، هرنیرسه‌نی یخشیلب اورگه‌نیب آلماغچی ایدی. بایبچه خاتون ایسه، اِیری یوسف بای‌نی جدا ساغینگن ایدی. ذاتن، موندن بورون هم قیرق کون بدخشان‌گه کیتکن ایدی. و ینگی کیلکن ایدی که، آره‌دن تورت کون اوتمه‌ی توریب، کابل‌گه کیتیب قالدی. اوستیگه یعقوب‌نینگ وضعیتی و حالی‌نینگ باشقه‌له‌شیب قالیشی آغیر کیلدی بایبچه خاتون‌گه. یوره‌گی درد، الم، حسرت، اوزلم و ساغینچ بیلن توله ایدی. ییغله‌ماغ ایسترایدی؛ سیوگیلی‌سی‌نینگ کوکسیگه باشینی قوییب.. ییغلَب-ییغلَب بوشتماغچی ایدی یوره‌گیده‌کی زهرنی... بیر دانه و دُردانه سیوگیلی‌سی‌گه قاوشگن ایدی کوپ پیت‌دن نَری... شو سبب‌دن، جدا خوش ایدی بایبچه خاتون. بیراق، اوغلی یعقوب نینگ حالینی کوریب بغری الاو-الاو یانرایدی.....

جمعه کونی ایرته‌لب، تومن بویوکلری، اولوغلری و آقسقاللری، بیرته-بیرته کیریب کیله‌ویردیلر. برچه ییغیلدی ایلخان‌نینگ دربارِیگه. آنه خاتون هم، کیلیب سُپه‌نینگ چیتکه‌سیده ییرینی آلدی. ایلخان، ایلخانلیک پوستگی بولگن قره‌قل تیریسی‌نینگ اوستیگه اوتیریب، برچه‌گه خوش کیلدینگیز دیدی. حال و خاطر سوره‌ب، یورت‌نینگ تورت تیگره‌گیده نیمه بولیب اوتگنلرنی سوره‌ب و اورگه‌نیب آلدی. سماوارلر قینر، چایلیک‌لر دَمله‌نر ایدی آرقه-آرقه‌ده. چای‌لر، ایلخان نینگ کتته اوغلی قادربای و کیچیک اوغلی صادق باله تامانیدن برداقلرگه سوزیلیب، هرکیم‌نینگ اونگیده قوییلدی. سرپل خلقی‌نینگ؛ اینیقسه، ینگی نسل‌نینگ چاغداش

بیرکیله‌جگی توغریسیده، مهم و اساسی بیرکینگاش باشله‌دی.

«حرمتلی اولوغلریم!.. حرمتلی آقسقاللر و عزیز یورتداشلریم!..» دیب، سوزگه باشله‌دی ایلخان و دوام ایتتی:

«موندن بیر هفته آلدین، خلقیمیز حقیده و یورتیمیزنینگ بوتونلب تینچیلیگی‌نینگ حقیده، کیم بعضی جدی خبرلرنی آلدیک. منه شو مهم خبرلر باعث، سیزلرنینگ غیابینگیز و یوقلیگینگیزگه عاجل بیرقرار آلیندی. ایشانه‌من که، سیزلرهم اوشبو توغریده میندن کوره کوپراغ ایسته‌کلی و عزملی چیقه‌سیزلر! بیز، اوشبو اولوغوار استادلریمیز و بویوکلریمیزنینگ مشوره‌سی بیلن، کیله‌سی حیاتیمیز، یورتیمیز و نسلیمیزنینگ ایرته‌کی کیلگوسی اوچون، یخشی آیدین و چاغداش آدملر یتیشتریشیمیز کیره‌ک‌لیگینی اونگ(اولویت) کوریب، شو فیصله‌گه باردیک: [بیله‌سیزلرکه، آته و بوبالریمیزنینگ چاغیدن بیری، قوینیمیزده‌کی حتی یورتیمیزنینگ یوره‌گیده و مرکزیده بولگن، منه شو **بالاحصار قرغانی** گه، کیم عجملر کیلیب و کیتیب تورگن. کوپینچه پیتلرده و اینیقسه؛ سونگی پیتلرده بیزلرگه قرشی کورستگن ادب‌سیزلیکلری و اخلاق‌سیزلیکلری البته‌که کیچیریلمَس بیر اوبال دیر. بو تربیه‌سیزلیکلرینی اویاقه قوییِنگ، ادب و اخلاق دیگن انسانلیک جوهرینی و سمبولینی، اینگ معتبر ذره‌بین بیلن آخترسنگیز بیله، ذره‌چه‌سینی هم اولرگه تاپالمه‌ی سیزلر! یوقسه، منه استادلریمیز قاری عظیمی و ملاخدیم کبی، نابغه بیلگه شخصیت‌لریمیز، یورتیمیزده آز ایمَس کو! حتی کوپینچه پیرده و شهرلرده، تینگ کیله‌دیکان رقیب بیله یوق‌دیر اولوغ استادلریمیزگه. حتی تاپیلمَس دیسَم هم بوله‌دی بو شخصیت‌لریمیزنی! مین، برچه تورکستان یورتلرینی یوریب کورگن‌من. لیکن بو استادلریمیزگه اوخشر بیلگه‌لرگه کوپ نادر اوچره‌شگن‌من! یالغیز، بیزنینگ حاضرکی قییندچیلیک و مقصدیمیز شوکه، بو اولوغوارلرنینگ بیلگه‌لیگی، اوغان دولتی تامانیدن قبول بولمایشینی و بیلگه‌لیک حُجتی‌نینگ قوللریگه بیریلمایشینی بیله‌میز. اینیقسه، اوغان دولتی‌نینگ معلم تنقیس‌لیگی و مجبوریتی باعث، منه شو بیلگه و دانا شخصیتلریمیزدن نیچه پیتگه‌چه معلم صفتیده ایش آلیشیمیز کیره‌ک. بینه هم تینگری‌گه شکر کیم آته‌لریمیز هم، معتبر عالم استادلر تامانیدن یتشیگن ایکن. و بیزنینگ

زمانیمیزده ایسه؛ منه، اوشبو نابغه استادلریمیز بار. موندن بویان، بو یورتلرنینگ حالی باشقەلشیب، کیم مامور و کیم مدیر بهانەسی بیلن، هرتورلیک عجملر ایچیمیزگه کیلیب کیرەدی. قَنی که، یالغیزگینه بو بهانه آرقەلی کیلگنلری بیلن قوتیلسەایدیک؛ سنجیسی آزراغ ایدی. اچینیب آیتیش کیرەک دیرکه، برچه مال‌لرینگیزگه، ناموس‌لرینگیزگه، تورەلرینگیزگه حتی یورتلرینگیزگه کوز تیکیب، سیزلرنی قُل کبی ایشلەتەدی. کیمی زمان، غونەجین اینک دیک ساغەدی. بار و یوق‌لرینگیزنی آلیب اوزلرینینگ چونتەگینی تولدیرەدی. بیز، یینه هرپیتگی‌دیک تدبیرلی حرکت قیلیب اوزیمیزنی، تورەمیزنی و یورتیمیزنینگ کیلەجگی اوچون، شوندیک بیر فیصله قیلدیک!..» دیدی ایلخان. بیر یوتوم چای ایچیب، یینه دوام ایتتی:

«باشلیغ، مدیر و مأمورنی بیز اوز ملتیمیزدن، اوز قانیمیزدن و اوز تورەلریمیزگه مناسب بولگن، چاغداش بیرشکل‌ده و دولت استندردیگه کوره یتیشتیرەمیز. شونینگ اوچون، چاغداش مکتبلرگه احتیاجیمیز بار! منه یورتیمیزنینگ کوز نورلری قاری عظیمی جنابلری و ملا خدیم جنابلری، یاش اولوغواریمیز داملا عبدالحکیم‌خان جنابلرینینگ توصیەسی بیلن و باشقه اولوغ کیشی‌لریمیزنینگ ایستەگی باعث، مکتب لوازم‌لرینی مین باریب کابل‌دن آلیب کیتیردیم. ایندی سیزلرگه قالگن ایش ایسه، خلقیمیزنی تشویق قیلیب اوغیل و قیز بالەلرینی مکتبگه یوللشلریگه وسیله بولماغ. مین ایسه، مینگه توشگن وظیفەمنی بیر ایلخان صفتیده بیریگه کیتیردیم دیب اویلەیمن! موندن کیین، اینگ بویوک سوریملی‌لیک و مسؤولیت، باشده سیزلرگه و تغین ایسه، استادلریمیزدن، منه ملا خدیم جنابلری، قاری عظیمی جنابلری و مولوی صاحب عثمان‌خان‌گه توشەدی. اولوغوارلریم! یینه بیرمرته سیزلرگه ایتیب بیرەمن: [سیز، خلقیمیزنی تشویق قیلینگ که، ایلیمیز بالەلرینی مکتبگه جونەتسین. و یینه سیزدن ایستەگیم شوکه، استادلریمیزگه یاردملەشینگ و قوللپ تورینگ!..» دیدی.

سوزنی، سیات تومنی‌نینگ باشلیغی محمدقُل خان آلدی:

«حرمتلی ایلخانیم! بیزگه توشگن هر تورلی ایشنی، جان و کونگیلدن قیلیشگه حاضرمیز!

منه مینینگ اوزیم، برچه‌دن آلدین اوغلیم سراج الدین‌نی، اوز قولیم بیلن کیتیریب مکتب چوَکیسیده اوتیرغیزه‌من!» دیدی.

سید آباد تومنی باشلیغی و اربابی بوری حاجی:

«حرمتلی ایلخانیم! بیز هردایم که کبی، هر بویروغینگیزگه، ایشانچیمیز بیلن اطاعت قیله‌میز!»

سانچارک تومنی‌نینگ باشلیغی و اربابی شاه نیاز خان:

«حرمتلی ایلخانیم! بیز یانینگیزده میز!»

تاغلر تومنی باشلیغی و اربابی مختار بای:

«حرمتلی ایلخانیم! برکت تاپینگ! سیزدن کیلگن هر بویروغ و امرگه، جان و کونگیلدن اطاعت قیله‌میز!» دیب، اربابلر یاردمله‌شماغ اوچون، قَول و قرار بیلن ایلخان‌نی سیوینندیریب قویدیلر. کیین ایلخان ملا خدیم، قاری عظیمی و مولوی عثمان‌خان‌گه قره‌ب:

«موندن کیین، ایش و مسؤولیت سیزگه توشه‌دی. بیرآن آلدینراغ باشلَب قویبرینگ ایشینگیزگه!» دیدی.

شونداغ بولیب مکتب مساله‌سی فیصله بولدی. تومنلرنینگ اربابلری و آقسقاللری، بویوک ارباب و ایلخان‌دن بدخشانده‌کی **ایرگنه‌قون** قوتلاولری‌نینگ قنداغ اوتیشیدن سوره‌دی‌لر. ایلخان، مکتب مساله‌سی چوزیلگنی اوچون، آرتیق راحت و تینچ ایدی. اوزون–اوزون قصه قیلیب بیردی و اینگ سونگ:

«اولوغوارلریم! بیله‌سیزلر! مینگلرچه ییلدن بیری اوشبو توره‌میزنی یشب و یشه‌تیب کیله‌یاپمیز. اینگ سونگی آته توره‌میز **ایرگنه‌قون** قوتلاولری، بیر آیچه بورون پامیرتاغلری‌نینگ ایته‌گی، **فیض آباد**ده بولیب اوتتی. کیله‌یاتگن ینگی ییل ایسه، **ایرگنه‌قون** قوتلاوی‌نینگ

مهمانداری و میزبانی بیز سرپل خلقی میز! حاضرلیکلی و تیار بولیب تورینگ!..» دیدی ایلی‌گه.

هیجان‌دن سِیس‌لری و کولیش قهقهه‌لری یوکسه‌لدی. نیچه ییلدن بیری موناغ کتته و قیزیق بیر قوتلاو کورگن یوق ایدیلر. بو خبرنی ایشیتگینچه، برچه‌نینگ یوزلری کولدی. چای‌لر تازه‌له‌ندی و هرکیم خیال قورماغ‌گه باشله‌دی. ییته ایلخان:

«حرمتلی اولوغوارلر و آقسقال‌لر!.. آت‌لرینگیزنی یخشی باقیب تیارله‌ینگ، پهلوانلر هم باشله‌سین اوزلرینی تیارلَش‌گه! **کریم خان مدیر!** سیز هم باروت‌نی، بو ییل کوپراغ تیله‌تینگ و کیچه‌لرنی گُلّه‌تینگ بخیر! **میرزا نعمت الله خان** هم غیژه‌گینی سور قیلیب قویسین! **صاحب اکه** هم دومبره‌سی‌نینگ سورینی برابرلَب تورسین! **شاه‌پسندخان** کوپ یاغلیک آشلر ییمه‌سین که، تماغی توتیلیب سیسی خِیرری بولیب قاله‌دی. سونگره، تاویشی توزیک چیقمه‌یدی و قوشیق اَیتالمه‌یدی. **جمیل بخشی** هم دفینی و تبله‌سینی یاغلب جرنگیلله‌دیکان قیلیب قویسین! هه!.. دهقانلریمیز، بو ییل ارپه و بوغدایگه دقت قیلسین‌لر. مهمانلر نان‌سیز و آتلری ارپه‌سیز قالمه‌سین! تیگیرمانلر هیچ تورمَس‌دن اون چیقارسین که اونیمیز توگَب قالمه‌سین. اون بولمه‌سه نان بولمَس، نان بولمه‌سه جان بولمَس، جان بولمه‌سه قوتلاو بولمَس!..» دیب، هزللشیب دوام ایتتی: «**قصاب ابراهیم** هم، پیچاغلرینی و تبرچه‌سینی یخشی قیرب و بیلب قویسین! **قره‌بای** و **طلا حاجی**، قوزیلرنی یخشی باقسین‌لر! باغدارلریمیز قوریغ اوتین و قوریغ میوه‌نی، بو ییل کوپراغ ییغسین‌لر!..» دیب، هر طبقه خلق‌نینگ وظیفه‌سینی و ایشینی بیلدیریب، تغین برچه‌سی بیلن خیرله‌شتی...

ایرته کون، **ملا خدیم** و **قاری عظیمی**، معلم صفتیده اورتاقلری و بیلیمدان آشنالرینی بیرته-بیرته زیارت قیلیب، اوزلری بیلن بیرگه معلم صفتیده ایشگه باشلَش‌لرینی ایستب و بو ایشگه، برچه استادلرنی کوندیردیلر. **مولوی صاحب عثمان‌خان**، معلم **عمر خان ایشان**، معلم **روزیقل خان**، **میرزا قاسم برق** و..... اینیقسه، قیز باله‌لر اوچون، **بی‌بی خیرالنساء**، **عایشه بی‌بی**، **ملا مهتاب‌شاه** کبی بیلیمدان خاتونلر بیلن کادرلرینی تکمیل قیلدیلر.

ایرکک باله‌لر اوچون **«لطافت»** مکتبی و قیزباله‌لر اوچون **«جوزجانان»** مکتبینی آچیب، صنف تعمیری توزلگه‌نیگچه، یاغاچلرنینگ کولگه‌سیده بوریا توشب، شاگردلرنی ییغیشتیریب درس بیرماغگه باشله‌دیلر. برچه خلق، یاشینی تولدیرگن، عقل و ایسینی باشیگه آلگن باله‌لرینی و قیزلرینی کیلتوریب آتینی مکتب‌گه یازدیردی. باله‌لر و قیزچه‌لر، شوق و ذوق بیلن توش پیتیگه‌چه مکتب و توشدن کیین ایسه مسجد امامی‌نینگ یانیده دینی سباغ آلر ایدیلر.

ایلخان، قنداغ بولیب دم آلماغ و تینچله‌شماغ فرصتی تاپتی. اویده، بیردانه سیوگیلیسی بایبچه خاتون بیلن، هر یاقدن قصه‌لشیب و: «خانیم! اوغلینگیز یعقوب خان، سیزگه قوتلاولردن قصه‌لب بیردی می؟» دیب، سوره‌دی. بایبچه خاتون، چوقور بیر آه ترتیب:

«اوغلیمیز یعقوب جان، کیلگنیدن بیری هیچ یخشی ایمَس. رنگی اوشیب قالگن! بیزگه هم هیچ بیر دردینی ایتیب بیرمه‌یدی! حتی، بیز بیلن هیچ گپ قوشمه‌یدی! اوغلیمیزنینگ بیردن –بیرگه نیمه بولیب قالدی بیلمه‌یمن! مین هم سیزنی کوتیب تورگن ایدیم! تیزراغ کیلیب اوغلیمیزنی طبیب داکترگه ایلتیب، بیر کورست‌سنگیز دیب!..»

«نیمه بولگن یعقوب‌نی خانیم؟ ساپیه ساغ ایدی کو مین بیلن کیلگنده؟..»

«بیلمه‌یمن آته‌سی، بیلمه‌یمن!»

«خیر، ایرته بولسین کوره‌میز! سیز حاضر اوزیلیب قیغورمه‌ینگ! ایرته اورگه‌نیب آله‌میز!.. »دیب، مورال بیردی جان یولداشی خانیمی‌گه...

اگرکه یانگو الاویده یانسه‌نگ، دردینگنی هیچ کیم بیلـه آلـمَـس! یوزینگنی گُلی سولر! دوداقلرینگ و کوزلرینگ کولگینی اونوته‌ر. تـقـدیـر شپپات‌لری‌نینگ دردی، قوللـه‌ی–قوللـه‌ی یوزینگدن کیتمَس! البته‌که عشق اوتی‌نینگ اوچقونی، توتیشگن نقطه‌سیدن باشلَب وجودنینگ مغر–مغزینـی یاقه‌دی. لیکن حرارتی و توتونی، یقینیده‌گیلرنی هم راحت‌سیز ایته‌دی. اصلیده انسان، سویله‌دیکان و آیته‌دیکان سوزلریدن کوره کوپراغ، ایچیده سقله‌گـن سوزلریگه یشینگن بوله‌دی. بونداق کیشیلرنی، گپورتیریب ایمَس، جیم تورگن ایکن قولاغ سالینگ!..

دینگیزدیک ساکن و تولقین‌سیز بیر حالته‌ده ایدی. طوفان‌دن ایلگری، دینگـیـزنـیـنـگ تورگین‌لیک و ساکن‌لیک بیرحال آلیشی‌گه اوخشر ایدی وضعیت.

آنه خاتون، کیچه کندوز نبیره‌سی یعقوب باله‌نینگ دردینی اویلر و توشونرایدی. یعقوب باله ایسه جیم و اونداق ایم و صیم که آغزینی پیچاغ بیله آچه‌آلمه‌یدی. آرتق، آته‌سی و آنه سـی هم چیده‌آلمَس حال‌گه کیلدی.

ایرتانگ نانیشته پیتی ایدی. آنه خاتون، استه– استه اوغلی ایلخان‌نینگ تامیگه بـاردی. ایلخان تامده و اونگیگه دسترخان توشه‌لگن ایدی. بایبچه خاتون دمله‌نگن چـایـنـی، لاچـره و قیماغنی آلیب کیلتوره‌آتبیدی. ایلخان، آنه‌سی‌نینگ ایاغ سِیسلرینی ایشیتیب خـیـزلـب تـوردی ییریدن و ایشیک‌گه کیلیب:

«السلام علیکم آنه جان! خیرلی تانگ، خوش کیلدینگیز! بویرینگ منه بو یئیرده اوتیرینگ!» دیب، آنه‌سینی، اوز ییریگه اوتیرغیزدی. همه نیرسه تیار بولدی و نانشته گه باشله‌دیلر.. کوپ پیت‌دن بیری اوغلی بیلن بیرگه نانشته ییمه‌گن ایدی آنه خاتون. ایلخان هم، یورت و خلق ایشیدن فرصت تاپه‌آلمه‌گن ایدی. آنه خاتون اوغلیگه باقیب: «آش بولسین ایلخانیم! قولینگیزگه ساغلیک کیلین قیزیم!..» دیب، گپنی آچتی.

«سیزگه هم آش بولسین آنه جانیم!» دیدی ایلخان.

اشتهاء بیلن نانشته‌نی آش و نوش قیلدیلر. ایلخان، آره‌ده بیر آنه‌سی‌نینگ کوزیگه باقیب –باقیب قویر ایدی. نان ییلدی. بایبچه خاتون دسترخان‌نی ییغدی. بیر پیاله چای قولیگه، باریب چیتراغگه اوتیردی و باشی ایگیک تینگلر ایدی قینانه‌سی بیلن اِیری‌نینگ سوزلرینی.

«اوغلیم!» دیب، سوزگه باشله‌دی آنه خاتون: «یورت و توره ایشی قوتلوغ و مقدس دیر؛ بیله‌من. خلق‌نینگ ایشلری و قییندچیلیک‌لرینی هم ئیچماغ و چوزماغ اوچون کوره‌شه‌سن؛ بو هم مقدس و یخشی ایش دیر. بونی هم بیله‌من اوغلیم! توغری‌دیر که خلق‌نینگ دردی بیلن آره‌لشیب کیتیب‌سن. بیراق، شو اوغلینگ یعقوب‌نی، حالینی هیچ کوردینگ مو؟ بدخشان دن کیلگنیدن بیری، نیمه بولگنلیگی بیللی ایمَس بیر وضعیت‌ده، باله‌گینه‌م. البته که بو جواب نی، یالغیز سیندن ایمَس بایبچه خاتون‌دن هم سوره‌یمن!..» دیدی.

تغین، ساویغ–ساویغ قره‌ب قویدی کیلینی بایبچه خاتون‌گه. بایبچه خاتون، هر زمانکی کبی قلتیره‌ب قورقیب توربیدی. بیراق، راحت ایدی. چونکه، کیچه اِیری‌گه، اوغلی یعقوب‌نینگ حالیدن بحث ایتگن ایدی. دینگیز خویلیک آنه خاتون‌نینگ یوزیده، انه طوفان تورر منه فیرتینه قوپر کبی، بیر هیبت بار ایدی. جدا جِدی ایدی و سوره–ماغگه دوام ایتتی آنه خاتون:

«یعقوب مینینگ نبیره‌م! اوغلیم ایمَس! توشونرلی می؟ نبیره‌م دیر یعقوب !..» دیدی تکرارلب. «سیزلر یعقوب‌نینگ آته و آنه‌سی بولیب بیله‌سیزلرمی وضعیتینی؟ باله‌نینگ رنگی، کوندن– کون‌گه سپ‌سریغ سارغه‌یب کیته‌یاتگن. کوندن– کون‌گه یاغدیک ایریب تورگن! هیچ

فرق ایتتینگیزمی؟ اَیت بایبچه خاتون! بیله‌سن می اوغلینگ‌نی دردینی؟..» دیدی.

بایبچه خاتون باشینی کوتاریب «بیله‌من آنه‌م!» دیدی.

«بیله‌من» سوزینی کیلینی‌دن ایشیتگندن نَری، طوفان و فیرتینه توردی دینگیزده. تولقین‌لر آرقه–آرقه‌ده تولقینیب کیله‌ویردی:

«مادام دردینی بیله‌سن، مینگه هم ایت قَنی چی! نیمه ایکن بو درمان سیز درد؟..» دیدی.

ایلخان، بیر بایبچه خاتون‌گه قره‌ر، بیر آنه‌سیگه باقر ایدی. تغین چیده آلمه‌ی:

«نیمه دردی بار خاتون؟» دیب، سوره‌دی خاتونیدن.

«سیندن سوره‌مه‌دیم ایلخان جنابلری!» دیدی آنه خاتون و دوام ایتتی: «سین مسوؤلیتینگ باعث، باش تیرنه‌دیکان پیتینگ یوق بیله‌من! اما شونی اونوتمه‌که، سین بیر کتته یورت‌نینگ ایلخانی و اربابی سن! باش‌ده یورتینگ و خلقینگنی، تغین اوغلینگنی اویله!..» دیدی. سونگره، باشینی خم تشلَب چیتکه‌ده اوتیرگن کیلینی‌گه قره‌دی. بایبچه خاتون ایم و صیم ایدی. آنه خاتون، یینه قتتیغ بیر هیبت بیلن اوغلی ایلخان‌گه: «اگرکه اوغلیم و اولادیم، مینگه یورت‌دن، توره‌دن، ایل‌دن و تیل‌دن کوپراغ مهم دیسه‌نگ! ایت مینگه!؟..» دیدی و اچچیغ بیلن یریدن توریب ایشیک‌گه باریب بوساغه‌ده توردی:

«ایرته‌گچه سیزلرگه فرصت! یعقوب‌نینگ دردینی اورگه‌نیب مینگه ایتینگ!» دیب، ایتیک‌لرینی کیبب کیتتی..

بولوت‌لر کوک یوزیده ناآرام، کیمی بویاق، کیمی اویاقه کیترایدی. قویاش ایسه، کیچیک امام تیپه‌لری‌نینگ یستیغیدن، ینگی باشینی کوتاریب بیلینی راسله‌آتبیدی. برچه جانورلر و طبیعت اویغانگن ایدی. ملایم شماللر ایسیب، یاغاچلرنینگ یپراغلری بیلن اوینرایدی. قوش‌لر

هم سَیرَب ثانیه–ثانیه یاله و دال المه‌شتیرر ایدی. سُپه‌نینگ قپتالیدن آقیب اوته‌دیکان نـهـرگـه تولیب–تولیب سوو آقر ایدی.

یعقوب باله، نهرنینگ کناریده اوتیرگن و قولیده بیر چوپ سوو بیلن اوینـه ب تـورگـن ایدی. اصلیده، جسم و جان بیلن اوییرده ایدی. لیکن، خیالی، عقلی و هوشی پروانـه ده ایـدی. عشقینی توشونر و یالغیز اونی اویلر ایدی. خوددی تیلبه‌لردیک اوزیگه ایمَس ایدی یعقوب...

بایبچه خاتون، تامیدن چیقیب او یانگه، بو یانگه باقتی. بیراق، یـعـقـوب اوغـلـیـنـی کوره‌آلمه‌دی آنه‌سی. سونگره، سیکین–سیکین تشقرحویلی ساری کیتتی. تشقرحویـلـی نـیـنـگ ایشیگیدن توریب، یخشی باللب قره‌دی تورت یانیگه. کوزیگه هیچ کیم کورینمه‌دی. و بیر–ایکّی آدیم ایلگریراغ باردی. سُپه‌نینگ آرقه‌سیدن، قولاغیگه بیر [شیت– شیت] سیسی کیلدی. سیـس تامان بارگینچه، کوزی اوغلیگه توشتی. یعقوب باله، قولیده بیر چوپ سوو بیلن اوینه‌ب اوتیرگن..

«نیمه قیلاتینگ اوغلیم؟» دیدی. یعقوب باله، سَلگینه سیلجیدی بیریـدن و «هـیـچ!» دیدی. بینه قولیده‌کی چوپنی سووگه اوریب اوینه‌ب اوتیردی.

آنه‌سی بایبچه خاتون، استه‌گینه ایگیلیب: «اوغلیم! سینگه نیمه بولیب قالدی؟ بوکونلـرده قَیسی نیرسه بولگن سینگه شکیللی. نیمه اوچون مینگه دیمه‌ی توریبسن! اگر سین اَیتمه‌سنـگ، مین هم سینی قیغوینگدن کسل بوله‌من اوغلیم! آته‌ینگ و بی‌بی آنه‌ینگ هم قیغو ایـچـره لـر. دردینگی ایتمه‌سنگ، یخشی ایش قیلمه‌گن بوله‌سن. سویله اوغلیم! اَیتگین باله‌م جـانـیـم گـه! اَیتگین آنه‌ینگ اورگیلسین!..» دیب، یالواردی اوغلی یعقوب‌گه.

یعقوب‌نینگ ایکّی کوزی، نهردن آقیب تورگن سووگه ایدی. قولیده‌گی چوپی بـیـلـن اوینه‌ب اوتیردی اوز باشیگه. هیچ سیسی چیقمه‌دی و جواب هم بیرمه‌دی.

«اوغلیم! قچانگچه موندق یکّه یالغیز قالیب تیلبه‌دیک اوتیره‌سن؟ اَیتگین درددینگنـی آنه‌نگ‌گه!..» دیدی بینه. یعقوب بیر آه تارتیب: «یوق آنه جان!» دیدی و دوام ایتتی: «بیر دردیم

یوق! بولسه سیزگه اَیتمه‌ی، کیمگه اَیته‌رمن کو آنه‌م!» دیدی آنه‌سیگه.

آنه‌سی، آزگینه اوغلی‌نینگ یانباشیگه توغری سیلجیب، قوللری بیلن اوغلی نینگ چنه‌سیدن توتیب ایگیک باشینی کوتاردی. اوغلی‌نینگ قهوه کوزلری‌نینگ ایچیگه یخشی تیکلب قره‌دی. بیرینچی مرته ایدی که آنه و باله، مونچه یقیندن بیر- بیراولری‌نینگ کوزلریگه باقر ایدی... بیردن:

«مینینگ قهوه کوزلیک اوغلیم!» دیدی و دوام ایتتی آنه‌سی: «سینی قنداق قیلسَم دردینگنی مینگه ایتیب بیره‌سن، هه جانیم اوغلیم؟ تیلینگ یلغان ایتیب دردینگنی یاشورسه هم، کوزلرینگ یاشورمه‌ی تورگن دردینگنی اوغلیم!.. منه کوزلرینگ، همه نیرسه‌نی مینگه ایتیب تورگن کو، تاش- یوره‌کلی اوغلیم! ایتگین آنه‌ینگ‌گه دردینگنی! اَیتگین آنه‌ینگ‌گه یانگونگنی اوغلیم!..» دیب یالواره‌ویردی.

یوقاری کوک یوزیگه قره‌دی و چوقور بیر نفس آلدی. اوندیک بیر نفس آلیش ایدی‌که، گویا؛ یانیب تورگن بغریده‌کی او یوره‌ک‌نینگ، ساویتماغ اوچون اززانچه کوپ اوکسیجن‌گه احتیاجی بارایدی. ایم و صیم بولدی نیچه ثانیه بایبچه خاتون. کوزلری یاش بیلن تولدی بغری کباب آنه‌نینگ. یعقوب باله آنه‌سینی بو حال‌ده کورگینچه، اونی هم کوزلری یاشردی. ایکّی کوزی یاشلی، بیر- بیرآولریگه باقتیلر و باقیشتیلر. آرتیق کوزلر گپوررایدی دردلرنی. کوز یاشلری، شاویللب یوزلریدن آقیب کیته‌ویردی...

بیر ایگینه باتیب قزلدی شکیللی یعقوب‌نینگ یوره‌گی‌گه. بیردن بیرگه چیغیللب:

«تیگمه‌نگ مینگه آنه‌م! قوبینگ مینی اوز حالیم‌گه آنه جان!..» دیدی ییغله‌ب.

«موندن کوپ اوزمه‌گین آنه‌ینگنی اوغلیم! بیله‌سن! سین اوچون ایاغده توریب من! اگر که موندق قیلسنگ ایاغدن یقیلیب قاله‌من اوغلیم!..» دیدی آنه‌سی. یینه بیر جیم جیریتلیک بولدی. یعقوب‌نینگ کوزی، یینه نهرده‌کی آقیب تورگن سووگه ایدی. بو مرته قولیده‌کی چوپنی

قتتیغ–قتتیغ سووگه اورر ایدی. آنه‌سی بیرنیچه دقیقه، گاه اوغلی یعقوب‌گه باقتی گاه اونینگ سووده باللب یاتگن نقطه‌گه. بیر پیت آنه‌سی:

«سویله اوغلیم! قارا سودا می دردینگ؟..» دیدی.

«قارا سودا...» سوزینی ایشیتگینچه، قول ایاغی شاوشب و سُسته‌یيب قالدی یعقوب‌نی. قولیده‌گی چوپ، نهرگه توشتی و سوو آقیتیب آلیب کیته‌ویردی چوپنی...

آنه‌سی تاپیپ آلدی اوغلی‌نینگ دردینی و: «اوغلیم! چوپینگ توشتی نهرگه! آقیب کیته‌یاپتی، قویمه باریب آلگین!» دیدی. یعقوب باله، چاره‌سیز و جیم جیریت..

«نیمه اوچون توشیردینگ قولینگدن چوپینگنی اوغلیم؟» دیدی. یعقوب هوش‌سیز کبی ایدی. آنه‌سی قولینی، اوغلی‌نینگ ییلکه‌سیگه قوییب: «هییی! چوپینگ توشتی اوغلیم!» دیدی. یینه یعقوب‌دن سیس یوق.

«**قارا سودا** سوزینی ایشیتگینچه توشیردینگ! شونداغ می باله‌م؟» دیدی آنه‌سی.

یعقوب، هوچچت ایاغگه توردی اوتیرگن ییریدن. قاچماغ کیلدی ایچیدن، قاچماغ، قاچماغ، قاچماغ... تا اوزاقلرگه قاچماغ. هیچ کیم بولمه‌گن بیر ییرگچه.... یوقسه پروانه نینگ یانیگچه می قاچماغچی ایدی؟.....

آنه‌سی بایبچه خاتون، آرقه–آرقه‌گه سوره‌ماغگه باشله‌دی. اوغلی یعقوب، تیر ایچیده شیپ–شیتته هول بولیب قالدی خوددی شاهین پنجه‌سیگه توشکن بیر قوش کبی. چاره‌سیزلیک، دنیاده‌کی اینگ یامان نیرسه بولیشینی اورگه‌نیب آلدی یعقوب.

آنه‌سی بایبچه خاتون‌نینگ هم، اینگ آز اوزیچه چاره‌سیز بولیشینی کورگینچه، قاوریلدی یعقوب‌نینگ یوره‌گی. آنه‌سینی مونچه شکنجه قیلیش‌گه حقی یوق ایدی. یانگوسی نینگ، عشقی‌نینگ هم موندن کوپ یاشورماغده بیر فایده و یرری بولمه‌گنینی بیلر ایدی. ییرگه قره‌ب

اویلماغگه باشله‌دی. آرتیق، هر نیرسه‌نی سویله‌ماغچی ایدی. ییغله‌دی و کوزلری‌نینگ یاشی بیلن، باشینی کوتاریب آنه‌سیگه قره‌دی و اوزینی آنه‌سی‌نینگ قوچاغیگه تشله دی. باشینی، آنه‌سی‌نینگ کوکسیگه قوییب هونگیر-هونگیر ییغله‌دی و: «آنه‌م» دیدی. یینه «آنه جانیم!» دیدی.

«سویله اوغلیم! اَیتگین دردینگنی، ای دردلی اوغلیم! باشیم‌نینگ تاجی جانیم اوغلیم ایتگین!.. آنه‌لردن هیچ نیرسه یاشوریلمه‌یدی اوغلیم جانیم‌گه! سینگه بیرگن آق سوتیم حُرمتی اوچون ایت! کیچه تانگ‌آتگینچه سین اوچون راحت یاتمه‌گن و اویقونی کوزلریگه حرام قیلگن آنه‌ینگ اوچون ایت دردینگنی اوغلیم!..» دیب، اوغلینی بغریگه باسیب یالواردی.

«یانگولیک من آنه‌م!..»

«کیم‌گه اوغلیم؟»

«پروانه‌گه آنه‌م!»

«کیم او پروانه دیگنینگ اوغلیم؟»

«لالا آغانینگ قیزی!..»

بو جواب‌نی کوتمَس ایدی آنه‌سی. ایشیتر ایشیتمس، تیلی توتیلیب قالدی بایبچه خاتون‌نینگ. گُنگ و لال بولیب قالدی بیردن- بیرگه. اونداق بیر جیم بولدی که؛ بو مرته، آنه‌سی‌نینگ بویونی شلقه توشتی. اویلاو باتلاغیگه چومدی... باتتی... یتیب کیتتی...

سوز، آغیزدن چیقگن‌دن کیین شمال‌گه قوشیله دی. آرتیق باشقه‌سی‌نینگ ایشیتمه‌یشی ممکن ایمَس.

یعقوب، هرنیرسه‌نی آنه‌سیگه ایَتیب بیردی. گپ، آنه خاتون و ایلخان‌نینگ هم قولاغیگه باردی. «ایندی، آنه خاتون ییرنی کوک‌گه و کوکنی ییرگه اوریب تونتره‌دی.» دیبان برچه، قیزیل بیر قیامت‌نینگ قوپیشینی کوتیب تورگن ایدی.

«پری‌لرگه اوخشه‌گن تورک قیزلری توریب، هله سرپل‌دیک گُلستان‌نینگ بی نظیر گُل‌لری و اوشبو قاف دیاری‌نینگ اصیل و گوزه‌ل قیزلریگه قحط کیلگن یوق هلی. آلیب عجم‌نینگ قیزیگه می اوینلتیره‌من!» دیب، قُتره‌شینی کوتر ایدی خلق، آنه خاتون‌نینگ.

بیراق، هیچ قه‌یسی‌سی بولمه‌دی. برچه اولوغوارلر توپله‌نیب ییغیلدیلر. سوز، آنه خاتون‌گه بیریلدی. برچه‌نی، بیر قورقو باسکن ایدی. آنه خاتون، یوزینی و طَورینی هیچ بوزمَس‌دن:

«قرا سودانینگ نیمه بولیشینی بیلمَس بیرکیشی ایمَس‌من! بو مسأله گه ایسه، مین قریشمه‌سمن! مونی بیلینگ! قنداق و نیمه قیلماغ کیره‌ک بولسه، ایلخان جنابلری و اولوغوارلر بیله‌دی!» دیدی و باشقه گپورمه‌دی.

ایلخان و اولوغوارلر، ایکّی آره بیر دره‌ده قالگن ایدی. «یعقوب‌نینگ قرا سوداسی می؟» یوقسه «تورک توره‌سی می؟»

گویا، ایچی ییلان و چیاندن توله بیرقودوق بارایدی. بیر قولی بیلن قودوغ‌نینگ لبیدن توتیب آسیلیب قالگن‌گه اوخشب «انه توشتیم! منه قوپتی قولیم!» دیبان، خوددی ییقیلرکبی ایدی. هریانگه باقیب چیغیللر و هیقیرر ایدی یاردم دیب. قوللری نینگ کوچی و قُوتی توکه‌نمَس‌دن، تیزراغ بیرته‌نینگ کیلیب قولیدن توتیب قوتقاریشینی ایستر ایدی یعقوب هم.

ملت ایسه تورەلریدن وازکیچمَس، یعقوب هم پروانەسیدن. ملت، تورەسیدن وازکیچسه هم آنه خاتون وازکیچمَس ایدی... آنه خاتون وازکیچگونچه، ملت بیر نیرسه قیلەآلمَس و دیەآلمَس ایدی. بو مهم شرط و قورواللرنینگ برچەسینی یعقوب بیلرایدی. بولرنی بیلگەنی اوچون، قودوغ‌گه منه توشەیاپتی منه توشتی بولیب تورگن آدم دیک اُمیدسیز و اینتیق انتظار قورتیلیشنی کوتر ایدی.

آنه خاتون، ایلخان و ملت‌دن چیقەدیکان فیصلەسینی کوتیب تورگن ایدی. شو سبب دن جیملیگی‌گه حاکم بولیب تورگن ایدی .لیکن، آنه خاتون حاضر گپورمَسه هم؛ البته گپورەدیکان پیت کیلگنده، اَیتەدیکان گوپ گپلری با ایدی. آنه خاتون، میوەنی یالەسیدن خام تیرمَس ایدی البته.

آنه خاتون، تورک تورەسیگه تووز و توپراغ قوندیرمَس ایدی. هیچ کیم‌نینگ آغزیگه هم توشیرمَس ایدی تورەسینی. یعقوب ایسه بیر اویلاو ایچیده. کیت–کیته اراریغلب کوزلری چوقور بولیب، ایگن و ایچگن‌دن قالگن ایدی.

پروانه‌گه بولگن عشق و سیوگیسیدن برچه خبر تاپگنده‌ی ایدی. و ذاتن، عشق اوقی کوکسیگه تیککن بیری، یورەگی و بوتون جانی زونقیللب آغریەرایدی. قول ایاغیده کوچ، قوت و تیزەسیده مدار قالگن یوق ایدی.

بایبچه خاتون، اوغلی یعقوب‌نینگ تامانینی توتسه هم، بیر فایدەسی و یرری یوق ایدی. یانگولیک بیر آنه یورەگی، اوغلی بیلن بیرگه یانیب قاوریلر ایدی. ایچکریده و تشقریده، اویده و طویده، هیچ بیر ییرده خوی و خاصیتی اوزگرمه‌گن بیر آنه خاتون... برچه خاتونلر، بایبچه

خاتون‌نینگ یانیده ییغیلیب دردیگه اورتاق بولماغچی بولسه‌لر هم، بو مسأله توغریسیده اولرنینگ قولیدن هم بیر نیرسه کیلمَس‌لیگی انیق بیللی ایدی. همه، آنه خاتون‌نینگ: «پروانه‌نی آلدیم کیتتی یعقوب باله‌م گه!» دییشینی کوتیب تورگن ایدی. بیراق، آنه خاتون بو ایشگه یقینله‌شمه‌دی. او یقینله‌شمه‌گینچه، نی اولوغوارلر، نی‌ده ایلخان جنابلری بو ایش گه جسارت قیله‌بیلر ایدی. چونکه، عاقبت آنه خاتون‌نینگ پارتله‌شینی بیلر ایدیلر....

«بو کور توگوندنی، اولوغلر و ایلخان جنابلری آچسین!» دیگن ایدی. فقط ، گپی بو معناگه ایمَس ایدی‌که اولرنینگ تامانیدن فیصله بولگن هر گپ‌گه، آنه خاتون جیم تورر ایدی. هله: «منه آچتیک توگوندنی!..» دیسه‌لر، سونگره کورینگ‌که نیمه بولر و باشقه قنچه کور توگوندلرنی اولرنینگ اونگیگه قوی ایدی آنه خاتون...

برچه ملت، ایش کوچنی قوییب یعقوب‌نینگ قرا سوداسینی توشونماغ بیلن سرگردان ایدی. یعقوب‌نینگ پروانه‌گه قرشی بولگن قرا سوداسینی قیزلر ایشیتگینچه؛ برچه یورت قیزلری، میه‌لریگه مرمی ییگن‌دیک بولگن ایدیلر. آی قیز ایشیتیب کوزی قرردی و باشی اینه‌لیب یقیلیب قالدی...

گونلر اوتگینچه، قیزلرنینگ یعقوب‌گه قرشی بولگن عشق و سیوگی‌لری، قیغوگه و شفقت‌گه اوزگردی. آرتیق برچه‌سی ایستر ایدی‌که یعقوب، پروانه‌سیگه قاوشسین...

مسأله جدا چتین و آغیر ایدی البته. یا بیر انسان اولر ایدی، یا ده بیر توره. برچه گنگس و گول ایدی. هیچ تورمسدن، یولده بیله قوشیق اوقیب یوره‌دیکان شاه‌پسند خان، جیمله شگن و تیلینی یوتگن ایدی. قوشیق آیترنی اویاقه قوییننگ‌که، حتی گپورمس بولگن ایدی... قه یاقه کیتسه دومبوره‌سی قوینیدن آیریلمه‌گن دومبوره‌چی صاحب خان، دومبوره چیرتمس و یانیده تاشیمس بولدی. غیژه‌گی قولیدن توشمه‌گن میرزا نعمت الله، آرتیق غیژه‌گینی میخ گه آسیب قویدی. هر گپ‌دن بیر گپ چیقارگن صادق‌بای خانکیلدی، تیلینی یوتتی. قهقه‌لری و هزللری ایکسیلمه‌گن قصاب ابراهیم، هیچ کیم بیلن گپورمس بولدی.

برچه یورت بوییچه، بیر یأس و ماتم بار ایدی گویا. هرتامان ایم و صیم ایدی. قوش لر بیله سیرەمس، خورازلر بیله قیچقیرمس ایدی...

ملا خدیم‌نی، بیر اویلاو باسگن و چوقور بیر توشونچه ایچیده ایدی. «وضعیت موندیک قالیویرسه، بو ملت‌نینگ حالی نیمه بولر ایکن؟» دیب. البته‌که یعقوب‌نی، بو حالی بیلن عزرایيل قولیگه تاپشیرەآلمس ایدیلر. باشی گیچ، اویدن چیقب اوچ خواجه ساری جونەدی. آشناسی قاری عظیمی اوچ‌خواجه‌ده اوتیرر ایدی. ایلخان، بیر نیرسه دیماغچی و بیر نیرسه توغریسیده مصلحت آلماغچی بولسه، بو ایکه‌له اولوغواردن بیرته‌سینی چقیرر ایدی. تغین بیری کیلیب باشقه‌سینی آلر و بیرگه بارر ایدیلر ایلخان‌نینگ حضوریگه.

سرپل‌ده، بو ایکه‌له بویوک شخصیت بیر آرەگه کیلسه، «خضر و الیاس حضرتلری بیرلشتی!» دیب، ایتر ایدیلر. بو اولوغوارلرگه خلق ایشانر ایدی. بو ایکه‌له‌سی، بیرایش قنداق باشله‌نیب قندیک بیتر ایدی؛ یخشی بیلر ایدیلر...

ملاخدیم و قاری عظیمی، استه–استه اوچ‌خواجه مسجدی‌نینگ برنده سیگه باریب اوتیردیلر. و باشله‌دیلر اویلَب گپورماغگه:

«حرمتلی قاری جان!» دیدی، ملاخدیم و دوام ایتتی: «بو یارەگه نشتر اوریلماغچی بولسه اوریلسین آرتیق! کیچ قالیشیدن قورقه‌من!..» دیدی.

بو ایکه‌له اولوغ شخصیت، ایل آرەسیده و یورت تینچلیگیده شاشیلینچ و قیغولیک بیر مصیبت تاپیلگنده، نیمه قیلماغ کیرەک بولگنینی، بیر ایش و مسأله‌نینگ قندیک حل قیلیشیدن و چوزیشیدن مسؤول ایدی‌لر. چونکه ملت، بو اولوغلرنی هر دردلریگه درمان بیلر ایدی. بو اولوغلرنینگ کوتارەآلمه‌دیکان و تاشیەآلمه‌دیکان یوکلری، قەییرده ایسه یوق کبی ایدی. خلق، بو تَبَرّک‌لرنینگ حقیده موناغ توشونگندن نَری، درمانی تاپیلمه‌گن درددن هم بو ایکه له سینی مسؤول توتر ایدی. بو اولوغ شخصیتلر هم بیلَر ایدیلر که، خلق:

«ملا خدیم بیلن قاری عظیم ایسته‌سه‌لر، بو ایش سوودیک قوللـه‌ی‌گینه حـل بـولـیـب قاله‌دی!» اگرکه بیر ایش بولمه‌ی قالسه، «اولر خاهلمه‌گن که، بو ایش بولمه‌دی!» دیـب ایـتـر ایدیلر. ملاخدیم‌نینگ هم منه شونداغ گپلرنینگ عاقبتی و اویلاوی باسگن ایدی. شـو اوچـون، قاری عظیمی بیلن بومرته‌کی کوریشمه‌سی جِدّی‌راغ ایدی...

بیر قوللریگه سلله‌لری و باشقه قوللری بیلن گاه باشلرینی تیرنرایدی، گاه سقاللرینی سیلَر ایدیلر. دم ساعت، سلله‌لرینی گاه قوللریگه آلر ایدی، گاه باشلریگه قـویه‌ر ایدیلر. ایچلرینی، گویـا بیر قورت کمیره‌دیکان‌دیک بیر تلاش و وسوسه ایچیده ایدیلر. بیر محل: «قاری اورتاق!» دیـب، دوام ایتتی ملا خدیم؛

«خلق بیلن اربابلری‌نینگ خوی و خاصیتی‌نی یخشی بیله‌سیز؟ کتته و کیچیک‌نینگ آغزی قورسین! تاغدن تاش یووارلنسه، بیزدن بیله‌دیلر!. [ملا خدیم بیلن قاری عظیمی ایسته‌سه‌لرایـدی بو تاشنی توردیره‌ر ایدیلر!] دیب، گپلرینی ایتیب قویه‌دی! ملت‌نی کوندیریش هم جدا زور و قییـنـد ایش ایکن‌ده قاری جان! اگرکه بو یعقوب، الله قوریسین! اوشبو **قارا سودا** دن اُولسه، کوزیمیـزنـی اوییب باشیمیزنینگ میه‌سینی خامه‌لی ییدی بو ملت! [ملاخدیم بیلن قـاری عـظـیـمـی، ذاتـن یعقوب‌نی یخشی کورمَس ایدیلر. اُولیشینی، اولر ایسته‌دی!] دیب، ایته‌دیلر! بیله‌سیز که خلق، کیم زور ایشلرگه جاهل قاله‌دی و باشلری آچیلمه‌یدی. تغین، میه‌لری قنداق و قنـچـه ایشـلـه سـه، اوشنداق اویله یدیلر... هله، ایکاویمیزنینگ هم بوی قیزلریمیز بارکو! سیزنینگ قیزیـنـگـیـز آنـه توماریس و مینینگ قیزیم تورکان بیگم‌نی، آغیزلریگه سقیزدیک چینه‌یدیلر. قیزلریمیـزدن گـپ اوستیده گپ چیقره‌دیلر. [یعقوب، آنه توماریس قیز بیلن و یا تورکان بیگم قیز بیلن اویلـه نـمـاغ خاهلمه‌گینچه، منه شونداغ بولرایدی‌ده بو ایش!] دیب، اَیته‌دیلر. [قاری عظیمی و مـلا خـدیـم خاهله‌سین‌ده، بو ایش بولمه‌سین؟ عجب!...] دیب، تینته‌گیمیزنی چیقاره‌دیلر. آغیزلریدن چیقـقـن گپنی، قولاغلری ایشیتمه‌یدی که قاری جان!.. نیمه ایشیتسه‌لر ایشانه‌دیلر صاف و ساده ملتیمیـز. ییترکه قولاغریگه بیرگپ بارسین. گپ بارسین‌ده، خدا قیلسن که توغری بارسین و یا یـالـغـان؛ فرق قیلمه‌یدی اولرگه.... بیرکون کوره‌سیز! بیر یالغان چیقاریب، اونگه اوزلرینی ایشانتیریب، حتی

مین و سیزنی هم ایشانتیره‌دیلر. تغین بیرکون، [هی که فرصت قولیمیزده ایکن، بیر تامان قیلمه‌دیک شو مسأله‌نی!..] دیب، افسوسله‌نه‌میز ایکاویمیز...»

قاری عظیمی‌نینگ کوزلری قاندیک قیزه‌رگن ایدی اویقوسیزلیک‌دن.

«توغری اَیته‌سیز ملا خدیم دوستیم! سیزدن بوکونگچه ناتوغری گپ ایشیتمه دیم!» دیدی، قاری عظیمی.

ایکه‌له‌سی چرچه‌گن ایدی. استه‌گینه یانباش بولیب تیرسکلرینی بیرگه ته‌یَب اُفق لرگه تیکیلیب قره‌دیلر. مسجد برنده‌سی‌نینگ چَتیگه قره‌دیلر. یاغاچلرگه قره‌دیلر. و«هی هی! نیمه قیلسک ایندی؟» دیب، اوز باشلریگه گپورر ایدی.

«قارا سودا غمیدن، اوزیمیزنی بیله اونوتتیک ملاخدیم اورتاق! قرریگن، ساچ و سقالیمیز آقرگن بولسه خی کو، آخی بیز هم انسان‌میز یو! بیز هم قیغولنه‌میز! بیز هم ینگلیشلرگه توشیب خطا قیله‌آله‌میز!..» دیدی، قاری عظیمی.

«سیز آلینگ بو گپ‌نی ملت‌گه ایتیب، اولرنی کوندیرینگ! بو مسأله یوزیدن ایش و کوچ‌دن قالدیک. خلق‌نینگ باله‌لری مکتب‌ده نیمه قیلیب یورگن؟ خبریمیز بیله یوق! گرچه باشقه معلم‌لر بار، اما بوتون ایشلرنی اولرگه یوکله‌ماغ هم یخشی ایمَس!..» دیدی، ملا خدیم.

«حق سیزدن ملا خدیم جنابلری! قیلیچ یاره‌سی آلگن بیرکیشی‌نینگ، باشیده اوتیریب مونچه ییغله‌شیلمه‌یدی! یعقوب‌نینگ باشیده بوکونگه‌چه اوتیریب ییغلادیک گویا! ایسیمیز قورسین! یاره‌سینی اوره‌ب پانسمان قیلیش و قانینی تاخته‌تیش هیچ ایسیمیزگه کیلمه‌گن ایکن ده هه!!»

«توغری ایته‌سیز ملا خدیم! اورتاق!» دیدی قاری عظیمی و دوام ایتتی: «مداخله قیلمه‌سک قانی آقیب– آقیب توگه‌یدی. تغین، الله قوریسین اُولیب قاله‌دی! نشتر اورماغ کیره ک! نشتر اورماغ کیره‌ک‌ده، کیم اوره‌دی بو نشترنی؟..»

ملا خدیم چوقور بیر اوففف تارتیب: «بیر یاندن توره‌لر، باشقه یاندن یعقوب! توره‌نی می یعقوب‌گه قربان قیله‌یلیک؟ یوقسه، یعقوب‌نی می توره‌گه؟..» دیدی.

بو سورونی ایشیتگینچه، ایم و صیم بولدی قاری عظیمی. ملا خدیم هم جیم جیریت... اوچو تاپیلمَس بیرکلاوه بارایدی. هیچ بیز تورلی آشیلمَس تاغ و تاشلر بارایدی اونگلریده. یانباش حالدن توریب اوتیردیلر. ایاغلرینی کوکسلریگه توغری ترتیب، آلین (پیشانه)لرینی تیزه‌لریگه قویدیلر. چاره‌سیزلیک‌نینگ سونگ آشه‌مسی‌گه ایدی‌لر. ملا خدیم‌دن بیر جواب کوتَرایدی قاری عظیمی. سیس چیقمه‌گینچه آخر سوره‌دی:

«اویله‌ب تاپتیز می بیران یول خدیم صاحب؟» دیدی.

ملا خدیم و قاری عظیمی، بیر ایش‌نینگ قرشیسیده اوزلرینی مونچه قول ایاغی باغلیک و چاره‌سیز حس ایتگن یوق ایدی. باشلرینی تیزه‌لریدن کوتاریب، کوز-کوزگه کیلدیلر. بیر-بیراوی‌نینگ کوزیگه یخشی تیکلب باقتی‌لر. بو اوندن، او ایسه موندن بیر یول تاپیشینی کوتَر ایدی....

«بیر یول» دیه‌ر ایدیلر.«بیر یول... بیر یول...»

بیر چوقور نفس آلیب، یینه کوزلری اُفقلرگه تیکیلدی. بیر چومچوق، پشه خان یاغاجی‌نینگ یاله‌سیگه کیلیب قوندی. گگه‌سی(نولی)نی یاله‌گه اوریب جوق- چوق قیله ویردی. ایکّی چاره‌سیز اولوغوار، اوندیک بیرحالت‌گه توشگن ایدیلرکه، حتی اوشبو قوش‌دن بیله چاره کوتر ایدیلر. باقتیلر... باقتیلر... و ناچار بیر شکل‌ده باقر ایدیلر....

بیر یول تاپیلسه ایدی، بیر یاختیلیک کوزلریگه تیگسه ایدی. بیر قوش، بیر چومالی، بیر آری، بیر انسان و یا بیر ملک... بیر یول کورسه‌تسه‌لر ایدی آرتیق...

اوندیک بیر پیت ایدی که دنیا توخته‌گن ایدی. شمال ایسمَس، بولوت‌لر کوک یوزیده حرکت‌سیز بیر حال‌ده ایدی. برچه یورت جیم جیریت‌لیک. ایل‌نینگ، کتته- کیچیگی‌نینگ

قولاغی هم اولرگه. «بیر یول.... نیمه بوله‌دی بیر یول!...» دیب، اوففف تارتر ایدیلر. بیر پیت: «ملاخدیم اورتاق!..» دیب، باشله‌دی گپ‌گه قاری عظیمی:

«ملا خدیم دوستیم! مینیمچه، شو یورتیمیزده‌کی عجم‌لر، نیچه ییلدن بیری شو ییرده‌لر، شو شهرده بیزلرگه کیلیب سیغینگن‌لر! بیز اوزیمیز ایسته‌دیک‌که، شو ییرده قالیب کیتتی‌لر. غریب بیر خلق و اوز ایش‌لری بیلن سرگردان. قه‌یسی بیر یامانلیغ کورمه‌دیک بوگونگه‌چه! بیزنینگ توره‌میز و یوره‌میزگه هم قرشی ایمَس‌لر! منه شو یورت‌گه توغیلیب پیدا بولگن باله‌لری، بیزنینگ باله‌لر بیلن، بیر رنگ اوستیباش کیه‌دی. بیزنینگ اویونلریمیزنی اوینه‌یدیلر. حتی، آره‌میزده کوپ فرق هم کورمه‌یمن شو وقت و شرایطده! بیراق، اینگ مهم و کتته بیر فرق باردیرکه، اولر عجم، بیز ایسه تورک‌میز!..»

قاری عظیمی بیرگپ‌نی مونچه اوزه‌تیب و سوزیب ایتمَس ایدی. بیر جمله بیلن خلاصه قیلر ایدی هر تورلی سوزنی دیماغچی بولسه. اگرکه بیر گپنی، مونچه تیلی نینگ اوچیده اینه‌لتیریب تورسه ایدی، مطلق بیر توشونچه‌سی بوله‌آلر ایدی. ملا خدیم دررو سزیب آلدی:

«کورپه‌نگیز اوزون سوزینگیز قیسقه بولسین قاری عظیمی جنابلری!» دیب، دوام ایتتی: «عجم ملتی بیلن، دوستلیگمیزنی بیر طوی آرقه‌لی کوپراغ یقینلشتیره‌یلیک و کوچله‌ندیره‌یلیک! البته، توره‌لرنی بوزیب بیر شکل‌ده ایمَس بلکیم، توره‌لریمیز و یوره‌میز چوکاتی‌ده. ذاتن توره‌میزده، دوست‌گه دوستلیک کورسه‌تماغ قانونی باردیر! ییته هم، توره‌میز اوچون قیلگن بوله میز بو دوستلیکنی... باریب پروانه‌نی ساوچیلیک قیله‌میز لالا آغادن! ییری کیلگن‌ده آته لریمیز و اجدادیمیز هم قیلگن کو شونده‌یین خویشدارلیکنی؟! سلجوقلی‌لر، تیموری لر، بابری لر، عثمانلی‌لر... دوست دولتلردن، اوغیل‌لرینی عجم قیزلری بیلن اوینه‌لتیرگن یو؟..»

«آنه خاتون نیمه دیه‌دی بو ایش‌گه؟..» دیدی ملا خدیم.

«ساوچی بولیب باره‌میز! تا انیق بیر جواب آلگینچه، گپنی آچمه‌ی سِر سقله‌یمیز! باشقه اولوغلرنینگ هم خبری بولمه‌سین بو گپ‌دن تا بیر پیتگچه. یالغیز، ایلخانیمیز بیلسه بوله‌دی!

مین که باشقه بیر یول تاپالمه‌دیم ملا خدیم دوستیم! اگرکه سیز باشقه بیر یول اویله گن بولسنگیز ایتیب قالینگ!..» دیدی قاری عظیمی. ملاخدیم هم بو فکرنی قبول قیلگن‌گه اوخشَر ایدی.

استه‌گینه: «مین هم تاپه‌آلمه‌دیم!» دیدی و: «مین‌گه، سیزنینگ بو فکرینگیز جدا معقول کیلدی اورتاق!» دیدی.

اوشه کون، کیچ قالمَس‌دن منه شو اورتاق فکرلرینی ایلخان بیلن مشوره قیلیش اوچون ایلخان‌نینگ یانیگه باردیلر. و ایلخان‌گه: «بو گِرداب‌دن چیقیش‌نینگ یالغیزگینه یولی، منه شو ایش!» دیب، فکرلرینی آچیقلَب بیردیلر. ایلخان، بو ایکه‌له استاد و اولوغوارنینگ آلگن تصمیملرینی هیچ قچان رد ایتمَس ایدی. سونگره ایلخان بویروغ بیردی:

«ایرته‌لب اوچ کیشی ساوچیلیک‌گه بارینگ‌لر!» دیدی. بو ایش‌دن یعقوب‌نینگ بیله خبر بولیشینی ایسته‌مس ایدیلر. آغزی آچیلمَس سِرّ صندوقچه‌سی بولگن اُستا خانکیلدی بای‌نی هم یانلریگه آلدیلر. اُستا خانکیلدی بای، بو تکلیف‌نی ایشیتگنده، باشیدن تیرناغیگه‌چه جیممیللب کیتتی. البته، آنه خاتون‌نینگ هیبتی‌دن قورقیب کیتتی بیردن–بیرگه. بیرنیچه دقیقه کونگیل‌سیز و یوره‌ک‌سیز جوابلر قیترماغگه باشله‌دی اولوغ‌لرگه. سونگره: «ملاخدیم و قاری عظیمی‌نینگ باشیگه نیمه کیلسه، مینی هم باشیمگه کیلر ایکن‌ده! مین بو ایکّی محترم شخصیت‌دن نیمه کوپلیگیم بار؟..» دیب، بیرگه‌لریگه قوشیلدی.

اُستا خانکیلدی بای‌نینگ مسلکی، یاغ چیقاره‌دیکان جُواز اُستالیگی ایدی. بوتون یورته‌کی یاغ جُوازلرینی اُستا خانکیلدی بای توزه‌تیب و قوریب بیررایدی. شو مسلک باعث، سرپل شهری، حتی قوشنی شهرلر بیله تانیه‌ر ایدی اُستا خانکیلدی بای نی. جدا حلیم، خوش‌طبیعت و هر کیم تامانیدن سیویلگن بیر شخصیت ایدی، اُستاخانکیلدی بای. برچه یورت خلقی، اگر که خیر ایشلریگه اُستالرینی قوشمه‌سه، بیر کمچیلیک حس ایتر ایدیلر. ساوچیلیک‌گه کیته‌دیکان کون، اگر خلق، بو اوچ اولوغ انسان‌نی بیر آره‌گه کورسه‌لر، هله اُستا خانکیلدی

بای‌نینگ هم بو ایکّی اولوغوارنینگ یانیده کورسه ایدی: «بونلر ساوچیلیک‌گه کیته یاتگن!» دیب، شبهه‌لَنَر ایدیلر. بو یوزدن، اُستا خانکیلدی بای آرقه تامانکی یولدن جونه ب قالدی و اولوغوارلر بیلن سانچارک بندریده بیرله‌شتی‌لر. کوپ ساکن و تیز بیر شکل‌ده بندرده کی لالا آغانینگ اویی‌گه کیردیلر. اُستا خانکیلدی بای، کوچه ایشیکیدن کیرر- کیرمَس: اولوغلرگه باقیب: «اولوغلریم! آنه خاتون کوزیم‌گه کورینه‌یاپتی!» دیدی. قاری عظیمی: «ساکن‌له‌شینگ اُستام!!» دیب قویدی.

ساوچیلرنی، میدان‌دن ایلک پروانه کوریب قالدی. لالا آغانینگ اوستیده گی ایش کویله‌گی، تیل و قره گیریس‌گه بویانگن ایدی. قوللری و بیت و باشی گیریس بیلن بیرته ایدی. موترینی تعمیر ایتگن. شو باعث، چرچه‌ب میدان‌ده‌گی سُپه‌ده اوخلب قالگن ایکن. پروانه، آته‌سی لالا آغانی نوقیلب اویغاتتی. «آته! هه آته!.. تورینگ! تورک اولوغلری کیلیبتی!..» دیب، اَیته‌ویردی. کوزلرینی زور بیلن آچتی لالا آغا اویقودن. اوچ کیشی تورک اولوغوارینی اویده کورگینچه شاشیب قالدی.

اُستا خانکیلدی بای بیلن تانیشلیگی بارایدی لالا آغانینگ. بیراق، ملا خدیم و قاری عظیمی بیلن یقین‌دن تانیشگن یوق ایدی. یالغیز، اولوغوارشخصیت‌لر بولگنلرینی یخشی بیلرایدی لالا آغا.

سلام‌نی، اُستا خانکیلدی بای بیردی: «سلام علیکم خلیفه‌م!»

«علیکم السلام اُستام!»

لالاآغا توریب قول اوزتماغچی بولدی. لیکن قوللری تیل و گیریس بیلن بیرته بولگنی اوچون: «اولوغوارلریم! سیز تامگه باریب اوتیرینگ! مین بیت و قولیمنی یوویب اوستیمنی المه‌شتیریب کیله‌من!..» دیدی. تغین لالا آغا، قیزی پروانه‌گه سیس چیقاریب: «پروانه قیزیم! مهمانلریمیزنی تامگه اوتیرغیز! مین کیله‌من...» دیب، شاشیلینچ بیلن دوش آلیب اوستی‌باشینی المه‌شتریب، کوپ پیت اوتمَس‌دن تامده‌گی مهمانلرنینگ یانیگه کیریب کیلدی. مهمانلر بیلن

قوچاغله‌شیب قه‌یته‌دن سلام صفا قیلیب کوریشتی.

«خوش کیلیب سیزلر! صفا کیلتوریب سیزلر!» دیگندن نَری، باریب ییریگه اوتیردی لالاآغا.

لالا آغا شاشکین‌لیک بیلن: «اولوغلریم! مینی کیچیرینگ! سیز اوزلرینگیز کیلیب زحمت‌گه قالیب سیزلر. اَیتیب یوبارسنگیز ایدی مین اوزیم چاپیپ کیلر ایدیم خذمت‌گه!» دیدی.

«چای‌ینگیزنی ایچماغ اوچون کیلدیک خلیفه‌م!..» دیدی قاری عظیمی.

«اونداغ بولسه کوپ‌دن کوپ خوش کیلیب سیزلر! شرف بیردیز بو غریبانه کلبه‌میزگه حرمتلیک اولوغلریم!..» دیب، جدا خورسندلیک بیلدیردی لالا آغا.

کیین ملا خدیم، ایش کوچدن سوره‌ب توردی. یول‌دن، هوادن، موتردن.....

سونگره، سوزنی لالاآغا آلدی. هیچ نفس آلمَس‌دن گپورر ایدی. خوددی موترگه ریز بیرگن دیک. هر تامان‌دن و هر توغریده گپوره‌ویردی دم آلمَس دن. قنچه بولسه هم، «مَیناخیل» دیب تانیلر ایدی لالا آغا. بو یوزدن او مُقصر ایمَس ایدی بونده‌یین ایزمه خویی‌دن...

قاری عظیمی، ملا خدیم‌گه و ملاخدیم ایسه اُستا خانکیلدی بای‌گه، کوز و قاش بیلن اشاره قیلیب تورر ایدی، اصلی گپ‌دن سوز آچیلسین دیب. اُستا خانکیلدی بای هم فرصت نی باللب تورگن ایدی. اگرکه لالا آغا گپورگنیچه بیرنفس آلسه، دررو آره‌گه کیریب گپ گه باشله‌ماغچی ایدی. نهایت، بیرنفس آلدی لالاآغا و اُستا خانکیلدی بای بونی فرصت بیلیب:

«حرمتلی خلیفه‌م!» دیدی و هزللشیب: «سوره‌مه‌دیز، شو تورک اولوغلری نیمه اوچون کیلگن‌لر دیب؟..» دیدی و کولیمسه‌دی.

لالاآغا بیردن: «عذر تیله‌یمن اولوغلریم! کیچییرینگ مینی!» دیدی.

«استغفرالله! الله کیچیرسین برچه‌میزنی! چونکه کیچیریش یالغیز اونگه مخصوص دیـر!» دیدی، اُستا خانکیلدی بای.

ملاخدیم باشله‌دی سوزگه: «حرمتلی دوستیمیز لالا آغا! حرمتلی خلیفه‌م! بیز، سیزنینـگ یانینگیزگه دوستلیگیمیزنی کوچله‌نتیریش و قوتله‌ندیرماغ اوچون کیلدیک! بلکیم بیله‌سـیـز دیـر، ملاخدیم سوز اوزه‌تماغنی سیومه‌یدی! اوزون قصه‌نینگ حصه‌سی شو که، بیزگه بیر شـمـع بـار، سیزگه بیر پروانه! باشقه بیر تعـبـیـر بیلـن، سـیـزگـه بـیـر آی بـار بـیزگه بیر قویاش! کـیچه و کندوزیمیزنینگ دایما یاروغ و یاختی بولیب توریشی اوچون، بو یورت‌نینگ آسمانیده، هـم آی و هم قویاش ایکاوی‌نینگ نوریگه احتیاجیمیز بار. ایندی ایسه، بیز اوچ کیشی، الله‌نینگ امـری و پیغمبرنینگ قَولی بیلن سیزنینگ پروانه قیزینگیزنی، ایلخانیمیزنینگ شمع ینگلیغ اوغلی یعـقـوب جان‌گه ساوچیلیک قیلماغ اوچون حضورینگیزگه کیلدیک! آماجیـمـیـز دوسـتـلـیـگـیـمـیـزنـی کوچله‌نتریش!..» دیدی.

پروانه قیز، چاینی دملب تیارلب کیلدی و بیرر پیاله چای سوزدی مهمانـلـرگـه. پـروانـه، اولوغلرنینگ ایلک کوریش‌گه ساوچیلیک‌گه کیلگنلرینی تخمین ایتگن ایدی و نهایت تـوغـری چیقتی تخمینی.

لالا آغانینگ باشی ایگیگ، کوزی توشه‌لگن گیلم‌نینگ نقشه‌سیگه ایدی. ایم و صیم‌لیک بار ایدی بیر پیت‌گچه تامده. توشوندی، اویله‌دی... و اویلر ایدی... سونگره ایسه، اُستا خانکیلدی بای سوزگه باشله‌دی و سِیس‌سیزلیکنی بوزدی.

«نیمه مونچه توشینیب یاپسیز خلیفه‌م؟ یخشی نیت و یخشی مراد اوچون، مونچه اویـلَـب یاتمه‌نگ هی!.. بیله‌سیز، اُستا خانکیلدی بای ساوچیلیک‌گه کیلسه، ایشنی بیر یاقلیغ قیلـمَـسـدن کیتمه‌یدی! هله–هله، یانیده قاری عظیمی و ملا خدیم هم بولسه، قورتیله‌آلمه‌یسیز خلیفه جـان!» دیدی هزللشیب.

لالاآغا چوقور بیر نفس آلدی و قولیده‌کی پیاله‌نی بیرگه قویدی.

«حرمتلی ایلخانیمیزنینگ غلامی و خادمی بولماغنی شرف بیله‌من! بو ایستک‌لریگه، مین و عایله‌م لایق ایمَس‌میز! اوندن اوته، بیزنینگ هم سیز کبی توره‌لریمیز بار! بولمَسه پروانه‌نی، اوز قولیم بیلن ایلتیب ایلخانیمیزنینگ ایشیگیدن قویبرر ایدیم! یالغیز، بو قیزیم پروانه نی، اکه م قندآغانینگ اوغلی، دل آغا گه نان سیندیرگن میز! قندآغا اکه‌م هم، شوکونلرده کیلیب پروانه نی کیلین قیلیب آلیب کیتماغچی. یوقسه، ایلخانیمیز اوچون بوینیم قیلدن مَیین و اینجه!.. بو گپ‌دن باشقه، تاغنی تالقان قیل دیسه‌نگیز ایدی مین حاضر ایدیم اولوغوارلریم! منه، پروانه‌دن باشقه شبنم و لاله آتیگه ایکّی قیزیم یینه بار. اگر ایسته‌سنگیز اولرنینگ بیرته‌سینی دعا فاتحه قیله‌یلیک! نیمه دیه‌سیز؟»

«مسأله، قیز تاپیلمَسلیگی باعث ایشیگینگیزگه کیلمه‌دیک! اورته‌ده بیر یانگو و سیوگی مسأله‌سی بار خلیفه اکه! بو سبب‌دن بو ییرده‌میز!..» دیدی قاری عظیمی.

«اونده‌ی بولسه، بو مسأله که توره مسأله‌سی و قومی بیر مسأله دیر؛ میندن کوره کوپراغ سیزلر یخشی بیله‌سیزلر اولوغوارلریم!.. منه شو حاضر، سیزلر توره‌لرینگیز بیلن فخرله‌نرایکن، مین ایسه توره‌میزنی سوکیب توریبمن. چونکه، مینینگ توره‌م، موندق بیر فرصت‌گه، یعنی ایلخانیمیز بیلن قُوده بولیش فرصتی‌گه مینگه توسیق بولیب تورگن... بیله‌من، ایلخانیمیز بو ایشیگه سیزنی ساوچی قیلگن بولسه، یوز فایز بو ایش‌نینگ بولیشینی کوتیب تورگن‌دیر. سیزنی بوش قه‌یته‌ریب جونه‌تماغ نیمه حدیم‌گه ایدی... حدیم ایمَس اولوغوارلریم! اما قنداغ قیله ی... قورسین توره‌میز!...» دیب، منفی جواب بیردی.

قاری عظیمی ملا خدیم‌گه باقتی. ملا خدیم اُستا خانکیلدی بای‌گه قره‌دی. خانکیلدی بای موزلب قالدی مجسمه‌دیک بو جواب‌نینگ قرشی‌سیگه. قاری عظیمی ایسه، بیر اچچیغ اوستیده و اوپکه‌لی ایدی. شوندیک، ملا خدیم‌نینگ هم قاش و قباغی توشیب کیتتی. جیم جیریت و ایم و صیم بولیب قالدی یورت‌نینگ و ملت‌نینگ سوز ایگه‌سی اولوغوارلر. اوزون بیر مدت جیملیک‌دن نَری، قنداق چیقتی‌لر لالا آغانینگ اوییدن و قنداق کیلدیلر اویلریگچه، هیچ بیری ایسله‌مَس ایدی.

ایرتەسی کون اولوغوارلر باریب، ایلخان‌گه ماجرانی ایتیب بیردیلر. ایلخان‌نینگ عجم ملتی اوستیگه اوپکەلنیب و غضبلەنیشینی، برچەسینی قینەدن کیلگن ییرلریگه کوچیریب قویبریشنی کوترایدیلر. لیکن، ایلخان ساویغ قانلیک بیلن:

«هرکیم‌نینگ تورەسی بار اولوغوارلریم! ییتنه هم ساغ بولینگ لر! مقصد مینی کیچیرینگ‌که، سیزلرنی شخصی ایشیم‌گه زحمت بیردیم!..» دیدی.

اولوغوارلردن قاری عظیمی: «ایندی نیمه قیلیش کیرەک ایلخانیم!» دیب، سورەدی.

«بو ایشنی، اوزیم اوغلیم یعقوب بیلن چوزمەسَم باشقه یولیم یوق!» دیب جواب قەیتردی. تغین اولوغوارلر بیلن خیرلشیب قالدیلر....

عشق، یانگو، سودا، ساغینچ و سیوینچ، حیات‌نینگ بیزگه بیره‌دیکان اینـگ مهم سباغلری دیر و بو درسلرنینگ سیناولریده‌کی بجری و بشریمیز دیرکه، بیز انسانلرگه ارزش و بها بیریب، تیریکلیک‌نینگ کوره ش مـیـدانـی ده، یشه‌ماغیمیزگه و حیاتیمیزگه تجربه قوشه‌دی و ...

اوشبو ایکّی کونلیک حیات‌ده، هرکیم‌نینگ بیر اُمیدی بار دیر البته. امیدلر باعث، بیرله‌سیگه ایسته‌کلر هم بار دیر. ایسته‌کلرگه ایریشیش اوچون، مینگ–بیرته سواش، کوره‌ش، یقـه لـش و چیرپینیش کیره‌ک. مینگ–بیرته مغلوبیت و یِینگیلیش بار دیر انسان نینگ یالغـیـزگـیـنـه بـیـر مرته‌لیک قازانچ و ظفر کوره‌شی‌ده. بیر درد و یوز سنجیسی بار دیر یانگو اوقـیـدن آچـیـلـگـن یاره‌نینگ. بیر عمر یالغیزلیگی و بیر دنیا قیغوسی بار دیر عشق دیگن ماجرانـیـنـگ. چـونـکـه، هرکیم‌نینگ کونگلیدن جونَب کیتگن و یا کیته‌دیکان بیرته‌سی بار دیر که، بیر تـورلـی بـدرغـه قیلیب یولـله آلمه‌یدی انسان، عاجزلیکدن...

ایلخان، بوکونگچه سودا و عشق سیناولری بیلن قیده بولسه هیچ اوچره‌شمـه گـن دیـک ایدی. چونکه، کوپ کیچیک ایکن بوباسی بیردی بای حاجی، آرقه‌داشی ملا اکه‌نینـگ قـیـزی بایبچه خاتون بیلن اویله‌نتیرگن ایدی. آته‌سی ملا طاهر بای، پیت‌سیز دنیادن اوتگندن نَری، ایـل و ملت‌نینگ ایش و کوچی‌گه یوسف بای‌نینگ قره‌شی کیره‌ک ایدی. آنه‌سی آنه خاتون، دایـمـا اوغلینی قوللب و کیچه– کندوز اوگیت‌لر بیرر ایدی. آته بوبالریدن، آتیلا، اوغوز(مته)خان، سالتوک بُغرا خان، آلپ تگین، سلجوق بی، توغرل بی، امیر تیمور، عثمان بی، چنگیزخان، غزنه‌لی سلطان محمود، بابر، نوایی، مخدومقلی، آلپ ارسلان و مصطفی کمال آتاتورک کبی اجدادلری نـیـنـگ، تاریخی حکایه‌لرینی اَیتیب بیرر ایدی. آنه خاتون، اززانچه تدبیرلی و اینیقسه بیـلـگـی لـیـک و توره‌لیک بیر خاتون ایدی. قیناته‌سی بیردی بای حاجـی‌نینگ قـَرری‌لیگی و حیاتی‌نینگ سونـگ

دملریده بولیشی بیر یاندن، بخت‌سیزلیک‌دن اِیری و تورمیش اورتاغی ملا طاهربای‌نینگ هم وقت‌سیز آره‌لریدن اَیریلیشی، اوغلی یوسف بای‌نینگ ایسه، هلی کیچیک بولیشی آنه خاتون‌نینگ چوقور بیر اویلاوگه توشورگن ایدی. بو ملت‌نینگ باشلیک‌سیز قالیشی‌دن قتتیغ قیغورر ایدی. یینه هم کتته اُمیدی اوغلی ایدی. ایلخان، کیچیک یاشده اویله‌نیب توپلیم (اجتماع) و خلق بیلن کیچیک یاشیده تانیشتی. اوزینی بیلگندن بیری، یورت، توره و ملت ایشی‌گه یوگیریب توره‌دی...

یعقوب، ایرته‌سی کون یینه سانچارک بندری تامان جونه‌دی. پروانه‌سینی ساغینگنی بیللی ایدی. یینه اوچره‌شماغ آرزوسیگه تیلبه یوره‌گی گوم–گوم اورر ایدی. باریب، بندر مسجدی‌نینگ حوض تیبره‌گیده اینه‌لیب توردی و پروانه‌سینی کوتر ایدی... بیر پیت، پروانه قولیده بیر سطلچه، زیپپه‌گینه چوبنددن اوتیب کیلدی. یعقوب‌نینگ ایسه، شمع‌دیک یانیب، ایریب و کوتیب تورگن یوره‌گی، پروانه‌نی کورگینچه دها لمبه‌لب یانه‌ویردی... یقینلشتی‌لر:

«سلام!» دیدی پروانه، ناز قیلیب.

«علیکم السلام پروانه خان!» دیدی یعقوب.

«سیز، قچاندن بیری اینتیغ انتظار کوتیب توریب سیز؟ مین بیلسَم وقت‌راغ کیله‌ر ایدیم!»

«بولسین! اونچه کوپ اوتمه‌دی کیلیشیمدن پروانه خان! سیز قنداغ سیز؟»

«مین یخشی من یعقوب خان! سیز اوزیز قنداغ سیز؟»

«سیزسیز، قنداغ بولیشیمنی اویلر ایدیز که، هه پروانه خان؟..» دیب، قول قولگه توتیشیب بیر–بیراوی‌نینگ کوزیگه باقیشتی‌لر. کوپ ساغینگن ایدیلر بیر–بیراولرینی. تویب–تویب باقیشتی‌لر. پروانه ایسه یعقوب‌نینگ، بولیب اوتگنلردن خبری باردیر دیب، بیردن ساوچیلردن گپ آچتی:

«تونون ساوچیلریز کیلگن ایدی!..»

«نیمه؟ ساوچی می ددیز؟..»

«هه! اوچ کیشی آقسقال کیلگن ایدی آته‌م نینگ یانیگه!..»

«مین اوچون می کیلگن ایدی؟..»

«هه سیز اوچون! خبریز یوق می؟..»

«یوق! یوق خبریم یوق!..» دیدی یعقوب. اویلاو باستی یعقوب‌نی و توشونماغگه باشله‌دی... «اوففف..» دیب بیر نفس چیقه‌ردی سینه‌سی‌نینگ تاااا توبیدن. ایچیگه بیر الاو توشگندیک وسوسگه قالدی بیردن.

«نیمه بولدی یعقوب خان؟» دیب، سوره‌دی پروانه.

«سیز بیر اَیتیب بیرینگ چی!.. کیملر ایکن او آقسقال‌لر؟..» دیدی یعقوب.

«تانیمه‌دیم که اولرنی!.. بیراق، بیرته‌سی ماش و برنج سقاللیک و قیسقه بویلی آدم ایدی. باشقه بیرته‌سی ایسه آپپاغ سقاللیک، آق سلله‌لیک و اورته بویلیک بیر اولوغ ایدی. یینه بیرته‌سی ایسه، قاشلری قپقره ییلکه‌سیگه اله‌جیله‌گی بارایدی. آته‌م او کیشیگه [اُستام... اُستام...] دیب، گپورر ایدی...»

«ایندی تانیدیم! تانیدیم اولرنی. قپقره و غاو قاشلیک، آته‌نگیز [اُستام] دیگن کیشی ایسه، اُستا خانکیلدی بای بوله‌دی! انه او یانیده‌کیلرنینگ هم ماش و برنج سقاللیگی ملا خدیم و آپپاغ سقاللیک اولوغ ایسه، انیق دیاله‌من که قاری عظیمی دیر. تانیدیم!.. او اوچه‌له سی، انه شونداغ ایشلرگه بیخی اُستا لر!.. خی نیمه دیدیلر؟»

«آته‌م دن، مینی سیزگه ایسته‌دیلر. [بیزلرنی، ایلخانیمیز سیزنینگ قاشینگیزگه یوللب قویدیلر!] دیدی! [منه ایلخانیمیز، قیزینگیز پروانه‌نی اوغلی یعقوب خان‌گه ایسته یدیلر! شو سبب‌دن، بیز هم ساوچی بولیب کیلدیک] دیدیلر...»

یعقوب‌نی تَر باسیب ایچی یانیویردی. اوز باشیگه، تورلی-تورلی اویله ماغگه و توشونماغگه باشله‌دی: «عجبا، مامه‌م نینگ، بو ساوچیلردن خبری بار می‌دیر؟.. آنه‌م نینگ هم خبری بارمی که عجبا؟.. گرچک‌دن هم، ساوچیلرنی آته‌م می یوبارگن ایکن؟» دیب، ایکّی قولینی گاه آلنیگه قویر ایدی، گاه باشینی تیرنر ایدی. گاه کوکسی‌نینگ اینگ چوقوریدن بیر آه چیکر ایدی...

«خوب! تغین آته‌نگیز نیمه دیدی پروانه خان؟» دیب سوره‌دی.

پروانه جیم، ایم و صیم ایدی. کوزلریدن یاش آقیب کیته‌ویردی یوزیگه... یینه:

«ایتینگ چی پروانه خان! آته‌ینگیز نیمه دیدی.» دیب، قه‌یته‌دن جواب سوره‌دی.

پروانه ییغله‌ماقدن بُوغزی تیقه‌نیب، سیسی توزیک چیقمَس ایدی. کوچه‌نیب- کوچه‌نیب:

«آته‌م، مینی عمکیم‌نینگ اوغلی (دل آغا) گه بیرماغچی! حتی بیرگن‌لر! ایرته و یا ایندین کیلیب مینی کابل آلیب کیته‌دیلر!..» دیدی پروانه. یعقوب، اوتیرگن ییریدن خُچّت توریب اوپکه‌لَندی. بوینی‌نینگ تامیرلری قباردی و:

«نیمه دیدیز؟ کیم‌گه بیرگن‌لر سیزنی؟ سیزنی قه‌ییرگه آلیب کیتر ایکن‌لر؟ هه!...» دیب، بویاقه-اویاقه یوره‌ویردی. کیین کیلیب، پروانه‌نینگ ایکّی قولیدن قیسیب توتتی و: «یوق پروانه خان! یوق! مین اُولگن یوق من حاضر! موندیک بیر ایش هیچ بوله‌آلمه‌یدی پروانه خان! مین سیزنی هیچ کیم‌گه بیرمَسمَن! سیز، مین اوچون یره‌لگن‌سیز! بیلدیز می؟ مین اوچون پروانه خان!» دیب، اوپکه‌لی بیر شکل‌ده یاغاچ‌نینگ تنه‌سیگه ایاغی بیلن تیپیویردی.

«مینی بو شهردن چقاره‌دیکان هیچ کیم‌گه، اجازه بیرمه‌نگ یعقوب خان! مین، سیزدن باشقه‌سی بیلن یشه‌ماغ ایسته‌مَسمَن!» دیب، یالوارر و کوز یاشلری تورمَسدن آقر ایدی پروانه‌نینگ.

«بیرمَسمَن سیزنی هیچ کیم‌گه پروانه خان! سیزنی بیرمَسمَن! سیزنی، میندن آله‌دیکان کیشی، اول کیلسین مینینگ جانیمنی آلسین، تغین سیزنی آلیب کیتسین!» دیدی.

«مین یالغیز سیزنی سیوه‌من یعقوب خان! سیزدن باشقه‌سیگه تیگمَس و تورمیش گه چیقمَس مَن! خی نیمه بوله‌دی؛ سیز هم مینی باشقه‌سیگه بیرمه نگ!..» دیب، باشینی یعقوب‌نینگ کوکسیگه قوییب هیق–هیق ییغله‌ر ایدی.

یعقوب هم پروانه‌نینگ باشینی سیلَب، اونی تسلّی ایتماغ‌گه باشله‌دی. «سیزنی هیچ کیم‌گه بیرمَسمَن! ییغله‌منگ جانیم! سیزنی باشقه‌سیگه بیرمس‌لیگیم‌گه سوز بیره‌من!..» دیب، پروانه‌نینگ یوره‌گینی کوندیردی.

کوریشمه و محبت‌دن کیین، یعقوب پروانه بیلن خَیرله‌شتی. اویلاو ایچیده اوی ساری قه‌یتتی یعقوب. آنه‌سی بایبچه خاتون، تندیر–اوچاغ تامیده ایدی. یعقوب، بیر تلاش ایچیده آنه‌سیدن سوره‌دی:

«مین اوچون پروانه‌نینگ اویی‌گه ساوچی می یوباردیزلر؟ نیگه مینینگ خبریم یوق؟ هه آنه‌م؟» دیدی. آنه‌سی:

«خی اوغلیم! سین تلَشله‌نمه! آته‌نگ‌دن سوره‌ب کوره‌ی قَنی! آته نگنی اجازه سی بولمَس‌دن بو ایشلر بولمَس. مونی اوزینگ هم بیله‌سن! اگر موندا‌غ بیرگپ بولسه، کیچه بیرگه اورگَنه‌میز اوغلیم!..» دیب، اوغلینی تیندیردی.

اولوغوارلر، ایرتانگ وقت‌دن کیلیب ایلخان‌گه ماجرانی قصه‌لب بیریب و خیرله شیب کیتگن ایدیلر. ایلخان، اوکون آقشمگچه تورلیک– تورلیک یول آختردی بو گرداب‌دن چیقیش اوچون. نهایت، آقشم نانی یه‌یلگندن نَری، آنه‌سی آنه خاتون، تورمیش اورتاغی بایبچه خاتون و اوغلی یعقوب باله بیلن چایله‌شیب، سیکین–سیکین سوودن وهوادن گپ آچیب، ایسسیغ بیر عایله محبتی و صمیمیتی فضاسیده، ساعتلرچه اوتمیشدن و ایسکیلردن محبت قیلیب اوتیردیلر...

ایلخان، باش‌ده لالا آغا بیلن ساوچیلردن هیچ گپ آچمه‌دی. یالغیز، آنه‌سی بیلن سیکین سیکین–اوزی‌نینگ باله‌لیک پیتلریدن گپ آچتی:

«آنه جان! منه کیلینیز بایبچه خاتون‌نی، مین عاشق بولیب می آلگن ایدیم؟ ایسیم قورسین! مین که، هیچ بیر نیرسه ایسله‌مه‌یمن آنه‌م!..» دیب، جیلمه‌ییب و کولیمسب خاتونی گه قره‌دی. بایبچه خاتون اویالدی و باشینی ایگیپ قولیده‌گی چای پیاله‌سی بیلن اوینه ب توردی. یعقوب، بیرینچی مرته ایدی که بونداغ سیجاق و ایسسیغ عایله محبتی و صمیمیتی نینگ مزه‌سینی تادر و یشه‌ر ایدی. ماس قاره خط اورگن بوروتی‌نینگ تگیدن آنه سیگه باقیب جیلمه‌ییب تورر ایدی.

«هیییی اوغلیم!» دیب، باشله‌دی آنه خاتون. «سینی ایسله‌مه‌گنینگ گه ششیرمَسمَن! قه‌ییردن ایسله‌آله‌سن آخی؟.. چونکه سین، [داوچه بولمه‌ی غولینگ بولدینگ!] دیگن، آته سوزیمیزدیک، باله بولیب باله‌لیک کورمه‌دینگ باله‌م! باله بولسنگ هم، جدا عقللی و چققان بالە ایدینگ. سینینگ عشقینگ و سودانگ، آته و بوبانگ‌نینگ دعواسی ایدی اوغلیم!.. سین کیچیک یاشینگ‌گه ایکن، ملت، توره و یوره سوداسی باشینگ‌گه توشیب قالدی!..» دیب، اَیتیب بیره‌ویردی ایلخان اوغلی‌گه. تامده‌کی هرکیم و اینیقسه ایلخان، بوتون جسمی قولاغ بولیب ایشیتر و تینگلرایدی آنه‌سی‌نینگ قیمتلی سوزلرینی. یعقوب‌نینگ ایکّی کوزی و قولاغی مامه‌سیگه ایدی. یخشی تینگلب ایشیترایدی آته‌سی‌نینگ باله‌لیک ماجراسینی. آنه خاتون دوام ایتتی:

«بیرکون بوبانگ رحمتلی بیردی بای حاجی، کیلیب [کیلین! بیر کیلینگ قَنی! سیز بیلن بیر نیرسه حقیده گپله‌شماغچی من!] دیدی! مین تندیر–اوچاغ تامیده ایدیم. [بویرینگ آته جان!] دیدیم. کیین اوزلری یانیم‌گه کیلیب تندیرگه یسلندی:

[کیلین قیزیم! بیر آرقه‌داشیم‌نینگ، جرارگینه و گُل‌دیک بیر قیزی بار! مین شو دنیادن کوز یومّس‌دن آلدین، تیریکلیگیم‌ده شو نبیره‌م یوسف جان‌نی هم، اوز قولیم بیلن طوی قیلیب

قویماغچی من! نیمه دیه‌سیز کیلین قیزیم؟ منه، اوی ایشلریگه سیزگه هم یاردمچی بولـــه دی!] دیب، میندن سوره‌ب کوردی! [بوکون، سیز تیریک بولیب کولگه‌نگیز اوستیمیزده بار بولگینـــچـه، موناغ ایشلرگه و اینیقسه، عایله ایشلریگه قریشماغ مینینگ حدیم ایمَس آته جانیم! قنـداغ کـه، سیز خاهله‌یسیز اوشنداغ قیلینگ! مین ایسه، مینگه توشگن وظیفه‌منی اطاعت بیلـن یـیـریـگـه کیتیره‌من!] دیدیم... ایسینگده می، ایمَس می؟ بیلمه‌یمن اوغلیم!.. سونگره آقشـم بـولـگـنـده، رحمتلی بوبانگ بیردی بای حاجی تامگه کیلدی و سین بیلن گپیریشتی بو توغـریـده: [یـوسـف اوغلیم! سینی طوی قیله‌یلیک می؟ نیمه دیه‌سن؟ سینی اوزینگ یخشی کوره‌دیکان بیران قـیـز بارمی که؟] دیب، سیندن سوره‌دی. سین کیچیک هم بولسنگ، جدا هم یخـشـی بـیـر جـواب قه‌یته‌ردینگ و جیلمه‌ییب: [البته که مینی یخشی کوره‌دیکان قیز بار دیر. بیراق، حاضرگچه هیـچ کیم سینی یخشی کوره‌من دیب مینگه اَیتگه‌نی یوق! یالغیز، سیزنینگ آلگن هر تصمیمیز، مـیـن اوچون خیرلی و مهم دیر بوبا جانیم!] دیدینگ!» دیب، قصه قیلیب بیردی آنه خاتون.

یعقوب باله، مامه‌سی‌نینگ آغزیدن کوزینی اییرمَس ایدی. بیر تاماندن، آته‌سی نـیـنـگ، مامه‌سیگه هیجان بیلن قولاغ سالیشیگه باقرایدی. آره- آره، آنه‌سی بایبچه خاتون‌گه هم قـره ب جیلمه‌ییب قویرایدی. بایبچه خاتون، جیم تورگن و یالغیز ایشیتر و هیچ باشینی کوتـَرمَس ایـدی. آنه خاتون قصه‌سیگه دوام بیردی:

«رحمتلی بوبانگ بیردی بای حاجی، اولوس‌نی توپله‌دی و گورگومه بیر طوی قیلیـب، سین بیلن منه کیلین قزیم‌نی اوینه‌لتیریب قویدیک! اولوغلر و کتته‌کان‌لریمیزنینگ، اینیقسه آته و آنه‌نینگ فرزندلریگه بولگن سیوگیلری، باله‌لری حقیگه آلگن تصمیم و قـرارلـری، الـبـتـه کـه فرزندلری‌نینگ راحتی و تینچلیگی اوچون دیر. سیز ایکاوینگیز بو یورت‌نینگ، بلکیم دنیانـیـنـگ اینگ بختلی و موتلی اِیر و خاتونی سیزلر. سین و کیلینیم‌نینگ بو تینچلیگی و بختلیک بولیشـی، البته‌که بویوک‌لریمیزنینگ سوزیگه قولاغ سالیشینگیز و توره‌میزگه قرشی حرمت قیـلـیـشـیـزدن کیله‌دی!..» دیدی.

یوسف بای باغدش المه‌شتیردی و چایی‌نی یوتیملَب خاتونی‌گه قره‌دی:

«خاتون! خداگه شُکرکیم مینینگ تقدیریم‌گه یازیلگن ایکن سیز!» دیدی. بایبچه خاتون بو سوزنی ایشیتگندن نُری سیوینچ و خوشلیکدن کویله‌گی‌گه سیغمه‌ی کیتتی... یینه آنه خاتون دوام ایتتی:

«تیریکلیک چاغیمده، نبیره‌م یعقوب جان‌نی هم طوییني کورسَم، کیین اُولسَم هم یوره‌گیم‌ده آرمان قالمه‌یدی!» دیدی.

«تینگریم اوزی اسره‌سین سیزنی آنه‌م! بیزنینگ هم عمریمیزدن، سیزنینگ عمرینگیزگه قوشسین ربیم! موندا‌غ دیمه‌نگ آنه جان! برچه نبیره‌لرینگیزنی، حتی چیبره‌لرینگیزنی هم اوز قولینگیز بیلن طوی قیلینگ!..» دیدی اوغلی ایلخان آنه‌سیگه. یعقوب، مونچه قیمتلیک و عبرت‌لیک قصه‌دن حصه آلیب، هم سیوینچلی و هم قیغولیک ایدی. پروانه‌نی اویله ب تورر ایدی...

«یعقوب باله‌م! بوی و باشینگ اوستی! کتته‌مته ییگیت بولیب قالدینگ! منه کورگین مین هم قرریدیم! آته‌نگ هم کوز یومیب آچگینچه قرریب قاله‌دی بو یلغان دنیاده! حاضر، کوچیمیز و ایسیمیز کیتمه‌ی توریب سینی یخشی، گوزه‌ل و چیبر بیر قیز بیلن اویله‌نتیریب قویه‌میز!.. نیمه دیه‌سن؟..» دیدی، مامه‌سی.

یعقوب ایم و صیم و بیر مینگ تورلیک اویلاو بیلن میه‌سی چلقیگن بیر حال ده اوز ایچیده: «مامه‌م مینی کیم بیلن اویله‌نتیرر ایکن؟ پروانه بیلن می اویله‌نتیره‌دی؟.. یوقسه، باشقه بیر قیز بیلن اویله‌نسَم، پروانه‌گه بیرگن سوزیم نیمه بوله‌دی؟» دیب، گنگس بولگن ایدی. آته‌سی سوره‌دی اوغلی‌دن:

«یعقوب باله‌م! مامه‌ینگ‌نی سوزینی ایشیتتینگ می؟.. نیمه دیه‌سن؟»

یعقوب ناچار باشینی کوتاردی و ایچینی کمیریب تورگن ساوچیلیک مسأله‌سی بیلن گپ‌گه باشله‌دی:

«بوکون ساوچیلریز بارگن ایکن لالاآغا نینگ اویی‌گه! نیمه جواب آلیبتی‌لر؟..» دیب، سوره‌دی آته‌سیدن.

آنه خاتون، جیتکه‌ییب کیتدی بیردن–بیرگه، بو سوزنی ایشیتر–ایشیتمَس. «نیمه؟» دیب قاش و قباغی توشتی و: «ساوچی می ددیزلر؟» دیدی ایلخان‌گه قره‌ب. ایلخان، آنه‌سیگه باقتی و اشاره بیلن کوز یومیب «هه!» دیب قویدی. آنه خاتون بیلیب آلدی. تغین، ایلخان دوام ایتتی:

«هه اوغلیم! کیم‌دن اورگندینگ؟» دیب، سوره‌دی.

«پروانه دن!»

«آته‌سی بیره‌ر می‌ایکن سینگه قیزینی؟»

«یوق! عمکی‌سی‌نینگ اوغلی، دل آغا دیگن کیشی‌گه بیره‌ر ایکن!»

«هیمممم! دیمک، لالاآغا قیزی پروانه‌نی سینگه بیرمَس ایکن؟» دیدی آته سی اوغلی‌گه قره‌ب.

«هر قنداغ بولسه بولسین. مین پروانه‌گه سوز بیرگن‌من! مین بوکون هم بولسه، ایرته هم بولسه پروانه بیلن اویله‌نه‌من!» دیدی یعقوب.

آنه خاتون، ذاتن بیر اچچیغ و غضب بمبی‌گه اوخشب توربیدی. لیکن، ساویغ قانلیک بیر شکل‌ده باشله‌دی سوزگه:

«عجم ملتی‌دن باشقه نیمه کوتر ایدینگ ایلخانیم! سین، بو ملت‌نی ییپه– یله نغاچ قاچیب کیلگن‌لریده، بیر قدیفه ییلکه‌سیده شهر تگیده سودرب یورگن ایکن، ایسسیغ قوچاغینگ‌گه ییر بیردینگ. کیچه–کندوز اوزینگ و خلقینگ تینمه‌ی اولرنی خذمتی‌گه چاپتینگ. سونگیده، سینگه قرشی قیلگن ادب‌سیزلیکلری‌گه باق!..» دیدی.

«اولرنینگ هم بیزکبی تورەسی بار، یورەسی بار آنەم! کیمسەنینگ فرزندینی زور بیلن آلماغ کبی بیر آماجیمیز یوق یو!» دیدی ایلخان.

«بوناغ جواب‌لَنمَس ایدی بو مسأله اوغلیم! هر نیرسەنینگ بیر تورەسی و اُسلوبی باردیر! مین، سیزلرگه عجم ملتی‌نینگ تورەسیز دیگن بولسَم تورەسیز دیر، اونوتمەینگ! مادام که، قیزینی بیرمَس ایدی. مادام که عذری بار ایدی؛ اخلاق و ادب کیرەگی ایلخان‌نینگ قاشیگه اولوغوارلر بیلن قوشیلیب کیلسه ایدی! عذر بیلدیریب، کیین بو ایش‌نینگ بولمَس‌لیگینی سینگه ایتیب بیرسه ایدی! هم اولوغوارلریمیز ناغه بولمَس ایدی و هم سین عذرینی قبول قیلەر ایدینگ البته! بیراق، بو نیمه تربیەسیزلیک‌دیرکه، بو یورت‌نینگ و بو ملت‌نینگ اینگ سایغلی و حرمتلیک اولوغلرینی ایشیگیدن هیدەشیبتی؟ ادب دیگن، اخلاق دیگن، انسانلیک دیگن بیر کرکتر بولیشی کیرەک انسان دیگن کیشی‌گه! بو نیمه نان کورلیک و نمک حراملیک؟ توبه!..» دیب، اززانچه اوپکەله‌نگن ایدی آنه خاتون.

یعقوب هم، عشق و توره آرەسیده قالگن ایدی. بیر تامان‌دن پروانه‌گه سوز بیرگن «سین بیلن اویله‌نه‌من!» دیب. باشقه تامان‌دن آتەسی‌نینگ، یعنی بو یورت نینگ اربابی و ایلخانی‌گه قرشی پروانه‌نینگ آتەسی‌نینگ حُرمت‌سیزلیگی... هر قنچه بولسه هم، یعقوب مقدس بیر تورەنینگ بیشیگی‌ده و قوچاغیده بویوگَن. تورک تورەسیگه، جانی‌نینگ قیمتی‌گه حُرمت قایل. اینیقسه؛ آته و آنەسی، مامەسی و تورەسی یعقوب اوچون جدا مهم ایدی... مامەسی آنه خاتون:

«یعقوب اوغلیم! ایرکک و بیگیت باله‌م! کیله‌سی ایرته کون، بو ملت، بو یورت و بو توره سین‌گه امانت دیر! برچه آتەلرینگنی و اجدادینگنی آبروسی‌نی و عزتینی قوریماغ، سینینگ وازگیچیلمَس وظیفه‌ینگ دیر!.. آتەلرینگنی دعواسینی محافظه قیلیب سوردیریش و ایزلش، سینینگ تک و یالغیز آماجینگ‌دیر! اجدادینگنی دعواسینی، توغیلیب قوچاغیگه کتته بولگن بو یورتینگنی، ادب و اخلاق اُلگوسی بولگن بو مقدس تورەنگنی، بیرعجم قیزیگه می المەشتیرەسن؟.. ککلیک یوریشلی، آی یوزلیک، اصیل تورەلیک و گُل‌دیک چیرایلی گوزەل، اوز

تورک قیزلریمیزنی نیمه بولگن؟.. منه آته‌ینگنی، بویی باشی سینی بیلینگدن کیلگن میده‌باله‌لیک چاغیده، قنچه عقل‌لیک و توره‌لیک بولگه‌نینی سینگه ایتیب بیردیم. اما سینینگ، بو یاشینگده دها عقل‌لیک بولیشینگ کیره‌ک ایمَس می؟.. کیچمیش و اوتمیشدن بو کونگه‌چه، عایله‌نگنی برچه ارزشلرینی، هله-هله بویوک تورک ملتی‌نینگ توره‌سینی، بیر عجم قیزیگه المه‌شتیره‌دیکان ظرفیت‌سیز و کرکترسیز بیر بیگیت ایمَس سن دیر اوغلیم؟..» دیدی.

یعقوب هیچ ایندەمه‌ی، بیریدن توریب اوز تامیگه کیتتی و ایرتانگچه اویله دی.. توشوندی ....

یعقوب بوکونگچه، آته‌سیگه قرشی هیچ کیم‌نینگ حُرمت‌سیزلیک قیلیشینی کورگن یوق ایدی. حتی، آته‌سی بیلن بدخشان شهریده‌گی قوتلاولرگه قتنه‌شگَنی‌ده، کینگ تورکستان‌نینگ برچه یورتلریدن کیلگن بویوک اربابلر و اولوغوارلر بیله، آته‌سیگه حُرمت قایل ایدیلر. قنداق بولر ایدی که، لالاآغا بو ایش‌گه جسارت قیلیب حُرمت‌سیزلیک قیلگن ایدی؟.. باشقه تاماندن مامه‌سی آنه خاتون، یعنی خاتونلر باشی و توره آنه‌سی، مهربان بیرتاغ‌گه اوخشر ایدی خلق‌نینگ بقاسی اوچون. اینیقسه، آته‌سی‌نینگ و سرپل خلقی‌نینگ؛ قالیویرسه، کینگ تورکستان خلقی‌نینگ هم یسلنه‌دیکان و ته‌ینه‌دیکان یالغیز تاغی ایدی آنه خاتون. اوشبو پروانه مسأله‌سیگه آنه خاتون‌نینگ خوش و ایسسیغ باقمه‌یشی، حتی هیچ و اصلا بو ایش‌نینگ بولیشینی خاهله‌میشی هم، یعقوب‌نی چوقور بیر توشونچه و اویلاوگه باتیردی....

یعقوب، تانگ‌آتگونچه اویله‌دی، توشوندی و تاشیندی... عقلینی باشیگه ییغیب، کیین اوزی-اوزیگه سوز بیردی. موندن نَری آته‌سی‌نینگ باشینی هر تورلیک عجم گه قرشی ایگمه‌یشی‌گه سوز بیردی... مامه‌سی‌نینگ، بو قرریلیک چاغیده کوپ رنجیده قیلمه‌یشی‌گه هم اند ایچتی... آته‌سی‌نینگ، قنداق که باله‌لیک پیتی‌ده بوباسی بیردی بای حاجی گه: «سیز بویوکلرنینگ مینینگ حقیمده آلگن هر تصمیم‌لریز، البته‌کی خیریم‌ده دیر!» دیگن سوزینی یوخلب «البته که بویوکلریم، اینیقسه آته- آنه‌م و مامه‌م، مین اوچون توغری بیر تصمیم آله‌دیرلر..» دیب، یوره‌گینی کوندیردی..

ملا خدیم، قاری عظیمی و اُستا خانکیلدی بای، کیچه تانگ‌آتگونچه اویله ماغدن و توشونماغدن کوزلریگه اویقو کیرمه‌دی. ایرتانگ وقت، ییینه ایلخان‌نینگ اویی‌گه کیلدیلر...

بایبچه خاتون هم فرزندی اوچون بغری کباب بولیب تورگن و قولیدن هیچ بیر ایش کیلمَس ایدی. مهمان‌لرگه قیماق، لاچیره و چای تیارلَب تورگن ایدی تندیر–اوچاغ تامیده.

مهمان‌لر، ایلخان بیلن سلام صفا قیلیب تشقر حویلیده‌کی سُپه‌ده اوتیرگن ایدیلر. آنه خاتون، اولوغ‌لرنینگ کیلیشینی کوریب استه–استه یانلریگه باردی. اولوغوارلر، حُرمت اوچون ایاغ‌گه توریب:

«السلامُ علیکم بی‌بی آنه‌م!» دیدی‌لر.

«وعلیکمُ السلام اولوغوارلریم! خوش کیلیب سیزلر!» دیب، سُپه‌گه چیقیب اوتیردی.

هرکیم ایم و صیم ایدی. آنه خاتون‌نینگ گپیریشینی کوتر ایدیلر. گاه ییرگه قره ر، گاه آنه خاتون‌گه باقه‌ر ایدی‌لر. آنه خاتون بیلیب آلدی گپ‌نی. تونون ساوچیلیک‌دن قوللری قوریغ قه‌یتگن اوچون اویالیب تیل‌لرینی یوتگن ایدی. بو سیس‌سیزلیک‌نی آنه خاتون بوزدی:

«اولوغ‌لریم! توره‌گه خیانت انه شونداغ اویالتیره‌دی انسان‌نی! اولوغ و یا کیچیک تانیمه یدی بو مسأله! قنداغ که، مقدس دینیمیزگه قرشی بیر ینگلیش اوچون، سیزلر مینی کیچیرمه‌سنگیز، مینینگ هم حقیم بارکه، مقدس توره‌میزگه قرشی قیلگن ینگلیش‌لرینگیزنی کیچیرمه‌سم!.. خیر!.. بو مرته سیزلرنی کیچیره‌من! موندن کیین توره‌میز توغریسیده دقتلی بولینگ!..» دیدی.

«توغری اَیته‌سیز بی‌بی آنه‌م! انسان اوغلی خطا قیله‌ر ایکن. **بشر، شه‌شَر!** دیگن بیر سوز بار کو. بیز هم خطا قیلدیک!» دیدی قاری عظیمی. تغین ملا خدیم: «بیزنی کیچیرینگ که، سیزدن سوره‌مَس‌دن یانشتیک بو مسأله گه!» دیدی. آنه خاتون قاری عظیمی‌گه قره‌ب:

«قاری عظیمی جنابلری! انسان اوغلی خطا قیله‌دی؛ توغری! بیلمه ی خطا قیلسه کیچیریلیشی ممکن. بیراق، بیلیب خطا قیلماغ‌نینگ فتواسینی اوزلرینگیز بیله‌سیز یو!.. هه، الله‌گه قرشی خطا قیلسه‌نگیز بیر اوزینگیز یانه‌سیز، توره‌گه قرشی خطا قیلسه‌نگیز، یورتنی و بویوک بیر ملت‌نی یاقه‌سیز! بو خطانی کیچیریب بوله‌دی می ایتینگ چی؟..» دیب، اچیغ بیلن باقتی هرکیم‌گه...

یعقوب باله، کیچه تانگ‌آتگونچه یاتاغیده تولغه‌نیب، اویله‌ماغدن یاته آلمه گن ایدی. ایرتانگ ساری اوخلَب قالگن ایکن. کون کیچ بولگن ایدی. آنه‌سی بایبچه خاتون باریب اویغاتتی.

«اویغان اوغلیم! تورگین باله‌م!.. تشقرحویلی‌ده مهمانلر کیلگن. دسترخان‌نی تیارلب چاینی دملَب قویدیم. مهمانلرگه آلیب بارگین چی!» دیدی.

«خیرلی تانگ آنه جان! منه توردیم!..» دیب، هُچّـَت جایی‌دن توردی کوزلرینی اَوقه‌لب. جدا هم خوشخوی ایدی بو ایرتانگ. باریب برنده‌نینگ لبیده قویلگن آبتاوه‌گه، بیت و قولینی یوویب، کیین دسترخان‌نی قولتیغی‌گه آلیب تشقرحویلی ساری کیتتی.

آنه‌سی، کیچه‌کی مونچه گپ‌دن نَری باله‌سینی بونداق کوتمَس ایدی. بیراق، یعقوب‌نینگ بو خوشخوی‌لیگینی کوریب جدا سیوینیب کیتتی.

آنه خاتون، ایلخان و اولوغوارلر بیلن قتتیغ- قتتیغ گپوره‌آتبیدی که، یعقوب قولتیغی گه دسترخان و قولیگه آبتاوه سیلابچبن: »السلامُ علیکم اولوغلریم!.. خوش کیلیب سیزلر!» دیب، کوله‌ر بیر یوز بیلن سُپه‌گه چیقیب، اول مامه‌سیدن باشلَب برچه‌نینگ قولینی تازه‌لەدی. تغین، دسترخان‌نی توشه‌دی. همه شوک ایدی بو منظره‌نینگ قرشی‌سیده. آنه خاتون، سیسی نی توشیردی و یعقوب‌گه قره‌ب: «خیرلی تانگ باله‌م!» دیدی.

«سیزلرگه هم خیرلی تانگ!» دیدی و چاپیپ باریب چای و قیماغ‌نی آلیب کیلدی.

جرارگینه هر نیرسەنی دسترخان‌نی اوستیگه تیردی و برچەنینگ پیالەسیگه چای سوزیب: «سیزگه آش بولسین! مین آنەم گه یاردملشەمن!» دیب، کیتتی.

هرکیم مراق ایچیده. هرکیم قاش و قباغینی اوینەتیب بیر- بیراوی گه قره ر ایدی: «انگلەآلمەدیک!» دیب. هر قنچه بولسه هم، یعقوب‌نینگ بو خوشخوی لیگی، اولوغلر و ایلخان‌نینگ اشتهاسینی آچگن ایدی. نانشتەنی مزه قیلیب یەیب بولدی لر. یینه یعقوب دسترخان‌نی ییغماغ اوچون کیلدی. آنه خاتون:

«یعقوب بالەم! گُل یوزینگ هردایم کولسین اوغلیم!» دیدی.

«رحمت مامه جانیم! بارلیگیزگه شُکر!» دیب، جواب قەیتەردی.

یعقوب دسترخان‌نی ییغیب قولتیغی‌گه آلدی و چاینک پیاله پتنوسینی قولیگه آلیب، سُپەنینگ باسەماغی اوستیده توردی و اولوغلرگه قرەدی:

«مینی کیچیرینگ اولوغلریم! سیزنی رنجیده قیلدیم!» دیدی.

«خدا قیلمەسین یعقوب جان! رنجیده بولگن یوق‌میز! بیز ایشیمیزنی قیلدیک کو!» دیدی ملا خدیم.

«مینی کیچیرینگ‌لر! کوپ اویلەب یاتمەنگ! مامەم نیمه دیسەلر مینگه قبول!» دیب، زیپپەگینه اوی ساریگه کیتتی.

اولوغوارلر جدا سیوینیب و خوش بولیب کیتتی. آنه خاتون، اوغلی‌گه قرەب:

«ایلخانیم! اوغلیمیز عقلینی باشیگه توپلەپتی شکیللی؟»

«خیالیم‌گه که شونداغ آنەم! کیچەکی اوگیت‌لریزگه، کافر بیله قولاغ سالسه مسلمان بولر ایدی! البته که تأثیر قیلگن!» دیدی.

اُستاخانکیلدی بای‌نینگ تیلی آچیلیب کیتتی:

«بارلیگینگیزگه شُکر بویوک آنه‌م! بولمه‌سه‌نگیز، بیز ملت نیمه قیلر ایدیک؟» دیدی.

«سیزلرنینگ هم بارلیگیزگه شُکر اولوغلریم!» دیب، جواب قه‌یته‌ردی آنه خاتون.

ایلخان، اولوغلرگه باقیب: «مادام که یعقوب، ایشنی مامه‌سیگه قویيبيردی، مامه‌سی قیز تاپسین نبیره‌سیگه! بیز ایسه هینگیمیزنی بَرلب، بیلیمیزنی باغلَب و پایچه میزنی کوتاریب بو ایشنی خیری بیلن قیلیب آله‌میز!» دیدی.

«بیزگه توشگن وظیفه نیمه بولسه، بیز تونون‌دن بیری حاضرمیز ایلخانیم!» دیدیلر.

آنه خاتون یوخلتتی اولوغلرگه: «اولوغ‌لریم! نیچه آیدن نَری، ینگی کوکلم فصلی کیله‌دی! ذاتن، کینگ تورکستان بوییچه کتته کیچیک بیزنینگ قوتلاوگه قتنه‌شه دی. اوشبو قوتلاولر بیلن، یعقوب جان‌نینگ طوی مراسمی‌نی هم بیرگه قیلیب، جدا قیزیق شکل‌ده و ایلخان اوغلی‌گه یره‌شه‌دیکان گورگومه بیر طوی قیلیب اوتکزه‌میز دیب اویله‌یمن! سیز نیمه اویله‌یسیزلر بیلمَس‌مَن؟» دیدی.

«باشیمیزدن ایکسیک بولمه‌ینگ بی‌بی آنه‌م! اینگ یخشی فکر مینیمچه!..» دیدی ملا خدیم.

«اوندیک بولسه بو طویی‌میز، قوتلاولرگه فرقلی بیر منظره، اینیقسه بیر گوزه‌للیک و قیزیقلیک قوشه‌دی!» دیدی قاری عظیمی.

اُستا خانکیلدی بای، یاشی کیتگن و اولوغوار بولگنی اوچون، «بو قوتلاونی کورسَم، سونگره اُولسَم مَیلی! باشقه آرمانیم قالمه‌یدی!» دیدی.

«آغزینگیزدن یل آلسین اُستام! ان‌شاءالله بیرلیک‌ده، موندن نَری کوپ یخشی کونلر کوره‌میز!» دیدی، ایلخان.

ایلخان برچه یورت بوییچه، هر تومن اربابی‌گه بویروغلر بویوردی. «بو ییل، باشقه‌چه بیر ییل بوله‌دی!.. برچه‌نگیز حاضرلیکلی بولینگ‌لر!.. قوتلاو بوییچه، همه نیرسه‌میز یتیشسین! هیچ بیر نیرسه‌میز ایکسیک‌لیک قیلمه‌سین! تصرف قیلیشیمیز کیره‌ک!.. اسراف قیلمه‌ینگلر!» دیب، بویوردی. ذاتاً، برچه یورت خلقی مینگلرچه شوق بیلن بو ییلگی قوتلاونی کوتیب تورگن ایدی. قوتلاو بیلن ایلخان اوغلی‌نینگ طویی‌نی، بیر آره‌ده قوتله‌نیشینی ایشیتگینچه، اینیقسه سیویندی‌لر....

بیرەم نینگ کیلدی-کیلدی سیوینجی، بیرەم نینگ اوزیدن هم کوپراغ هیجانلیک بولەدی. اینیقسه، اوغیل و قیز بالە لر اوچون. بو کیچکینتای‌لر، مینگلرچه شوق و ذوق بیلن بیرەم نینگ کیلیشینی کوتیب، بیر - ایکّی- اوچ دیبان کون سنەیدی‌لر.

بیرەم‌لر، ملی و دینی تویغولرنینگ، ایشانچلرنینگ، عُرف و عادتلرنینگ توپلیمچه کونگیل تینچلیگی بیلن بیرگه یشەماغ‌دیر. بو قوتلوغ کونلرنی بیرگه یشەماغ، بیر توپلیم گه ملت بولیش‌نینگ شعورینی شکلەندیرەدی. ملت آرەسیدەگی صمیمیتنی کوچلەنتیرەدی. سیوگی‌نینگ و حضورنینگ دایم قالیشینی سقلەیدی...

سرپل خلقی، پیرت‌نینگ تورت چیتکەسیده بو ییلگی **ایرگنەقون بیرەمینی** صبرسیزلیک بیلن کوتیب تورگن ایدی. بو قوتلاونینگ باشقەچه بولیشی، وقت‌دن بیللی ایدی. بو قوتلاوده، آلیشیلیب کیلینگن قوتلاولرنینگ عُرف و عادتلریدن باشقه، ینگی بیر گوزەل‌لیک بارایدی. چونکه، ایکّی کونگیل بیرلەشەرایدی بو قوتلاوده. البته، یورت‌نینگ ایلخانی ایکّی رول اوینەرایدی. هم یورتی‌نینگ و هم ملتی‌نینگ تورەسیگه حُرمت اوچون بو ییلگی توره بیرەمی‌نینگ میزبانی ایدی. اینیقسه؛ کوز نوری بولگن فرزندی یعقوب‌گه، سونگ آتەلیک بورجینی هم ادا قیلر ایدی.

یورت‌نینگ تورت تامانیده، ایرکک و خاتون، کتته و کیچیک کیچه- کندوز دیمَس دن ایشلر ایدی. جدا کوپ ایشلش کیرەک ایدی بو ییل. چونکه، کینگ تورکستان یورتی‌نینگ تورت بیرتامانیدن ایلخانلر، اولوغوارلر، ارباب‌لر، پهلوان‌لر، چاپندازلر، صنعتچیلر، یاش و قرری مینگلرچه مهمان کیلەرایدی. بو یوزدن، دهقان‌لر جدا کوپ ایکیب و جدا کوپ حاصل آلیشلری کیرەک

ایدی. خاصتاً آرپه و بوغدای‌نی. باغدار کیشی‌لر، تورلی- تورلی میوه‌لردن ینگاغ، اوزوم، بادام، قَیسی-غولینگی، توت، قاوون، پسته کبی نیرسه‌لرنی اززانچه کوپ قوروتیب تیار قیلیشلری کیره‌ک ایدی. جوره بای تیگیرمانچی، کیچه کندوز تیگیرمان‌نی خورگه قویگن و بوغدای اونلر ایدی. مبادا مهمان‌لرنینگ نان، فَتیر و لاچیره‌سی ایکسیک‌لیک قیلمه‌سین و مهمانلر آچ قالمه‌سین‌لر دیب. اُستا خانکیلدی بای، برچه یورتده‌کی یاغ جوازلرینی، بو یيل کوپراغ یاغ ییغیش‌لری اوچون کنترول قیلیب تورر ایدی. آهولیک قره بای حاجی و تربُلاق‌لیک طلا بای حاجی، قوزی‌لرنی آنه‌لریدن ایریب، باشقه بیر چوپان‌گه تاپشیرگن ایدیلر، یخشی باقیلسین و سیمیرسین دیب. چونکه مهمانلرگه گوشت ایکسیک‌لیک قیلمه‌سین ایسترایدیلر. باغبانلر، برچه قرری و قوریگن یاغاچلرنی کیسیب اوتین قیلیب ییغر ایدی...

آنه خاتون ایسه آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون‌نی یانیگه چَقیریب، یورتده‌کی برچه خاتون قیزلرنینگ حقیده سوره‌ب تورگن ایدی. بوکون اوچه‌له آنه هم جدا خورسند کورینه‌رایدیلر. مست‌کیلین خاتون باشله‌دی سوزگه:

«بی‌بی آنه‌م! بُوی قیزلریمیزگه بو ییلگی قوتلاو تیارلیگی اوچون جدا هم کوپ ایش توشه‌دی! مهمانلرگه، مونچه-اونچه نان و فَتیر، قتلمه و لاچیره هیچ بیر نیرسه هم بولمه‌یدی.»

«ایرکک‌لر نان ییمه‌سه، نه گوره‌ش توتاله‌دی و نه اوغلاق چاپاله‌دی. البته آچ قرین بیلن قوتلاو بولمه‌یدی یو!..» دیدی آراء خاتون.

«خوددی شوندیک آراء قیزیم! توپیه توغری ایته‌سن!» دیدی آنه خاتون و دوام ایتتی: «مینیمچه بُوی قیزلریمیزدن کوره کوپراغ، آنه‌لریگه و مین و سیزلرگه کوپ ایش توشه دی. چونکه، یورتیمیزده بولیب اوتگن بیر بورونکی قوتلاو، موندن تُوقّیز ییل آلدین ایدی. بو قیزلریمیزنینگ کیمی‌سی کیچیک ایدی و کیمی‌سی هم چقه‌لاغ. بو ایشلرنی کوپ بیلمه‌یدی‌لر. بیز کتته‌کانلر، اولرنینگ باشیگه توریب اورگه‌تیشیمیز کیره‌ک! ییننه‌کی قوتلاوگچه، بیزلر یا بارمیز یا یوق میز. اما بُوی قیزلریمیز، کیله‌سی ایرته‌کون‌نینگ خاتونلری دیرلر. بار یوق هنریمیزنی

اولرگه اورگه‌تیشیمیز کیره‌ک!..» دیدی.

«توغری آیته‌سیز بی‌بی آنه‌م!..» دیدی خاتونلر بیر آغیزدن.

یعقوب، آتینی منیب اویدن چیقه‌ویردی. جدا خوش و خورسند ایدی. تشقرحویلی ده اوتیرگن مامه‌سی، آراءخاتون و مست‌کیلین خاتون‌نینگ اونگیدن اوتگینچه:

«السلامُ علیکم بویوک آنه‌لریم!» دیدی.

«علیکمُ سلام یعقوب باله‌م! قه‌ی تامان جونه‌دینگ؟» دیب سوره‌دی مامه‌سی.

«یوقسه، قه‌یسی قیزنی می کوریب کیلماغچی سن هه؟» دیدی مست‌کیلین خاتون هزللشیب.

[«ساوچیلریم کیله‌یاپتی!] دیب قیزدن سیوینچی آلگین! و دیگین که، کیلین بولماغ اوچون تیار بولیب تورسین!..» دیدی، جیلمه‌یب آراءخاتون.

«هی قورمنگ سیز آنه‌لر! قیز- میز یوق، راحت بولینگ! آشنامنی یانیگه چه باریب کیله‌من!..» دیب آتینی تیزگینه هیده‌ب اوزاقله‌شتی.

یعقوب، پروانه‌نی هیچ یوخله‌مَس و ایسله‌مَس بولدی. نیچه کونلیک یانگو و عشقینی ایسیدن چیقارگن ایدی گویا. رنگی آچیلیب و چوقور بولیب کیتگن کوز قپاقلری قیته‌دن تولیب تینچله‌شگن ایدی. بیر هفته ایچیده اوزینی ییغیب آلیشیگه برچه شاشیریب قالدی...

کون ایسه تُوشدن نَری. چیبر قیز، برنده‌ده اوتیریب پیچیلگن قوماشلرینی بیرله‌شتیریب کویلک تیکه‌یاتگن ایدی. آنه‌سی بیگم خاتون، تندیر-اوچاغ تامیده ییمک و اوقات پیشیره‌آتبیدی. آته‌سی صمد قریه‌دارنینگ ایسه بو آقشم مهمانلری بارایدی. صمد قریه‌دار، قولیده بیر آبتاوه سوو و گُلدانده‌کی گُللرنی سوغاره‌آتبیدی.خاتینی بیگم خاتون هیقیردی:

«چال!.. چال یووووا!..»

«نیمه! خیریت می؟..» دیب، استه-استه تندیر-اوچاغ دالانی ساری باردی.

«ایلخانیمیزنینگ اوغلی یعقوب: [عجم قیزینی سیومَسمَن دیگن ایکن.] توغری می؟» دیب سوره‌دی اِیریدن بیگم خاتون.

«شونداغ شکیللی. بیله‌سن یو! هلی آنه خاتون تیریک؛ اُولگن یوق! آنه خاتون تیریک بولگنده، تورک تورەممیزگه هیقیری بیر نیرسه بولیشی‌گه اجازه بیره‌دی می دیه‌سن کمپیر؟ ممکن ایمس!..» دیب جواب بیردی خاتونی‌گه صمد قریه‌دار.

چیبر قیز، آته و آنه‌سی‌نینگ گپلرینی ایشیتگونچه، یوره‌گیده قه‌یته باش‌دن خیاللر و اُمیدلر جانله‌ندی. آنه و آته‌سی قصه‌گه دوام ایتتی:

«قوشنی‌لردن ایشیتیشیمچه، بو ییلگی قوتلاوی بیلن بیرگه یعقوب‌نینگ طویی هم بولر ایکن! نبیره‌سی یعقوب‌نی اویله‌نتیرر ایکن مامه‌سی!»

«شوندیک ایلخانیمیز هم: [برچه خلقیمیز یورت بوییچه اونگه کوره حاضرله نسین!] دیب، هرکیم‌گه تعینلب قویدی!»

«خَی ایندی کیم‌نی کیلین قیلر ایکن آنه خاتون؟»

«سین هم زور سوراغلر سوره‌ب توره‌سن! نیمه بیله‌من کمپیر! تاپر آنه خاتون کتته یورت‌دن بیرانته‌نی! قیز قحط ایمَس یو!..» دیب، حویلی ایچیدن آقیب تورگن اریغدن، قولیده‌کی آبتاوه‌نی سوودن تولدیریب یینه گلدانلر ساریگه کیتتی و قالگن گللرنی سوغاره‌ویردی.

چیبر قیز، آته‌سی‌نینگ اوچاغ باشیدن اوزاقله‌شگنینی کورگینچه، ایشلری‌نینگ اوستیگه بیر اورتی تارتیب، زیپپه‌گینه اوچاغ دالانیگه باردی آنه‌سیگه یاردم بیریش اوچون. آنه و قیز ییننه ینگی خیاللر قوریب، یخشی و قیزیق صحبتلشیب بیر- بیراویگه یاردمله‌شتی‌لر.

کوندن کونگه، قوتلاو یقینله‌شه‌ر ایدی. خلق‌نینگ کوپینچه‌سی حاضرلیکلرینی تاملەگن ایدیلر. آت‌لر تیار، پهلوان‌لر حاضر، چاپندازلر بیر- بیراولری بیلن شو پیت دن مین- مین‌لب تورگن ایدی. آسیابادلیک صاحب خان، دمبوره‌سینی و میرزا نعمت الله ایسه غیژه‌گینی یاغلب قویگن. شاه پسند هم ینگی قوشیق‌لر توزه‌تیب و بسته‌لب قویگن ایدی. کاکه جلیل تاغه هم، بو ییل جدا کوپ سوپیرگی (جاروب) بغله‌گن ایدی. چونکه، بیر تاماندن مهمانلرنینگ کوپلیگی و نیچه کون بوییچه سرپل‌ده قالیشلری بیللی ایمَس ایدی. ایستر-ایسته مس مهمانخانه‌لر تووزینیب قاله‌دی دیب. سوپیریش و سیدیریش کیره‌ک البته مهمانلرنینگ عزتی اوچون. باشقه تاماندن، اینگ چیرالی وگوزه‌ل مینچاغلی، نقش و نگارلیک کیلین سوپیرگه لری بغله‌ب قویگن ایدی ایلخان‌نینگ ینگی کیلینی اوچون. قصاب ابراهیم هم ساتور، تبرچه و پیچاغلرینی قه‌یریب و بیلب قویگن ایدی. کیچکینتای قیزچه‌لر و باله‌لر، ینگی کویله‌ک ایشتان و اوستیباش‌لر تیکتیرگن ایدیلر. ینگی أیتیک و چاریغلر آلیب قویگن ایدی قوتلاوده و طویده کیه‌میز دیب....

بو آره‌ده، هر ییل قیش موسملریده آنه خاتون‌نینگ سومه‌لک ضیافتی بولر ایدی. یورت‌نینگ برچه خاتون قیزلرینی چَقیره‌ر ایدی. گورگومه بیر طوی دیک بولیب اوته رایدی سومه‌لَک ضیافتی. کتته-کتته قازانلرده، سومه‌لک کیچه تانگ‌آتگونچه قه‌ینر و پیشه ر ایدی. نوبت بیلن قیزلر و خاتونلر قازانده‌کی سومه‌لک‌نی قوزغه‌ب توره‌ر ایدیلر.

اوکون ایرته‌لب، یورت‌نینگ کیکسه خاتونلری بیرته-بیرته ایلخان‌نینگ اوییگه کیلدیلر و سبدلرده‌گی اوسیب تورگن بوغدایلرنی بوزیب سومه‌لک نیّتی‌گه یه‌نچتی‌لر. سووینی و توپپه‌سینی آیریب، آرقه‌سیدن اونلرنی اِیله‌ب آقشمگه‌چه تیارلب قویدیلر. آقشم، یورت‌نینگ تورت تیبره‌گی‌دن خاتونلر و قیزلر جوپپه-جوپپه کیله‌ویردی. آنه خاتون و یورت‌نینگ تجربه‌لی باشقه کیکسه خاتونلری دعا فاتحه قیلگندن نَری، قازانلرنی کتته-کتته اوچاغلرگه آسیب تگیده الاونی یاقیب قویویردیلر. مهمانلر اوچون آلینگن آقشم ضیافتی‌ده تیارلنگن پلو چلو، اله‌لپی‌لرگه سوزیلیب مهمانلرگه اکرام ایتیلدی. برچه نان و آشلرینی ییب بولگندن کیین قیز و خاتون نوبت بیلن

چومیشلر قوللریگه، قزانلرنی قوزغەب ایرتانگچه سومەلک پشیردیلر.

سومەلک ضیافتی‌نینگ اینگ مهم عُرفلریدن بیرته‌سی «**مینچاغ سالدی**» تورەسی‌دیر. کیچەنی تانگ‌آتیریش، قیزلرنی و خاتونلرنی اویغاغ سقلەش اوچون وازکیچیلمَس بیر اویون دیر مینچاغ سالدی. آرتیق، کیچەنینگ خوددی پیشکن پَیتی ایدی که مینچاغ سالدی تـــوره سی باشلەدی. مینچاغ سالدی‌ده، بوی قیزلر تماشاچی بولَر ایدی. کیم آنەلر، بوی قیزلری اوچون و کیمیلری هم اوغیللری اوچون برماغیده‌گی یوزیگینی چیقاریب یخشی نیّت‌لر بیلن سوو تولدیریب قوییلگن اورته‌ده‌کی چاینک‌نینگ ایچیگه تشلەلدیلر. ایسکیلردن ایسه مینچاغ تشلەرایکن‌لر.

بیراق، زمان بیلن مینچاغ بیرینی یوزیک آلگن. هیچ کیم قالمه ی برچه کیشی یوزیکلرینی چاینک‌گه تشلەگن‌دن نَری، بیرکیچکینتای نابالغ بالەنی چاینک باشیده اوتیرقیزیب، «چیقار!» دیگنده بیرته–بیرته چیقاریشینی ایسته‌نرایدی. هرکیم، هر چیت‌دن بیر تورت‌لیک شعر اوقویر ایدی. تغین بالەگینه، قولینی چاینک‌گه سالیب سوونی قوزغەلب ایچیدن بیرته یوزیک چیقارر ایدی. کیم‌نینگ یوزیگی چیقسه، شعرنینگ مخاطبی او کیشی بولرایدی. شعرنینگ معنی و مفهومینی هر کیم اوز طالع و بختی‌گه کوره تعبیر قیلرایدی. کیمی زمان آلقیش‌لر یوکسەلر ایدی ...

آیخان خاتون، اوز قیزی ایرکه قیز اوچون یوزیگینی تشلەرگن ایدی چاینک‌گه. بیگم خاتون هم چیبرقیزی اوچون یوزیگینی برماغیدن چیقاریب تشلەدی چاینکده کی سوونینگ ایچیگه. آلتین قیز، آنەسی سیرکه خاتون‌نینگ یوزیگینی کیتیریب چاینک‌گه تشلەدی. سونگره سیرکه خاتون، دوگانەسی المه خاتون‌گه:

«آلمه خاتون دوگانەم! سیز یوزیک تشلەمەدینگیز می چاینک‌گه؟» دیب سورەدی.

«تشلەب نیمه قیلەی که! تقدیرنی اوزگرتیریب بولەدی می فقط؟..» دیدی المه خاتون چیتده اوتیریب.

سیرکه خاتون ییریدن توریب باردی و دوگانه‌سی‌نینگ برماغیدن یوزیگینی چیقاریب آلدی. تغین المه خاتون‌نینگ قیزی، آی قیزنی چَقیریب:

«منه آل! آنه‌ینگنی یوزیگینی هم ایلتیب چاینک‌گه تشله! پهه–هه، قچاندن بیری توره‌لریمیزگه ایشانمَس بولیب قالدیز یو؟» دیب، المه خاتون بیلن هزللشیب آلدی. آی قیز آنه‌سی‌نینگ یوزیگینی ایلتیب چاینک‌گه تشله‌دی.

بو اویون‌نی، آیسو خاتون حَکَم‌لیک قیله‌رایدی و: «یوزیگینی چاینک‌گه تشله‌مه گن بیرانته قالدی می یووووو؟ اگرکه قالگن بولسه‌لرینگ، تیز کیتیرینگ‌که باشله‌یمیز!» دیدی. هیچ کیم‌دن سیس چیقمه‌دی. دیمک، هیچ کیم قالگن یوق ایدی. تغین، بیر باله‌گینه نی چاینک باشیده اوز قپتالی‌گه آلیب اوتیردی آیسو خاتون و: «یا الله باشله‌دیک! ایندی، هر کیم بیلگن شعرینی اوقیسین!» دیب، باشله‌تیب قویدی اویون‌نی. ایلک و بیرینچی شعرنی، قتتیغ بیر سیس بیلن اوزی اوقیدی، آیسو خاتون‌نینگ...

خاتونلر، فرزندلری حقیده یخشی و ایزگو نیّت‌لر قیلیب و اُمیدلر کوتیب یوزیکلرینی تشله‌گن ایدی. بوتون وجودلری قولاق بولیب اوقیلگن شعرلرنی یخشی ایشیتر ایدیلر. بیر تامان‌دن بوتون دقتلری و ایکّی کوزلری، باله‌گینه‌نینگ چاینک‌دن چیقگن قولچه‌لریگه ایدی. «کیمنیکی چیقر ایکن؟» دیب، صبرسیزلیک بیلن کوتیب تورگن ایدیلر.

آیسوخاتون شعرینی اوقیدی:

دنیا گوزه‌لی بیر دفعه عهدینگ‌گه وفا قیل

بو کونگلیم اوچون آزگینه بیر لطف و صفا قیل

مین عشق ایشیده تینگی تاپیلمَس قهرمان من

هرآن اگر میل ایتسه کونگلینگ مینگه صدا قیل»

کیچکینتای باله‌گینه، قولینی چاینک‌گه سالیب سوونی چلقله‌دی و یوزیکلرنی قوزغـه ب ایچلریدن بیر یوزیک چیقاردی. «قـَنی! قـَنی کیمنیکی چیقتی؟..» دیب، برچه آیسـو خـاتـون ساری باقرایدی. آیسو خاتون، یوزیک‌نینگ شکلینی تعریف قیلگندن نَـری، «وی مـیـنـیـکـی چیقیپتی!» دیدی، بیگم خاتون. آلقیش‌لر یوکسه‌لدی. برچه: «اووووو» دیبان اویون‌گـه کـوپـراغ هیجان قوشتی‌لر. چیبر قیز، دوگانه‌لری؛ ایرکه قیز، آلتین قیز و آی قیز بیلن تامنینگ چـیـتـیـده اوتیرگن ایدیلر. شوق و دقت بیلن قولاق سالر ایدیلر اوقیلگن شعرلرگه. چیبر قیزنینگ آنـه سـی بیگم خاتون‌نینگ یوزیگی چیقگینچه: «وای ی ی چیبر قیز! تینگی تاپیلمَس قهرمان من! مینگه صدا قیل!» نیمه دیماغ؟ زور شعر چیقتی یو آتینگه!» دیب، چیبر قیزنی اویـالـتـیـریـب قـویـدی آیه‌قیز...

شعرلر، آرقه–آرقه‌گه اوقیلرایدی و یوزیکلر هرکیم‌نینگ آتیگه چیقار ایدی. اویـون جـدا قیزیق بولگن ایدی. یینه بیر شعر اوقیلدی تام‌نینگ بیر چیتکه‌سیدن:

«آختـــره‌ر من کیچـــه کنـــدوز ییرنی و آسمان‌نی

تا که تاپسَم کونگلـیم اوچـــون اُول مهِ رُخـــشان‌نی

ناامید قیلمه مینی! ایشیت یوره‌ک‌دن دیـر سوزیـــم

بیرکیچیک لطفینگه بیره‌ی مین بو شیرین جان‌نی»

یینه کیچکینتای باله‌گینه، قولینی جاینک‌گه سالیب یوزیکلرنی قوزغه‌لب بیرته یـوزیـکـنـی چیقاردی. «کیمنیکی ایکن؟..» دیب سیس‌لر چیقتی. آیسو خاتون‌نینگ تعریفیدن کیـیـن: «ای واه، مینی یوزیگیم چیقییتی!..» دیدی آیخان خاتون. یینه آلقیش‌لر یوکسه‌لدی. باشقه خاتـونـلـر، هر تامان‌دن آیخان خاتون‌گه قره‌ب، جیلمه‌ییب: «وای، وای، وای» دیب، باشلرینی قمیرده‌تتی‌لـر. بو مرته، ایرکه قیزنی، چیبر قیز اویالتیرماغچی بولدی:

«ایرکه قیز دوگانه! کیمنی آختره‌سن هه؟ بیرگینه لطفی‌گه شیرین جانینگ‌نی بیله بیره ر ایکن‌سن دیمک!..» دیب، اوز آره‌لریده کولدیلر. آلتین قیز بیلن آی قیز: «بیز نیکی قه‌چان چیقَر ایکن؟ تیزراغ چیقسین!» دیب، جدا هم هیجانلی ایدی‌لر... آره‌ده، بیر قه‌نچه کیشی‌نینگ یوزیگی چیقتی. کوپ اوتمَس‌دن بیر شعر اوقیلدی باشقه بیر چیکه‌دن:

«یار قـولاغی‌گه یتیشتی شُکر فریادیـــم بو کون

کیتمه‌دی بیهوده مینینگ چیککن آزاریـم بو کون

جدا خورسند من حالیم‌گه بخـتـلـی من اورتاق‌لـر

تورمه‌دن اوینر ایچیم‌ده قـلبِ ناشادیـــم بو کون»

کیچکینتای باله‌گینه چاینک‌نی قوزغه‌ب بینه بیر یوزیکنی چیقاردی. «کیمنیکی دیر؟ قـنـی!..» دیب، سیس‌لر یوکسه‌لدی. آیسو خاتون یوزیکنی تعریف ایتتی. «مینی یوزیگیم یـووو!» دیـدی المه خاتون. «اووووووو» دیبان، برچه‌دن سیس‌لر و آلقیش‌لر یوکسه‌لدی. بو مرته ایرکه‌قیز بیـلـن چیبر قیز بیر آغیزدن: «آی قیییییز! آی قیییییز! فریادینگ یار قولاغی‌گه یتیبتی کو دوگانه جـان؟ قلبینگ تورمه‌دن اوینرمی گرچک‌دن؟ تاخته بیر کوره‌ی قـَنی! بختلیک سن! بختلیـک سـن!..» دیب، اویالرتیردیلر آی‌قیزنی. یالغیز آلتین قیزنیکی قالگن ایدی. تورته‌له‌سی هیجان بیلن کوتیـب تورگن ایدی. آرتیق، چاینک خالیب بوشه‌لگن ایدی. کوپینچه‌نیکی چیقیب بیر نیچه کیشی‌نیکـی قالگن ایدی. کوپ پیت اوتمَس‌دن، آلتین قیزنیکی هم چیقرایدی البته.

ماده شیر خاتون، سومه‌لک قازانلری‌نینگ باشیده ایدی. قازانلرنی قوزغه‌ب تورگن خاتون قیزلرنی قازان باشیده توتیب تورگن ایدی. سونگ آنده فرصت تاپیپ، تامنینگ دریچه‌سیگـه چـه کیلدی. یریم تنه‌سینی دریچه‌دن ایچکری تیقیب قره‌دی. برچه خاتون‌لر:

«قه‌ییرده ایدیز یووو؟ کیچ قالدیز کو! تاخته‌گن ییریزدن بیر شعر اوقینگ قـَنی!..» دیدی

خاتون‌لر. دیمک، خاتونلرنینگ بیلگن شعری توگه‌گن ایدی شکیللی. ماده‌شیرخاتون ایاغده تاختب پنچره‌دن بیر شعر اوقیدی:

«حیاتیم گُلستانیده یتیشگن نو نهالیم بار

میوه‌سیدن ییماغ اوچون نیجه شیرین خیالیم بار

یاز و قیش بیلمه‌گن بیر گُل خزان‌دن هیچ قورقگه‌ی می؟

دنیانینگ گُلستانیده، گُل همیش بهاریم بار»

کیچکینتای باله‌گینه، ییینه قولینی چاینک‌گه سالیب، قوزغه‌ب بیر یوزیک چیقاریویردی. سیرکه خاتون: «حتماً مینیکی چیقگن دیر...» دیب، اویله‌آتبیدی. ماده شیر خاتون‌نینگ سیسی چیقتی:

«مینی اوقیگن شعریم‌گه قه‌یسی بختلی‌نینگ یوزیگی چیقتی؟..» دیدی. آیسو خاتون یوزیک‌نینگ شکلینی تعریف قیلدی. «مینیکی یووو مینیکی! اوزه‌تینگ یوزیگیم‌نی!..» دیدی سیرکه خاتون. سیس‌لر و وای وای‌لر، آلقیش‌لر بیلن یوکسه‌لدی. برچه خاتون‌لرنینگ یوزلری کوله‌ر ایدی، چونکه، همه‌سی قیزلری‌نینگ بختی اوچون نیّت قیلیب تشله‌گنلریگه یخشی شعرلر ماس کیلگن ایدی. آنه‌لر و قیزلرگه کوره، برچه‌سی بختلیک ایدی. بو مرته اوچه‌له قیز آلتین قیزگه:

«نیمه ایکن شیرین خیالینگ هه آلتین قیییییز؟ گل همیش بهارینگ کیم ایکن؟» دیدیلر و آلتین قیزنی اورته‌گه آلیب آلقیش‌لر بیلن اویالتیریشگه اوریندی‌لر...

کیچه، جدا قیزیق و اونوتولمَس بیر **«مینچاغ سالدی»** اویونی بیلن اوتیب قالدی. جدا هم خاطره‌لیک بیرکیچه ایدی. حتی یورت خاتونلری‌نینگ آیتیشی‌گه کوره، بو یاشلریگه چه موناغ بیر **«مینچاغ سالدی»** کیچه‌سی کورگن یوق ایکن‌لر. نهایت، قازانده‌کی سومه‌لک‌لر پیشتی

و اوستینی یاپتی‌لر. بو کیچه‌نینگ اززانچه یخشی اوتگنی اوچون و موندا‌غ بیر قیزیق کیچه گه وسیله بولگن آنه خاتون حقیگه دعا قیلدیلر. ایرتانگ نمازینی ادا قیلینگندن کییـن، یـینـه کـی کیله‌سی ییل هم، شونداق کونلرنی بیرگه کورماغ و یشه‌ماغلری اوچون دعا اوقیدیلر و قازانلرنینگ اوستینی آچتی‌لر. آنه خاتون، برچه قتنه‌شگن‌لرگه بیرر طباغ سومه‌لک بیریب:

«بینه‌کی ییلگچه یا الله، یا نصیب! مین یا بار من یا یوق من؛ الله بیلـه دی!.. بـیـراق، مینـدن نَری هم بو توره‌میزنی یشه‌تینگ قیزلریم و خاتون کیلین‌لریم!.. سیز، بو توره‌لریمیزگه ایگه چیقسه‌نگیز، مین اولسَم هم خیر. کوزیم آرقه‌ده قالمه‌یدی.» دیب برچه بیلن خیرلشتی.

بهار و کوکلم فصلی‌گه آز قالگن ایدی. کینگ تورکستان‌نینگ برچه یورتلریگه ایلچی‌لـر یوباریلدی. بو ییل، قوتلاو اوچون هرکیم‌نی سرپُل شهریگه چقیره‌ر ایدیلر. آنه خاتون هم، یعقوب نبیره‌سیگه تورک بُویلی اصیل بیر قیز بولگن، **یولدوز قیز** نی تاپیپ و ساوچیلب قوییبیدی. بایبچـه خاتون هم، کیلینی اوچون طوی تیارلیگینی آلیب تورگن ایدی.....

هر بیر تورک، تورەسیگه ایگه چیقمەلی! تورەسیگه کوره یشەمەلی و تورەسینی سونگ‌سیزگچه یشتمەلی دیر! تورک تورەسی، تصادفاً اورتەگه چیقگن بیر نیرسه ایمَس. چونکه، بیر ملت‌نینگ بارلیگی‌گه، اورتاق توشونچه‌سیگه، تویغو و قناعتی‌گه باغلیق دیر. تورک تورەسی، تورک بیلن بیرگه توغر، بیرگه بویور و ملتچه کیلیشەر. فقط، ملتچه اُولمَس و یوقالمَس! بیر سوزیمیز بار یو: «ایل کیتەر توره قالەر.» دیگن.

تورەنی یشەتماغ جدا هم قییند. هله تورک تورەسینی یشەتماغ اینیقسه قییند بیر ایش دیر. بلکیم تورکلرنینگ تاریخدەگی مونچه یوتوق‌لری، شأن و شُهرت‌لری، اوشبو تورەلریده گی قتتیغ و قییند قانون‌لر و یاسەلریدن بولسه ممکن. قنچه قییند هم بولسه، جدا معقول، منطق گه اویغون و چیرایلی بیر توره دیر، تورک تورەسی.

دنیاگه کیلگن هر تورک فرزندی، بالەلیک چاغیدن باشلەب بهاسی هر نیمه بولسه بولسین؛ ملاسیده، مکتبی‌ده، شاگرد بولیب ایشلەدیکان اُستادی‌نینگ ایش ییریده و اینیقسه هر ییرده، بیرینچیدن تورک تورەسی و کلتوری بیلن تانیشتیریلمەلی. اوزلیگی‌گه، کیملیگی‌گه، ملی کلتوری‌گه، صنعتی‌گه، ایشانچی‌گه، ایلی‌گه، تیلی‌گه، یورتی‌گه، اولکەسی و بیراغی گه دشمن بولگن هر تورلی نیرسه‌گه قرشی، کورەشماغ و یقەلەشماغ شعوری بیریلمەلی دیر! ملی شعوری‌نینگ دشمنلریگه قرشی مادی و معنوی کورەشمەگن بیر ملت و اینیقسه بیر توپلیم‌نینگ، ایرکین‌لیگی‌دن سوزلەشماغی انگلەم‌سیز و بوش دیر.

تورکلرنینگ آتەلریدن قالگن، مینگلرچه ییل‌دن بیری یشنَب و یشەتیلیب کیلەیاتگن تورەسیدن بیرتەسی، **«ایرگنەقون بیرەمی»** دیر. اوشبو بیرەم، بو ییل سرپل یورتی‌ده قوتلەنەدی.

گوزەل سرپل، بو ییل برچه تورکستان یورتلری‌نینگ خلقینی قوچاغله‌یدی...

کونلر تیز–تیز اوتر و **ایرگنەقون بیرەمی** یقینلشر ایدی. ایلخان، برچه سرپل اولوغلرینی، تاجرلرینی و اُستالرینی، بیرکون یانیگه چقیردی. و هر بیرته‌سیدن، یورت‌ده بولیب اوتگن وضعیت و کیلیشمه‌لردن جواب سوره‌ب، چیگره قشلاقلرده قرا قیش‌نینگ قنداغ اوتیشیدن بیلگی آلدی.

شونده‌یین، برچه تومن اربابلری و اولوغلری‌نینگ بیرگن بیلگیلریدن، سرپل یورتی‌نینگ تورت تیبره‌گیده‌گی وضعیتی‌دن خبردار بولدی.

تاغلر تومنی‌نینگ آقساقالی و اربابی، مختار بای باشله‌دی سوزگه:

«بو سنه، **ایرگنەقون بیرەمی**نینگ یورتیمیزده قوتله‌نیشی باعث کتته کیچیک جدا خورسندمیز ایلخانیم. اینیقسه، سیز هم بیله‌سیزکه تاغلر تومنیمیزنینگ خلقی، قرا قیش موسمی‌نی اینگ قتتیغ و چیده‌آلمَس بیر شکل‌ده یشه‌یدیلر. فقط اوشبو قوتلاونینگ سیوینجی بیلن شوق و اُمیدی بیلن قرا قیش‌نینگ قنداغ اوتیشینی هیچ بیله‌آلمه‌دیک ایلخانیم!..» دیب، گپنی آچتی. جوره بای تیگیرمانچی، اوکه‌سی **توره بای**نی تیگیرمان‌گه قوییب بوکونگی ییغیلیش‌گه قتنه‌شکن ایدی. چیتکه‌ده اوتیریب اوشه ییردن: «جوله‌کی نهرلریمیزنینگ بندلرینی و سبدلرینی سیل آلیب کیتمَس‌دن و تیگیرمانلر پرچاو بولمه‌ی توریب، قوتلاوده اون‌سیز قالمه‌یلیک دیب کوپدن–کوپ بوغدایینی تارتیب اونلب قوییب من ایلخانیم! مهمانلریمیز، آیلرچه هم بیزده مهمان بولیب قالسه، نان و پتیرسیز قالمه‌یمیز!» دیدی. تغین ایلخان: «اصل ایشنی که سیز قیلیب‌سیز جوره بای! بار بولینگ!..» دیدی.

قره بای حاجی بیلن طلا حاجی یان‌یان‌ده اوتیرگن ایدی. قصاب ابراهیم باشقه چیتکه‌دن هزللشیب:

«حرمتلی ایلخانیم! پیچاق و تبرچه‌لر هم قَیرَیلگن. مین کو شو پیت‌دن تپه تیارمن!» دیدی. برچه هاهالب کولدی و طلا حاجی بیلن قره بای حاجی‌گه باقتی‌لر. کیین قره بای حاجی:

«بو ییل، بار یوق حاذوقەنی قوزیلرگه ییدیردیک. آرتیق قوزیلر قوی بولیب کیتتی. یاتسه تورەآلمەیدی سیمیزلیک‌دن. بیزلر که مال‌لرگه باقیب چرچەمەدیک. ان‌شاءالله، قصاب ابراهیم هم سویماغدن چرچەمَس دیر حرمتلی ایلخانیم!..» دیدی کولیب. صمد قریەدار ایلخان نینگ یقینراغیده اوتیرگن ایدی:

«حرمتلی ایلخانیم! آچل پهلوان و عبدالله بای آرەمیزده یوق‌لر. ایسن‌لیک دیر ان‌شاءالله؟ البته‌که قەیده بولگنلریدن سیزنینگ خبرینگیز بار دیر؟» دیب سورەدی.

ایلخان: «بیلمَس من توغریسی! بلکیم ایش‌لری قالگن بولسه یتیشتیرماغ اوچون کورەشەیاتگن‌دیر. اوندن کیله‌آلمەگن‌لر..» دیدی.

«حرمتلی ایلخانیم! بیز بیرگه چیقگندیک سرپُل‌دن. مین باروت و فوشینگ کبی کیرەکلی نیرسەلرنی آلماغ اوچون مزارشریف‌ده قالدیم. آچل پهلوان بیلن عبدالله بای، قندوز شهری تامان کیتتی‌لر. برنج آلیب کیلر ایکن.» دیدی خانقاەلیک مدیرکریم خان.

«یخشی که دیدینگیز آتداشیم! مین هم اویلَب یاتبیدیم که مونچه مهمان نی قنداغ ضیافت بیرەمیز دیب...» دیبان سوزگه باشلەدی، کریم بای دهقان! و دوام ایتتی: «دیمک برنج مساله‌سی هم حل بولدی شُکر. منه ایندی یولداش حاجی بیلن بیزنینگ آتداشیمیز ملا کریم اکەدن هم سورەماغ کیرەک، اولر هم تیارمی‌لر عجبا؟» دیب، کولیمسەدی. برچه کولدی و توشونیب آلدیلر کریم بای دهقان‌نینگ تیلی‌نینگ تگیدەکی گپ‌نی. چونکه پلو دیگن زرجامەسیز و مهیزسیز بولمَس ایدی. یولداش حاجی، آسیابادلیک بولگنی اوچون زرجامەدن و ملا کریم اکه هم ایتک قشلاق‌دن بولگنی اوچون اوزوم و مهیزدن مسؤول ایدی. شو باعث، هزللشیب آلدی کریم بای دهقان.

«بو ایکەله اولوغیمیزنینگ تیار بولگنیدن یورەگیم توله!» دیدی ایلخان. ملا کریم اکەگه گپوریلسین ده، کیین او هم جیم تورسین؟ ممکن ایمَس البته. قَچان قویه رایدی جواب بیرمَس‌دن. ملا کریم اکه توپنی باشقه تامانگه پاس بیردی:

«برچه نیرسه تیار بولسه بولسین؛ پلو اوچون اینگ اونوملی و مهم، حتی بولمسه بولمه‌دیکان نیرسه ایسه، یاغ دیر. اُستا بوبه نیگه جیم تورگن که بیلمه‌دیم؟» دیدی ملا کریم اکه. البته اُستا خانکیلدی بای‌نی هدف آلگن ایدی «استا بوبه» دیب. بینه برچه کولدی. ایلخان، اُستا خانکیلدی بای گه قره‌ب: «حرمتلی اُستام! دوستلریمیز توغری ایته‌دی! یاغ‌سیز هم پلو بوله‌دی می؟ یاغ بولمَسه بولمه‌یدی یو!» دیدی ماس‌گینه کولیمسَب و تبسم بیلن. تغین، استاخانکیلدی بای:

«قاری عظیمی‌نینگ جوازی، چاغری حاجی نینگ جوازی، تورکمن رجب آغانینگ جوازی و باشقه نیچیته جواز اززانچه یاغ چیقردیلر ایلخانیم! هم پلو گه، هم لاچیره، سمسه، چیغیلتک و پتیرگه، برچه‌سیگه یتیشه‌دی ان‌شاءالله. حتی کوپلیک هم قیله دی.» دیب، ایلخان‌نینگ کونگلینی تینچله‌شتیردی.

برچه کیشی تیارلیکلریدن قیزیق و صمیمی گپوریب تورگن ایدی که، کینگ تورکستان یورتلریگه جونه‌تیلگن ایلچیلردن بیرته‌سی، قوشنی شهر بولگن شبرغان‌دن ییتیب کیلدی. ایلچیلیک آدابینی ییرگه کیلتوریب ایاق اوستی تاخته‌دی. قوللرینی اونگیگه باغلَب باشی تیک بیر شکل‌ده، بیرینچی‌دن اوز سلامینی برچه اولوغوار و ایلخان‌گه سونیب، آرقه‌سیدن:

«دعوتینگیزنی یتیشتیردیم حرمتلی ایلخانیم! شبرغان اولوغواریدن ملا قیزیل ایاغ افندی و بویوکلریدن آق مراد بای، سیزگه و برچه سرپل خلقی‌گه النگه‌لی و قیزیق سلاملرینی یوللـه دیلر. دعوتینگیزنی اجابت ایتیب باشقه مهمانلردن ایلگریراغ کیلیشلریدن و بیزگه یاردم ایتماغچی بولیشلریدن خبر بیردیلر ایلخانیم!..» دیدی و تاپشیریلگن وظیفه سینی ییریگه کیلتورگن بولدی.

البته که، برچه تورکستان یورتلری‌نینگ ایلخانلری، اولوغوارلری و بویوکلری، بو دعوت‌گه اجابت ایترایدیلر. توره و یاسه کیره‌گی، رسمی دعوت قیلیش بیلن توره‌نینگ اساسی رُکن‌لرینی ییریگه کیلتوریش کیره‌ک ایدی. موندن نَری، برچه کیتگن ایلچی‌لر آرقه–آرقه‌گه

وظیفەلرینی ییریگه کیلتوریب هرکون بیرر–بیرر کیشی ییتیب کیلەر ایدی.

آنه خاتون هم، یورتده‌کی خاتین قیزلردن خبر آلیش اوچون، آراء خاتون، مست‌کیللین خاتون، ماده شیر خاتون و سرپُل یورتی‌نینگ مامه‌سی و دایه‌سی بولگن **قصاب آنه**نی قاشیگه چـَقیردی. البته، بو ییلگی قوتلاولر باعث قنداق بیر پروگرام آرقەلی ایشلرنی مکمل بیر شکل ده قیلیشلرینی کوریشماغ آماجی اوچون. و مونچه مهمان‌نینگ عزت و اکرامینی توزیک و توره گه یره‌شه‌دیکان بیر شکل‌ده اوتکزیشلری توغریسیده گپوردیلر. شونده‌یین، هر کیم‌گه بجره‌بیله‌دیکان وظیفه‌سینی تاپشیردی آنه خاتون.....

کوکلم فصلی‌ده، سرپل شهری گوزه‌ل طبیعتی بیلن، چیرایلی فضاسی و ایچ آچوچی هواسی بیلن اینیقسه بیر جنت‌مکان بولر ایدی. چونکه کوکلم موسمی، یوره‌ک‌نینگ اینگ چوقوریده‌گی تویغولرنی تشقرگه چیقره‌دیکان بیر موسم دیر. ینگی‌دن توغیلیش و ینگی‌دن تیریلیش دیماغ دیر کوکلَم. روح‌نینگ جسم بیلن کیلیشگن و قَینه‌شگن پیتی‌دیر. عشق و سیوگی‌نینگ رنگینی، اوشبو موسم‌ده کوز بیلن کورماغ ممکن. قیسقه‌چه‌سی، انسان بولیشیمیزنی حس ایته‌میز کوکلم موسمی‌ده. یشه‌ماغ‌نینگ گوزه‌ل بیر نعمت بولیشینی سیزه‌میز. امیدله‌نه‌میز و امیدله‌ندیره‌میز. قه‌یته‌دن باله‌لیک خوییمیز اوزیدن–اوزیگه تیریلیب قاله‌دی روحیمیزده، و هی که چاپه‌میز میسه‌لرنینگ آره‌سیده‌کی ایلک آچگن لاله‌نی ایسکه‌ماغ و قوپه‌رماغ اوچون....

قیش‌نینگ سونگ کونلری ایدی. هوالر چیرایلی و قرا قیش‌نینگ زهری ماس‌گینه سینگن ایدی. آدرلر و سایلر کوکومتول بولگن. میسه‌لر هم قوی و قوزی‌نینگ تیشیگه کیلر و اوتلَب تویرایدی. یاغاچ یاله‌لری‌نینگ قولتیغی‌گه، کوکلم کِیلینی‌نینگ جهیز پنده‌کی‌سی و بوغچه‌لری بارایدی. قوش‌لر و کیپلک‌لر قیش اویقوسیدن اویغانیب، قولتیغی‌ده جهیز پنده‌کی‌سی بولگن یاله‌لرنینگ اونگیده، خوددی محله‌نینگ قیزچه و باله‌لریدیک سیوینچدن اویاقه–بویاقه اوچَرایدیلر. اینیقسه، طبیعتده‌گی برچه یره‌تیق‌لرنینگ ایچیده، بیر قیمیلتی و بیر قوزغه‌لیش اویغانگن ایدی.

بوتون تورکستان یورتلریگه یوباریلگن ایلچی‌لر، وظیفه‌سینی تاملب کیلگن ایدی و اینگ سونگی ایلچی هم بدخشان شهریدن یتیب کیلدی. موندن سونگره‌کی برچه ایش، سرپل خلقی‌گه و ایلخانی‌گه توشر ایدی.

قیش فصلی‌نینگ قار، یاغمیر و لایی باعث جاده‌لر و کوچه‌لر چلمه–چوقور بولگن ایدی. سرپل بلَدییه باشلیغی آته کریم خان «ذره»نینگ بویروغی بیلن، چلمه–چوقورلر تگیسله‌نیب و هر تامان سوپیریلدی. شهر چیرایلی بولیب یلتیللب قالدی.

تورکستان بویلَب قتنه‌شه‌دیکان مهمانلرنینگ، سرپل‌نینگ تورت سمتی‌گه کوره قوناقله‌مه ییرلری بیللی بولدی. آسیا باد، قیراغی، کیچیک امام، قاضی کینتی منطقه‌لریده مهمانلر اوچون برچه مهمانخانه‌لر، آت‌لری اوچون قماوخانه‌لر تیار بولدی. اوغلاق‌چاپر، اویون و قوتلاو میدان‌لری ریجه‌لَندی و توزه‌لدی. ایلخان‌لر، اولوغوارلر و بویوک مهمانلرگه مخصوص سَیر و تماشا کمپ‌لری قوریلدی. کمپ‌لر رنگارنگ قالین‌لر بیلن یسه‌نتیریلدی. کمپ‌لرنینگ ایچیگه مَنجه‌لر و اوتیراق(چوکی) لر تیریلدی.....

آرتیق، سرپل خلقی تورت کوز بیلن مهمانلرینی کوتیب تورگن ایدی. قوشنی یورت لر و شهرلر، یقین‌لیگی باعث آلدینراغ کیلیش‌گه باشله‌دیلر. آلدین کیلیشلری‌نینگ سببی قوشنی‌لیک حقّینی بیریگه کیلتورماغ و سرپل ایلی‌گه یاردمله‌شماغ ایدی...

آنه خاتون، مست‌کلین خاتون، آراء خاتون، قصاب آنه و ماده شیر خاتون بیر تپ‌وتلاش و هاولیخمه ایچیده گاه او سمت‌گه، گاه بو سمت‌گه باریب کیله‌ر ایدی. ملا کریم اکه، قیرغاغی، قوره‌ک و برچه ایتک سمت‌لرده، فاریاب و شبرغان مهمانلری‌نینگ مهماندارلیگینی آلگن ایدی. ملاکریم اکه‌نینگ خاتینی **قره‌کوز خاتون**، محله‌نینگ برچه خاتین قیزلرینی چَقیرگن ایدی. کیمی‌سی اون ایلَرایدی و کیمیسی خمیر یوغورر ایدی. کیمیسی تندیرگه اوتین وپخل تیقیب تندیرنی قیزیتر و کیمی‌سی ایسه اوچاغلرگه اوتین قویَر و الاو یاقَر ایدی. البته تیز بوزولمه‌دیکان نانلر، لاچیره‌لر، قتلمه‌لر، سَمسه‌لر، چیغیلتک‌لر، پَتیرلر و قند کلچه پشیرماغچی ایدیلر. شونده‌یین آسیاباد ده یولداش حاجی، بدخشان و تخار شهرلریدن کیله‌دیکان مهمانلرنینگ مهماندارلیگیدن مسؤول ایدی. یادگار حاجی کیچیک امام ده، بغلان و قندوز شهرلریدن کیله‌دیکان مهمانلرنینگ مهمانداری ایدی. مزارشریف و سمنگان مهمانلری ایسه کتته امام سمتیده‌گی مهمانخانه لرگه قوناق‌لر ایدیلر.

هر کیم‌نی کورسه‌نگیز اوز ایشی بیلن. قصاب ابراهیم، قصابلیک اونگلیگینی(پیشبند) کیبب آلدی. بیلیده‌گی باغ‌تسمه‌گه کتته کیچیک هر بویده پیچاق و قیراق تاقیلگن، تبرچه و ساتور قَیرَلگن، مجهز بیر شکل‌ده سلاحلَنگن‌دیک خوددی بیر جلادگه اوخشَر ایدی. طلابای حاجی و قره بای حاجی‌نینگ چوپان‌لری هم قوزی سورینگلرنی هیده‌ب کیلدی‌لر و قَماولرگه قَبه‌دی‌لر. قصاب ابراهیم، بیر تاماندن «بسم الله و الله اکبر» دیب، حلال قیلماغ‌گه باشله دی مالللرنی. حاضر بولگن گوشت‌لر و أیت‌لر، توزله‌نیب تاغاره‌لرگه آلیندی و اوستی یاپیلیب قوییله‌ویردی...

بایبچه خاتون‌نینگ هم تندیر–اوچاغی‌نینگ باشی قیز و خاتین‌دن توله ایدی.

آیخان خاتون‌نینگ ایرکه قیزی، بیگم خاتون‌نینگ چیبر قیزی، سیرکه خاتون‌نینگ آلتین قیزی، المه خاتون‌نینگ ایسه، آی قیزی و باشقه خاتین قیزلر برچه‌سی نینگ هینگلری تیرسه‌کلریگه‌چه قتله‌نگن. المه خاتون و آیخان خاتون قیزلرگه اون یتیشتیرماغ اوچون، تورمَس‌دن ایله‌کلر قوللریده اون ایله‌ر ایدی. آنه خاتون قولیده تیاغی تندیر قپتالیده کی اوچاغ‌نینگ اوستیده اوتیریب، قیزلر و خاتین‌لرگه هر تامان‌دن قصه‌لب گپوریب و تشویق قیلیب تورگن ایدی:

«هی مینینگ جان قیزلریم! هی مینینگ کیلین قیزلریم! هی مینینگ گُل قیزلریم! هی ماشاءالله. قوللریز آغریمه‌سین مینینگ جرار قیزلریم!..» دیبان هه...هه...لب مختر و خاتین‌لرگه: «هله تیز بولینگ کیلین‌لر! قیزلریم‌گه اون یتیشتیرینگ. تیز بولینگ که قیزلریم‌نینگ خمیرلری قاتمه‌سین!..» دیب تورگن ایدی.

بوی قیزلرنینگ هینگلری تیرسه‌ک‌گه‌چه کوتاریلگن و آپپاق قاردیک قولری ایسه، تاغاره‌ده‌گی خمیرنینگ ایچیگه گویا سووگه باتیریب آلگندیک کیریب چیقر ایدی، خمیرنینگ ایچیدن. هیچ زورله‌نمَس‌دن و کوچه‌نمَس‌دن مُشت‌لر، یوغوره‌ر و آوقه‌لر ایدیلر. تاغاره‌ده‌گی کتته لُکه خمیرنی، بیر قول بیلن ایله‌نتیریب و تارتیب–تارتیب تاغاره‌گه اوره‌ر ایدیلر. قیزلر،

تیزه‌لری‌نینگ اوستیگه چوکیب، بوتون کوچلری بیلن تاغاره–تاغاره خمیرنی یوغیره‌یاتگـنـدیـلـر. بیرمحل، آی قیز چرچه‌ب قالدی. بیر دقیقه‌لیک دَم آلماغ اوچون قوللرینی خمـیـردن تـارتـیـب، توشه‌لگن شال‌نینگ چیتکه‌سیگه اوتیردی.

آنه خاتون کورگینچه غضبلـَندی:

«آی قیززز! اوققی‌لیک قیلمه! آرقه‌ده قالمه آی قیزیم! چیبر قیزنـی کـورگـیـن هـیـچ چرچه‌مه‌یدی. برچه‌نگیزدن هم یاشی کیچیک و هم نیلغه ضعیف. هله تیزگینه تور ییرینـگ دن آی قیز! تیززز! تیزلب تـورمـه‌سـنـگ، مـنـه چـوپ بـیـلـن بیر–ایکیته‌نی ییلکه‌ینگ‌گه ییـه سـن قولیمدن!..» دیدی.

آی قیز بیلـَرایدی آنه خاتون‌نینگ هزل قیلگن‌لیگینی. دَررَو تاغاره‌سی‌نینگ باشیگه تیـزه چوکتی و باشله‌دی خمیرینی مُشتله‌ماغگه. اچچیغی کیلگن بولسه کیره‌ک ایـدی آی قـیـزنـی. اوندیک بیر یوغوره‌ر ایدی که قوللری خمیرنی تیز–تیز تیشیب چیقـَر ایدی.

«مین، قیزنی ایکّی نیرسه بیلن اولچه‌یمن قیزلریم!» دیب، دوام ایتتی سـوزیـگـه آنـه خاتون: «بیر، اوستی‌باش یوویش‌ده. ایکّی، خمیر یوغورماغده! اگرکه ایکه‌له‌سیگه هم قولی راو و آشنا بولسه؛ او قیزنی سیوه‌من و مخته‌یمن! قیز دیگن نینگ قوللری خوددی آت تویاغی کبـی و قوش قناتی‌دیک تیز–تیز چیرپینیشی کیره‌ک!» دیدی آنه خاتون.

سیرکه خاتون گپ‌گه کیردی:

«خاتونلرنینگ نیمه‌سیگه قره‌یسیز بی‌بی آنه‌م؟» دیدی.

«خاتونلرنینگ تندیر–اوچاغی‌گه باقـه‌من سـیـرکه خاتون!..» دیب، کنایه‌لـی جـواب قه‌یتـَردی آنه خاتون. ایکّی قولی‌نینگ آره‌سیده قرسه–قرسه قرسیلـَب تورگـن ایلـه ک، الـمـه خاتون‌نینگ قولیدن بیردن–بیرگه توشیب کیتتی. قوللری شاوشب قالدی و ایلـه ک، ایلـه گـن اون‌نیـنـگ اوسـتـیـگـه تـوشیب کیتتی. بایبچه خاتون هم قولیده‌گی چایغولچه‌نی سوو تولدیریب

تندیرگه قویماغچی ایدی. آنه خاتون‌نینگ بو گپی قولی‌نینگ بیله‌گی‌گه خوددی اوق کبی باریب تیکدی. بایبچه خاتون‌نینگ قولی‌دن هم چایغولچه تندیرگه توشیب سووی توکیلدی. یانیب تورگَن الاونی اوچیردی. ایکه‌له‌سی‌نینگ هم یوزلری قیزه‌ردی بیردن-بیرگه. موندن آلدین، المه خاتون و بایبچه خاتون‌نینگ اوچاغ‌لریده‌گی الاونینگ اوچگن پیتی‌ده دوچ کیلگن ایدی آنه خاتون. ذاتاً کیچ بولمَس‌دن حقلرینی آلگن ایدیلر بویوک آنه‌دن. دیمک قباحتلری ایسلریگه توشیب کیتتی.

سورونینگ توغری جوابی‌نی کیینراغ بیردی آنه خاتون:

«بیرینچیدن، اوییگه باقه‌من خاتون دیگن نینگ! سونگره، اِیریگه کورستگن حُرمتی گه قره‌یمن! اویی سوپیریلیب سیدیریلگن بولسه، اِیریگه قرشی حُرمتی مکمل بولسه، توره سیگه باغلیک بولسه اونگه خاتون دیه‌من! توشوندینگیزمی سیرکه خاتون؟ اگرکه دیگنلریم او خاتون‌گه بولمه‌سه، عجم‌نینگ خاتینی دیه‌من اوکیشی‌گه. اونوتمه‌ینگ!..» دیدی و ینه تکرارله‌دی: «عجم‌نینگ خاتینی دیه‌من بیلدی‌لرینگ می؟!» دیدی...

خمیرلرنی یوغوریب، مایه‌لَنمه‌سی اوچون اوستینی یاپیب قویدیلر. تندیر-اوچاغنی باشی خاتین قیزدن تولیب تاشتی. برچه‌سی آنه خاتون‌نینگ سوزلریگه قولاغ سالرایدی. بیر تامان دن ایشلرینی قیلر و باشقه تامان‌دن آنه خاتون‌نینگ گپلرینی ایشیتر ایدیلر. هرکیم اوزیگه بیر درس چیقاره‌ر ایدی آنه خاتون‌نینگ دُردانه سوزلریدن. میه‌سی چلقیگنده، سوزلری قیپ قیزیل قلمپوردیک اچچیغ ایدی. جدی و جدا هم آغیر گپورر ایدی آنه خاتون. تورک‌نینگ توره‌لیک و یوره‌لیک روحیدن، تورک‌نینگ اصالتی‌دن قصه‌لب بیره‌ر ایدی برچه‌گه. بیر اُوچو **اوتوکینت** و **تینگری تاغلری** دن باشلَب باشقه اُوچو **تونا دریاسی**نینگ قیرغاغیگچه اوزه‌یگن تورک ملتی‌نینگ یشَب تورگن توپراغلریدن سیرقیتیب چیقارر ایدی سوزلرینی. سونگره؛ تاغ و تاش‌نینگ بغریدن خوددی میین ایپ‌دیک سوزیلیب آقگه‌یاتگن بُلاقلرنینگ سوویدن بیرر برداق سوو توکر ایدی خاتونلرنینگ یانگن بغریگه. گپلرینی و سوزلرینی، یخشی جوهرلنگن قلیچ کبی گاه کوره ده گی الاوگه گاه هم، لَگن‌ده‌گی سووگه تیقیب چیقارگندیک، چیقه‌ریب تیقر ایدی خاتونلرنینگ

میەسیگە و کوکسیگە. تورەدن و یورەدن باشقە هیچ بیر نیرسە گپورمس ایدی آنە خاتون... «مین، تورەنی خاتونلردە آختەرەمن!» دیەر ایدی هردایم آنە خاتون. «خاتون تورەلیک بولسە، اوغلی هم قیزی هم تورەلیک دیر. اِیری هم تورەلیک بولەدی البتە...» دیدی.

آنە خاتون‌نینگ سیسی، کیمی زمان ایپک‌دیک یوموشاق و کیمی زمان ایگینە دیک باتووچی و تیشوچی ایدی. بعضاً خوددی کیسکین بیر قلیچ‌گە اوخشرایدی آغزیدن چیققن سوزلری. تینگری تاغلری و آلتای‌لردن تونا دریاسیگچە توران جغرافیەسی‌نینگ تا توبیدن و مغزیدن کیریب چیقرایدی گپلری. بیش مینگ ییل‌لیک بیر ملت‌نینگ اوتمیش و کیچمیشیدەکی تاریخینی و تورەسینی، حتی انسان روحی‌نینگ بیلە سهل‌گە ایریشەمەدیکان بیلگیلرنی بیرتە-بیرتە تاشیب کیتیررایدی ایسیدە. کیین تاشیب کتیرگن بو اصل روحنی اوفلر ایدی خاتونلرنینگ وجودیگە. قیزەر ایدی اوق‌دیک خاتون قیزلرنینگ کوکسیگە و میەسیگە: «انسان دیگن ذات، توپراغدن و لایدن توزەتیلگن! تغین اونگە بیر شکل بیریلگن. و بو شکل «اَلست» و «اَزل» کورسیدە، انسان بولماغ اوچون پیشیب چیقگن. سونگرە، انسانلیک جوهری و اِکسیری سورتیلگن! عقل و منطق بیلن میناتورلیک بولگن دیر! خوددی شونگە اوخشب، «تورە» هم یشەماغنینگ کورەسی‌دیر! خام لاینی کورەگە پیشیریش کیرەک! بولمەسە، نَم و سوو تیگگنیدە ایریب، قیتەدن لای و تورپاغ بولیب کیتەدی! بیز هم ذهنیمیزدەکی‌لرنی، بیلگنلریمیزنی و انسانلیک ارزشلریمیزنی، اوشبو تورەدیگن کورەگە یخشی پیشیریب؛ ابدیاً، ایریمسلیک و یوقالمسلیک اِکسیری بیریشیمیز کیرەک قیزلریم و خاتون کیلین‌لریم!..» دیب، اینیقسە درس‌لری بیلن برچەگە حیات و تیریکلیک‌نینگ سِرلرینی ایزیب ایچیرەر ایدی آنە خاتون. و دوام ایتتی:

«بیلەسیزلر! بیز تورک ملتی‌نینگ، باشقە ملت‌لردن فرقلی قیلگن نیرسە، تورک قالیشیمیزگە سبب بولگن و تورک‌لیگیمیزنی اونوتتیرمەگن ذات و هر عزمیمیزگە جسارت، یورەک و کوچ بیرگن نیرسە، البتەکە اوشبو تورەمیز دیر!» دیب، ایتەر ایدی.

یتمیش، بلکیم‌دە یتمیش اوستیدە ایدی آنە خاتون‌نینگ یاشی. بیلی تیپ‌تیکە، سیسی توپ‌دیک رسا چیقَر ایدی. کیمی زمان، اونداق بیر هیبتلی سیس چیقارەر ایدی کە، «مین‌من!»

دیگن کیشینی تیزه چوکتیره‌ر ایدی اونگیده. بیر اصیل عِرق‌نینگ سیسی ایدی آنه خاتون‌نینگ تاویشی .... آنه خاتون **توره** دیب تورر ایدی. بیراق، هیچ کیمسه سورمَس ایدی: **«توره نیمه نیرسه دیر؟»** دیب. یینه اوزی سوره‌ب، اوزی جواب بیره‌ر ایدی:

«هی خاتون کیلین‌لریم! بیر عمر دیرکه «توره» دیب–دیب آغزیم‌گه ساچ کوکردی. بیرته‌گیننگیز هم سوره‌مه‌دیزلر که، [آنه‌م! توره نیمه دیر؟] دیب. سیز سوره‌مه‌سنگیز هم خیر. لیکن مینینگ سیزگه اَیتیشیم کیره‌ک!..» دیدی و توره‌نینگ نیمه بولگن‌لیگی حقیده بیرته–بیرته ایتیب، بادامنی چاقیب مغزینی ییدیردی برچه خاتون و قیزلرگه.

«آته و آنه‌لریمیزدن کوریب اورگنگنلریمیز دیر توره! تونون‌دن بوکون گه و بوکوندن ایرته‌گه قاله‌دیکانلر دیر توره دیگن قوتلوغ میراث! بوبا و مامه‌لریمیزدن آته–آنه‌لریمیزگه، اولردن بیزگه و بیزدن ایسه باله‌لریمیز و نبیره‌لریمیزگه قوییب کیته‌دیکانلریمیز دیر توره! هلیکی یشَب تورگن توره‌میز، بیش مینگ ییل‌لیک بلکیم‌ده کوپراغ ایسسیغ و ساویغ دیمَس‌دن کوره‌شیلگن و مجادله بیریلگن تیریکلیگدن سوزیلیب و سیرقیتیب آلینگن اینگ اصیل و بهالیک ارزشلریمیز دیر. بو یوتوق‌نینگ آتی دیر توره!.. توره، هیچ کیم‌نینگ اوز باشیگه چیقه‌رگن بیر نیرسه سی ایمَس. بلکیم، بوبای آدم و بی‌بی حوا دن بوگونگچه اوتگن برچه آته و آنه‌لریمیزنینگ حیات تجربه‌سی‌دیر اوشبو توره دیگنیمیز ذات! کیمی زمان دمبوره‌نینگ ایپیدن چیقگن بیر سیس و کیمی زمان، سیزنینگ آغزینگیزدن توکیلگن بیر قوشیق دیر توره! بعضاً بیر فکر و توشونچه، کیمی زمان بیر یول و دعوا دیر، توره دیگنینگیز!.. اوستی‌باش و کییم‌ینگیزدن آته سوز و دِییم‌ینگیزگچه، آشینگیزدن باشینگیزگچه فرقلی بولینگ عجم ملتی‌دن! اگر بولمه سه نگیز، قیزلرینگیز عفتلی و اویالگن، اوغیللرینگیز ایسه ایرکک و حُرمتلی ییگیت بوله‌آلمه‌یدی. اگرکه، بیرانته‌نینگ اوغلینی، قیزینی و اِیرینی توره‌سیز کورسَم، او خاتین‌نینگ حقیدن چیقه‌من! باشقه هیچ کیم‌گه ایشیم یوق. سیز خاتونلر توره‌لیک بولسه‌نگیز اوغلینگیز، قیزینگیز و اِیرینگیز اوزیدن–اوزی توره‌لیک بوله‌دی!..» دیدی.

اوچاغ اوستیدن توریب چوقور بیر نفس آلدی آنه خاتون و: «هی هی» دیب، قولیده کی برداقنی سطلەگی سوودن تولدیریب باشیگه کوتەردی. دیمک، گپیرماغدن آغزی قوریگن ایدی. ایچیب بولگن‌دن نَری: «الحمد الله» دیب، برداغنی تندیرنینگ اوستیگه قویدی. بایبچه خاتون اوستی یاپیلگن خمیرنینگ اوستیدن دَم دسترخاننی آلدی و قولی بیلن تپ‌پیله‌تیب اوردی:

«وی خمیر کیلیب حتی کوپشیب کیتیپتی بی‌بی آنەم!» دیدی. تغین: «ایندی هر نیرسه‌دن قنچه- قنچه کیره‌ک بولسه، سیز اَیتینگ بیز باشله‌یلیک!» دیب، جواب سوره دی قینانه‌سیدن بایبچه خاتون.

آنه خاتون خَم بولیب قولینی خمیرگه اوزه‌تتی. چیمچیلب مونچه خمیرنی آلیب آغزیگه سالدی و چه‌ینه‌ب کوردی.

«خمیر کیلیب حتی اوتیب کیتیپتی یو. آنه‌نگیزنینگ گپی‌گه قیزیشیب هیچ بیرته‌نگیزنی هم ایسیگه کیلمه‌دی می خمیرگه باقیش؟ هه!..» دیدی آنه خاتون.

بیگم خاتون جواب بیردی: «سیز گپورگینچه ایسیمیزگه باشقه نیرسه کیلمه‌یدی کو، بی‌بی آنەم!» دیدی. آنه خاتون کوزینینگ تگیدن باقیب جیلمیدی: «هی سیز خاتونلرنی!» دیدی.

میدان‌ده توشه‌لگن شاللرنینگ اوستیگه کیلتوریلدی خمیرلر. خاتونلر، خمیرلرنی آووچلریگه آلیب، بیرته‌سی پَتیر اوچون زُواله قیلماغگه باشله‌دی و باشقه‌سی ایسه نان اوچون. بیرته‌سی اوخلاو و تخته‌نی آلیب قتله‌مه و لاچیره اوچون خمیر آچماغ‌گه باشله‌دی. آراء خاتون، اوچاغ‌باشی‌لیک قیله‌ر ایدی. برچه پیشیره‌دیکان و توشیره‌دیکان‌لرگه قویمه-کیتتی قیلیب ایشنی کنترول قیلیب تورگن ایدی. مست‌کیلین خاتون، کیچیک امام سمتیده یادگار حاجی‌نینگ اویده ییغیلگن خاتونلرنینگ پیشیر توشیری بیلن سرگردان ایدی و ماده‌شیرخاتون‌نی، قیراغی و قوره ک تامانی‌گه ملاکریم اکه‌نینگ خاتینی قره‌کوز خاتون‌گه یاردمله‌شماغ اوچون جونه تگن ایدی آنه‌خاتون.

زُواله‌لر آچیلدی، کیسیلدی، بوکیلدی، یایره‌لدی و یه‌سه‌لدی... المه خاتون بیر اوچاغ‌نینگ باشیده و بیگم خاتون ایسه باشقه اوچاغ‌نینگ باشیده. سیرکه خاتون تندیر باشیده و آیخان خاتون ایسه، تندیرنینگ قبتالیده‌کی اوچاغ‌نینگ باشیده ییرلرینی آلدی. قازان‌لرگه یاغلر قیزرتیلدی و هر بیر نیرسه آیریم قازان‌گه ایری- ایری تشله‌ندی. و باشله‌دیلر: «بسم الله» دیب پیشیرماغ گه. بیر قازان‌نینگ باشیگه آراء خاتون اوتیریب آلگن ایدی. بیر تامان‌دن قیزلر قالگن خمیرلرنی آچَر ایدیلر. هر تورلیک ییه‌دیکانلرنی، تورلی-تورلی شکل‌لر بیلن بوکَر و توزه تر ایدیلر. هر اوچاغ‌نینگ باشیده بیر خاتین، هه‌دخه پیشرا-توشیر ایدی... آنه خاتون، آراء خاتون نینگ باشی‌گه توریب ینه باشله‌دی سوزگه:

«خاتون دیگن کیشی، منه آراء خاتون‌دیک بوله‌دی. قَره‌ینگ! قوش قناتی دیک چیرپینه‌دی قوللری! کویدیرمَس‌دن و خام قالمَس‌دن پیشیرماغنی اورگه‌نیب آلینگ! کوز یومیب آچگینچه دسترخوان -دسترخوان لاچیره و قتله‌مه پیشیره‌دی!..» دیب، شاگردینی مختب قویدی. قتله‌مه اوچون یوفقه آچیب و یاغلب اوتیرگن باشقه خاتون و قیزلرگه:

«تونوک و اینجه آچماق، آچگینچه یوفقه‌نی ییرتمه‌ماغ جدا مُهم‌دیر کیلین لریم! برچه‌نگیز چیبرسیزلر ماشاءالله!..» دیدی. خاتون‌لر و قیزلر، حقلریده‌کی بی‌بی آنه‌لری نینگ مختاوینی ایشیتیب سیوینیب و قوانیب کیتتی اوز آره‌لریگه کولیب و سیوینچدن غیبیر-غیبیر گپلب توردیلر. «هی خاتون قیزلر! دقت ایتینگ! اگر یوفقه‌لرنی ایرتسه‌نگیز منه شو تیاغ بیلن تیپیه‌لریزگه یسه‌یمن!» دیدی و تغین قیزلرگه قره‌ب: «مین و خاتون آنه‌لرینگیز، برچه‌میز بیر یُولچی‌دیک‌میز بو دنیاده. کیلدیک کیته‌میز. سیزلر، بیزدن کیین هم البته نیچه کون کوپراغ بو دنیاده بارسیزلر! منه بو توره‌لریمیزنی، سیز یخشیلب اورگه‌نینگ و تغین سیزهم قیزلرینگیزگه اورگه‌تینگ!..» دیب، وصیت و نصیحت قیلیب قویدی. آراء خاتون، تیر ایچیده قالدی. هر دقیقه قَرسی‌نینگ بیر اُوچیگه، آلنی‌نینگ تیرینی ارتیب و سیلیب توره‌ر ایدی. شونگه اوخشب قازان باشیده‌کی باشقه خاتونلر هم تیر ایچیده قالگن ایدیلر. ایکّی قُوللب پیشیر- توشیر ایدی تورمَس‌دن. آنه خاتون، اوگیت بیرمَس‌دن جیم توره‌آلمَس ایدی کو بیرآن بیله بولسین... او کون

آقشمگچه، ایکّی و یا اوچ کونلیک کیرەکلی نیرسەلرنی پیشیردیلر. کوپپالا قتلەمه، لاچیره، پـَتیـر، چیغیلتک و سمسەلر پیشتی. قیزلر پیشیریلگن نیرسەلرنی شمالَتیب ساویتتـیـلـر، یـاپـیـشـیـب بوزولمەسین و خمیر بولمەسین دیب. ایسسیغ قالسه خمیرگه قەیتر ایدی هر نیرسه.

ایلخان، طبق معمول هر ییلگی کبی ینگی ییلنینگ باشلنغیچی بولگن **ایـرگـنـه قـون بیرەمی** مناسبتی اوچون، حضرت علی(ک) نینگ دیاری مزارشریفگه کیتگن ایدی. هر ییلنینگ باشلنغیچ کونی، کینگ تورکستان یورتیـنینگ ایلخانلری، اولوغلری، اربابلری، و بیلیمدانلریـنینگ برچەسی مزارشریفده بیر آرەگه کیلەر ایدیلر. آته و اجدادلریـنینگ، ظالم چین دولـتـی نـیـنـگ ظلمیدن قورتیلیش و**«ایرگنەقون»** دیگن زندانـدن چیقیش مناسبتیـنینگ قوریـلـتـایـی اوچـون توپلەنیب، اوشبو قورتیلیش بیرەمیـنی قوتلش آماجی ایسه برچه تورک بُویلرینینگ آزادلـیـک و ایرکینلیک بیراغلرینی قەیتەدن بیر آرەده تیپتیکه تیکماغ اوچون، بیر آرەگه کیله ر ایـدیـلـر. یوزلرچه ییلدن بیری، تورکستان توپراغلریده اجدادیمیز تامانیدن بیلیرلەنگن اوشبو مبارک مکـان و ییرده، یعنی ظفرلر قهرمانی حضرت علی(ک) مزاریـنینگ ساحەسی و صحنیـده، اوشبو تـورک بُویلریـنینگ ایرکینلیک بیراغینی تیکر ایدیلر. اوشبو بیرەم مراسمیـنی ییریگه کیلتوریب کیـیـن ایرگنەقون قوتلاوی قەیسی شهرده بولەدیکان بولسه، برچه ایلخانلر و اولوغوارلر بیـرلـیـکـده او یورتگه کیتەرایدیلر. سونگره، هرشهرنینگ اربابلری، او شهرنینگ چاپندازلری، پـهـلـوانـلـری و صنعتچیلری آرقەدن کیلەرایدی. تورکستان بیرەمی قوتلاولری باشقه شهرلرده، ینگی ییلنیـنـگ بیشینچی کونیده باشلرایدی. بیشینچی کونگچه بیرته قالمَسدن برچه حاضر بولەرایدی قـوتـلاو بولەدیکان شهرده. چاپنداز آتی بیلن، پهلوان هینگسیز تون و قیافەسی بیلن. صنعتچـی سـاز و سورینگی بیلن...

آنه خاتون، **حاجی اکه**نینگ **یولدوز** قیزینی، ساوچیلیک قیلگن ایدی یعقوب نبیرەسیگـه. یولدوز قیزنینگ آنەسی **آی نور خاتون** هم سیپ و جهیزلرنی تیارلب تورگن ایـدی. ایـلـخـان، مزارشریف شهریدن قەیتَر-قـَیتمَس، تورمیش دعاسی اوقیلیب کیلین-کیاوونینگ قوللرینی بـیـر-بیراویگه توتیشتیریب، کیین جشن و قوتلاوگه باشلەماغچی ایدیلر....

«مهمان، الله‌نینگ عزیزی‌دیر!» دیگن ایکن ایسکی لردن بویوکلریمیز. البته‌که، دنیاده یشَب تورگن هر ملت نینگ توره سیده مهمان‌سیورلیک باردیر. یالغیز، بیز تورک ملتی‌نینگ مهمان‌سیورلیگی دنیاچه مشهور. چونکه بیز تورک ملتی، مسأله مهمان بولگینچه دین، ملت، تیل، عِرق دیب آییرمَس‌دن مهمانیمیزنی عزیز بیلیب، هر تورلی خذمتیمیزنی اولردن ایه‌مس میز...

سرپل خلقی، نیچه آیدن بیری هینگی قتله‌نگن، بیلی باغله‌نگن و پایچه‌سی کوتاریلگن بیر شکل‌ده کیچه-کُندوز، قیش و ایسسغ دیمَس‌دن مهمانلری‌نینگ خادملیگی توغریسیده بویونلریگه توشگن وظیفه‌لریدن هم کوره کوپراغ ایشلب و هر تورلیک احتمال‌گه قرشی تیارله‌نیب تورگن ایدی. «الف» دن «ی»گچه، هر نیرسه حاضر ایدی مهمانلیک اوچون. اوتین دن آلیب مهمانلرنینگ آتینی سامان و ارپه‌سیگچه. نان و پـَتیردن آلیب سمسه و چیغیلتکگچه. اینیقسه، بو ییلگی قوتلاوگه ینگی بیر رنگ و مزه قوشماغچی بولگن کیلین و کیاوو هم حاضر ایدی. آت تیار، چاپنداز تیار، میدان تیگیس و پهلوان هم حاضر...

ینگی ییل‌نینگ، کوکلم موسمی و اُوسیم آیی‌نینگ تورتینچی کونی ایدی. سرپل ایلخانی بیلن تورکستان ایلخانلری ایلگریدن و آرقه‌لریدن ایسه اولوغوارلر و تَنیقلی شخصیتلر خوددی تسبیح مینچاغلریدیگ تیزیلگن بیر شکل‌ده کیله‌ویردیلر. مهمانلر قاضی‌کینتی منطقه‌سیده سرپل خلقی تامانیدن دول و سورنا چه‌لینیب: «خوش کیلدینگیز!» ترانه‌لری و سیوینچ آلقیشلری بیلن قرشیله‌دیلر. و اوشه کون‌نینگ آقشمیگچه، آرقه‌دن کیله‌دیکان باشقه شهرلرنینگ اربابلری هم آتلری، چاپندازلری، پهلوانلری و صنعتچیلری بیلن ییتیب کیلدیلر. ایلخانلر و اولوغوارلرنینگ

برچه‌سی ایلخان‌نینگ خاص مهمانی ایدی. قالگن اربابلر، پهلوان‌لر، چاپندازلر و صنعتچیلر ایسه سرپل‌نینگ تورت سمتیده اولر اوچون مهیا بولگن مهمانخانه‌لرگه باریب ییرله‌شتی‌لر.

سرپل خلقی، مهمانلریگه قازان–قازان پلو و قاورداغ پیشیردی آقشم ضیافتی اوچون. سماوارلر هر دقیقه قه‌ینَب تورگن. تولوملر چـَلاب‌دن توله. نان، پـَتیر و لاچیره‌لر دسترخوانلرگه اوره‌لـگـن. سرپل ایلی‌نینگ کتته و کیچیگی، ایرکک و عیالی‌نینگ دوداقلریگه سـیـویـنـچ گل موغجه‌لـری آچگن. کولَر یوز و چوچوک تیل بیلن مهمانلریگه چرچه‌مَس‌دن خذمت قیلیب تـورگـن. گـویـا، مهمان‌لر شمع ایدی و سرپل خلقی ایسه پروانه. خذمت قیلماغ اوچون مهمانلرنینگ تیبره‌گـیـدن اینه‌لیب توره‌ر ایدیلر...

بوکیچه باشقه بیرکیچه ایدی. ایرته‌سی کون قوتلاولر باشلرایدی چونکـه. چـاپـنـدازلـر آت‌لرینی قیشاولر ایدی. پهلوانلر بازولرینی آوقه‌له‌تر و صنعتچیلر ایسه، مهمانخانه‌لرده قوشـیـقـلـر اوقیب سیسلرینی عیارلر ایدی. هر سمت‌گه اَیری بیر جشن بار ایدی بوکیچه. بیراق، کیچه‌نینـگ اینگ فرقلی و قیزیق سمتی ایسه کتته امام منطقه‌سی ایدی. چونکه، ایـلـخان‌نینگ منطقه سـی ایدی بو سمت. ایلخان‌نینگ مهمانخانه‌سی خاص مهمانلردن توله ایدی. ایلخان، قوتلاولرنیـنـگ باشنلنغیچ کیچه‌سی باعث مهمانلریگه جدا خاطره‌لیک و اونوتولمَس بیرکینچه ارمغان قـیـلـدی. شاه‌پسند، میرزا نعمت الله و آسیابادلی صاحب خان، ایرتانگچه دمبوره و غیژه‌ک چالیب قـوشـیـق اوقیدیلر. جمیل بخشی، آره– آره اوز هنرینی کـورسـه‌تیب تـوره‌ر ایدی نیـچـه دقیقه لـیـک تـا قوشیقچیلر دملرینی آلیب تینچله‌شسین دیب. شاه‌پسند، دَم آلگنده، صاحب‌نینگ دمبوره سـیـنـی آلیب گور اوغلی‌نینگ قصه‌سینی اوقیب بیره‌ر ایدی جمیل بخشی. صادق بای، قصاب ابـراهـیـم، یادگار حاجی، عبدالرحیم مست و ملا کریم اکه، قیزیق–قیزیق فکاهی‌لر ایتیـب مـهـمـانـلـرنـی کولدیره‌ر ایدیلر. یولداش حاجی هم اینیقسه شعرلر اوقیب مهمانلرنی کولدیره–کولدیره اوپکه‌سینی یاره‌ر ایدی. ذِکر بای، کریم خونی و رسول بنگی سماوار باشی ایدیلر. مهمانلرنـیـنـگ سـوو و چایی‌دن خبردار بولیب تورگن ایدی. یاشلر و ییگیت باله‌لر، مهمانخانه‌لرنینگ هر چیتی‌گه ایاغـده توریب ایکّی کوزلری مهمانلرنینگ چای برداغی و میوه طباغلریگه ایدی. بـوشـه‌لـگـن برداق و

طباغنی کورگندیک دَررو برداغنی چایدن و طباغنی میوه‌دن تولدیره‌ر ایدیلر. عبدالرحیم مست، کیمی زمان اولوغوار مهمانلرگه چای تولدیرگندن کیین، کیم هزل شکلی‌ده بعضی مسخره‌لیکلر قیلیب ایلخانلرنی و اوتیرگنلرنی کولگیدن مست قیله‌ر ایدی.

اویقوسی کیلگنلر اوخلب قالدی و اوخله‌مه‌گنلر ایسه، ایرتانگچه بو کیچه نینگ اونوتولمَس کیفینی چیقردیلر... قویاش، کیچیک امام تیپپه‌لری‌نینگ آرتیدن کوز و قاش ایمالری بیلن او کون‌نینگ ایلیق بیرکون بولیشینی سوغه قیلیب، سرپل خلقینی و مهمانلرینی سلامله‌دی. اینیقسه، چیرایلی بیر هوا و جدا هم خوش بیر فضا بار ایدی اوکون. مهماندارلر، ایرتانگ قارا سحردن توریب ایلیق سوولر حاضرله‌دی مهمانلریگه ایرتانگ نمازی اوچون. تغین، نانیشته تیارله‌ماغ‌گه باشله‌دیلر. آبتاوه سیلابچین‌لر تیارله‌ندی. دسترخانلر توشه‌لدی. پیشیریلگن نفیس قتله‌مه‌لر، لاچیره‌لر، سمسه و چیغیلتک‌لر دسترخان اوستیگه تیریلدی. دنیانینگ اینگ لذتلی سرپل قیماغی هم کاسه‌لرگه آلینیب هر کیم‌نینگ اونگیده تیریلدی. مهمانلر تویوب-تویوب عافیت بیلن ییدیلر...

کیلین‌نینگ اوییگه هم کیچه ایرتانگچه بیر جشن بار ایدی. یولدوز کیلین، دوگانه لری بیلن اونوتولمَس بیرکیچه اوتکَزدی. ایرتانگدن دوگانه‌لری یولدوز قیزنی کیلین یسَب، دف چه‌لیب، قوشیق اوقیب و اوینه‌ب گور-گومه‌م قیلیب اوتیرگن ایدیلر. یعقوب باله هم ایرتانگدن دلالک‌گه باریب ساچ و سقاللرینی توزه‌تیب آرقه‌داش‌لری بیلن حمام‌گه کیتتی. حمام‌دن تر و تازه چیقیب کیاوولیک اوستی‌باشینی کییدی و تیار بولیب توردی.

آنه خاتون میدان‌ده بیر مَنجه اوستیده اوتیریب، طوی‌گه کیله‌یاتگن خاتین قیزلرنی خوش کیلدینگیز دیب، قرشیلب تورگن ایدی. میده قیزچه‌لر و کیچکینتای‌لر جوپه-جوپه ییغیلیب، اوز آره‌لریگه آلقیشلبان قوشیق اوقیب، نوبت بیلن بیر-بیراوینی میدان‌گه تارتیب اوینه‌ر ایدیلر. کتته کیچیک مست و ملنگ سیوینچلر ایچیده...

نانیشتەدن کیین ایلخان، برچه ایلخان و اولوغوارلر بیلن سیکین-سیکین کتتە امام چرباغی ساری یوریدیلر. سرپل اولوغلری هم ایرتانگدن چرباغده ییغیلگن ایدی. قوتلاو باشلەمَس‌دن آلدین، یعقوب و یولدوز قیزنینگ تورمیش و نکاح دعالری‌نینگ اوقینیشی و عَقد باغلەنیشی کیرەک ایدی. داملا عبدالحکیم خان، برچه اولوغوارلر بیلن اوشبو مبارک و قوتلوغ تورەنینگ، اللەنینگ امری و رسول‌اللەنینگ سنتی بولگن نکاح خطبەسینی اوقیب، کیلین کیاوونی قول‌قولگه توتیشتیردی. عمر بوییچه ایکاولریگه، اللەدن ساغلیک و موتلو بیر تیریکلیک تیلەدی‌لر. نکاح خطبەسی اوقیلگن‌دن نَری، هُنر اربابی و بیلیم‌نینگ چُوقیسی میمنەلیک غلام محمد، برچەنینگ حضوریگه:

«یعقوب بالەمیز، قیزیمیز یولدوز بیگم بیلن تورمیش قوریب ایمدی جُزء توپلیم و جامعه بولدیلر!.. موندن نَری، یعقوب جان‌گه **یعقوب بای** و یولدوز بیگم قیزیمیزگه هم **یولدوز خاتون** دیب، خطاب قیلیش کیرەک!» دیدی. برچه قول کوتاریب «آمین، اللهُ اکبر» دیب قویدیلر.

اوشبو اونملی و مهم وظیفه ییریگه کیلتوریلگندن کیین، برچه کیشی قوتلاو ساحه سی بولگن **ایرگنەقون** تیپیەسیده، یعنی نوروز تیپیەده قوریلگن کمپلرگه توغری جونەدی. چاپندازلر و باشقه خلق، وقت‌دن باریب اوغلاق چاپَر میدانی‌ده ییرلرینی آلگن ایدی.

یعقوب و یولدوز بیگم نینگ تورمیش باغی توگیندگن‌دن نَری، یورت‌نینگ برچه خاتین قیزلری گورگومه طوی بیلن مشغول بولیب قالدی. ایرککلر ایسه قوتلاولر بیلن قیزیقتی‌لر....

قصاب ابراهیم وقت‌دن ایشلرینی توگەتیب، قوی و قوزیلرنی حلال قیلیب و توزلب قویگن ایدی. کونگلی تینچ و راحت ایدی. جیرن آت‌ینی مینیب اولاغ‌چاپَر میدانی‌گه ییتیب کیلدی. هر تامان آت‌دن توله ایدی. بیراق، اوغلاق اویونی هلیگەچه باشلەگن یوق ایدی. آتی‌دن ایندی و ایگرینی قولی‌گه آلیب آتینی ایسیتماغ‌گه باشلەدی، آتیم‌نینگ ایاغلری آچیلسین دیب.

مُلایم و کوپ ایسسیغ بولمه‌گن بیر قویاشلیک هوا، البته که اوغلاق اویونی اوچون اینیقسه بولرایدی. اوزون ایاغلیک، اینگیشکه بیللیک وکینگ کوکسلیک بیر آت ایدی قصاب

ابراهیم‌نینگ آتی. قصاب ابراهیم قیش بوییچه اوزی ییمه‌ی، بار یوقی‌نی آتی‌گه ییدیرگن ایدی گویا. شو سبب‌دن آتی‌نینگ آرقه‌سی قویاش تیکگنده الماس کبی جرّقی‌لر و پارلر ایدی...

پهلوان اکه‌نینگ آتی، قیش‌دن زور چیقه‌آلدی جانور. اریغ و ضعیف قالگن ایدی. چونکه، پهلوان اکه‌نینگ آتی، قیش موسمی‌نینگ باشلریده بیرکسل بولیب آلدی. منه شو کسللیک باعث اوزینی یخشی ییتیشتیره‌آلمه‌دی. پهلوان اکه هم بار یوق زحمتینی تارتتی آتیم یخشی بولسین دیب. کریم بای ایسه ایشینی، کوچینی قویویریب آت‌دن باشقه هیچ بیر نیرسه‌گه تیگمَس ایدی. اوچه‌له‌سی هم بوکون میدان‌ده ایدی و آتلرینی ایسیتگینچه بیروالریگه اوچره‌شتی‌لر.

«ایستَر–ایسته‌مس بیر باشقه بوله‌دی ده کوکلم‌نینگ هواسی. شونداغ ایمَس می قصاب اورتاق؟..» دیدی پهلوان اکه. قصاب ابراهیم آتی‌نینگ یالینی سیله‌آتیبدی و: «سووی هم، هواسی هم، شمالی هم، قویاشی هم باشقه بوله‌دی البته کوکلم‌نینگ!» دیب، جواب قه‌یتَردی.

کریم بای آتی‌نینگ بیلینی ترته‌آتیبدی. بیرآز ایرکینیب: «ینگی می بیلدیزلر مونی اورتاق‌لر؟ اوغلاق دیگن اویون، منه شونداغ هواده مزه بیره‌دی ده!..» دیدی.

کوکلم موسمی‌نینگ کونلری هر قنچه کوندن–کونگه اوزه‌ییب کیتسه هم اُوسیم آیی‌نینگ کونلری کوپ اوزون ایمَس ایدی. ایلخانلر و اولوغوارلر، او ایرتانگ تورمیش مراسمی باعث کیچ بیر پیت‌گه‌چه اورینیب قالدی. آرتیق، قوتلاوگه توش اوقاتینی یه‌ییب و توش نمازینی قیلگن‌دن نَری باشله‌ماغچی ایدیلر.

قیز یولدوز بیگم هم ایلخان‌نینگ اویی‌گه کیلین بولیب کیلدی. موندن نَری، **یولدوز خاتون** دیب تانیلَر ایدی. ایلخان‌نینگ اویی‌گه گورگوممه بیر طوی بار ایدی. بایبچه خاتون هم اینیقسه بیر سیوینچلی. هر خاتین، نوبت بیلن یانیگه باریب ینگی کیلینینی قوتلوغ بولسین دیه ر ایدی. توش‌دن نَری ایلخانلر، اولوغوارلر و اربابلر، کمپلرده‌گی منجه‌لرنینگ اوستیده ییرلرینی آلدی. چاپندازلر آت‌لری‌نینگ اوستیده، اوغلاق چاپَر میدانی‌نینگ هر چیتیده داغیلیب تورگن ایدیلر. بویوکلر ییرلریگه اوتیرگندن کیین چاپندازلر ییغلیب حاضر بولدیلر.

بدخشان شهری‌نینگ اوغلاق تقیمی، چیبر چاپندازلریدن هیکل پهلوان چاپنداز و مختار پهلوان چاپنداز رهبرلیگیده بدخشان اوغلاق اویونی قیافه‌سینی کیبب، آت‌لری بیلن کمپ‌نینگ اونگیگه کیلیب صف توتتی‌لر. رسم و آداب قیلیب، آرتیق اویون‌گه تیار بولگنلرینی ایتیب، بویوکلرنینگ اونگیدن اوتیب کیتتی. اوندن کیین سمنگان شهری‌نینگ اوغلاق تقیمی، چیبر چاپندازلریدن شاه محمد بیک چاپنداز و نور محمد چاپنداز رهبرلیگیده سمنگان اوغلاق اویونی قیافه‌سینی کیبب، آت‌لری بیلن کمپ‌نینگ اونگیده صف توتتی‌لر. رسم و آداب قیلیب اویون‌گه تیار بولگنلرینی ایتیب اوتیب کیتتی‌لر. اولرنینگ آرقه‌سیدن، مزارشریف شهری و شبرغان شهری‌نینگ چاپندازلری رسم و آداب تقدیم قیلدیلر و تیارلیکلرینی بیلدیریب اوتیب کیتتی‌لر.

شیر محمد چاپنداز، قندوز شهری‌نینگ اوغلاق تقیمینی و چاپندازلرینی رهبرلیک قیلرایدی. او هم، اوز تقیمی بیلن کمپ‌نینگ اونگیگه باردی. صف توتیب رسم و آداب دن سونگره حاضر بولگنلرینی آیتیب بیردی.

بغلان شهری‌نینگ چیبر چاپندازلریدن، خیر محمد چاپنداز و مجید چاپنداز رهبرلیگیده بغلان اوغلاق تقیمی هم اوز سیره‌سیده کمپ اونگیگه باریب اویون آدابینی ییریگه کیلتوردی. فاریاب شهری‌نینگ چاپندازلری هم رسم و آداب قیلیب تیارلیکلریدن خبر بیرگندن کیین، میزبان و مهماندار سرپل شهری‌نینگ چاپندازلریدن، نادر چاپنداز و کینجه چاپنداز رهبرلیگیده سرپل اوغلاق اویونی قیافه‌سی بیلن، باریب کمپ اونگیده صف توتتی‌لر. رسم و آداب قیلگندن کیین برچه مهمانلرگه «خوش کیلدینگیز» دیب، تیار بولگن‌لرینی ایتیب و برچه مهمانلرگه یخشی سَیل و تماشالر تیله‌ب اوتیب کیتتی‌لر.

ایلخانلر و اولوغوارلر، رسم و آداب کیره‌گی توره‌نینگ سونگیگچه ایاغده تاخته‌دیلر. برچه چاپندازلرنی آلقیشلب اولرگه بشری و موفقیت‌لر تیله‌ب، توره‌ن بیتگندن کیین ییرلریگه اوتیردی.

اوشبو ییلگی اوغلاق اویونی‌نینگ، بدخشان‌دن هیکل پهلوان چاپنداز و مختار پهلوان چاپنداز داورلیک قیلرایدی. برچه چاپنداز باشی‌لر ییغیلدی. مسابقه اویونلری‌نینگ قه‌یسی کونده،

قەیسی شهرلر آرەسیده بولیشینی بیلیدیریب- انیقلاشتیردیلر. قُرعەلر آتیلدی، رقیبلر و مسابقه کونلری بیللی بولدی.

سرپل- شبرغان بیلن، فاریاب- مزارشریف بیلن، بغلان- سمنگان بیلن و قُندوز بیلن تخار تینگلەشتی. اوتکن ییل، تورکستان **بیرەمی ایرگنەقون** شامپیونلیگینی قازانگن بدخشان، بو ییلگی ایرگنەقون قوتلاوی‌نینگ اوغلاق یریشمەسی و مسابقەسیده، قەیسی شهر شامپیون بولسه او شهر بیلن مسابقەگه چیقر ایدی...

ساعت ایکّی بَجەنی کورسەترایدی. اوشبو کونکی اوغلاق اویونی، سرپل بیلن شبرغان آرەسیده اوینەلر ایدی. چونکه، قُرعه بو ایکّی شهرنینگ تقیملری آرەسیگه چیقتی.

ایرتانگ‌دن، جُر دایرەسی ریجەلەندی. بیرق مسافەسی تعین بولدی و بیرق یریگه تیکیلدی. تیپەلرنینگ اوستی تماشاچیلر بیلن تولیب تاشدی. برچه کیشی اویوننی سیل و تماشا قیلماغ اوچون تیپەنینگ ایکّی بیتیده صف-صف تیزیلدیلر. میدان‌ده ایسه سرپل و شبرغان‌نینگ اوغلاق تقیملری.

ایکەله اوغلاق تقیمی هم هیکل پهلوان و مختار پهلوان حکملیگی‌ده ایلخانلرکمپی‌نینگ اونگیگه باریب توردیلر. چاپندازلر، اویون‌نینگ اداغیگچه هیچ بیر تورلیک غُراملیک، مُغامبرلیک و قانون سیزلیک قیلمَسلیکلری اوچون اند ایچتی. شونگه اوخشَر، حَکملر هم عادل قضاوت قیلیشلری اوچون اند ایچتی‌لر. کیین «بسم الله» دیب آتلرینی میدان‌نینگ اورتەسیگه هیدەدی‌لر. اوغلاق اوچون کیسیلگن «اوجَک»نی بیر چاپنداز کوتاریب بیرق‌گه ایلتیب تشلەدی. اوجکنی بیرق گه ایلتماغ اونچه اونوملی و مُهم ایمَس ایدی. بو اویونده مهم بولگن ایسه اوجکنی جُر دایرەسیگه آتیب اویوننی حلال قیلیش ایدی. یعنی، اوجک جُر دایرەسی چیزگیسی‌نینگ ایچیده توشگنده، اویون توغری و حلال سنەلەرایدی.

اویون جدا قیزیق بیر شکل‌ده اوینەلیب تورگن ایدی. بیرینچی اوغلاق‌نی، سرپل آتیگه نادر چاپنداز، رستم پهلوان چاپنداز قوشتقیم‌لیگیده کیلتوریب حلال دایرەسی بولگن جُرگه

تشلەدی. برچه تماشاچیلرنینگ یورەگینی قیزیشتیریب و جُوشتیریب قویدی. تماشاچیلر ایاغگه توریب آلقیشلەدیلر. ایکله حَکم هیکل پهلوان و مختار پهلوان، نادر چاپندازنینگ ایکّی قپتالیده کیریب کمپنینگ اونگیگه کیلدیلر. اویونّنینگ، نادر چاپنداز تامانیدن حلال بولیشیدن شاهدلیک بیردیلر. ایلخانلر تامانیدن تعین بولگن و وعده بیریلگن جایزەنی آلیب نادر چاپندازگه تاپشیردیلر. یینه اویون باشلەدی. موندن سونگرەگی اویونلرنی، گاه سرپل چاپندازلری گاه شبرغان چاپندازلری حلال قیلرایدی. گرچه، اوکون اویون کیچ باشلەگن بولسه هم عصر آذانیگچه دوام ایتتی. چاپندازلر چرچەگن و آتلر تیرلەگن ایدی. نهایت، حَکملر هیکل پهلوان و مختار پهلوان، ایلخان تامانیدن چـَقیریلدی. و: «بوکونلیک شونچه بس!.. اخیر اوغلاق اوینەلسین. یوقسه کیچ قالیب کیتەمیز!» دیدی. کمپنینگ اونگیده ایاغده تورگن مشهور جرچیلردن **عبدالرحمن گوپ** و **نعیم پهلوان**گه، سونگی اوغلاقنینگ اعلان قیلیشلری اوچون بویروغ بیریلدی.

«سونگی اوغلاقنی خلقگه هیقیرینگ!.. و سونگ اوغلاق جایزەسینی ایسه بیر گوموش قیلیچ و بیر جیرن آت بولیشینی بیلدیرینگلر!» دیدی ایلخان.

جرچی عبدالرحمن گوپ و جرچی نعیم پهلوان، بیرتەسی بیر تیپەنینگ بیتیده گی تماشاچیلرگه و باشقەسی ایسه، باشقه تیپەنینگ بیتیدەگی تماشچیلرگه خبر بیرماغ اوچون آتلرینی هیدەدی. آت اوستیدن سونگ اوغلاق جایزەسینی جَر اوردیلر. جرچیلر، اخیر اوغلاقنی جَر اوریب تماشاچیلرنی جدا هم هیجانلەشتیریب و چاپندازلرنی قیزیشتیردی. سونگ اوغلاق اویونی اینیقسه قیزیق بولرایدی. توغریسی، اوغلاقنینگ مزەسی و اویونّنینگ کیفی هم سونگ اوغلاق ده ایدی. چونکه اینگ مهم و اونوملی جایزەلر سونگ اوغلاقده بیریلر ایدی.

هر چاپنداز، اوزی اوچون کورەشەرایدی. سونگ اوغلاق اویونیده، چاپندازلر تقیم و طرف بولیشینی ایسدن چیقارەر ایدیلر گویا. اوزی اوچون اُولیم–قالیم کورەشینی بیره رایدی. شو یکەتازلیک مجادلەسی باعث بولسه کیرەکەکه، سونگی اوغلاق اویونلری اززانچه اوزون زمان آلرایدی. بیرتورلیک اوغلاقنی جُرگه تشلەب حلال قیلەآلمَس ایدی هیچ بیر چاپنداز قولَلەیلیک بیلن.

میدان‌ده بیر محشر بار ایدی. برچه تماشاچیلر، نَفَسلرنی ایچیده توتگن و چاپندازلرنینگ «هه، قویمه، کیتتی» سی، و بیر تورلی اوغلاق‌نی جُرگه تشله‌آلمه‌سلیکلری یوره‌کلرگه توشیب کیتتی. حتی، بیر تورلیک جُرگه بیله یقینلشه‌آلمه‌دی چاپندازلر. ایلخانلر هم چاپندازلردن بیرته‌سی‌نینگ، تیزراق اوغلاق‌نی حلال قیلیشینی کوتیب تورگن ایدی‌لر. کمپ‌نینگ اونگ اوتیراقلریده ایلخانلر اوتیرگن ایدی. بیراق، آرقه‌ده‌گی اولوغوار و اربابلر هیجان‌دن ایاغگه توریب برماغلرینی تیشلب، ایکّی کوزلری و عقل ایسلری میدان‌گه ایدی. گویا نفس بیله آلمَس ایدیلر. هه... هه... هه... بیر پیت ایدی که، آت ییغینی‌نینگ ایچیدن بیرکیشی، ییغین‌نی اِیرتیب چیقتی و جُرگه توغری سَم بولدی. قمچینی آغزیگه تیشلب، بیر قولیگه اوغلاق و باشقه قولیده ایسه ایگر ایدی. اوزینی آت‌نینگ بوینیگه توغری ایگگن و شاهین باقیشلر بیلن خوددی مرمی دیک یقینله‌شرایدی جُرگه توغری. یول اوستیده‌گی رقیب‌لر هر بیر- ایکّی آدیمده، ایکّی آتلیک اونگینی قه‌یترماغچی بولسه هم، کینجه چاپندازنینگ مرمی‌دیک حرکت قیلگن آتی‌نینگ اونگینی قَیریش اونچه هم قولی ایمس ایدی. آت هم اصالتی باعث، اوغلاق‌نی برچه قورالری و قانون‌لرینی بیله‌دیکاندیک اوغلاق‌نی آلگندن کیین ایاغی ییرگه تیگمَس و خوددی اوچَر ایدی. نهایت کیتیریب جُرگه تشله‌ب اوغلاق‌نی حلال قیلدی کینجه چاپنداز. گرچه، کینجه چاپنداز جُرگه توغری سَم بولگندیک برچه ایاغگه تاختگن و قوللرینی بیرله‌شتیریب آلقیشله‌ماغ اوچون تیار بولیب تورگن ایدیلر. اوغلاق‌نی جُرگه آتگندیک آلقیش‌لر یوکسه‌لدی.

حَکملر هیکل پهلوان و مختار پهلوان، اوغلاق‌نینگ حلال بولیشینی شاهدلیک قیلماغ اوچون کینجه چاپندازنینگ ایکّی قپتالی‌گه کیریب، آتلرینی کمپ ساری هیده‌دی لر. باریب شاهدلیک بیرگندن نَری، ایلخان ییریدن توریب بیرینچیدن گوموش قیلیچنی کینجه چاپندازگه تقدیم ایتتی. سونگره، امیر صوفی‌نینگ ایگریدن توتیب تورگن جیرن آت‌نی ایگرینی کینجه چاپندازنینگ قولیگه بیریب سرپل آتیگه بو قهرمانلیگینی قوتله‌دی. کینجه چاپنداز، قازانگن جیرن آتی‌گه مینیب میدان‌نینگ تیبره‌گیدن قلیچینی کورسه‌تیب بیر اینه لدی. خلق، قهرمان چاپندازلرینی ایاغده آلقیشله‌دی. آرتیق اویون بیتگن ایدی. مهمانلرنینگ آش و نانی هم تیار ایدی. هر مهمان اوز مهمانداری تامان جونه‌ب کیتتی. البته، کیچه اوقاتیدن نَری و یاتسی

نمازینی ادا قیلیشدن کیین کیچه اویونلری باشلەرایدی. بوکیچه هم، جدا اونوتولمَس بیرکیچه بولەرایدی. چونکه سرپل و شبرغان شهرلری آرەسیده پهلوانلیک و گورەش مسابقه سی، آتش اویونلری، داربازلیک و کنسرت بار ایدی...

آنه خاتون‌لر، او کون آقشامگچه ایل‌نینگ برچه خاتین قیزلرینی تشقرحویلی‌ده قرشیلب، خوش کیلدینگیز دیماغ اوچون سُپەنینگ اوستیده اوتیرگن ایدی. اینیقسه؛ ایل‌نینگ باشقه یاش و اولوغ عیالری بیلن اوتمیش‌دن و یاشلیکلریدن یوخلب، اوز آرەلریگه قیزیشیب گپلەشر ایدیلر. ایچکرحویلیده ایسه خاتین قیزلر، کیلین کیاوونی آرەلریگه آلیب گورگوممه طوی بیلن سرگردان ایدی. بایبچه خاتون هم ایچکرحویلیده ایدی. جدا خورسند و سیوینچلی کورینەرایدی. چونکه، ایکّینچی مرته قینانه بولگن ایدی. البته که برچه آنەلرنینگ آرمان، آرزو و هوس‌لریندن بیرته‌سی هم، باله‌لری‌نینگ و قیزلری‌نینگ بخت کونی‌نینگ طوی و تماشاسینی کوریش‌دیر. هر بیر دوگانه‌سی، بایبچه خاتون‌نینگ یانیگه کیلیب «قوتلوغ بولسین!» تیله‌کلرینی تقدیم ایتر ایدی. و: «موندیک بیرکون‌ده، مینی یالغیز قویمه‌گنلریز اوچون برچه‌نگیزدن منتدارمن!» دیب، برچه گه منتدارچیلیک بیلدریب تورگن ایدی بایبچه خاتون. اوکون آقشمگچه، تشقرده قوتلاولر و اویده ایسه طوی اینیقسه چیرایلی و قیزیق اوتتی. آقشم بولمه‌ی توریب طوی بیتتی و برچه خاتین لر اُوی‌لریگه جونەب کیتتی. چونکه، بو کیچه‌گی اویونلرنی خاتین قیزلر هم تماشا قیلگنی کیترایدی. اینگ قیزیق تامانی شو ایدی که، بو کیچه کیلین-کیاوو هم **ایرگنەقون** قوتلاوینی ایزلەماغ اوچون ایرگنەقون تیپەسیده اولر اوچون قوریلگن و یسەلگن کمپ‌گه باریب، کیچه بولیب اوتەدیکان آتش اویونلرینی، گورەش اویونلرینی و قوشیقچیلرنینگ کنسرتینی اوز کمپ لریدن ایزلەر ایدیلر.

ایل هم آش و نانلرینی ییب، هر کیم اوز عایله‌سی بیلن جونەدی ایرگنەقون تیپه سی ساریگه. قوتلاو میدانی‌گه بارگندن نَری، ایرککلر ایلخانلرنینگ کمپی بولگن تیپەده و عیاللر ایسه، قرشیده‌کی کیلین-کیاوونینگ کمپی بولگن تیپه‌گه باریب ییرلرینی آلدی. یاتسی نمازینی ادا قیلیب کیلدی ایلخانلر و اولوغوارلر هم. باریب کمپ‌لریگه کیردی و ییرلریگه اوتیردی.

کیچه تامان‌دن، قوتلاولر باشقه‌چه اینیقسه و جدا قیزیق بولرایدی. آقشم ساری اوغلاق اویونی بیتگندن کیین، اوغلاق چاپَر میدانی‌نینگ اورته‌سیده بیر تام بویی یوکسکلیکده اوتین ییغدیلر. البته، بو ییغیلگن اوتین کوممه‌سی، ایلخان تامانیدن یاقیلر ایدی. ایلخان، بوکیچه باشقه بیر شکل‌ده یاقماغچی بولدی بو سنه‌کی توره مشعله‌سی‌نینگ الاوینی. اوغلی یعقوب‌نینگ آشناسی واحد پهلوان‌نی اشاره بیلن چَقیریب قولاغی‌گه فیسیله‌دی:

«قرشی تیپه‌گه بار! یعقوب بیلن یولدوز بیگم کیلینیم‌نی میدان‌گه چَقیر! ایلخانیمیزنینگ بویروغی‌دیر دیگین! اولر، قرشی تیپه‌دن اینیبیرسین، مین هم بو تامان‌دن باره‌من! بو ییلگی توره مشعله‌سینی بو کیچه بیرلیک‌ده یاقه‌میز!» دیدی.

واحد باله چاپیب قرشی تیپه‌ده‌گی کیلین–کیاوو کمپی‌گه باردی و آشناسی یعقوب‌نینگ قولاغیگه ایگیلیب ایلخان‌نینگ بویروغینی اَیتیب بیردی. یعقوب هم کیچ قالمَس‌دن یولدوز بیگم نینگ قولیدن توتیب کمپ‌دن چیقتی‌لر. سیکین–سیکین میداندە‌گی اوتین یغینی گه توغری یوریدی ایکاولری. ایلخان هم اوز کمپی‌دن چیقیب میدان‌گه توغری جونه‌دی. اونلر اویاندن، ایلخان بو یاندن اوتین ییغیناغی باشیگه یتیب کیلدیلر. بیرینچیدن یعقوب، آته‌سی‌نینگ قولیدن اوپتی. تغین یولدوز بیگم هم حُرمت بیلن ایگیلیب قیناته‌سی‌نینگ قولیدن اوپتی.

سرپل اولوغلری، طبق توره‌نینگ اُصولی و قاعده‌سی، بیر چوپ‌نینگ اوچیده اوره‌لگن بیر قُماشنی یاغگه باتیریب، کیین یاقیب مشعله قیلیب **نسیم خان ییگیت**نینگ قولیگه بیردیلر. نسیم‌خان ییگیت، مشعله‌نی آلیب ایلخان‌نینگ قاشیگه کیلدی. ییرگه اوچ مرته تیزه اوریب بیر تیزه‌سینی بوکتی. بیر قولیده مشعله و باشقه قولینی کوکسیگه قوییب، حرمت و ادب بیلن مشعله‌نی ایلخان‌گه تقدیم ایتتی.

اوغلاق چاپَر میدانی‌نینگ بیر تامانیده‌گی تیپه‌ده، کیلین–کیاوو اوچون قوریلگن کمپ‌دن خاتون قیزلر تماشا قیله‌رایدی اویونلرنی؛ باشقه تیپه‌دن ایسه ایرککلر. مشعله ایلخان‌نینگ قولیده ایدی. برچه تماشاچیلر ایاغده تاختب آلقیشلب توردیلر. ایلخان، مشعله‌نی اوغلی یعقوب و

یولدوزبیگم‌گه اوزه‌تتی. و: «ایکاوینگیز بیرلیک‌ده توتینگ و بیرگه یاقینگ اوشبو توره الاوینی! یاقینگ که، آیدینله‌نسین عمر بویی ملتیمیز و یورتیمیزنینگ قارانغوکیچه‌لری!» دیدی. یعقوب و یولدوزبیگم، مشعله‌نی بیرگه توتیب اوتین توده‌سی‌نینگ بیر چیتکه‌سیدن یاقیب قویویردیلر. الاو، اوتین توده‌سیگه توتیشتی. ایکّی تیپه‌نینگ بیتی‌دن آلقیش‌لر یوکسه‌لدی و دقیقه‌لرچه دوام ایتتی.

اوتین ییغینی، دقیقه‌لر ایچیده خوددی بیر الاو توپیگه اوخشَب دشتنی و تیپه لرنی چراغان و یاروتیب قویدی. برچه‌نینگ آغیزدن: «قوتلوغ بولسین ایلخانیم! قوتلوغ بولسین ایلخانیم!..» دیب، نعره‌لر یوکسه‌لدی.

اوزون سای و شور سایدن ایسیب تورگن شمال، آتش‌گه کوچ بیریب الاونی هیجان گه کیلتوره‌ر ایدی. الاو، خوددی مست بولگن بیر دیوانه‌گه اوخشَرایدی کیته- کیته. مستلیکدن کوکلرگه توغری تیل اوزه‌تیب، قه‌سیرده‌ب و چسیرده‌ب غزل اوقویه‌ر ایدی گویا. بو کیچه‌نینگ توره‌الاوی، قرانغولیک‌گه میدان اوقویه‌رایدی یاروغلیگی بیلن. کوک یوزیده، بار یوق اوچه‌دیکان مخلوق هم بو کیچه‌کی قوتلاوگه چَقیریلگن‌دیک، الاو النگه‌سی‌نینگ اوستیدن گاه بو تامان آتیله‌ر-اوچَرایدی، گاه او تامان زیپلر و سیچره‌ر ایدی. افسانوی بیرآن ایدی تماشاچیلر اوچون. ایلخان‌دن آلیب اولوغوارلرگه‌چه، عیال و ایرکک، کتته و کیچیک برچه تماشاچیلرنینگ آغیزلری آچیق و کوزلری میدانده‌گی الاونینگ اوستیدن اینه‌لیب تورگن و نمایش کورسه‌ته‌یاتگن تورلی-تورلی قناتلیک اوچه‌دیکانلرگه ایدی. برچه تماشاچیلر بو منظره‌نینگ تماشاسی‌گه غرق ایدی که، سیکین-سیکین دومبوره‌نینگ سیسی کیله‌ویردی قولاغلریگه. بیر سیلکینیب اوزلریگه کیلدی. کوردیلرکه **آسیابادلیک صاحب خان**، دومبوره‌سینی قولیگه آلیب چیرته‌یاپتی. اوندیک بیر چلرایدی که، اونداق بیر چیرتر ایدی که صاحب خان دومبوره‌سینی، یوره‌کلرنی پرچه‌لَر ایدی. بیر تاماندن الاونینگ چه‌سیرده‌گن و قسیرده‌گن سیسی، باشقه تاماندن کوک یوزیده گی تورلی-تورلی اوچه‌دیکانلری‌نینگ سیسی، باشقه یاندن دومبوره‌نینگ تیلیدن چیققن یوره‌ک نواسی... اوشبو منظره‌دن مست بولگن **میرزا نعمت الله** هم باشله‌دی غیژه‌کینی اینلتماغگه. شو پیتده ناخودآگاه مست بولیب قوشیق اوقیماغگه باشله‌دی بیرکیشی. **شاه‌پسند** ایدی اوشبو دردلی کویله‌دیکان.

تغین، قیزیب کیتتی‌لر و آرقه–آرقه‌گه قوشیق‌لر اَیتیب بو کیچه‌گه اونوتولمَس بیر رنگ قوشتی‌لـر. آرقه‌سیدن، شبرغان‌لیک شریف چیرتتی دومبوره‌سینی. او هم باشله‌دی غزل ایتماغ‌گه. پاسلپ و زنگلب کیتگن یوره‌ک‌لر سایقلدی بوکیچه. یوره‌ک دیگن ذات ایییریب–ایییریب سوو بولیب دریـا–دریا آقر ایدی گویا. یوره‌ک مستلیکدن گوم–گوم اوره‌ر ایدی باشینی بغیرنینگ تاشیگه. کونگیـل قوشی هم، میداندە‌گی الاونینگ یاختیلیگینی کوریب سینه قفسی‌گه اوزینی اوره–اوره یاره‌له‌دی.

کیمی زمان بیر هوا گومبُرتیسی کبی ایدی شاه‌پسند و شبرغان‌لیک شریف‌نینگ سیسـی. کیمی زمان ایسه، بیر تاغ‌دن یومه‌له‌گن کتته بیرتاش پرچه‌سی‌نینگ تاویشیگـه اوخشـَـرایـدی. بعضاً، بیر کوکلم فصلی‌نینگ یَلی کبی ملایم و جان بیرووچی ایکن، کیمی زمـان هـم گـُـل یاله‌سیگه قونگن بلبل‌نینگ دردلی سه‌یره‌شی و نغمه‌سیگه اوخشـَر ایدی.

بیر–ایکّی ساعت اوتگن‌دن نـَری، میدان‌نینگ تیگره‌گی‌دن آغیز و بـورنـیدن چسیـرده ب الاولر چیقه‌یاتگن بیر تیوه‌گه توشتی تماشاچیلرنینگ کوزی. «الاو تیوه! الاو تیوه!» دیبان سیس‌لر یوکسه‌لدی تماشاچیلردن. الاو–الاو یانگن تیوه، میدان تیگره‌گی‌دن ایلـه نـیـب چـاپـیـرایـدی. تماشاچیلرنی سیویندیرماغ، هیجانلندیرماغ و قیزیشتیرماغ اوچون. تیپه‌لرده اوتیرگن تماشـاچـیـلـر تامانی‌گه توغری سَم بولرایدی آره–آره. تماشاچیلر چیغیللب پـَتور–پوتور ییرلریدن قـاچـرایـدی. الاوتیوه میدان‌نینگ تیبره‌گی‌دن اینه‌لیب چاپـَر ایکن، میدان‌نینگ اورته‌سیده هر نـیـچـه آدیـم مسافه‌لرده فوشونگلر عیارله‌نگن ایدی. بیرکیشی، قولیده‌گی مشعله بیلن بیر یاقتن یاقیب–یاقـیـب کیته‌رایدی فوشونگلرنی. فوشونگلر، تورلی–تورلی منظره و شکل‌لر یره‌تر ایدی. کیچه‌گه اینیقسـه بیر رنگ قوشتی اوشبو نمایش‌لر. الاوتیوه‌نینگ باروتی توگه‌گندن کیین، ایچیدن کلـه–کـاپـوزی اوره‌لگن بیرکیشی چیقتی تشقرگه. البته که خانقاه‌لیک کریم خان مدیر ایدی او کیشی.

میداندە‌گی الاو مست بولیب یانر و هر تامان خوددی کندوز کبی یاروغ ایدی. تیوه‌نینـگ الاوی اوچـَر–اوچمَس، جرچی عبدالرحمن گوپ و جرچی نعیم پهلوان‌نینگ سیسی چیقـمـاغـگـه باشله‌دی میدان‌دن: «هی–ی–ی–ی!.. ایندی گوره‌ش اویونلریمیز باشله‌یدی!.. پهلوانلریمیز تیـار بولسین‌لر! هووووووو!» دیب.

تشله‌نگن قُرعه‌گه کوره، بو آقشمکی گوره‌ش هم سرپل و شبرغان پهلوانلری نینگ آره‌سیده بولیب اوته‌رایدی. بیر تیپه‌نینگ ایتگیده عبدالرحمن گوپ و باشقه تیپه‌نینگ ایتگیده نعیم پهلوان، بینه باشله‌دی: «گوره‌ش باشله‌دی هوووو!.. پهلوان‌لیک باشله‌دی هوووووو!.. سرپل پهلوانلری بیلن شبرغان پهلوانلری گوره‌شه‌دی هوووووووو!!!!» دیبان جر اوریب هیقیره‌ر ایدیلر.

بیش کیشی پهلوان، آقچه‌لیک عبدالوهاب پهلوان رهبرلیگده کمپ‌نینگ اونگیگه کیلیب اوچ مرته بیرگه تیزه اوریب، رسم ادب قیلدیلر. پهلوانلرنینگ قوللری آرقه‌سیده و یوزلری ایلخانلر و اولوغوارلرگه توغری، باشلری تیپتیکه توردیلر. بیش کیشی پهلوان هم آچل پهلوان رهبرلیگیده سرپل شهرینی تمثیل قیله‌رایدیلر. بونلر هم کمپ اونگیده کیلیب اوچ مرته بیرگه تیزه اوریب رسم ادب کورستتی‌لر. قوللری آرقه‌لریده، باشلری تیپتیکه توردیلر. شبرغان پهلوانلریدن بیرته‌سی، ایکّی آدیم ایلگری کیلدی و سرپل پهلوان‌باشی‌سی آچل پهلوان‌گه باقیب:

«مینی آتیم عبدالوهاب!

گوره‌ش توتَر من به‌تاب!

بو کیچه بو میدان‌ده!

مین‌گه کوره پهلوان تاپ!»

دیب، بیر شعر اوقیدی. آچل پهلوان، پهلوانلریگه قره‌دی. درحال سرپل پهلوانلریدن بیرته سی ایکّی آدیم ایلگری کیلیب شبرغان پهلوانی‌گه:

«آتیم محمد شیرچه!

خَی بولسَم مونچه پیرچه!

دیوگه اوخشَر پهلوان‌نی!

کوره‌دی کوزیم مورچه!»

دیب، قرشی‌لیک بیردی. و شوندیک هر پهلوان اوزینی تانیتتی. کیین تقیم‌لر میدان‌گه باریب ایکّی تامان‌ده اوتیردیلر.

بو کیچه‌گی گوره‌ش مسابقه‌سی‌نینگ حَکم‌لیگی اوچون، تخارلیک خدای‌قُل پهلوان و دولت بای پهلوان تنله‌ندی. خدای‌قُل پهلوان، بیرینچی مسابقه پهلوانلری‌نینگ قوللریدن توتیب ایلخان‌لرنینگ اونگیگه باردی. عادل بیر شکل‌ده حَکم‌لیک قیلیشی‌گه اند ایچتی. تغین میدان‌گه قه‌یتی‌لر. الاونینگ یاختیسیده ایلک گوره‌ش، سرپل‌دن محمد شیرچه پهلوان بیلن شبرغان دن کینجه پهلوان آره‌سیده توتیلدی. کینجه پهلوان، هیکیللیک و کینگ کوکسلیک بیر ییگیت ایدی. محمد شیرچه پهلوان‌نینگ بویی، کینجه پهلوان‌نینگ شانه‌سیدن کیله‌رایدی. جُسسه‌سی هم رقیبی‌گه کوره کیچیک ایدی. ایکله‌سی هم پهلوانلیک رسم و آدابینی ادا قیلیب میدان‌دن نیچه مرته آینه‌لدیلر. تغین بیراولریگه یقینلشتی و یقه‌مه‌یقه توتوشتیلر. کینجه پهلوان، محمد شیرچه پهلوان‌نینگ بیلیگه باغله‌نگن رومال‌دن توتیب آلدی. محمد شیرچه پهلوان‌نینگ بیلیدن توتیب، تازه تیکیلگن نهال‌دیک سیلکیلرایدی. بیراق، محمد شیرچه پهلوان‌نینگ ایاغی‌نینگ قه‌یش‌لیگی باعث، هیچ ییردن اوزه‌آلمه‌دی. تیزه‌لری جداهم قه‌یش، بیلی بوکیلمَس و خودی قِیرغی دیک قه‌یش چنگالری بارایدی محمد شیرچه پهلوان‌نینگ. یقیتماغ اوچون کینجه پهلوان ایگیلماغگه مجبور قالدی. چونکه محمد شیرچه پهلوان‌نینگ بویی قیسقه ایدی. اززانچه کوره‌شتی‌لر. بیراق، هیچ بیری هم یقیلمه‌دی. ایکّله‌سی هم شیپشیتته تیر تگیده قالدی. کینجه پهلوان، گوره‌ش توتمَسدن آلدین رقیبی‌نینگ بوی و باشینی کوریب: «بو جوجه‌نی بیر قوللیم بیلن پشه‌دیک یقیته‌من!..» دیگن بولسه کیره‌ک که، مونچه پیت‌ده یقیته‌آلمه‌گنی اوچون اززانچه اچیغی کیلگن ایدی. میدان‌گه چیقگینچه کوردی که، توشونگنی و اویله‌گنی‌دیک ایمَس ایکن. برچه تماشاچیلر جیم توریب نفسلرینی ایچلریده توتگن ایدی. کینجه پهلوان، محمد شیرچه پهلوان‌نی گاه اویانگه تابلر، گاه بویانگه تابلرایدی و بیر تورلی آرقه‌سینی بیرگه باسه‌آلمه‌دی. اچیغی کیلیب بیر «اوففف» تارتتی کوره‌ش آقیمیده. محمد شیرچه پهلوان، کینچه پهلوان نینگ «اوف» تارتگینچه سُسته‌یگه‌نینی فرصت بیلیب، بیر چَم بیلن ایاغیگه اوردی. کینچه پهلوان نینگ ایاغلری بیراوگه اوره‌لیب خوددی تاغ نُره‌گندیک یقیلیب کیتتی. یقین ایدی که، یانیب تورگن

الاونینگ ایچیگه توشرایدی کینجه پهلوان. نهایت بیرینچی میدان گورەش اویونینی محمد شیرچه پهلوان سرپل آتیگه ارمغان ایتتی.

ایکّینچی مرته، سرپل‌دن محمدی پهلوان بیلن شبرغان‌دن زین الدین پهلوان چیقتی. محمدی پهلوان، زین الدین پهلوان بیلن بویگه تینگ بولسه هم جُسسه‌گه تینگ ایمَس ایدی. کوپ پیت اوتمه‌ی توریب زین الدین پهلوان، محمدی پهلوان‌نی ییڭیگیب سونگیچ نتیجه‌سینی (بیر–بیر) قیلیب قویدی. (سرپل۱ و شبرغان۱)

اوچینجی مرته‌گه، سرپل‌دن نیکو پهلوان و شبرغان‌دن ایسه تُوردی پهلوان چیقتی میدان‌گه. بو مسابقه‌نینگ حَکملیگینی تخارلیک دولت‌بای پهلوان قیلرایدی. نیکو پهلوان نَوچه بیر ییگیت ایدی. ینگی بیر–ایکّی ییل بوله‌ر ایدی که گورەش توتماغگه باشله‌گن ایدی. تُوردی پهلوان هم نوچه و سُویه‌کلی بیر ییگیت ایدی. ایکله‌سی، حَکم‌نی قولیده‌کی طباغدن بیرته–بیرته تُرشک آلیب آغیزلریگه تشله‌دی و بیرآوی‌نینگ تیبره‌گیدن نیچه مرته اینه لدیلر. نیکو پهلوان‌نینگ اوزیگه خاص بیر چَمی بار ایدی. کوزینی اصلاً رقیب‌نینگ کوزیدن اَییرمَس ایدی. برماغلرینی یله‌ب، قوللرینی قنات‌دیک آچیب گاه او ایاغ اوستیده گاه بو ایاغ اوستیده سیلکینیب توردی نیکو پهلوان. تُوردی پهلوان‌نینگ ایسی و کوزی، نیکو پهلوان‌نینگ قنات‌دیک آچیلگن قوللریگه ایدی. بیراق، نیکو پهلوان‌نینگ بوتون هنری ایاغیده ایدی. قنداغ بولدی که نیکو پهلوان، تُوردی پهلوان‌نینگ ایاغی‌نینگ توبیگه اوریب قویویریدی. توردی پهلوان بیرگه توشر–توشمَس درحال اوزینی تُوردی پهلوان‌نینگ اوستیگه آتیب بیر قولینی رقیبی‌نینگ کوکسیگه قوییب آرقه‌گه توغری باستی. تُوردی پهلوان‌نینگ آرقه‌سی بیرگه تیکدی. تُوردی پهلوان ایسه قنداغ یقیلیشینی اوزی هم بیله‌آلمه‌دی. بو اویوننی نیکو پهلوان ییڭیگیب سونگیچ نتیجه سینی (ایکّی– بیر) قیلیب قویدی. (سرپل۲ و شبرغان۱)

تورتینچی مرته، سرپل‌دن غنی پهلوان و شبرغان‌دن اکرم پهلوان چیقتی‌لر میدان‌گه. اکرم پهلوان هیکللیک، سویه‌کلیک، بویی اوزون و کوکسی کینگ بیر ییگیت ایدی. غنی پهلوان هم اوندن قاله‌دیکان ایمَس ایدی. ایکاولری بیر–بیراویگه تینگ ایدی. قول و بیل توتوشتی‌لر. نیچه

دقیقه، قویمه–توشتی قلیب کورَه‌شتی‌لر. نهایت اکرم پهلوان، غنی پهلوان‌نی یـیـرگـه بـاسـیـب تیزه‌سینی کوکسیگه قویدی و خوشلیکدن هیقیردی: «بینگدیم! بینگدیم!» دیب. اکـرم پـهـلـوان، غنی پهلوان‌نی بینگیب سونگیج نتیجه‌سینی بب–برابر قیلیب قویدی. ایکّی– ایکّی. (سرپـل۲ و شبرغان۲)

گوره‌ش‌نینگ بیشینچی میدان سِره‌سی ایدی. البته که قوتلاونینگ، بیرینچی کونی‌نینـگ سونگ اویونی ایدی. موندن نـَری توتیله‌دیکان گوره‌ش‌ده ایکّی تاغ قاپیشر ایدی و ایـکّـی دیـو میدان‌گه کیره‌ر ایدی.

بیر آزدن، سرپل‌دن آچل پهلوان و شبرغان‌دن ایسـه عبدالـوهاب پـهـلـوان چیقـه رایـدی میدان‌گه. آرقه‌لری بیر کورمه‌گن پهلوانلر کوز–کوزگه کیلر ایدی دقیقه‌لر سونگره.

آچل پهلوان، بویی ایکّی متر، کوکسی‌نینگ بَری سکسن سانتی و قلین بویونلی بیر کیشی ایدی. بوکونگچه، نی سرپل‌ده و نی ده باشقه بیر شهرده اونی بیرکیشی ییقیته‌آلگن ایدی. حتـی تورکستان جغرافیه‌سیده بولیب اوتگن برچه گوره‌ش مسابقه‌لریده اصلاً آرقـه‌سی بیر کورمه گـن ایدی. ایلخان‌نینگ خاص پهلوانی ایدی آچل پهلوان. قه‌یاقه کیتسه اوزی بیلن آلیب کیتر ایـدی. آچل پهلوان، خلق‌نینگ تیلی‌ده داستان بولگن ایدی. شعرلرده و ایرتکلرده یـیـریـنـی آلـگـن و انگله‌تیلر ایدی. برچه تورکستان خلقی تانیه‌ر ایدی اونی. هرکیم‌نینگ قولاغیده، اَیری بیر داستان اوقیلگن ایدی آچل پهلوان‌دن. بیر اورنـَک:

آچل پهلوان، اصلی‌ده بیر محلی تاجر دیر و دوکانی بار. عایله‌سینی تجارت شُغلی بـیـلـن کیچیندیررایدی. بیر مرته جوره‌بای تیگیرمانچی‌نینگ تیگیرمانی‌گه تمباکو آلیب باره دی. «جـوره بای اورتاق! منه شونی تارتیب بیرینگ قـَنی!» دیب، اَیته‌دی.» جوره بای:

«پهلوان اکه‌م! شو حاضر تیگیرمانلرنینگ ساغ و توزیک بولگنـی کـو بـوش ایـمَـس. شونده‌یین باشقه تاشلر هم سویکنگندن تیشی قالمه‌گن. اُستاگه قره‌ب اوتیریب مـن! کـیـلـیـب تاشلرنی یونیب تیشینی چیقریب بیرسین، کیین کوریشه‌میز!» دیگـن، جـوره بـای. شـونـدیـک و

بوندیک بهانەلر قیلیب دوام ایتەدی: «کورینگ پهلوان اکـــەم! منـــه شو قـاپلـرده کـی آرپـه بوغدایلرنینگ برچەسی تارتیغ‌سیز قالگن. منه شونلر تارتیلگندن کیین تیگیرمانلر بوشـەلـگـیـنچه سیز نینگ تمباکویزنی هم تارتیب بیرەمن!..» دیگن. تغین آچل پهلوان: «خـَی اوزیز بیلـه سـیـز جورەبای اورتاق! ایشیم عاجل‌راغ ایدی!» دیەدی و تمباکونینگ قاپینی اوشه یـیـرگـه قـویـیـب چیقەدی. تیگرمان‌دن چیقگینچه، ایشیک‌نینگ آغزیده دیوارگه تیرکەتیب قوییلگن یوزلرچه کیلـو آغیرلیکده ینگی بیر تیگیرمان تاشی‌نینگ اورتەسیدەگی تیشیگیدن قولینی اوتکـَزیـب، تـاشـنـی کوتاریب اوزی‌نینگ تشقرحولی‌سیگه کیلتورەدی و دیوارگه یسلتـیـب قـویـه دی. جـورە بـای، تیگیرمان‌نینگ ایچیده بولگنی اوچون هیچ متوجه بولمەیدی. ایرتەسی کون فرق ایتـه دی کـه ینگی تیلەتتیرگن تیگیرمان تاشی ییرده یوق. دررو بیلیب آلەدی بو ایش‌نینگ آچل پهلوان‌نینـگ ایشی بولیشینی. «پهلوان‌نی ناغه قیلدیم شکیللی! شو اوچون بو ایشنی قیلگن حتماً! یوقسه باشقه آدم بو تاش‌نی ییریدن بیله سیلجیتەآلمەیدی!» دیب اوز باشیگه گپورەویره دی. درحال جونەیدی آچل پهلوان‌نینگ اوییگه توغری. باریب کورسه که، تخمین قیلگنی‌دیک تـیـگـیـرمـان تـاش پهلوان‌نینگ تشقرحولی‌سیده تورگن. «پهلوان اکه جان!» دیب، یالواریب عذر تیلەیدی. کـیـیـن، «تمباکوزنی، منه شو ییردن باریب تارتیب بیرەمن!» دیب، سوز بیرەدی. سونگره آچل پـهـلـوان تاش‌نی قنداغ که کیلتورگن بولسه، اوشنداغ ایلتیب ییریگه قویەدی و تمباکوسینی تارتیب آلـیـب کیلەدی.....

اوشبو مشهور آچل پهلوان بیلن شبرغان شهری‌نینگ تینگی تاپـیـلـمـس پـهـلـوانـی عبدالوهاب پهلوان‌نینگ گورەش توتیشلری کیرەک ایدی. عبدالوهاب پهلوان، طبق رسم و ادب میدان‌گه چیقیب دایره شکلیده نیچه اینەلدی. کیین آچل پهلوان بیلن کوز-کوزگه کیلدیلر. بـیـر دقیقه بیر-بیراویگه باقیشتی. ملت ایسه، نفسینی توتیب: «قـَنی قنداغ گورەش بولر ایکن؟» دیب، هیجان بیلن کوتیب تورگن ایدی. عبدالوهاب پهلوان، تورگن ییریده راست قولینی کـوکسـیـگـه قوییب، ماس ایگیک بیر شکل‌ده آچل پهلوان‌گه تسلیمیت بیلدیردی. کیین، یقینلـشـیـب آچـل پهلوان‌نینگ قولیدن اوپتی و قوچاقلەشتیلر. پهلوانلیک مسابقەسی برچه قیزیقلیگی بیلن سـرپـل آتیـگـه ختم بولدی. عبدالوهاب پهلوان، بو تصمیمی بیلن اینگ منطقلی و توغری ایشنی قیلدی.

چونکه، بیلرایدی آچل پهلوان‌نینگ اونگیده توره‌آلمَس‌لیگینی. شو باعث آرقه‌سی‌نینگ یئرگه تیگیشینی خاهله‌مَس ایدی.

سونگیچ نتیجه‌سی (سرپل۳ و شبرغان۲) بوکونگی اوغلاق و گوره‌ش اویونینی سرپل ینگدی. وعده بیریلگن جایزه‌لر پهلوانلرگه تقدیم ایتیلدی. آرتیق، کیچه هم کیچ بولگن ایدی. هرکیم اوز اویی‌گه و مهمانلر هم مهمانخانه‌لرگه جونه‌ب کیتتی‌لر. تینچلَشماغلری کیره‌ک ایدی. چونکه ایرته کون یینه قوتلاو بار ایدی...

یولدوز بیگم، اصیل بیر تورک و توره‌لیک یخشی بیر عایله‌گه توغیلیب کتته بولگن ایدی. بیر تورک خاتونی بولیب یتیشتی. تورمیش قوریب، توره‌سیگه اویغون و تینگ بیر خاتون بولدی. آرتیق بخت اوییده، تیریکلیگی‌نینگ ایکّینچی کونیگه کوزینی آچتی ابراهیم موذن‌نینگ سیسی بیلن. نمازینی ادا قیلیش‌دن کیین بیرینچی ایشی تندیر–اوچاغ باشیگه باریب نانیشته تیارلش بولدی.

آنه خاتون هم، ایرتانگ نمازینی ادا قیلگندن نری، پنجره‌نینگ تاقچه‌سیگه تیرسگی بیلن یسله‌نیب، قولیگه تسبیح ذکر قیلر ایدی هر ایرتانگی‌دیک. بایبچه خاتون نمازینی قیلگندن کیین سطلچه‌سینی آلیب اینه‌ک‌لرینی ساغیش‌گه کیتتی. یولدوز خاتون، حوض‌دن سوو کیتیریب چایغولچه‌لرنی تولدیردی و اوچاغگه آسیب الاوینی یاقیب قویویردی. بیر تامان‌دن الاوگه باقر باشقه تامان‌دن، چاینکلرنی و برداقلرنی سوودن اوتکه‌زیب تازه‌لر ایدی.

بایبچه خاتون، اینه‌ک‌لرنی ساغیب کیلدی. کیلینی بیلن سلاملشیب بیرآولریگه خیرلی ایرتانگلر تیله‌دی. ایکّه‌له‌سی، جدا سیوینچلی ایدی. بایبچه خاتون، آپ اَیری بیر ایرتانگ بیلن باشله‌دی بوکون‌گه. چونکه، بو ایرتانگ اونگه یاردم بیره‌دیکان کیلینی یولدوز خاتون بار ایدی. دردینی و یالغیزلیگینی پایلشه‌دیکان بیر قیزی بار ایدی آرتیق.

ایرکک‌لر، کون–کوزی(قویاش)نینگ توغیشی بیلن اویدن چیقَر ایدی. آنه خاتون هم یورت‌نینگ تیگره‌گی‌ده بولیب اوته‌دیکان خلق توره‌سی و ایش‌لری بیلن مشغول بولرایدی. بایبچه

خاتون، کوپینچه کونلر کتته اویده یککه و یالغیز باشیده قالرایدی. آرتیق کیلینی‌نینگ بارلیگی باعث موندن نَری یالغیز قالمَس ایدی البته.

کیلین و قینانه‌نینگ یوزیگه بم‌باشقه بیر کوکلم هواسی بیلن گُلمغجه‌لر آچگن ایدی. خوش و تبسم‌لر ایچیده بیر-بیراویگه یاردملشیب توره‌ر و سیوینچدن کویله‌کلریگه سیغمَس ایدی. یعقوب بای هم، ایرتانگ نمازیدن کیین بیرآز مسجد امامی بولگن مولوی محمد عثمان نینگ صحبت فصلیگه حدیث و آیت درسیدن فیضلنیب، تغین سیکین-سیکین اوییگه کیلدی. قَللیغی یولدوز بیگم چایلرنی دملب اوچاغ‌نینگ کنه‌گی گه قویگن و قولیگه سوپیرگینی آلیب میدانلرنی سوپیره‌یاتگن‌ایدی. یعقوب بای، کلیب طهارت بوزیش اوچون حاجت‌گه کیردی. میدان‌دن کوریب قالگن قَللیغی یولدوز بیگم سوپیرگینی بیرگه قوییب، دررو آبتاوه‌گه ایلیق سوو تیارله‌دی. چاپیب باریب تامدن ساچیق(روپیاک)نی آلدی و آبتاوه بیلن میداندەگی گل باغچه‌سی‌نینگ یانیده، سیوگیلی‌سینی کوتیب توردی. یعقوب بای حاجت‌دن چیقگنده، قولیده آبتاوه و ساچیق آلیب تورگن قَللیغینی کورگینچه سلاملشتی‌لر. کیین، یعقوب بای هینگلرینی کوتاریب گُللرنینگ کناریده اوتیردی. قَللیغی سیکین-سیکین آبتاوه‌دن اِیری‌نینگ قولیگه سوو توکتی. قولینی تازه‌لگندن کیین، یولدوز بیگم ساچیق‌نی چالیگه اوزه‌تتی. یعقوب بای قوللرینی اریتگندن نَری قَللیغی‌گه رحمت بیلدیریب، سیکین-سیکین تندیر-اوچاغ ساری آنه‌سی بایبچه خاتون نینگ یانیگه باردی. یولدوز خاتون هم ایشینی قالگن بیردن قه‌یته‌دن سوپیرماغ‌گه دوام ایتتی...

آنه خاتون، پنجره آرتیدن تماشا قیلرایدی کیلین‌لرینی. نانشته تیار بولدی و میدان لر سوپیریلدی. یولدوز خاتون، دسترخاننی آنه خاتون‌نینگ تامیده توشه‌ماغ اوچون: «السلامُ علیکم بی‌بی آنه‌م! خیرلی تانگ!» دیب، تامگه کیردی. «علیکم سلام قیزیم! کیل!» دیدی آنه خاتون. یولدوز خاتون، دسترخاننی توشه‌دی. قَیماغ‌لرنی کیلتوریب دسترخان گه تیردی. پَتیر و لاچیره‌لرنی کیتیریب اورته‌ده قویدی. بایچه خاتون و یعقوب بای هم کیلیب دسترخان تیگره‌گی‌ده اوتیردیلر. هرکیم اوتیرگندن نَری یولدوز خاتون چاینک‌ده‌کی سوت‌دن هرکیم‌نینگ برداغینی تولدیردی. ایسسیغ بیر عایله محبتی بیلن نانشته‌نی آش و میل قیلدیلر.

دسترخان ییغیلدی و یعقوب بای قَللیغی‌گه قره‌ب: «یولدوز خان! بوکون قوتلاولرنینگ ایکّینچی کونی. تونون اوغلاق اویونینی کوره‌آلمه‌ی قالدیک. خدا بیله‌دی که یینه قَچان بو شهرگه قوتلاو بوله‌دی و بیز سیل و تماشا قیله‌میز. بیرگه باریب اوغلاوق‌نی ایزله‌سک هه! نیمه دیه‌سیز؟» دیب سوره‌دی.

«بی‌بی آنه‌م نینگ باشقه ایشلری بولمه‌سه رخصت آله‌میز و باره‌میز...» دیدی استه‌گینه.

آنه خاتون: «یوق قیزیم! اوندیک مهم بیر ایشیم یوق. سیز باره قالینگ! خاتونلر کیلگینچه بیزهم یتیب کیله‌میز!» دیدی.

یعقوب بای قَللیغی‌گه: «یولدوز خان! تیزراغ باریب تیار بولینگ خی چیقه‌میز!» دیدی. یولدوز خاتون، حیادن باشینی کوتاره‌آلمَس ایدی. «خوش! مین شو کاسه‌لر و برداغلرنی بیر چه‌یقَب آله‌ی. دَررو تیار بوله‌من!..» دیدی. ایشلری توگه‌دی و تغیین اویدن چیقتی ایکّه‌له‌سی...

توتون کیچه اویون توگه‌گندن کیین برچه چرچه‌گن ایدی. هرکیم اوییگه کیلیب یاتتی. مهمانلر هم کیچه اویوندن کیلگندن نَری چایلر دملندی و تینچلشماغ اوچون بیرآز چایلشیب اوتیردیلر. کیمیلر چاییینی ایچه‌آلدی کیمیلر هم ایچه‌آلمه‌ی اوخلب قالدی. اوندیک بیر اویقوگه کیتگن ایدیلرکه، حتی ایرتانگچه قیمیلده‌مه‌دیلر. اولرنی شیرین اویقودن ابراهیم موذن نینگ ایرتانگ آذانی‌نینگ سیسی اویغاتتی. مهماندارلر، طهارت اوچون آبتاوه‌لرنی ایلیق سوودن تولدیریب قویبیدیلر. برچه طهارت آلیب نمازلرینی ادا قیلدیلر. سونگره نانشته‌لر تیار بولدی. دسترخانلرنینگ اوستی تورلی-تورلی نعمت‌لر بیلن تولیب تاشتی. عافیت بیلن میل قیلدی.

قویاش هم، ینگی بیلینی توغریله‌آتبیدی کیچیک امام تیپه‌لری‌نینگ آرقه‌سیدن. یورت‌نینگ قیز و باله‌سی، ایرکک و خاتینی برچه‌سی کوکلم فصلینی یشه‌ماغ اوچون یم یشیل تیپه‌لرگه و آدِرلرگه چیقتی‌لر. بیر تامان‌دن دشتلرنینگ و تیپه‌لرنینگ کیگن رنگارنگ گُلدار یشیل کویله‌گی، باشقه تامان‌دن ایسه خلق‌نینگ رنگارنگ اوست‌باشی طبیعت‌گه اَیری بیر گوزه‌للیک

قوشگن ایدی. بیرآز کوکلم و بهارنی سیل و تماشا قیلگندن نَری سیکین–سیکین ایرگنه قون تیپه‌سیگه توغری کیلدیلر.

قویاش، طبیعت‌نی قوچاغلب ایسیتگن ایدی. خلق هم وقت‌دن باریب تیپه‌لرده بیرلرینی آلدی. چاپندازلرنینگ کیمی‌سی، آت اوستیگه وکیمی‌سی ایسه آتینی ایسیتر و ایاغینی آچر ایدی میدان‌نینگ بویاقی–اویاقیگه. ایلخانلرنینگ کیلیشینی کوتیب تورگن ایدیلر. بلخ‌لیک قوشیقچی نظری، دومبوره‌سینی چیرتیب ایرتانگ بلبلی کبی سیکین–سیکین نالیب یاتگن ایدی. جمیل بخشی و خلیفه غلام سخی‌نینگ ییلانلری بار ایدی. ایچیده ییلان بولگن تورت تامانی شیشه‌لیک صندوقلر قوللریده، باریب میدان‌نینگ اورته سیده ییلانلرینی صندوقلردن چیقاردیلر. قویروغیدن توتیب ییلانلر بیلن اوینه‌ویردیلر. خلق، بیر تامان‌دن مست و ملنگ بلخ لیک نظری‌نینگ دومبوره‌سینی و قوشیغینی ایشیتر ایدی و باشقه تامان‌دن جمیل بخشی و خلیفه غلام سخی‌نینگ ییلان اوینه‌تیشی نینگ قیزیقلیگی‌گه قیزیب تورگن ایدی که، ایلخانلر و اولوغوارلر کیلیب قالدی. باریب کمپلریگه کیردیلر.

جرچی عبدالرحمن گوپ و جرچی نعیم پهلوان، جر اورماغگه باشله دی: «هی–ی–ی–ی!.. بوکون، اوغلاق اویونی فاریاب بیلن بلخ شهری آره‌سیده بوله‌دی هووو!... حاضر بولینگ که اوغلاق باشله‌یدی هووووووووو!!..» دیب، میدان‌نینگ هر تامانی‌گه آت چاپتیریب جر اوردیلر.

بلخ شهری‌نینگ ایلخانی روزی بای کاروان‌باشی و فاریاب شهری‌نینگ ایلخانی محمد عظیم بای، شوندیک فاریاب اولوغلریدن قاضی قربان نیاز بای، ابوالخیری بای، میمنه‌لیک غلام محمد خان، مولانا عنبر، مولوی علمی و باشقه یورتلرنینگ برچه ایلخانلری، کمپ نینگ اونگیده‌کی منچه‌لرده و اوتیراقلرده اوتیردیلر.

بوکونگی اوغلاق اویونینی، بدخشان‌لیک مشهور چاپنداز حضرت‌قُل بای حَکم‌لیک قیلر ایدی. فاریاب اوغلاق تقیمی، عبدالله پهلوان چاپندازنینگ رهبرلیگیده و بلخ اوغلاق تَقیمی ایسه

سرور چاپنداز رهبرلیگیده کیلیب، ایلخانلرکمپی‌نینگ اونگیده صف توتتیلر. صف‌نینگ اونگیده، آت اوستیده‌کی حضرت‌قُل بای چاپنداز بوکونگی مسابقه‌نی عدالتلی بیر شکل‌ده حَکم لیک قیلیشی‌گه برچه ایلخانلر و اولوغرنینگ حضوریگه اند ایچتی. کیین تقیم‌لر بیلن میدان‌گه قه‌یتتی.

اویون جداهم قیزیق باشله‌دی و تماشاچیلر هیجان بیلن سَیل قیلر ایدیلر. اوغلاق اویونی مسابقه‌لری‌نینگ اینگ مهم و اونوملی‌سی هم، بیرینچی اوغلاق بیلن سونگی اوغلاق بولر ایدی. فاریاب چاپندازلری، جدا حریص و کوره‌شچن ایدی بوکونگی مسابقه‌ده، هیچ بیر اویوننی هم بلخ تقیمی‌گه بیرماغ ایسته‌مَس ایدیلر. برچه اویون و جایزه‌لرنی فاریاب آتیگه قازانماغچی ایدیلر البته. اور، سور، قویمه، کیتتی‌دن بیر مدت سونگره اونلرچه آت‌نینگ آره‌سیدن، فرانسه‌لی چاپنداز آلیب چیقتی اوغلاق‌نی. غلام جوگی چاپندازنینگ قوش تقیملیگیده کیلتوریب جُرگه آتیب اوغلاقنی حلال قیلدی.

فرانسه‌لی چاپندازنینگ گرچک آتی، **مله بای** ایدی. مله بولگنی اوچون، کیمیلر اونگه جرمن و کیمیلر هم فرانسه‌لی‌لرگه اوخشه‌تر ایدی. اوشبو سبب‌دن فرانسه‌لی چاپندازگه مشهور بولیب قالگن ایدی...

کیین، حَکم حضرت‌قُل بای شاهدلیگیده باریب ایلخانلردن جایزه‌سینی آلدی و فاریاب آتیگه ارمغان قیلدی مله بای چاپنداز. یامان بیر کوره‌ش بار ایدی چاپندازلرنینگ آره سیده. چاپندازلر، بیلگن برچه هنرلرینی و قوللریدن کیلگن بار یوق کوچلرینی میدان‌گه قویگن ایدی، اویون اوچون. بلخ تقیمیدن، یالغیز سرور چاپنداز بیرمرته اویون آله‌بیلدی بلخ آتیگه و بس. باشقه برچه اویونلرنی فاریاب چاپندازلری آلدی. آت‌لر شیپ‌شیتته تیرله‌گن و چاپندازلر هم چرچه گن ایدی. بلخ چاپندازلری پوله بولیب قالگن‌گه اوخشَر ایدیلر آرتیق. چونکه کوره شمَس و قیزیشمه‌دیلر اویونگه. بو ساویغلیکنی فرق ایتگن ایلخانلر، حَکم حضرت‌قُل بای‌نی کمپ گه چَقیردی و سونگ‌اوغلاق امرینی بیردی.

جرچی‌لر، تماشاچیلرگه سونگ‌اوغلاق‌نی جر اورماغ‌گه باشله‌دی. تیتیلیب تورگن خلـق و چاپندازلر، سونگ‌اوغلاق‌نی ایشیتیب هرکیم هیجان بیلن تماشاگه قیزیشتیلر قه‌یته‌دن. بـار یـوق آت، میدان‌گه کیرگن ایدی سونگ‌اوغلاق اوچون. بلخ تقیمی، یامان بیر اوپکه بیلن کوره‌شَر ایدی رقیبیگه قرشی. کوپ تَرت و کَش‌دن کیین، اونچه آت‌نینگ آره‌سیدن چاپنداز عبدالله پـهـلـوان، اوجه‌کنی آلیب چیقدی و جُرگه توغری تورت‌نعل چاپتیردی آتینی. آتـی دیـو دیک کتته ایـدی. ایاغی ییرگه تیگمَس، بُراق کبی اوچرایدی گویا. مـرمـی‌دیک کلتوریب جُرگه تشلَب اوغلاق نـی فاریاب آتیگه حلال قیلدی. برچه، ایاغگه توریب آلقیشله دی. چـاپـنـداز عـبـدالله پـهـلـوان، سونگ‌اوغلاق جایزه‌سی بولگن گوموش قیلیچ و سَمَن آت‌نی آلیب فاریاب‌نی، بلخ گـه قـرشـی شامپیون قیلدی..

آقشم ییته گوره‌ش و پهلوانلیک بارایدی. کیچه ییته الاولر یاقیلدی. محمد چوپـبـاش و بلخ‌لیک نظری، دومبوره‌سینی چیرتیب بیر پیت‌گه‌چه میدان‌نی قیزیتتـی لـر. بـلـخ و فـاریـاب قیزیقچیلری اوزلریدن نمایش‌لر کورستگندن کیین گوره‌ش باشله‌دی. گوره‌ش مسـابقه سـیـنـی، روزی‌قـُل پهلوان سایه‌سیده ییته فاریاب قازانگن بولدی. روزی‌قُل پهلوان هم کـیـچـه نـیـنـگ گوره‌ش مسابقه‌سی‌نینگ جایزه‌سینی آلیب فاریاب آتیگه ارمغان ایتتی. ایکّـیـنـچی کون‌نـیـنـگ مسابقه‌لرینی فاریاب ینگن بولدی.

شوندیک، اوچینچی کون اوغلاق و گوره‌ش مسابقه‌لری تخار و قندوز آره‌سیده بولر ایدی. کمپ‌ده، ییته بیر هیجان بارایدی. ایلخان‌نینگ بیر قپتالیده تخار ایلخانی ابراهیم بیک لَقَی و تخار اولوغلریدن ایسه نایب نبی خان، نایب جمعه خان، قره‌قُل کرنـی، پولاد بای حاجی و دولت بـای پهلوان بارایدی. باشقه یانیده قندوز ایلخانی ارباب شیرعلی بای و قندوز اولوغلری بارایدی. ذاتاً بو ییلگی برچه مسابقه‌لرنینگ حَکم‌لیگینی بدخشان قیلرایدی. بوکونگی اویون نـیـنـگ حَـکَـمـی بدخشان‌لیک محمد غلام بای ایدی.

ییته قیزیق باشله‌دی اوغلاق. کوپپالا تَرت و کش‌دن نـَری، بیرینچی‌اوغلاق‌نی قندوز آتیگه شیر محمد چاپنداز حلال قیلدی. بیر سونگره‌کی اویون‌نی، تخار آتیگه چاپنداز شاه‌مـردان‌قُـل دیـوانـه

حلال قیلدی. کمپ ایچیده‌کی‌لر، اونچه هم هیجانله‌نگن ایدیلرکه، سیسلری یوکسلدی تخار اولوغلری‌نینگ: «یشه دیوانه‌م! یشه تخارنینگ دیوانه‌سی! آفرین شاه‌مردان‌قل دیوانه! آفرین... راست‌دن هم دیوانه ایکن سن!..» دیبان تورمَسدن شاوقینلرایدی. بوگپ‌لر، قندوز ایلخانی شیرعلی بای گه آغیر کارله‌گن بولسه کیره‌ک که، تخار ایلخانی‌گه قره‌ب: «لَقی بیک جنابلری! قندوزنینگ هم یامان دیوانه‌لری بار! کوریب تورینگ!» دیب، اچچیغینی بیلدیریب‌قویدی.

مسابقه یامان قیزیشتی. ایکّی تامان‌نینگ چاپندازلری گرچک دیوانه بولمه‌سه‌لر هم، اوغلاق میدانی‌گه کیرگندن نَری چققه دیوانه بولر ایکن‌لر. هه قویمه- کیتی قیلیب، بیر پیت اونچه آت‌نینگ آره‌سیدن دوبِرنی ایرتیب چیققن قندوزلیک گَرنگ پهلوان چاپنداز ایدی. کیلتوریب جُرگه تشله‌دی و قندوز آتیگه حلال قیلدی اویوننی. بو مرته، قندوز ایلخانی هم اولوغلری بیلن ییریدن توریب: «یشه گَرنگیم! یشه قندوزنینگ گَرنگی! یشه!..آفرین سینگه!..» دیب یان تامانگه باقتی و: «بیزنینگ گَرنگیمیز هم باشقه بوله‌دی لَقی بیک جنابلری! کوردینگیز می؟..» دیب، کنایه‌سینی اَیتتی و ییریگه اوتیردی.

ایلخان، هزللشیب تخار و قندوز ایلخان‌لریگه قره‌دی:

«سیزنینگ گَرنگ‌لرینگیز هم، دیوانه‌لرینگیز هم تقدیرگه شایان ایکن! ماشاءالله دیماغ کیره‌ک!» دیدی.

اوتگن اوغلاق مسابقه‌لریدن کوره کوپراغ قیزیق ایدی بوکونگی اویون. جانور آت لر هرسیللب قالگن ایدی. اما چاپندازلر ایسه هیچ چرچه‌ماغ بیلمَس ایدی. دیوانه چاپندازلرنی دیسه‌نگیز که اولر ذاتاً دیوانه ایدی. کورینگ که، گَرنگ چاپندازلر هم دیوانه قه‌یتگن ایدی. ایلخانلر، جانور آتلرنینگ چرچه‌گینی سیزدیلر. حَکم محمد غلام بای نی چَقیریب سونگ‌اوغلاق‌نینگ امرینی بیردی. جَرچی‌لر، سونگ‌اوغلاق و جایزه سینی جَر اوردیلر. سونگ‌اوغلاق و جایزه‌نی ایشیتیب، دیوانه چاپندازلر قودیره‌ب کیتتی و آتلری‌نینگ چرچه‌گینیگه قَره‌مَسدن هی که قمچیلر ایدی. اور، سور، ترت، قویمه کیتتی قیلیب بیر پیت ایدی که او

محشرنینگ آرەسیدن تخارلیک کور آرتیق پهلوان چاپنداز چیقەردی دوبورنینگ ایچیدن اوجەک‌نی. خدای‌قُل پهلوان چاپندازنینگ قوشتقیملیگیده سونگ‌اوغلاقنی تخار آتیگه حلال قیلدی. آلقیش‌لر یوکسەلدی و کمپ‌نینگ ایچیده هم اَیری بیر سیوینچ بار ایدی. تخار و قندوز آرەسیده‌کی بو قیزیق رقابت، یالغیزگینه قوتلاولرده‌کی اویونلرده ایمَس، باشقه پیتلرده‌کی فرقلی مسابقەلرده هم شوندەیین قیزیق بولر ایکن. شو باعث، بیر-بیراولریگه قرشی مونچه حریص ایکن‌لر.

بوکونگی مسابقه تخار آتیگه تمام بولدی. کیچەنینگ گورەش اویونلری، یینه تخار و قندوز پهلوانلری‌نینگ آرەسیده بولر ایدی. آقشم اوقاتی آش و میل بولگندن کیین، خلق یینه قوتلاو میدانی ساری کیلماغگه باشلەدی. آقشم میدان‌گه کیلتوریلیب تشلەنگن بیش کراچی اوتین نی، گوررە یاقیب قویویردیلر. تخارلیک رحیم چوچه، سیکین-سیکین دومبورەسینی چیرتماغ گه باشلەدی. ایلخانلر و اولوغوارلر، یاتسی نمازینی ادا قیلیب کیلدی و باریب کمپ ده اوتیردیلر. تخارلیک رحیم چوچه، هی که مست بولگن ایدی. نفس آلمەسدن دومبوره چیرتر و قوشیق اوقیەرایدی. بیر محل قندوزلیک مسخره و قیزیقچی‌سی مخدوم طاهر، بیر قولی بیلیده تابلنه-تابلنه کمپ‌نینگ اونگیگه کیلدی. کتته‌کانلرنینگ اونگیده بویاقه-اویاقه باریب کیلماغگه باشلەدی. قیلمەگن قیلیغی، دیمەگن سوزی وکورسەتمەگن هنری قالمه دی. ایلخانلرنی، اولوغوارلرنی و برچه تماشاچیلرنی کولدیره-کولدیره اوپکەلرینی آغیزلریگه کیلتوردی.

میدان‌نینگ اورتەسیده‌کی ایرگنەقون الاوی، باشقه بیر مست بولیب یانرایدی. تیپه دن هم تولین آی پارلب تورگن هرتامان آیدین و یاروغ خوددی کندوز کبی. بیردن جرچی‌لر آتلرینی مینیب آلدی و هیدەدی میدان ساریگه: «گورەش باشلەیدی هووووو!.. پهلوانلر حاضر بولسین هووووووو!» دیب، جَر اورماغ‌گه باشلەدی. تخارلی و قندوزلی پهلوانلر حاضر بولیب تورگن ایدیلر. قیزیق بیر گورەش اویونی بولیشی، ایرتانگ بولیب اوتگن قیزیق اوغلاق اویونیدن بیللی ایدی. باشلەدی گورەش. اوزون سوزنینگ قیسقەسی، قندوز شهریدن آق تیپەلیک رحیم پهلوان، یالغیز باشیگه تخارلیک اوچ پهلوان‌نینگ آرقەسینی بیرگه باسیب یَغیر قیلدی. دیمک، ایرتانگی اوغلاق

مسابقه‌سینی تخار قازانگنی اوچون، جداهم اچچیغی کیلگن و اوپکه‌لنگن بولسه کیره ک که، بوکیچه‌گی گوره‌ش مسابقه‌سینی قندوز آتیگه ارمغان قیلیش اوچون هیچ بیر پهلوان گه رحم ایتمه‌ی بیر باشیگه اوچله رقیبی‌گه میدان اوقیدی. تخارلیک آقسقال و اولوغ کیشی دولت بای پهلوان، قرریگَنی باعث نیچه ییلدن بیری گوره‌ش توتمَس ایدی. بونداق منظره قرشیسیده یامان اوپکه‌لندی و: «یا الله» یب، خیزلب ییریدن توردی و میدان‌گه جونه‌دی. آق تیپه لیک رحیم پهلوان، ینگی قلعه‌لیک دولت بای پهلوان‌نی قرشیسیده کورگینچه: «اولوغ استادیم! قولینگیزنی بیرینگ اوپه‌ی!» دیدی. دولت بای پهلوان، اچچیغی کیلگن ایدی و جواباً:

«قولیم‌نی نیمه قیله‌سن! منه ییرنی سینگه اوپتیرمه‌سم میدان‌دن چیقمَس‌من!» دیدی. قندوز ایلخانی بیلن ابراهیم بیک لـَقی، چاپیپ میدان‌گه کیلدیلر. دولت بای پهلوان‌نی: «پهلوان ابه! سیز اوپکه‌له‌نمه‌ینگ! کیلینگ کمپ‌گه باره‌یلیک! همه‌سی اوز شاگردلریز کو آخی! منه کورینگ رحیم پهلوان سیزگه تسلیمیت اوچون قولیزنی اوپماغچی! مسأله، تخار و قندوز ایمَس البته پهلوان ابه! مسأله توره‌میزنی یشه‌تماغ خلاص. کیلینگ... سیز کیلینگ!...» دیب، اوپکه‌سینی تیندیردیلر دولت بای پهلوان نی.

ینگی قلعه‌لیک دولت بای پهلوان، ییگیت‌لیک چاغیده اینگ زبردست پهلوانلردن سنه‌له ر ایدی. یورت ایچی و یورت تشقریسیده‌کی اولکه‌لرنینگ گوره‌ش مسابقه‌لریگه قتنه‌شر ایدی دولت اربابلری بیلن. آرقه‌سی اصلا ییر کورمه‌گن بوکونگچه.

برچه قطغن سمتی‌نینگ خلقی، بو کیکسه پهلوان گه **استاد** دیب خطاب قیلر ایدی. رحیم پهلوان هم احتراماً، استادی تخارلیک دولت بای پهلوان‌نینگ قولیدن اوپتی. کیین، ارباب شیرعلی بای و ایلخان ابراهیم بیک لـَقَی، دولت بای پهلوان‌نی بیله‌لریگه آلیب کمپ‌گه کیتتی.

قیسقه‌چه، آق تیپه‌لیک رحیم پهلوان بوکیچه‌کی گوره‌ش مسابقه‌سینی قندوز آتیگه ارمغان قیلیب، قندوز ایلخانی ارباب شیرعلی بای‌نینگ کونگلینی خوش قیلدی. وعده ایتیلگن جایزه دن باشقه، ارباب شیرعلی بای هم اوز آتیگه: «قندوزگه قه‌یتگندیک سینگه بیر دانه جیرن آت

بیرەمن!» دیب، سوز بیردی آق‌تیپەلیک رحیم پهلوان گه. تخار تامانیدن یالغیز، دولت بای پهلوان آزگینه اوپکەلی ایدی. ایلخان لـَقـَی بیلن اولوغلری و اربابلری بو ینگیلیشدن قیغورمەدیلر. چونکه اوغلاق مسابقەسینی قازانگن ایدیلر. برابرلیک سنەلەرایدی ذاتن بوکونگی اویون‌نینگ سونگـیـچ نتیجەسی....

قوتلاونینگ تورتینچی کونی ایدی. اویون و مسابقه سیرەسی بغلان شهری بیلن آی‌بیک شهری آرەسیده ایدی. تورتینچی کون‌ده نانشته یەیلگندن نـَری، برچه خلق میدان گـه حـاضـر بـولـدی. ایلخان‌لـــر و کتته‌کانلر هم کیلیب ییرلـــرینی آلـــدی. اونگ سیرەده‌کی اوتیراق‌لرده، ایلخان‌نینگ بیر قپتالیده بغلان ایلخانی کتته بای ارباب و اولوغلریدن قادر قُل حاجی بار ایـدی. باشقه یانباشیده ایسه، آی‌بیک ایلخانی عبدالوهاب بیک و اولوغـوارلـری بـار ایـدی. اوغـلاق مسابقەسینی ییینه بدخشان‌لیک مختار پهلوان چاپنداز حَکم‌لیک قیلر ایدی. هرکونگی‌دیک اویـون قیزیق باشلەدی. بیرینچی اوغلاق‌نی آی‌بیک چاپندازلریدن شاه محمد بیک چاپنداز، نور محـمـد بیک چاپنداز قوشتقیملیگیده جُرگه تشلَب حلال قیلدی. سونگره‌کی اویونلرنی گاه آی‌بیک لـیـک چاپندازلر، گاه بغلان‌لیک چاپندازلر حلال قیلیب شهرلری آتیگه ارمغان قیلدیلر. اویون تـوش دن نـَریگچه دوام ایتتی. نهایت آت‌لر و چاپندازلر چرچەب قالدی. ایلخان‌لر، اویون حَکمی مـخـتـار پهلوان چاپندازنی چـَقیریب جایزەنی ایتتی و سونگ‌اوغلاق امـریـنـی بـیـردی. جـرچـی لـر، سونگ‌اوغلاق و جایزەسینی جـَر اوردی. سونگ‌اوغلاق و جایزەسینی ایشیتگن چـاپـنـدازلـرگـه قەیتەدن جان کیردی. برچەسی یوگوردی اوجەک‌نی باشیگه. یامان دوبور بولیب آلدی مـیـدان. قویمه، کیتتی‌دن بیر مدت کیین، سونگ‌اوغلاق‌نی نور محمد بیک چاپنداز بیر اوزی کیلـتـوریـب جُرگه تشلب حلال قیلیدی. بو قهرمانلیگی بیلن اوغلاق اویونینی آی‌بیک آتیگه بغیشیله دی. و وعده بیریلگن جایزەنینگ ایگەسی بولدی.

آقشم بولگینچه ایرگنەقون میدانی‌گه ییغیلگن اوتین‌لر یاقیلدی. الاو کیته-کیتـه مسـت بولیب تیل چیقاریب یانر ایدی. خلق کیلیب تیپەلرده اوتیرگن ایدی. قوشیقچی‌لر قوشیق اوقیـدی و قیزیقچی‌لر هنرنمالیک قیلدی. تغین، گورەش مسابقەسی باشلەدی. مسابقه، ایکەله شـهرنینگ

پهلوانلری آره‌سیده قیزیق و صمیمی کبی ایلگری کیتر ایدی. قالگن ایکّی پهلوان، بغلان لیک امان پهلوان و آی‌بیک‌لیک جوره بیک پهلوان اینگ سونگ چیقتی میدان گه. اززانچه ترت‌وکش‌دن نَری بغلان‌لیک امان پهلوان، جوره بیک پهلوان‌نی بیرگه باسیب گوره ش مسابقه‌سینی بغلان آتیگه ختم قیلدی. بغلان و آی‌بیک هم تخار و قندوز کبی بیر اویون بیریب، بیر اویون آلگن بولدیلر.

شهرلر آره‌سی مسابقه‌لری، تورتینچی کون‌ده اداغیگه ایردی. موندن کیین شامپیونلر آره‌سیده‌گی مسابقه‌لر باشلەر ایدی. مسابقه‌لرده شامپیون بولگن تورت شهر، اوز آره‌لریده بیرر مرته مسابقه آلرایدی. بو اویونلردن هم شامپیون چیققن ایکّی شهر، بینه اوز آره‌لریده اویون اوینرایدی. البته‌که شامپیونلر مسابقه‌سی کوپ اوزون سورمَس‌دن قیسقه پیت‌ده بیتیشی شرط ایدی. چونکه، یالغیز بیر میدان‌لیک اویون اوینه‌ش قورالی بارایدی. شو باعث، اویون تیزگینه بیتر ایدی. سببی ایسه، بیر تامان‌دن تورت کوندن بیری آت‌لرنینگ چرچه‌گنی و باشقه تامان‌دن اویونلرنینگ کونی اوزه‌دیکچه قوتلاونینگ مزه‌سی‌نینگ قاچرلیگی ایدی. آرتیق قوتلاونینگ بیشینچی کونی ایدی. بوکون شهرلرآره‌سی شامپیونلیک مسابقه‌سی بولیب اوتر ایدی.

بیشینچی کون هم خوددی قوتلاونینگ ایلک کونی‌دیک هیجان توله بیرکون بولدی. کتته و کیچیک، عیال و ایرکک برچه خلق تیپه‌لرده ییرلرینی آلدی.

بوکون، قوتلاونینگ سونگ کونی مناسبتی باعث اوغانستان دولتی‌نینگ کتته‌کان هیأتلری هم اوشبو قوتلاوگه تماشاگه قتنه‌شگن ایدی. اوغان هیأت‌لر کمپ ایچیده ایلخان‌نینگ قپتالیده اوتیرگن ایدی. بوکونگی شامپیون‌لیک اویونلرینی، بینه بدخشان‌لیک چاپندازلر نوبت بیلن حَکم‌لیک قیلرایدی. تقیم تینگله‌شتیریش قُرعه‌سی تارتیلدی. سرپل بیلن فاریاب و بغلان بیلن تخار تینگله‌شتی. بیرنچی میدان اویونی، سرپل بیلن فاریاب آره‌سیگه چیقدی. هیکل پهلوان حَکم‌لیک قیلرایدی بو اویوننی. اویونلر باشله‌دی و یالغیز یریم ساعت سوردی. قتتیغ بیرکوره‌ش‌دن کیین، سانچارکلی نادر چاپنداز اوغلاق‌نی جُرگه تشلب شامپیونلیکنی سرپل آتیگه امضاءله‌دی.

ایکّینچی مسابقه تخار بیلن بغلان آرەسیده باشلەدی. مختار پهلوان حَکملیک قیلر ایدی بو اویون‌نی. اویون هی که قیزیشتی. تخار دیوانەلری اینیقسه تیلبەلنگن ایدی. بیر ساعت دیگنده کور آرتیق پهلوان، تخار آتیگه شامپیونلیکنی امضاءلەدی.

توش پیتی بولیب قالدی. توش اوقاتی اوچون آره بیریلدی اویون‌گه. ایرتانگ اویونلریدن، سرپل و تخار شامپیون بولیب چیقتی. توش‌دن کیین یینه ایکّی مسابقه بار ایدی. بیرینچی سی سرپل و تخار آرەسیده، ایکّینچی‌سی ایسه، بو ییلگی قوتلاولرنینگ شامپیونی بیلن اوتگن ییلگی قوتلاولرنینگ شامپیونی آرەسیده. یعنی، بدخشان بیلن... چونکه، اوتگن ییلگی قوتلاولرنینگ شامپیونلیگینی بدخشان آلگن ایدی.

بوکون اینیقسه و اونوتولمَس بیرکون بولیب اوتەرایدی. چونکه ایرگنەقون قوتلاوی‌نینگ سونگ کونی ایدی. قوتلاولرنینگ سونگ هیجانی‌نی یشەرایدی برچه خلق. سرپل خلقی‌نینگ کوپینچەسی، عایلەچه توش اوقاتینی اوزلری بیلن کیلتورگن ایدی. تیپەلرنینگ بیتی ده جوپه-جوپه بولیب هر عایله و یا نیچەته قوشنی بیر آرەده اوتیریب اوقاتلرینی یەردیلر. مهمانلر، مهماندارلرنینگ اویی‌گه جونَب کیتتی. توش اوقاتی، آش و نوش بولدی. کیتگن‌لر خیل-خیل بولیب قەیتیب کیلدی. ایلخانلر هم توش نمازینی قیلیب کیلدیلر.

اویون، ایکّی شامپیون آرەسیده باشلەرایدی دقیقەلردن سونگره. بو اوغلاق اویونینی، یینه بدخشان‌لیک حضرتقُل بای چاپنداز حَکملیک قیلر ایدی. «اوغلاق باشلەسین!» امری بیریلدی. سرپل بیلن تخارنینگ آتلیغ چاپندازلری: «هیییییت!» دیب هیدەدی آتلرینی میدان نینگ اورتەسیگه و مسابقه باشلەدی.

یامان بیر مسابقه ایدی. ایکەله تامان هم توش‌دن آلدین بیر مسابقه اوینەگن ایدیلر. آتلر اززانچه چرچەگن ایدی. بیراق، چاپندازلر آلدینده‌کی‌دن کوره کوپراغ حرصلی و عزملی کورینەرایدی. بیر تامان‌دن تخار دیوانەلری، باشقه تامان‌دن سرپل دیوانه لری. اور، سور، قویمەکیتتی قیلیب، یریم ساعت اوتتی. هلی‌هم کیمسه، او گله آت دوبوری‌نینگ آرەسیدن

اوغلاق‌نی چیقه‌ره‌آلگن یوق ایدی. بیر ساعت اوتتی و هلی‌هم اوغلاق جُر یوزینی کورمه دی. اوجه‌ک‌نی ییردن کوتارگن چاپندازدن هیچ درک یوق ایدی. هه، هه و هه بیر پیت، سانچارک‌لیک نادر چاپنداز، شیپ‌شیتته تیر تگیده قالگن قپقرا آتی بیلن اوغلاق‌نی ییردن اوپیریب آلدی. کینچه چاپنداز قوشتقیملیگیده، یوزلرچه آت‌دن توزه‌لگن قُرغان‌نی یقیتیب چیقتی و جُرگه توغری سم بولدیلر. مرمی‌دیک کیله‌رایدی نادر چاپنداز بیلن کینجه چاپنداز. تخارلیک، شاه‌مردان‌قل دیوانه چاپنداز بیر تامان‌دن و کور آرتیق پهلوان چاپنداز باشقه تامان‌دن هر قنچه آتلرینی قمچیلَسه‌لرهم، یتیشه‌آلمه‌دیلر، اونگرینی قه‌یته‌ریب توسیق بولماغ‌گه. شاه‌مردان‌قُل‌چاپنداز و کور آرتیق چاپنداز هرقنچه حریص و عزملی بولسه هم، جانور آت‌لرنینگ شیمه‌سی اوزیلگن ایدی و چاپه‌آلمه‌دی. نهایت، نادر چاپنداز کینجه چاپنداز قوشتقیملیگیده اوغلاق‌نی سرپل آتیگه حلال قیلیب شهرلر آره‌سی شامپیونلیکنی سرپل آتیگه امضاءله‌دی.

موندن نَری، بو سنه‌کی قوتلاونینگ اینگ گرچک و اینگ اونوملی اویونی باشله‌رایدی. بو ییلگی قوتلاونینگ شامپیونلیک مسابقه‌سی قالگن ایدی. ایکّی دیو کوره‌شر ایدی البته. بو اوینننی قازانگن، بو ییلگی ایرگنه‌قون قوتلاولری‌نینگ شامپیونی بولرایدی. بیر ساعت تنفس بیریلدی. بیر ساعت‌دن کیین، ایلخانلر کمپی‌نینگ اونگیده ایکّی تقیم کیلیب صف باغله دیلر. اوتکن ییل‌نینگ شامپیونی بدخشان تقیمی و بو ییل‌نینگ شامپیونی سرپل اوغلاق تقیمی. بو مسابقه‌نینگ مُهم‌لیگی باعث ایکّی حَکم تعیین بولدی. بدخشان‌دن غلام محمد پهلوان و سرپل‌دن ایسه **بای نظر بای** چاپنداز. بو ایکه‌له چاپنداز، آقسقال و کیکسه بولگن لری اوچون اوغلاق اوینه‌یدیکان شیمه و کوچلری قالگن یوق ایدی. بو اویون‌ده، بدخشان‌دن مختار پهلوان چاپنداز، هیکل پهلوان چاپنداز و حضرت‌قُل بای چاپنداز آرتیق اوغلاق میدانی‌ده ایدی. آت‌لریگه مینگن و اویون‌نینگ باشله‌نیشینی کوتر ایدیلر.

ایکّه‌له حَکم، ایلخانلر و اولوغلرنینگ حضوریگه عادل بیر شکل‌ده حَکم‌لیک قیلماغ اوچون اند ایچتی.

هر قنچه بولسه هم، بدخشان چاپندازلری و آت‌لری تینچ ایدی. هیچ اوغلاق چاپمه‌گنلری اوچون چرچه‌مه‌گن و تاب‌تازه ایدی‌لر. سرپل تقیمی ایسه، سونگ نفسلرینی آلرایدی و ییه‌نه هم سونگ اُمید بیلن میدان‌گه کییرماغچی ایدیلر.

اویون باشله‌دی و قیزیق بیر شکل‌ده نیچه دقیقه دوام ایتتی. برچه‌نینگ، دها اویون باشله‌مَس‌دن تخمین ایتگنی‌دیک، هیکل پهلوان چاپنداز، اوغلاق‌نی جُرگه تشله‌ب بدخشان آتیگه حلال قیلدی. ییه‌نه بیر مرته ایرگنه‌قون اوغلاق شامپیونلیگینی بدخشان آلیب، ایسکی مقامینی سقله‌گن بولدی.

آرتیق، سونگ آقشم و سونگ اُمید ایدی سرپل اوچون. اصلی‌ده اوغلاق اویونونی قول دن بیرگن بولسه هم، آچل پهلوان ساغ بولگن صورت‌ده سرپل شهری، ایرگنه‌قون گوره‌ش شامپیونی و قهرمانلیگینی قورویب سقله‌ر ایدی. اوشبو گرچک‌نی برچه تورکستان خلقی هم بیلَر ایدی. البته، بو آقشم مهم بولگن نیرسه آچل پهلوان‌نینگ قرشی‌سیگه قه‌یسی پهلوان قالرایدی؛ او قیزیق ایدی.

سونگ آقشم‌گی ایرگنه‌قون الاوی یاقیلدی. برچه شهرنینگ قوشیقچیلری و دومبوره‌چیلری قیزیق بیر قوشیق آتیشمه‌سی قیلیب بیر–بیراولری بیلن شعر اورویشتی مسابقه‌سی قیلدیلر. بیش–اون دومبوره بیردن، حینی آنده چیرتیلسه باشقه بوله‌ر ایکن. اصلی‌ده بو کیچه مست و بی‌خود بولگن قوشیقچی بازگُل بدخشی ایدی. هی که کویلر ایدی محلی قوشیقلرنی... قوشیقچیلر چرچه‌گنده، آرقه‌سی بیر کورمه‌گن و تورت کیچه‌نینگ گوره ش شامپیونلری، اوستلریگه هینگ‌سیز طونلر کییلگن و بیل‌لری تارتیب باغله‌نگن هیکللی پهلوان‌لر کیلیب کمپ اونگیده قوللری آرقه‌سیده و باش‌لری تیپتیک توریب صف توتتی.

خلق، ایندی تورت شامپیون‌نینگ مسابقه‌سینی هیجان بیلن کوته‌رایکن، شامپیونلرنینگ آلگن قراری برچه‌نی شاشیردی.

بو تورت پهلوانیمیزنینگ آرقه‌سی یئر کورگن یوق ایدی. بلکیم، شوندیک توشونگن ایدیلر اوزلریچه: «هر قنچه بیز بیر- بیراویمیزنی یقیتسک هم، سونگیده بیرته‌میز و آچل پهلوان بیلن دوچ کیله‌میز. آچل پهلوان‌نینگ قرشی‌سیگه چیقماغ، اوزی یقیلماغ معناسی تاشیدی ذاتاً...» دیب، اویله‌گن بولسه‌لر کیره‌ک. پهلوان‌لر، بیر-بیراویگه قره‌شتی‌لر و باقیشتی‌لر. تغین، قندوز شهری‌نینگ ناملی پهلوانی آق‌تیپه‌لیک رحیم پهلوان، باریب آچل پهلوان‌نینگ قولیدن اوپتی و کیلیب جایی‌گه توردی. آرتیدن بغلان پهلوانی، امان پهلوان هم باریب آچل پهلوان‌نینگ قولیدن اوپتی و کیلیب ییریگه توردی. خلق حیرت و حیرانلر ایچیده: «نیمه گپ بولدی ده: [منمن!] دیگن پهلوانلر، بونده‌یین ایشلر قیله‌یاپتی!» دیب. فاریاب پهلوانی روزی قُل پهلوان، آچل پهلوان‌نینگ یانیده تورگن ایدی. آچل پهلوان‌نینگ اونگیگه اوتیب، او هم آچل پهلوان‌نی قولیدن اوپتی. ایلخانلر کمپی‌نینگ ایچیدن بیرکیشی، اوز باشیگه عجم تیلی‌ده بیر نیرسه‌لر ایتیب، گاه ییریدن توره‌ر، گاه اوتیره‌ر ایدی. بیراق، کیمسه اعتبار بیرمه‌دی. تماشاچی خلق، میدانده گی پهلوانلرنینگ بونده‌یین گوره‌شمَس‌دن تسلیم بولیشلرینی کوریب ایس-کیتتی بولگن ایدی. شو سبب‌دن هم، هیچ کیم اعتبار و دقت بیرمه‌دی کمپ ایچیده‌کی کیشی‌نینگ وغ-غو-شغیگه.

برچه پهلوانلر اوشبو قوتلاونی قوتلوغ دیماغ اوچون، بیرینچی‌دن سرپل ایلخانی‌گه و تغین مهمان‌پرورلیکلری اوچون سرپل خلقی‌گه رحمت و منتدارچیلیک بیلدیردی. کیین، آلگن قرارلری‌نینگ سرّینی آچیقلب، برچه‌نینگ حضوریده سرپل پهلوانی آچل پهلوان‌گه، **پهلوانلر پیری** لقبینی بیردیلر. و یینه، سرپل شهری بو ییلگی ایرگنه‌قون گوره‌ش شامپیونی اعلان ایتیلدی. شوندیک، سرپل یینه گوره‌ش شامپیونلیک مقامینی قوریدی.

بو ییلکی قوتلاو اویونلرنینگ سونگیچ نتیجه‌سی، اوتکن ییلگی‌دن فرقلی ایمَس ایدی. یینه، بدخشان اوغلاق شامپیونی و سرپل ایسه گوره‌ش شامپیونی بولدی. یالغیز، منه اویونلر بیتتی دیگنده باشقه بیر اویون اورته‌گه چیقدی....

کمپ ایچیده کل‌مه‌کل و غالمغال سیسی کیت-کیته یوکسه‌لدی. کمپده کی برچه کتته‌کانلر و اولوغلر حیرت ایچیده قالیب: «خیریت می ایکن. هیأت مهمانیمیز ناتینچ بولدی

شکیللی! اوندن می بوندیک اوپکەلنگن نیمه بلا؟..» دیب، بیر–بیراوی‌دن سوره‌دیلر. تینتره‌یلگن کیشی ایسه، اوغانستان دولتی‌نینگ هیأتلریدن بیرته‌سی ایدی. جدا هم اچچیغی کیلگن ایدی و ایاغگه توریب عجم تیلی‌ده بیر نیرسه‌لر ایتر و هیچ جیم بولمَس ایدی. باشیده نارنجی رنگلی کتته‌کان بیر سلله، ییلکه‌سیکه اوره‌لگن قپ‌قره بیر قدیفه، شلواری تونیک و خلته بیر شکل ده چاریغی‌نینگ اوستیگه کشال، کتته–متته سویه‌کلی و هیکل‌لیک بیرآدم. کیین ایلخان، اوغانستان هیأت‌لری‌نینگ بیریدن سوره‌دی: «کیچیرینگ! بیزگه تیلماچلیک قیلسه‌نگیز سیوینه‌میز! نیمه خاهله‌یدی بو مهمانیمیز؟ بیز کو بیله‌آلمه‌دیک مطلبینی. اگرکه قه‌یسی بیرته اونی رنجیده قیلگن بولسه، بیز عذریمیزنی بیلدیره‌یلیک!..» دیب، یاردم ایسته‌دی او کیشینی انگله‌ماغ و توشونماغ اوچون.

کورینگ‌که بو کل‌مه‌کلچی آدم ایسه اوز یورتی‌نینگ اینگ کوچلی و زور پهلوانی ایکن. آرقه‌سی ییر کورمه‌گن میش. هیأتلر هم اصلی‌ده تورکستان خلقی‌نینگ و ایرگنه‌قون قوتلاولری‌نینگ یسه و توره‌لرینی بیلیش‌لری اوچون بو آشنالرینی هم دعوت ایتگن ایکن‌لر.

هیأت: «حرمتلی ایلخانیمیز! بو آرقه‌داشیمیزنینگ اوزی اصلی‌ده بیر پهلوان دیر. بو کیشی‌نی ناتینچ قیلگن نیرسه ایسه، [بو قنداغچه‌کین نامردچه بیر پهلوان‌لیک و تسلیمیت!] دیب، اوز باشیگه غالمغال قیلیاپتی.» دیدی.

ایلخان: «خیر! هیچ فرق قیلمه‌یدی. پهلوان بولسه منه پهلوان‌لریمیزنینگ هر بیرته سی بیلن گوره‌شماغ ایسته‌سه بویورسون!.. منه، کتته میدان اونیکی!» دیب، جواب بیردی. هیأت، ایلخان‌نینگ گپینی آرقه‌داشی‌گه ترجمه قیلیب بیردی. پهلوان بولگن هیأت: «مین، منه شو کتته پهلوان بیلن گوره‌شه‌من! ذاتاً باشقه پهلوانلر ییقیلگن و قورقاغ دیر، مینینگ کوزیم‌گه!..» دیب، اچچیغ اوستیگه قدیفه‌سی و سلله‌سینی چیقاریب باشقه هیأت‌گه تاپشیردی و در حال کمپ ایچیدن تشقرگه چیقدی. جایزه اوچون، منجه‌نینگ اوستیده قویيلگن ینگی طونلردن بیرته‌سی‌نینگ ایکّی هینگینی کسیب پهلوان بولگن هیأت‌نینگ تنه‌سیگه کییدیردیلر و بیلی نی ایسه اوزی نارنجی سلله‌سیدن ایکّی قولاچنی کسیب اوز بیلی‌نی باغله‌دی و ینه اوز باشیگه

گپوریب توردی میدان‌ده اینه‌لیب. آچل پهلوان‌نینگ اوستیگه یامان اچچیغی کیلگن ایدی شکیللی. آچل پهلوان‌نینگ آرقه‌سینی ییرگه سویکَب، یَغیر قیلماغچی ایدی بوندیک اوپکه‌له‌نیشی‌گه کوره...

آچل پهلوان، کمپ اونگیده گوره‌ش رسم و آدابینی کتته‌کانلرنینگ حضوریگه بجا قیلیب، تغین میدان‌ده‌کی رقیبی‌گه توغری یوره‌وردی. ایکّه‌له‌سی، بیر ایکّی مرته دایره شکلی‌گه اینه لدیلر. تغین، تاختب کوز-کوزگه کیلدیلر. حَکم: «باشله‌ینگ!» دیگن دیک هیأتلرنینگ پهلوانی، اوزینی ییرده اوزنگن شکلده کوردی. آلقیش‌لر یوکسه‌لدی: «آچل پالوان، آچل پالوان» دیبان خلق آغزیدن. بغلان‌لیک امان پهلوان بیلن قندوزلیک رحیم پهلوان باریب ییردن کوتاردی اوغان پهلوان‌نی. دیمک، یامان ییقیلگن ایدی هیأتلرنینگ پهلوانی. گنکس و میه‌سی چلقه‌یگندیک کوزلری هر یاقه باقیب توره‌ر ایدی. سیسی چیقمَس ایدی بیر تورلی. بیر تامان‌دن کمپ‌نینگ ایچیده قهقه‌لر و باشقه تامان‌دن ایسه، «دولت هیأتی‌گه نیمه بولدی؟» دیب اندیشه‌لندیلر. اوغان پهلوان‌نینگ ایکّی قولتیغیگه، ایکّی پهلوان کیریب استه-استه کمپگچه آلیب کیلدیلر تای- تای قیلیب. کمپ ایشیگیده‌کی هیأت آرقه‌داشلری پهلوانلری‌نینگ یوزیگه سوو سیپتیلر. اوغان پهلوان سوونینگ ساویغلیکی باعث سیلکنیب و جیتکینیب اوزیگه کیلدی. اوزیگه کیلگندیک هیأت آرقه‌داشلری‌نینگ قولیدن سلله و قدیفه‌سینی تارتیب آلدی و تیپه‌نینگ تگیده یولده تاختب تگن موترلریگه توغری اوز تیللریده غوم‌غومه‌لبان کیتتی اچچیغی کیلیب. آرقه‌داشلری هم آرقه‌سیدن کیتتی.

برچه خلق اویلریگه و مهمانلر هم مهمانخانه‌لرگه کیتتی. بیش کون‌لیک قوتلاو و اویونلرده بولیب اوتگنلرنی هرکیم اونوتگن ایدی گویا. هیچ کیم قوتلاودن گپورمَس ایدی. بیراق، ایرتانگ‌گچه همه‌نینگ آغزیگه، آچل پهلوان بیلن اوغان پهلوان‌نینگ گوره ش داستانی بار ایدی....

«مهمان ایشیگ‌دن کیلسه، رزقی تیشیگ‌دن کیله‌ر.» و یا که؛ «مهمان، اون قسمت بیلن کیلر. بیر قسمینی یه‌یر و توقوز قسمینی اوی ایگه‌سیگه قوییب کیته‌ر!» دیگن آته سوزیمیزنینگ حکمتی بیلن، سرپل خلقی مهمان‌لرینی جدا هم عزیز کوریب هیچ هاریمَس و چرچه‌مَس‌دن خذمت‌لرینی قیلدی. بویونلریگه توشگن وظیفه‌نی ایکسیک‌سیز بیر شکل‌ده ییریگه کیلتوردیلر. بو ییلگی قوتلاونینگ ایسن امان اوتیشیدن کتته و کیچیک برچه‌نینگ کونگلی تینچ و راحت ایدی.

مهمانلر، سونگ کیچه‌نی هم اونوتولمَس ایسده‌لیکلر بیلن اوتکَزدیلر. ایرتانگ آذانی بیلن، مهماندارلر توریب اینگ مزه‌لیغ نانیشته‌نی تیارله‌دیلر. دسترخانلر توشه‌لدی و اُوستی تورلیک تورلیک نعمت‌لر بیلن تولدیریلدی. البته‌که تیل‌لرده داستان بولگن سرپل‌نینگ قیماغینی سونگ بیرمرته یه‌مسدن هیچ بیر مهمان کیتمَس ایدی. برچه مهمانلر و مهماندارلر بیرلیک‌ده محبت مزه‌سی بیلن نانیشته‌لرینی آش و نوش قیلدیلر.

نان یه‌ییلگندن نَری، دسترخان دعاسیده تورک ملتی‌نینگ تینچلیگی و بوتونلیگی اوچون دعالر اوقیلدی. اوشبو بیرلیک و برابرلیک گه وسیله بولگن و آته‌لریدن قالگن میراثی توره‌لری‌نینگ ابدیاً یشه‌تیش‌گه اند ایچتی‌لر. مهمانلر برچه سرپل خلقی‌دن، تارتگن محنت و قیلگن خذمتلری اوچون حلاللیک ایسته‌دیلر. حلاللشگندن کیین، ایلخانلر و اولوغوارلردن باشقه برچه مهمانلر اوز یورتلریگه توغری جونب کیتتی. البته‌که ایلخانلر، اربابلر و اولوغوارلر ایرته سی کون جونرایدیلر. او ایرتانگ برچه ایلخانلر، اربابلر و اولوغوارلر سرپل خلقی‌نینگ، اینیقسه سرپل ایلخانی‌نینگ خاص مهمانی ایدی.

مهمانلر برچه‌سی اشتهاء بیلن نانیشته‌لرینی ییدی. کیین، ایلخانلر اونگده و آرقه لریدن اولوغوارلر میده–میده شهر ساری جونه‌دیلر. سیکین–سیکین آدیملر بیلن سرپل‌نینگ بازاریني گیزیب و کوریب چیقتی‌لر. سونگره پیغمبریمیز(ص) نسلی‌دن حضرت علی(رض) نینگ نبیره لریدن امامزاده یحیی[1] بن زید(رض) نینگ مبارک گومیتینی(مقبره‌سینی) زیارت قیلماغ اوچون کیچیک امام ساری سم بولدیلر. زیارتگه بارگینچه، برچه‌سی پیغمبرزاده‌نینگ مبارک روضه‌سی تیگره‌گیده حلقه اوریب اوتیردیلر. سونگره، قاری عظیمی جنابلری گوزه‌ل و ملایم سیسی بیلن قرآن تلاوت قیلیب مهمانلرنینگ کونگلینی و روحینی فیض و برکت بیلن فیضلندیردی. آدم(ع) دن شانلی پیغمبریمیز حضرت محمد صلی الله علیه و سلم و سُلاله‌سیگچه، و برچه مدفونلرنینگ مطهر ارواحی‌گه دعا و ختم بغیشیله‌دیلر. دعا و فاتحه‌دن نری، قاری عظیمی جنابلری آزگینه اسلام تاریخی‌دن بحث قیلیب، حضرت یحیی[1] بن زید(رض)نینگ یولینی، قندیک تورکستان یورتلریگه توشگنیدن و قنداغ ظالم‌لر قولیده فجیع بیر شکل‌ده شهادت‌گه یتیشگنیدن بیان قیلدی. مبارک جسدلری نینگ، زیارت‌نینگ قپتالیده‌گی یشه‌ب کیتگن مینگ ییللیک چنار یاغاجیگه آسیلگنیدن و تغین، مبارک جسدلری‌نینگ سرپل خلقی تامانیدن اوشبو زیارتگاه‌گه دفن قیلینگنیدن اَیتیب بیردی لر. زیارت‌نینگ کورکملی عماره‌سینی، اجدادیمیز سلطان حسین بایقرا تامانیدن اعمار بولیشینی مهمانلرگه آچیقلب بیردی‌لر. زیارت مراسمی بیتگن‌دن نَری استه–استه قه‌یتی‌لر.

توش نمازی‌نینگ پیتی بولگن ایدی. برچه، سرپل دریاسی‌نینگ زُلال‌دیک آقیب تورگن تونوغ سوویگه وضوء آلیب سرپل‌نینگ ایلک بناء بولگن تاریخی مسجدی خانقاهِشریف‌ده جماعت بیلن توش نمازینی ادا قیلدیلر. نمازدن نَری، خانقاه مسجدی‌نینگ میدانیده چنارلرنینگ سایه‌سیده ییغیلب توردیلر. شو آنده ملا خدیم جنابلری، خانقاه مسجدی‌نینگ تاریخیدن و سرپل خلقی‌نینگ قنچه‌لر عشق و محبت بیلن اوشبو خانقاه مسجدی‌نی اعماریگه قتنه‌شگن‌لریدن بحث قیلیب بیردی. تغین، تخار ایلخانی ابراهیم بیک لَقَی:

«اُستاد! بو مسجدنینگ دیوارلری قنچه قَلین ایکن! مین قولاچله‌دیم لیکن قولاچیم یتمه‌دی! بو نیمه سِر؟» دیب، سوره‌دی.

یادگارحاجی: «کیچیرینگ ایلخانیم! یوزلرچه ییل دیرکه، هر ییل بو مسجدنی سیل باسه‌دی. یالغیز، اوستیده‌گی کوک قُبه‌سی کورینه‌دی سیل‌نینگ ایچیدن و بس. مسجدنینگ اوزی بوتونله‌ی سیل‌نینگ ایچیده کومیله‌دی. معجزه‌نی قره‌نگ شونچه ساغلام و محکم‌که هیچ بیر نیرسه بولمه‌یدی.» دیب، آره‌گه گپ قوشتی. تغین ملا خدیم، ابراهیم بیک لَقَی نینگ سوراغیگه جواب قه‌یته‌ردی: «حرمتلی ایلخانیم! مین، بیرینچیدن یادگارحاجی‌نینگ بیرگن بیلگیلری‌نینگ رمزینی و ینه بیر نیچه‌ته انیق بیلگینی سیزلرگه ایتیب بیره‌من. یالغیز، بو توغریده سیزلرگه بیلگی بیرمَس‌دن آلدین سیزدن بیر جواب سوره‌یمن!؟» دیدی، ملا خدیم. برچه جیم بولدی و سونگره لَقَی جنابلری کولیمسب:

«بویورینگ استادیم! بیلسک جواب بیره‌رمیز!» دیدی.

«البته بیله‌سیز ایلخانیم! آره‌میزده، بو سوال‌نینگ جوابینی بیلمه گن یوق!..» دیب، باشله‌دی ینه ملا خدیم: «بنیادی عشق و سیوگی بیلن قوییلگن بیر تعمیرنی، نیمه ییقیته‌آله‌دی؟» دیدی. اوشبو سوزنی ایشیتیب ایلخان ابراهیم بیک لَقَی:

«توغری ایته‌سیز! هیچ بیر نیرسه یقیته‌آلمه‌یدی!..» دیب، باشینی قیمیلده‌تیب قویدی. سونگره ملا خدیم، خانقاه مسجدی‌نینگ تاریخی و توزه‌لیشی حقیده بیلگی ببرماغگه باشله دی. «بو ییرده، بو مسجد و خانقاه‌نینگ توزه‌لیشی اوشه چاغده سرپل خلقینی جدا هم سیویندیرگن. کتته-کیچیک، ایرکک و خاتین قول-قول‌گه بیریب ایش‌گه باشله‌گن‌لر. او پیت لرده، سرپل خلقی‌نینگ نفوسی اونچه کوپ ایمَس ایدی. ییته هم هر اویدن بیرکیشی، هرکون اوشبو مسجد اعماری ایشیگه ایشله‌ماغ اوچون کیله‌ر ایکن. ایشله‌ماغ اوچون کیلگن کیشی لر، یتتی دن یتمیشگچه کتته-کیچیک بیرینچیدن دریاده وضوء آلیب، تغین ایش‌گه باشله ر ایکن. بو مسجدنینگ بیر بیل لایی هم طهارت‌سیز و وضوءسیز قوییلگن ایمَس!.. اُستا معماری، بخارایِ‌شریف‌دن تشریف بویورگنلر و بیر اخلاص بیلن توزه‌تیب کیتگن‌لر. یوزلرچه ییل‌دن بیری، یادگار حاجی‌نینگ آیتگنی‌دیک بو مسجدنی هر ییل نیچه مرته سیل باسه‌دی. البته، مونچه فلاکت قرشیسیده هلی هم ایاغده توریشی‌نینگ سِرَی، بیرینچیدن؛ استانینگ اخلاص و

اُستالیگی‌گه، سونگره ایسه سرپل خلقی‌نینگ عشق و محبت بیلن چرچه‌مسلیک و هاریمسلیکدن ایشله‌شلریگه باغلیق. اوشبو مسجدنینگ توپراغی، تیپه‌لرنینگ مغزیدن یعنی، ســـوو تیکمه گـن انسان و حیوان ادراری قوشیلمه‌گن تمیز بیر توپراغدن، مخصوص بوجیلرگه انسالرنینگ آرقه‌سیده تاشیلگن. سووی شفا بُلاغیدن تا بو بیرگچه، یوزلرچه قیبندچیلیک بیلن تاشینیب کیلتوریـلـگـن. لایی ایسه، تمیز و طهارتلیک ایاغلر بیلن تیپیلگن. بو مسجدنینگ دیوارلری‌نینگ لایی تیپـیلـه–تیپیله اونداق بیر پیشیریلگن که، اُستا معمارنینگ خاهله‌گنی دیک. مثلاً: لای آقشمگچه نـیـچـه مرته آغده‌ریلیب نیچه مرته تیپیله‌ر ایکن. سونگره ایسه اُستا، او لایدن مونچه‌نی آلیب بیر سُفـال طباغده سوونینگ ایچیده چومدیریب قویه‌ر ایکن کیچه بوییچه. ایرتانگ نمازدن نَری، ایـلـک باریب سُفال طباغده‌کی لایگه باقر ایکن. اگرکه طباغده‌گی سوو ماسی لای و خیت بولگن بولسه و یا که لای آزگینه ملایم بولیب سُسته‌یگن بولسه، یینه بیرکون آقشامگچه او لاینی تـیـپـیـب پیشیره‌ر ایکنلر. تا که، بیر تاشنی آقشم سووگه چومدیریب قـویـیـنـگ و ایـرتـانـگ سـوودن چیقارگنیزده قنداغ که شکلی بوزولمَس ایسه، خوددی اوشنداغ بولگینچـه. لای انـه شـونـداق پیشگندن نَری، او لاینی مسجد دیوارلریگه باسر ایکن‌لر. اوشبو سبب‌دن دیرکه، دیوارلری لایدن هم بولسه تاش‌دن کوره قتتیغ‌راغ و محکم‌راغ. سیل باسگندن کیین، آیلرچه مسجدنینگ ایـچـی سوودن تولیب یاته‌دی و اصلاً دیوارلرگه نَم اوتمه‌یدی. چونکه بو دیوارلرنینگ لایـی، لابـراتـوار بولیب سووگه قرشی کوچ قازانگن!» دیب، حکایه قیلیب بیردی.

«عشق‌گه قره‌ینگ هه! محبت و اخلاص‌گه قره‌ینگ!..» دیدی، ابراهیم بـیـک لَـقَـی، ایلخان‌گه قره‌ب.

بلخ ایلخانی روزی‌قُل بای کاروان‌باشی: «همه‌سیدن کوره صبر و چیده‌مگـه قـره یـنـگ سیز!..» دیب، قالدی.

فاریاب اولوغلریدن **میمنه‌لیک غلام محمد:** «اُستا نینگ مهارتیگه و اصالتیگه قره‌یـنـگ! هُنریگه و صنعتیگه بیرگن اعتباریگه و اُستالیک روحی‌نینگ مَیین و اینجـه‌لیگی‌گـه قره یـنـگ سیز!..» دیب، چوقور بیرنفس آلدی.

«سرپل خلقی‌نینگ ایمانی‌گه و عقیده‌سیگه قره‌ینگ سیز!..» دیدی، قندوز ایلخانی شیرعلی بای.

سونگره همه‌لری آلدین–کیین مسجددن چیقتی‌لر. سیکین–سیکین سرپل‌گه سرپل آتینی بیرگن کوپریک‌نینگ اوستیگه کیلدیلر. ملا خدیم، کوپریک حقیده هم بیلگی بیردی. مهمانلر چرچه‌گن ایدیلر. کوپریک‌نینگ اونگ تامانیده سرپل‌نینگ تاریخی حمامی و حمام‌نینگ قپتالی‌ده ایسه بیر تیگیرمان بار ایدی. کوپریک‌دن اوتَر–اوتمَس چپ قولدن اینه‌لیب حمام‌نینگ اونگیگه باردیلر. تال یاغاچلری‌نینگ سایه‌سیده، دریا قیرغاغیده‌کی سُپه‌نینگ اوستیده‌گی منجه لرگه اوتیردیلر.

بیر تامان‌دن کتته دریانینگ آقیب تورگن کوکمه‌ی تونوغ سووی، باشقه تاماندن هم تیگیرمان نهری‌نینگ تولقینیب آقیب دریاگه قوشیلگن منظره‌سینی ایزلب، اَیریم بیر ایچ آچووچی فضاده نهر بیلن دریانینگ تام کیسیشگن ناویشیده قوریلگن یورغه سماواردن یخشی لب چای ایچتی‌لر و دَم آلیب تینچلَشتی‌لر.

هنردن و صنعت‌دن یخشیلب توشونگن، بیر آثارنینگ اینگ مَیین نقطه‌لریگچه فرق ایته بیلگن و باشقه عادی انسانلرنینگ هنرده کوره‌آلمه‌گن نقطه‌لرینی کوریش بصارتی‌گه ایگه بولگن میمنه‌لیک غلام محمد جنابلری‌نینگ کوزی، سرپل کوپریگی‌نینگ اوست–اوستگه ایکّی قبت‌لی بولیشینی فرق قیلدی و سببی‌نی سوره‌ماغگه باشله‌دی:

«بیله‌من! برچه‌نگیز اوشبو کوپریک‌نینگ ایکّی قبت بولگن‌لیگینی سیزدینگیز. بیراق، هیچ قنداق مراق ایتمه‌دینگیز! مین ایسه، ایلک مرته دیرکه بونداغ ایکّی قبتلیک بیر کوپریک کوره‌یاپمن!» دیدی. تغین ملا خدیم، اوشبو کوپریک‌نینگ تاریخی و اعماری حقیده قیسقه بیر بیلگی بیردی. آره‌لریده، یاشده برچه‌سیدن بویوک‌راغ و اولوغراغ بولگن اُستا خانکیلدی بای:

«مینی کیچیرینگ!.. بیز کیچیک باله ایدیک. آته بوبالریمیزدن اوشبو کوپریک حقیده بعضی حکایه‌لر ایشیتگن‌میز. قنچه توغری و یا ناتوغری مین بیلمه‌یمن. البته، آره‌میزده‌کی اولوغ

بیلیم آدملریمیز یخشی‌راغ و توغریسینی بیله‌دیلر!» دیدی.

ایلخان‌نینگ قپتالیده، منجه‌نینگ اوستیده یانباش تشلب چای پیاله‌سی قولیده و ایکّی کوزینی کوپریک‌گه تیکیب تورگن ابراهیم بیک لـَقـَی:

«اُستام! ایتیب بیرینگ قنی ایشیتگن حکایه‌لریزدن بیرته‌سینی اوشبو کوپریک حقیده! توغریسینی سوره‌سنگیز، نیمه اوچون بوندق ایکّی قبت بولگنی‌نینگ سّررینی مین هم اززانچه مراق ایتتیم! کتته‌لریمیزنینگ گپی‌گه هم جان بار. شوندیک ایمَس می ایلخانیم؟» دیب ایلخان گه قره‌دی. سونگره، اُستا خانکیلدی بای:

«مین ایتیب بیره‌من. بیراق، سیز مین‌دن ایشیتگنیزگه ایمَس، اولوغ استادلریمیز ملا خدیم و قاری عظیمی جنابلری‌نینگ بیلگی‌سی گه اعتبار بیریب، کوپریک حقیده‌کی اینگ انیق و تولیق بیلگینی آلگن بولینگلر! مین ایسه، خلق آغزیدن ایشیتگن حکایه‌نی ایتیب بیره من. شونچه.» دیب، باشله‌دی انگله‌تیش‌گه:

«ایسکی و قدیملرده، بیر قرری کمپیر عیال بار ایکن شهریمیزده. تیریکلیگی‌ده، برچه یقینلری قوم و قریناشلری دنیادن اوتیب کیتگن ایکن. اوزی بیر باشیگه قالیب هیچ بیر میراثچی‌سی قالمه‌گن ایکن. کیین، قرریب موروریب قالگن چاغیده قولیده‌کی مالینی و بارلیگینی بیر خیر ایشی‌گه خرچله‌ماغچی بولگن. اولوس آقسقاللریدن، اوشبو یخشی و ایزگو نیّتی‌گه مشوره ایسته‌گن. آقسقالر ایسه اورتاق بیر پلان قورشَب، منه شو دریانینگ اوستیدن محکم و کتته بیر کوپریک توزه‌تیش‌گه مشوره بیرگن‌لر. اوشه چاغلرده، دریانینگ سووی حاضرگی‌دن کوره جدا هم کوپ و تولقینلی ایکن. خلق‌نینگ یاپتیرگن چوپ کوپریک و تخته کوپریکچه‌لرینی، هر مرته سیل بوزیب و آلیب کیته‌ر ایکن. دریانینگ ایکّی یاقه‌سیده‌گی یشاوچی‌لر جدا هم قییندچیلیکلرگه قالر ایکن‌لر. اوزلری اوتسه‌لر هم حیوانلری، آت و ایشکلری اوته‌آلمَس ایکن تخته کوپریکلردن. تغین، اُستا تاپیپ و کیره‌ک‌لیک ملزمه‌نی تیارلگندن نـَری، دریانینگ اینگ تار نقطه‌سی بولگن منه شو ییردن کوپریک‌نینگ تهدابینی باسگن‌لر. اوشبو کوپریک‌نینگ خشت‌لری باشقه خشتلردن

فرقلی بولیب، اُستانینگ بویروغی بیلن مخصوص تُورتگن و یلپاغ شکلیده‌کی قالب لر بیلن توزه‌تیلگن و خُمدان کوره‌سیگه پیشیریلگن. تغین، بوخشتلرنینگ بیر-بیراویگه یاپیشتیرماغ اوچون، تاوغ یومورقه‌سی بیلن آهار و ایشقارنی قوشیب، خاص بیر مواد تیارله‌گن لر و بو کوپریک‌نینگ معماره‌سیگه ایشله‌گن‌لر.» دیب، قصه قیلیب بیردی.

«کوپریک‌نینگ ایکّی قبت بولیشی‌نینگ سببی، کوچلی‌راغ بیر کوپریک بولسین دیب می توزه‌تگن‌لر؟» دیب، سوره‌دی تخار اولوغلریدن قره‌قُل خان.

سمنگان ملت وکیلی، **بای‌مراد خان** هزللشیب: «یوق خانیم! پول کوپلیک قیلگن. نیمه قیلیشلرینی بیلمه‌گن‌لر. تغین، اوستیگه یینه بیر قبت یاپتیریب مصرف قیلگن‌لر! باشقه نیمه بوله‌آله‌دی؟..» دیدی، کولیمسب. بو گپنی ایشیتیب برچه کولیشیب قویدیلر. اُستا خانکیلدی بای یینه جواب قه‌یته‌ردی:

«یوق وکیلیم! سیزنینگ اویله‌گنیزدیک ایمَس! البته، ایلک باش‌ده بیر قبت یاپتیریلگن بولسه هم جدا کوچلی و محکم بیر کوپریک ایکن. یوزلرچه ییل بیر قبت‌لیک حالده قالگن. فقط ایکّی قبتلیگی‌نینگ سّری، بوبامیز امیر سلطان حسین بایقرانینگ عدالتی و سیاسی فراستیگه باغلیک!» دیب، جواب بیردی اُستاخانکیلدی بای.

گرچه سرپل اولوغلری و ایلخانی، اوشبو حکایه‌نی بیلسه‌لر هم، جیم تورگن ایدیلر. برچه، اُستاخانکیلدی بای‌نینگ انگله‌تیشینی ایسته‌ر ایدی. اُستا خانکیلدی بای دوام ایتتی: «بوبامیز امیرسلطان حسین بایقرا، سلطان‌لیک چاغیده بلخ، بخارا و هرات آره‌سیده گی تجارت‌لرینی کیلیشتیرگندن کیین تجارت کاروان‌لری، بلخ و بخارا دن آلگن سودالرینی هرات شهریگه آلیب باریش اوچون بلخ، سرپل و فاریاب اوستیدن هرات‌گه بارماغنی، هم یَررلی و هم یقین دیب توشونه‌دی. اوندن اوشبو یولنی ترجیح ایته‌دی. البته‌که بو یول، باشقه یوللردن جدا یقین تمام بولر ایکن. بو یولنی تعقیب ایتگن کاروان‌لر، نهایت سرپل‌گه ییتیب کیله‌دی. کیچیک امام ساریدن کیلگن کاروان‌لرنینگ اونگلریدن اوشبو دریا چیقه‌دی. سیاست و عدالت‌نینگ

مَیین‌لیگی بولسه کیره‌ک دیر که، اوشبو کوپریک‌دن کیچماغ اوچون، کاروان‌باشی خلق نینگ بیرته‌سیدن:

«بو کوپریک، قچاندن و قنچه پیت‌دن بیری بار؟ کیم تامانیدن اعمار ایتیلگن؟» دیب، سوره‌یدی. «بیلمَس‌من! بیراق، ایشیتیشیمچه بیر کمپیر عیال تامانیدن توزه‌تیلگن!» دیب، جواب قه‌یته‌ره‌دی کاروان‌باشیگه او کیشی. کاروان‌لر بیلن کیم دولت اربابلری و تجارت وزیری هم بار ایکن. بخارا دن هرات‌گه قه‌یتیب تورگن ایکن‌لر. دولت اربابلری خلق‌نینگ جوابینی ایشیتیب:

«دولت کاروانی‌نینگ، رَعِیت کوپریگیدن اوتیشی عدالت ایمَس!» دیگن بیر-بیراولریگه باقیب.

کاروان‌باشی سوره‌یدی: «خَی قنداغ اوته‌میز اوشبو کتته دریادن؟» دیب.

«دریانینگ ایچیدن هیده‌نگ!» دیب، فرمان بیره‌دی تجارت وزیری.

کاروان‌لر، یوک آرتیلگن تیوه و قاطرلرنی دریاگه توغری هیده‌یدی‌لر. بیراق، سوونینگ کوپلیگی و دریانینگ چوقورلیگی باعث، یوک آرتیلگن حیوانلر اوته‌آلمه‌یدی. اگرکه کاروان لر، حیوانلرنی چیتتک زورله‌سه اوتسین دیب، اززانچه کوپ خساره کوریب برچه سودالرینی دریاگه آقیزیب قویر ایکن‌لر. آقیب کیتمه‌سه هم، سوو تیگیب نَم بولگنده بوزولر ایکن. کیین، دولت وزیری بیر قرار آله‌دی و کاروان‌باشی‌گه: «یوکلرنی ایندیرینگ! نیچه کون بو بیرده قاله میز!» دیب، امر بیره‌دی. دولت وزیری، سرپل خلقی‌نینگ بویوکلری و اولوغلرینی چَقیریب، اولر بیلن بیر مشوره قیله‌دی. اوشبو کوپریک‌نی یاپتیرگن کمپیرنینگ سُلاله‌سیدن قالگن بیرانته میراثچی‌سی بولسه، اونگه کوپریک مصرفلرینی بیریب تغین دولت کاروانی‌نی اوشبو کوپریک دن اوتکه‌زیشنی ایسته‌یدی. اولوغوارلر و آقسقال‌لر: «اسف بیلن که، او کیشی‌دن هیچ کیم قالمه‌گن!» دیب، جواب بیره‌دی‌لر. «هیچ بیر یقینی و یا قوم قریناشی هم یوق می؟ اگرکه بولسه اونگه بیره‌یلیک؟» دیب، سوره‌یدی.

«یوق وزیریم! ذاتاً هیچ بیر میراثچی‌سی بولمه‌گنی اوچون، بار یوق مالینی اوشبو کوپریک گه خرچله‌گن!» دیب، اَیتیب بیره‌دی‌لر. کیین دولت وزیری، دولت آتیگه باشقه بیرکوپریک یاپتیرماغ ایسته‌یدی. اُستا بیر معمارنی خذمت‌گه چَقیریب کوپریک توزه‌تیش فرمانی‌نی بیره دی. اُستا معمار، وزیرنینگ سوزلرینی ایشیتگندن کیین، حُرمت بیلن قوللرینی کوکسیگه قوییب:

«بیر کوپریک توزه‌تیش، قه‌یده ایسه بیر ییل قدر وقتمیزنی آله‌دی!» دیب، ایته‌دی.

«قنداق؟» دیب، سوره‌یدی وزیر.

اُستا معمار، سیکین–سیکین وزیرگه ایش پروگرامیدن بحث قیلیب وزیرنینگ باشینی آچه‌دی. وزیر، کوپ پیت توره‌آلمه‌گنلرینی و کاروان‌نینگ هم بیرآن وقتراغ هرات‌گه باریشینی بیلدیره‌دی. کیین، اُستانینگ عقلی و فراستی بولسه کیره‌ک:

«وزیریم! اوشبو کوپریک‌گه ایشله‌نگن خشتلردن بیر ییغین خشت آرتیب قالگن. یوزلرچه ییل‌دن بیری منه حمام‌نینگ آرقه‌سیده تورگن. هیچ کیم هم ایش آلمه‌ی قار و یاغمیر تگیده قالیب یاتگن. اگرکه ایسته‌سنگیز، کونگلینگیزنینگ راحتی اوچون اوشبو خشتلرنی آلیب تیز بیر فرصت‌ده، اوشبو کوپریک اوستیدن دولت آتیگه باشقه بیر قبت یاپتیریب آلینگ. کیین، کاروانلریزنی اوستیدن اوتکه‌زیب توریب کیتینگ!» دیب، بیر فکر بیرگن بوله‌دی.

«اونداق بوله‌ر می که اُستام؟» دیب، سوره‌یدی وزیر.

«هه بوله‌دی وزیریم! بولمه‌یدی دیگن بیر نیرسه یوق! ایکّی کوپریک اوست–اوست ده. اَیریچه، بیر سُلطانلیک صنعتی و معماره‌سی بوله‌دی. همده، دولت‌نینگ کوپریگی، رَعِیت‌نینگ کوپریگینی هر تورلی آغیر یوک‌دن قوریگن بوله‌دی! اوتگن هرکیم دولت‌نینگ کوپریگیدن و خذمتی‌دن مُستفید بوله‌دی. باشقه تامان‌دن، دولت هم بو یورتگه اینگ آز بیر خذمت قیلگن بوله‌دی!» دیب، وزیرنی کونگلینی آلیب کوندیره‌دی، اُستا معمار. نهایت وزیر هم، تُجارلرنینگ ایشینی آقسمایشی و کیچ قالمه‌یشی اوچون اُستانینگ فکرینی معقول بیله‌دی. سونگره، سرپل

خلقینی هم کوندیریب اوشبو کوپریک‌نینگ ایکّینچی قبتینی یاپتیره‌دی. دیب ایشیتگن ایدیم حرمتلی اولوغلریم، دیب، قصه قیلیب بیره‌دی اُستا خانکیلدی بای.

«شو دولت آدمی‌نینگ عدالتینی قره‌ینگ ایلخانیم!..» دیب، ایلخان‌گه قره دی بلخ ایلخانی روزی‌قُل بای کاروان‌باشی.

«اصیل قانلیک آته‌لریمیز بیز فرزندلریگه، دنیا باریچه اینگ بویوک درس بیرگن بولسه کیره‌ک، اوشبو کبی اثرلر و معماره‌لری بیلن!..» دیب، باشینی سیله‌دی ابراهیم بیک لَقَی...

کیچ پیتلرگچه دریا قیرغاغیده اوتیریب جدا هم قیزیق محبت قیلیب و صحبتله‌شتی‌لر.

«قصه‌لر جدا شیرین البته! بیراق، کیچ بولمَس‌دن شو کتته امامنی هم بیر زیارت قیلیب چیقه‌یلیک! یینه یا کیله‌آله‌میز، یا کیله‌آلمه‌یمیز خدا بیله‌دی!» دیدی بغلان‌لیک میرزا عبدالحق بیک. تغین برچه ییریدن توریب کتته امام ساری جونه‌دی‌لر. امامنی زیارت قیلیب عصر نمازینی کتته امام مسجدیگه ادا قیلدیلر. آقشم، برچه‌سی یینه ایلخان‌نینگ مهماخانه‌سیگه قه‌یتتی‌لر..

خلق‌نینگ معرکه مکانی بولگن تشقرحویلیده‌گی سُپه سوپیریلـدی. گرچه، قیش موسمی‌ده یاغگن قار و یاغمیرنینگ نمی قالگن بولسه هـم، قالین‌لر توشه‌لمُس‌دن آلدین، بـوریا توشه‌ب و اوستیدن قلین کـیـگـیـزلـر توشه‌لدی. کیگیزلرنینگ اوستیدن ایسه قالین‌لر توشه‌لدی. هوا جـدا هـم یخشی و ملایم ایدی. آش‌لر و پلولر دَمله‌ندی. تورلی–تورلی نعمت‌لر بیلن دسترخان‌نینگ اوستی تولدیریلدی.

مهمانلر، سرپل‌نی گیزیب و اینه‌لیب کیلدیلر آقشمگچه. ایلخان آلدین‌دن و باشقه مهمانلر ایسه، آرقه–آرقه‌گه کیره‌ویردی‌لر کتته ایشیک‌دن. البته‌که ایلخان، برچه خاص مهمانلریـگـه اوز آتیگه بیر ضیافت تیارله‌گن ایدی بو آقشم.

میدانده‌گی کتته سماوار پقیرده‌ب– پُقیرده‌ب مست قـَینه‌ر ایدی. ایلخان‌نینـگ بـویـوک اوغلی قادربای و کیچیک اوغلی صادق باله دسترخان اوستیگه نان تیرر و مهمانلرنینگ چاییـنـی تازه‌له‌ر ایدی. اوقات یه‌ییلدی و دسترخان دعا فاتحه بیلن ییغیلدی. قوللر تازه‌له نـدی. نُـقـل و تُرشک کاسه‌لری هرکیم نینگ اونگیگه تیریلدی. چایلر دملنیب پیاله‌لرگه سوزیلدی. ایلخان‌لر و

اولوغلرنینگ هر بیری، اوز یورتی و خلقی آتیگه ایلخان‌دن ایری–ایری منت بیلدیریب، تشکرلیک قیلدی‌لر. کورگن محبت و یه‌گنلریدن–ایچگنلریدن حلاللیک ایستب تورگن ایدیلرکه سُپه باسَماغی‌نینگ اوستیده، تیپتیکه تورگن آنه خاتون‌گه توشتی کوزلری. کیچه‌نینگ قارانغولیگی و سُپه‌نینگ یاختی‌لیگی باعث، آنه‌نینگ کیلیشینی سیزه‌آلمه‌دیلر.

«وای آنه‌م! بویوک آنه‌م! کوزلریمیز کور بولسین. کیلیشینگیزنی بیله‌آلمه ی قالدیک! خوش کیلدینگیز آنه‌م!» دیب، برچه ایاغ‌گه توردی. توره آنه‌سی آنه خاتون، سلام بیرگندن کیین:

«هیچ قیمیلده‌مس‌دن تورگن ییریزگه اوتیرینگ! سیزلر مهمان، بیز میزبان میز! مین، منه شو ییرده اوتیریب آله‌من!» دیب، باسماغدن چیقیب اوشه ییرده اوتیردی.

آنه خاتون‌نینگ سوزی و گپی بیرته ایدی. هرکیم تورگن ییریگه اوتیردی. آنه خاتون هم اوتیریب نفس آلگندن کیین:

«اصلیده، سیزلر خوش کیلیب سیزلر و صفا کیتیریب سیزلر! سیزلر هارمه‌ینگلر!..» دیدی و کوزیدن برچه‌نی بیر اوتکه‌زدی.

«بار بولینگ ای تورک آنه‌سی! تینچ و خوش کوردیک سیزنی ماشاءالله!..» دیب، جواب قه‌یته‌ردی تخار ایلخانی ابراهیم بیک لقی.

«بی‌بی آنه‌م! نبیره‌نگیزنینگ طویی، سیزگه و برچه عایله‌نگیزگه قوتلوغ بولسین! بو ییل، منه موندا‌ق کوتیلمه‌گن بیر سورپریز بیلن اوچره‌شتیک! بارلیگینگیز سایه‌سیده البته. اونوتولمَس و گورگوممه بیر قوتلاو بولیب قالدی! ان‌شاءالله موندن سونگره‌کی قوتلاولریمیزنی، منه شوندا‌ق بهانه‌لر بیلن چیرایلی قیله‌میز نصیب بولسه!..» دیب، سوز آچتی بغلان ایلخانی کتته بای ارباب.

«دوستلرگه قوتلوغ بولسین کتته بای ارباب!» دیدی آنه خاتون.

«ماشاءالله! سیزنی تینچ کوردیک بویوک آنه‌م!» دیدی فاریاب اولوغلریدن مولوی علمی...

جواب‌سیز قویه‌رمی ایدی آنه خاتون؟: «بو یاش‌ده، تینچلیک می قاله دی، علمی جنابلری؟.. مجبوراً ایاغده‌میز قنداق قیله‌یلیک!..» دیدی. کیین، سُپه‌نینگ چیتیدن:

«تینگریم سیزنی قوروب سقله‌سین بویوک آنه‌م! سیزنینگ بارلیگینگیزگه مینگلرچه شکر. سیز بولمه‌سه‌نگیز، یالغیز سرپل ایمَس، بلکیم بوتون تورکستان یتیم قاله‌دی! تینگریم، بیزنینگ عمریمیزدن هم سیزگه بیرسین!» دیب، گپدانلیک قیلیب آلدی فاریاب اولوغلریدن ابوالخیری بای.

«ساغ بولینگ التفاتیز اوچون، خیری جنابلری! بیراق اوشبو دنیاده، هیچ بیر جانلی اوچون موناق بیر شانس تانیلمه‌گن! ایلگری کیلگن‌لر، ایلگری کیتسین!.. بو یورت نینگ و تورک توره‌سی‌نینگ، سیزلر کبی اولوغ و بیلیمدان فرزندلری‌نینگ کوچیگه و چرچه‌مَس‌دن تَله‌شیگه جدا هم احتیاجی بار! بار یوق کوچیز بیلن بو جنت یورتیمیز اوچون، اصیل ملتیمیز و توره‌میز اوچون خذمت قیلینگ. بوکون، سیزلر فداکارلیک قیلمه‌سه‌نگیز؛ ایرته کون‌ده اوزینی و ملتینی تانیمه‌گن، توره‌سینی بیلمه‌گن بیر نسل‌گه، اوشبو جنت یورت‌نی و مقدس توره‌میزنی قنداق تاپشیره‌میز؟.. بو توغریده جدا هم چققان و ذکی بولینگ اولوغوارلریم!» دیب، اوپکه‌لیک بیر شکل ده برچه مهمانلرنینگ دقتینی اوزیگه قره‌تیب قویدی آنه خاتون.

«حق سیزگه دیر آنه‌م! توغری ایته‌سیز!» دیدی تخار اولوغلریدن نایب نبی خان.

آنه خاتون، آزگینه دَم‌راست بولگندن نَری، چاییدن بیر یوتوم ایچیب پیاله‌سینی ییرگه قویدی و یینه باشله‌دی:

«ایتیب بیرینگ چی! یورتلریزده تینچلیک می اوزی؟ نیمه‌لر بولیب یاتگن؟ خاتین قیزلریز قنداغ دیرلر؟..»

«یخشی دیر آنه‌م، خداگه شکر! برچه‌لری‌نینگ سلاملری بار سیزگه!» دیب، جواب بیردی بدخشان ایلخانی عاشور محمد بای و دوام ایتتی: «اوتکن ییلگی قوتلاولرده بدخشان‌گه

کیله‌سیز دیب، کتته-کیچیک سیزنی کوتگن ایدیک. بیراق، کیلمه‌دییز. یوقسه، بیزنینگ خاتینلرنی سیومه‌ی‌سیز می بویوک آنه‌م؟» دیب، قویدی.

«استغفرالله عاشور بای! سیومَس بوله‌ر می که، او پامیرتاغلری‌نینگ اصیل و تینگ‌سیز لعل و مرجان‌دیک خاتونلرینی؟.. منه ایلخان باردی بوله‌دی ده. مین هم کیتسه ایدیم، سرپل‌نی کیم‌گه قویه‌ر ایدیک بو حساس زمان‌لرده؟» دیدی.

«توغری اَیته‌سیز آنه‌م! قره‌ینگ که، اوتکن ییل نبیره‌نگیز یعقوب بای، منه آته‌لری بیلن بدخشان‌گه تشریف کیتیرگن‌لریده سوره‌ب قالگندیم طوی مساله‌سینی. یعقوب بای ایسه: «هلی طوی تماشادن خبر یوق!» دیگن ایدی. قنداق بولدی ده بیردن-بیرگه قرار بیریب سیزلر؟..» دیب، سوره‌ماغگه دوام ایتتی عاشور محمد بای.

«بیزنینگ نبیره‌نی، بدخشان هواسی اوزگرتیریب قویگن ایکن، عاشور بای اینیم!..» دیب، هزللشیب قویدی آنه خاتون. شو پیته‌ده، ایلخان‌نینگ قپتالی‌ده اوتیرگن آی‌بیک‌لیک وکیل بای‌مراد خان آره‌گه گپ قوشتی:

«بیز خویش‌لیک قیلماغ‌نی توشونگن ایدیک سرپل بیلن آی‌بیک آره‌سیده!» دیدی آنه‌گه قره‌ب.

«حرمتلی وکیلیمیز توغری اَیته‌دی‌لر بی‌بی آنه‌م!» دیدی آی‌بیک اربابی، عبدالوهاب بیک حاجی.

«خویش‌لیک قیله‌میز البته! خداگه شکر نبیره و چیبره‌لر کوپ. تینگریم، یخشی کونلرنی کورسه‌تسین یورتیمیزگه و ایلیمیزگه حرمتلی وکیلیم و بیک حاجی!..» دیب، جواب بیردی آنه خاتون.

«مینی مراق ایچره قویدیز بی‌بی آنه‌م!» دیب، یینه سوز آلدی عاشور محمد بای.

«نیمەگە مراقلەنگن ایکن سیز قـَنی؟» دیدی.

«منه [یعقوب بای‌نی، بدخشان هواسی اوزگرتیریب قویدی!] دیدیز کو؟»

«هه، توغری اَیتەمن عاشور بای! یعقوب بای بدخشان‌دن قەیتـَر–قـَیتمَس عجم پـرسـت بولیب قالدی!..» دیب، کوپراغ مراقلەندیردی مهمانلرنی آنه خاتون.

«ایتیب بیرینگ چی آنەم! بیز هم بیلیب آلەیـلـیـک! اوشبو اوچـقـون، الاو بولمَـس دن اوچیریش کیرەک دیدی، عاشور محمد بای.

«البته ایتیب بیرەمن! بیراق، بیرینچی سوراغیم ایلخانلردن بولەدی!» دیدی آنه خاتون و:

«یورتلریزده هم عجملر بار می‌دیر؟» دیب، سورەدی.

«ایسکی‌دن یوق ایدی آنەم! بیراق، شو نیچه ییل آلدین، بیرنیچه اوی کوچیب کیـلـدی! غریب انسانلر دیر مقصد!..» دیدی تخار ایلخانی ابراهیم بیک لقی.

«نیمه اوچون یورتلرینی قویبریب کیلگن ایکن‌لر؟ سورەدیز می؟» دیدی آنه خاتون.

«بیرتەسیدن، کیم قەیسی بیر پیت سورەگن ایدیم آنەم!»

«نیمه اوچون کیلگن ایکن‌لر؟» دیدی آنه خاتون. آرەگه، بدخشان ایلخانی عاشور محمد بای کیردی:

«بیزنینگ بدخشان‌گه هم کیلدی‌لر. بیزگه ایتیشلریچه، بولرنینگ اوستیگه اوغان دولتـی جدا هم قتتیغ ظلم قیلگن ایکن. کابل یورتی‌نینگ تیگرەگی‌دن بولگنلرینی ایتەدیلر!..» دیدی.

قرەقـُل کـَرنی نینگ سیسی چیقتی چیتکەدن:

«کابل‌دن کیلەآتگن عجملر، بیزنینگ یورتـده کوندن–کونگه آرتماغده دیر. اولر هم اوز

یورت‌لریدن زور بیلن چیقه‌ریلگنلرینی ایته‌دی. حتی بیر آقسقالریدن سوره‌گه‌نیم ده، بولرنی نیچه–نیچه اوی بولده‌ییب [تورکستان‌نینگ ایریم یورتلریگه باریب ییرله‌شینگ! یوقسه، بو ییرده قالسه‌نگیز اولدیره‌میز!] دیب، قورقیته‌ر ایکن. شونده‌یین تهدیدلر بیلن جونه‌تیب قوییبره ر ایکن بیزنینگ یورتلرگه!..» دیدی قره‌قل خان.

«بو عجم‌لر یورتینگیزده قنداغ تیریکلیک اوتکه‌زه‌دی؟ نیمه ایشلر قیله‌دی، سیزنینگ او ییرلرده؟» دیب، یینه سوره‌دی آنه خاتون.

«بیزنی تخارده‌گی‌لر یونانی دارو دیب، منه قوریتیلگن و ینچیلگن قلمپور، زینجگ، پودینه، زرچوبه و شونگه اوخشر نیرسه‌لرنی ساته‌دی. بعضی‌لری هم اوزلرینی ملا و خواجه دیب تعویذ و تومار بیره‌دی کسل‌لریمیزگه. بیزنینگ خلق‌دن کسل بولگن‌لر هم چاره دیب باره دیلر. کیمی‌لری یخشی بولیب ساغه‌لیب هم قاله‌دی!» دیدی نایب نبی خان.

«بعضی‌لری‌نینگ یوک تاشیه‌دیکان موترلری بار. شهرلر آره‌سیده یوک تاشیب توره دی موترلری بیلن. بیچاره‌لر اوز ایشلری بیلن اندرمان! هیچ کیم‌نینگ یخشی یامانی گه قریشمه‌یدی‌لر.» دیدی نایب جمعه خان.

«توشوندیم!» دیدی آنه خاتون و دوام ایتتی: «دیمک، بونلر بیر پلان آرقه‌لی کوچیریلیب تورکستان یورتلریگه یوباریله‌دی!.. ایسته‌نمه‌گن بونداق عجم مهمانلردن ایسه نیچه اوی بیزگه هم کیلیب قالگن. یالغیز، نابَلَدلیک‌دن بولسه کیره‌ک دیرکه شهر ایچیده سیز دیگن ایشلرنی قیله‌دیلر.» دیدی. چاییدن بیر یوتیمنی ایچیب، آرقه‌سیدن بیر آه تارتتی و دوام ایتتی: «منه شو عجم‌لرنینگ قیزیدن بیرته‌سی، یعقوب‌بایمیزنینگ باشینی اینه‌لتیردی. یقین ایدی که توره‌میزنی برباد قیلسه ایدی! خدا گه شکر کیم یعقوب‌نینگ ایسی تیزگینه باشی‌گه کیلدی و وازکیچتی. کتته بیر خطرنینگ اونگی آلیندی!..» دیدی.

«نیمه بوله‌ر ایدی بویوک آنه‌م؟ نتیجه‌ده قیز آلرایدیک. قیز بیرمَس ایدیک کو؟» دیدی عاشور محمد بای.

عاشور محمد بای بو دیگن سوزی بیلن، آنه خاتون‌نینگ خوددی شاه تامیریگه نشتر اورگن بولدی.

«هی سیز نَفس کوپَکلرینی! اوشبو عقل‌سیز میه‌ینگیز بیلن، کیله سی بیر کون توره‌نگیزنی، کوتینگیزگه اوره‌سیزلر!..» دیدی و یامان اچیغی کیلگن ایدی آنه خاتون‌نی.

برچه جیم ایدی. چونکه هلیگچه موندق قتتیغ و آغیر سوزنی حقلریگه ایشیتگن یوق ایدیلر. آنه خاتون، ایچیده بیر «لاحول» اوقیب یینه دوام ایتتی:

«شو سبب‌دن دیدیم که بیز کتته‌کان بیر خطردن قورتیلدیک!.. شونی بیلینگ که، بیر دانه عجم قیزی کتته بیر یورتنی اوزگره‌دی!» دیدی.

«بیزنی کیچیرینگ بی‌بی آنه‌م! البته‌که، سیز بو یورت‌نینگ و تورکستان خلقی نینگ بویوک آنه‌سی سیز!» دیدی ابوالخیری بای.

«شوندیک که تاریخ کتابلریدن اوقیگن‌سیز، تورک ملتی هیچ قچان دشمن‌سیز بولمه‌گن! اگرکه، اوز ملتیزدن باشقه‌سی سیز بیلن دوستلیک قورسه، بیلینگ که سیزگه کوچی ییتمه‌گنیدن و ضعیف بولگنیدن دیر!.. کیین او ناکس‌لر اگرکه آزگینه کوچله‌نسه، زورلرینی ایلک بیز تورکلرگه تجربه قیله‌دی‌لر. اونوتمه‌ینگ! بیز تورک ملتی‌نینگ دشمن‌لری دایما توزاق‌لر قوریب کیلگن. اینگ کتته توزاقلریدن بیرته‌سی ایسه، منه شو خاتین و قیز اُوستیدن قوریلگن توزاقلر دیر! چین دولتی، زمانیده بیزنینگ بویوک–بویوک امپراطورلیکلریمیزنی منه شو قیز و خاتین توزاغی بیلن باره–باره ییقیتگن! تورک سُلطانلریمیزنینگ کوپینچه‌سی منه شو عجم خاتین‌لری تامانیدن کیمی زمان آرقه‌سیدن قامه(خنجر)لنگن و کیمی زمان هم زهر ایچیریلیب اُولدیریلگن. قیسقه‌چه سی عجم قیزیدن بیز تورک ملتی‌گه خاتین بولمه‌یدی. اگرکه عجم قیزیدن کیلین قیلسه نگیز، اوییننگیزنی ایچیده‌کی محرمیت بوزیله‌دی! بو توغریده، برچه‌نگیز اویغاغ بولینگ. سیزگه بیر سوز بیره‌من: عجم قیزلریدن بیرته‌سی اوییننگیزگه کیلین بولیب کیرگنده، اگرکه اوندن سونگره‌گی برچه نسلینگیز عجملشمَس ایسه، تغین کیلیب مینی گومیتیمنی(قبریمنی) چپه تونتارینگ!» دیب،

یامان اویغاردی هر کیمنی آنه خاتون.

«بارلیگیزگه شکر بی‌بی آنـــەم! باشیمیزنی آچـتـیـز، قـــەییردن بـیـله رایـدیـک سـیـز بولمەسەنگیز...» دیدی قندوز ایلخانی ارباب شیر علی بای.

آنه خاتون یینه دوام ایتتی:

«عجم گه، نی قیز بیرینگ و نی قیز آلینگ! یورتینگیزنینگ توپراغی نـیـمـه بـولسـه بولسین، خا دەیمه خا لـَلمی بیر قَریشینی بیله ساتمەینگ! اگر اوشبو خطالرگه توشسەنگیز بیلینگ که کیلەسی چاغده سیزگه، نی توره قالەدی و نی یورت! کون کیلەدی که نسلینگیز اوز اصالتی‌گه اویلَب کورەدی و سیزنینگ اوشبو خطالرینگیزنی هیچ، اما هیچ کیچیرمەیدی!.» دیدی و چـای برداغینی آلیب بیر یوتوم چای ایچتی. برچه ایم و صیم ایدی. تیل‌لرینی یوتگندیک سیـس لـری چیقمه‌گینچه، یینه باشلەدی آنه خاتون:

«دیەیلیک که عجمدن بیرته‌گینه قیز آلدیز. وای داد حالینگیزگه!.. ایلک مرته، تیلینگیز قولینگیزدن کیته‌دی!.. نسلینگیز عجملَشەدی!.. توره دیگن نیرسه اویی‌نگیزده قالمەیـدی. **الـف** دن **ی** گەچه، عجم تورەسی رونق تاپەدی اویی‌نگیزده!.. بو توغریده جدا هم عقل‌لیک و اویـغـاغ بولیشیمیز کیرەک!..

اوغیللرینگیزنی، اوزیمیزنینگ اصیل و تورەلیک قیزلریمیز بیلن تورمیش‌گه چیقارینگ که قانیمیز بـوزولـمـەسین! تـــورەمیز یوقالمەسین! بالەلریمیز، نیبره و چیبرەلریمیز هم اصیل و تورک قانلی بولیب قالسین!

خاتین‌لرینگیزگه یخشی قرەینگ! چونکه اوشبو یورت‌نینگ و اوشبو ملت‌نینگ، هله–هله مقدس تورەمیزنینگ تقدیری خاتین‌لریمیزنینگ قولیده! خاتین‌لریمیز تورەلیک بولگن‌ده، بیز تورک ملتی‌نینگ باشی هر دایم تیک و یورتیمیز هر دایم تینچ بولیب تورەدی!..» دیب، آرقه–آرقـه گـه اوگیت‌لر بیریب مهمانلرگه تاریخی و حیاتی سباقلرینی بیرگن بولدی.

«سرپل‌ده‌گی عجم‌لر هم، کابل‌دن کوچیریلیب یوباریلگنلردن می؟..» دیب، سوره دی بغلان اولوغلریدن قادر قُل حاجی.

«ایسته‌سه‌نگیز اُستا خانکیلدی بای اکه‌م سیزلرگه ایتیب بیرسین. اولر یخشی راغ تانیه‌دی عجم‌لرنی!» دیب، سوزنی اُستا خانکیلدی بای‌گه قویویردی آنه خاتون.

«مین ییگیرمه یاشلریمده ایدیم.» دیب، باشله‌دی اُستا خانکیلدی بای. «عجم‌لرنینگ ینگی سرپل‌گه کیلگن پیت‌لری ایدی! بوکون، شهرنینگ اورته‌سیده کورگنیز شاه رحمت الله ولی جامع مسجدی و زیارتی‌نینگ موقیعتی، او پیت‌لرده گومیت(قبرستان) ایدی. حاضرگی ایچیده «ولی الله» زیارتی بولگن تامچه اوشه پیت‌دن قالگن. اما شهرنینگ جامع مسجدی او پیت لرده کیچگینه عطارلیک بِلاکی‌ده ایدی. شاه رحمت الله ولی زیارتی‌نینگ تورت تیگره‌گی گومیت لر بیلن توله ایدی. البته، بیزنینگ هم سابقه عایله گومیتیمیز انه اوشه ییر. رحتملی آته م مؤمن حاجی‌نینگ اَیتیشیچه، نیچه‌ته اکه‌م هم او ییرده کومیلگن‌لر.

بیر بازار کونی ایدی. اوستیگه بیر واسکت، ییلکه‌سیگه بیر چادِر، اررِیغ و اوزون بویلیک بیرکیشی شهرده تاپیلیب قالدی. اوستیگه جیلک و طونی بولمه‌گنی اوچون عجم‌لیگی دَررَو بیللی بولدی. هرکیم بیلن گپورماغچی بولر ایدی. بیراق، هیچ کیم تیلی‌گه توشونمه‌دی. تغین، رحمتلی آته‌م موٴمن حاجی اولرنی تیلی‌دن آز–کوپ توشونَر ایکن. سونگره، گپیردیلر و عایله سینی زیارت‌نینگ ایچیده قوییب، دوکانلردن یه‌ییله‌دیکان بیران نیرسه آلماق اوچون چیققن ایکن شهرگه. کیین، رحمتلی آته‌م مرحمت یوزیدن او کیشینی و عایله‌سینی کیتیریب مهمانخانه‌میزگه مهمان قیلدی. نیچه پیتگچه بیزنینگ مهمانخانه‌ده قالدیلر. تیل‌لریدن، نی مین و نی اویده‌گی‌لر هیچ کیم توشونمَس ایدیک. یالغیز، رحمتلی آته‌م بیله‌ر ایدی. مسجدیمیزنینگ امامی هم اولرنی تیلینی آز–کوپ بیله‌ر ایدی. سونگره آته‌م، تشقرحویلیمیزنی شولرگه اَیریب دیوار قیلیب بیردی. آتی عطا الله ایدی. ایرتانگ‌دن توریب باغلردن زینجک و باغ ایته‌گیده‌گی توت یاغاچلری‌نینگ ته‌گی‌دن توت مه‌ییز تیره‌ر ایدی. قلمپورنی، مونچه‌سینی خام و کوکمه‌یلیک وقتی‌ده، مونچه‌سینی هم پیشیب قیزه‌رگن‌دن نَری قوریته‌ر ایدی. منه شوندیک نیرسه‌لر بیلن اورینیب یاتر ایدی.

بیر نیرسه‌نی یه‌نچیب باشقه نیرسه‌گه قوشر و دارو توزه‌تر ایدی. توزه‌تگن نیرسه لرینی، بازار کونلریده شهرده بیر شال توشه‌ب اُوستیگه قطار تیریب قویه‌ر و هر دردگه دوا دیب ساتَر ایدی. شونداق قیلیب تیریکلیک اوتکه‌زیب تورەر ایدی. کَم وقتده، بیزلرنینگ تیلیمیزنی اورگه نیب آلدی! کیین اوزینی **عطا طبیب** دیب، تانیته‌ر ایدی برچه‌گه. بیر-ایکّی ییل ایچیده تیریکلیگی یخشی بولیب قالدی دارو ساتیش ایشیدن. «عطا طبیب» آتیگه مشهور بولیب قالدی خلق آره‌سیده. باشقه، یینه بیر ایناغه‌سی هم بار ایکن نور محمد آتیگه. او باشقه شهرده جایله شیب قالگن ایکن. کوپ پیت اوتمه‌ی توریب او هم کیلیب قالدی. بو ایناغه‌سی آزگینه دینی علمدن بیله‌ر ایکن. نیچه وقت اکه‌سی **عطا طبیب** بیلن بیرگه ایشلَب بیزنی تیل‌نی اورگه نیب آلدی. سونگره، منه شو شهرده‌گی جامع مسجدنینگ حجره‌سیده خلق‌نینگ میده باله‌لرنی، اوزینی و عطا طبیب نینگ باله‌لرینی سباغ بیرماغگه باشله‌دی. بیر نیچه ییل کیین یقینلریدن بیرته‌سی، یینه تاپیلیب کیلدی. سونگ کیلگن خویشی‌نینگ قولیدن، نی ایش کیله‌ر ایکن و نی کوچ. نیچه پیت، عطا طبیب‌نینگ یانیده اوتیردی و دارو ساتتی. تغین غش بولدی‌لر. کیین باشی‌گه بیر چیلتار اوره‌ب، شاه رحمت الله ولی‌نینگ زیارتی‌گه اوتیره‌ر ایدی. کیمی زمان، اوف و شوف قیلر ایدی. زیارت‌گه کیلگن‌لر سوزمه و لاچیره قیلیب کیله‌ر ایدی. بازارچی‌لر نذر و نیاز بیره‌ر ایدی‌لر. نیچه پیت اوتگندن سونگ: [مین سیّد من! پیغمبرزاده من!] دیب، تانیتماغگه باشله‌دی اوزینی. تغین منه شو زیارت‌نینگ تاغ تامانیدن (جنوبی‌دن) بیر چیتکه‌سینی اوی توزه‌تیب اوتیردی.» دیدی اُستا خانکیلدی بای و دوام ایتتی:

«آته‌م رحمتلی، شو گومیت‌ده توقوز فرزندینی کومگن. سونگره، آته‌م گه دیگن که: [سیزگه شو زیارت یاقمه‌گن. سیزگه توصیه‌م بو ییردن کوچینگ! بولمه‌سه قالگن باشقه اوچته‌گینه باله‌نگیزنی هم ارواح ته‌تلب جوان‌مرگ قیله‌دی. درحال بو اویدن کوچیب چیقینگ! و اوی‌نی زیارت آتیگه نذر قیلینگ!] دیگن. ساده آته‌م، گومیت‌نینگ کون چیقاریده‌گی(شرقی‌ده‌گی) اوییمیزنی عطا طبیب‌گه بغشیلب، اوزی باغ‌گه کوچیب کیلدی. کیین او ییرده مسجد توزه لدی. مسجد بهانه بولیب، بوتون قبرلر تیگیس‌لندی. یالغیز، زیارت تامچه‌سی‌نینگ بیر اوزی قالدی میدان‌ده خلاص. ایکّی ایناغه‌دن بیرته‌سی مُلا بولدی، بیرته‌سی طبیب بولدی. باشقه بیکاره‌سی

هم سید و خواجه بولدی باشیمیزگه. کیین «بسم الله» دیب، بو ساده خلق‌نی کمیرماغگه باشله‌دیلر. انه سونگره هر نیچه ییل اوتگنده باشقه بیرته‌سی ییلکه‌سیگه شالینی کشال قیلیب کیلماغ‌گه باشله‌دی. سونگره‌دن کیلگنلری، منه سانچارک بندری‌ده اوتیردیلر. آلدین‌دن کیلگن‌لر که کیلیب نیچه ییل‌دن بیری اوتیریب کیته‌یاپتی‌لر. بیراق، مین نیچه کون آلدین دهقانیم‌نینگ یانیگه بارگن ایدیم. اینگیشکه میدانی‌ده سنگلاخ‌نینگ کون‌باته‌ریده نیچه اوی عجم کیلیب ایشَک و تیوه‌لری‌نینگ قازیغینی او ییرگه قاقیب قپ‌قرا اویلرینی قوریبتی‌لر. بیر نیچه‌ته قوی و ایچکی‌لری هم بار. یانلریگه باریب کیم بولیشلرینی سوره‌دیم. لیکن بو کیلگنلرنینگ تیلی دن ایسه هیچ توشنمه‌ی‌سیز. قاوجیره‌گن، قاوجیره‌گن قویاش‌ده یانگن آدملر دیر. سقال‌لرینی چنگ باسیب کیتگن.» دیب، قصه قیلیب ببردی اُستاخانکیلدی بای.

«ایلخان‌لر و ارباب‌لر! کوزینگیزنی تورت آچینگ و اویغاغ بولینگ. دشمن لر تا کیکیرته‌گیمیزدن بوغیب اوشله‌گن گه اوخشه‌یدی! بیز هلی هم ملەخو اویقوده‌میز. بو ناکس و مجهول عجم‌لر، قچان‌دن بیری تورک یورتلریگه اوغری‌دیک کیرماغگه باشله‌دیلر؟ بو جسارت‌نی بولرگه کیم بیره‌دی؟..» دیب، جدا هم اچچیغی کیلدی آنه خاتون‌نی.

فاریاب اولوغوارلریدن مولانا عبدالغنی **علمی** استه‌گینه یوته‌لیب:

«کیچیرینگ بویوکلریم! اگر بی‌بی آنه‌م اجازه بیرسه‌لر، مین هم ایشیتگنیم‌نی سیزگه ایتیب بیره‌ی! مین، نیچه ییل آلدین هرات و قندهار شهرلریده بیر علمی مجلس باعث قتنه‌شگن ایدیم! او مجلس‌ده، اسلامی دولت‌لردن کوپلرچه علمی شخصیت‌لر هم قتنه‌شگن ایدی! فقط، هرات‌ده‌گی علمی کنفرانس توگه‌گندن کیین قندهارده‌گی مجلس‌گه قتنه‌شتیک. بیر آقشم، برچه‌میز قندهار حاکمی‌نینگ اویی‌ده مهمان بولدیک. نان یه‌یلگندن سونگره، صحبت لر باشله‌دی. هر کیم، هر چیتگه‌ده بیر–بیراویمیز بیلن قصه قیلیب اوتیرگن ایدیک. مین ایسه، بیر مصرلیک عالم بیلن قصه قیلر ایدیم. اوشنده، قندهار حاکمی بیر ترجمان وسیله‌سی بیلن، بیر عرب عالم بیرله صحبت‌لَشر ایدی. عرب عالم ایسه، ایکّی‌ده–بیر تکرارلب: [تورکستان‌نینگ حالی قنداغ؟.. کیم‌لر تامانیدن باشقریله‌دی؟.. هلی هم بخارا تامانی‌دن می اداره بوله‌دی؟..] دیب،

سوره‌دی. سونگره قندهار حاکمی، عرب آشناسیگه بعضی نیرسه‌لر ایتیب بیـردی. مـیـن ایسـه یقین‌راغ اوتیرگن ایدیم و قولاغیم ایشیتیب قالدی. باش‌ده، بیز تورک ملتی‌نینگ اوریشـچـی و باتورلیگیمیزدن بحث ایتتی‌لر. سونگره، ایکّی یوز ییل‌دن بیری حـاکـم بـولـیـب، هـلـی هـم تورکستان‌گه کیره‌آلمه‌گنلرینی ایتیب بیردی. سونگ، انگریزلرنینگ بیر مفکوره‌سـیـدن یـولـگـه چیقیب، بیز تورکلرنینگ نبضیـمیزنی اولـــچـه‌ماغگه باشله‌گن‌لر. ایلک، منه شو کابل‌لیـکـلـرنـی کوچیریب زور بیلن باشیمیزگه یوباریشنی اویله‌گنلرینی اَیتتی: [بولر بیر بارسین قـَنی. تورکلر، بولر بیلن قنداق معامله قیله‌دی؟ اولدیره می؟ یوقسه یشه‌ته‌می؟] دیب، اَیتیب بیردی. مـنـه نـیـچـه ییل‌دن بیری، کابل تیگره‌گیده‌کی یشاوچیلرگه شونداغ ظلم‌لرنی قیلیب تورگن‌لـر، تـا یـخـشـی مُطمئن بولیشلریگه‌چه. اگرکه تورکستان خلـقی، کوچـبـه‌لرگه بیر نیرسه دیمه‌سه و ایندەمه‌سه‌لر، سونگره اوز مردملرینی یوبارماغچی ایکن‌لر. مین اوز قولاغیم بیلن ایشیتگنلریم منه شـونـلـر!..» دیدی، مولانا علمی جنابلری.

برچه کیشی برماقلرینی تیشله‌ب: «اتته‌سیگه!... وای قورقاغلررررر!...» دیدی.

آنه خاتون، مولانا علمی‌گه رحمت بیلدیریب: «یخشی‌که اوشه ییرده ایکن سیز!» دیدی. کیین ایلخان‌لر و ارباب‌لرگه باقیب: «فرزندلریم! بیله‌من کیفینگیز قاچتی! گرچـه بـو گـپـلـرنـی ایشیتگندن سونگ، بو کیچه اویقونگیز کیلمه‌یدی. بیراق، سیز درحال یاتینگ و ایـرتـانـگ آذان بیلن اویغانیب هر بیرینگیز اوز یورتینگیزگه قه‌یتینگ! مولانا علمی جنابلری نـیـنـگ سـوزی و ایشیتگنلری‌نینگ توغری‌لیگی و گـــرچـــک‌لیگی انیق‌دیر. اگر که عجم‌لر، منه اینگ چیتکه گـه توشگن سرپل یورتی‌گه بیله کیلیب ییرله‌شماغ‌گه جسارت قیلگن بولسه‌لر، سیزنینگ یورتلریـزگـه وقت‌دن کیلیب قُرغانلرینی قوریب یورتینگیزنی قمره‌ب آلگن‌دی‌لر!.. اوزینگیزگه یخشی قره‌ینگ! یورتینگیزنی قورینگ و اززانچه تدبیرلی بولینگ! چیتتک بی‌جا بیر حرکت کورگنینگیزده، درحـال قرشی‌لیک بیرینگ. مین ایسه حاضردن سیز بیلن خیرله‌شه‌من! نصیب بولسه کیله‌سی ییل، بیـنـه **تورکستان بیره‌می ایرگنه‌قون** قوتلاولریده اوچره‌شمیز! سوره‌گن هرکیم‌گه سلام‌لریم‌نـی وسـیـلـه بولینگ‌لر!» دیب، مهمانلر بیلن خیرله‌شتی آنه خاتون.

مهمانلرنی، توغریدن هم کیف‌لری قاچتی و پـریـشـان بولدی‌لر. هیچ بیری‌لـری: «بـو کوچبه خلقلرنینگ مونچه خطرناک عاقبتی بوله‌دی!» دیب، اویله‌مـه‌گـن ایدی. بـو کیچـــه گـی ایشیتگن نیرسه‌لری برچه‌سینی غفلت اویقوسیدن اویغانتیردی. چونـکـه بـونـده‌یین منظره‌لـرنـی هرکون اوز یورتلریده کوره‌ر و بیراق پروا ایتمَس ایدی‌لر. کوچیب کیلگنلرنـی، غـریـب دیـبـان قوچاغلب بغرلریگه باسر ایدی. نیمه بیلسین‌لر **قرغه باقیب تورگن**لرینی؟ اگر که، ایندی بـاریـب اوشبو حرکت‌نینگ اونگـیـنی کیسمه‌سه‌لر؛ باقگن قرغه‌لری، ایرته کون کوزلرینی اویر و بیلمه ی قالر ایدیلر.

چورت و اویلاودن، ایرتانگ‌گه‌چه یاره‌له‌نگن ییلان‌دیک تولغاندیلر. ایـرتـانـگ سـاری، کوزلری ینگی اویقوگه کیتگن ایدی که ابراهیم موذن‌نینگ سیسی چیقتی. درحال تـوردیـلـر و هرکیم اوز یورتی‌گه توغری جونَب آتینی هیده‌دی....

قنچه‌لر قوانتیروچی، سیویندیروچی و کیف بیروچی‌دیر بوینینگ‌گه توشگن بیر ایش و وظیفه‌نی مکمل بیر شکل‌ده ییریگه کیلتورسه‌نگ... کونگلینگ راحتله‌یدی و پِیلکه‌ینگ هینگیل بولیب قاله‌دی.

ایلخان آقشمگی خبرلردن ناتینچ بولگن بولسه هم، یینه‌ده بوینی‌گه توشگن ایل و یورت وظیفه‌سینی مکمل بیر شکل‌ده، حقّینی بیریب، ییریگه کیلتورگنی اوچون جدا هم خورسند ایدی. بو ییلگی **ایرگنه‌قون** قوتلاوی‌نینگ، هر ییلگی قوتلاورلردن گوزه‌ل و قیزیقراغ اوتیشی‌نینگ سببی، البته‌که ایلخان باله‌سی‌نینگ تورمیش طویی‌نی قوتلاولر بیلن بیرگه بولیشی ایدی. اینیقسه، ایلخان هم ایکّینچی مرته قینآته بولگن‌لیگی‌نینگ سیوینچی‌نی یشه‌ر ایدی.

مهمانلر، ایرتانگ آذانی بیلن جونب-جونب کیتتی. سرپل، یینه جیم-جیریت بولیب قالدی. خاتین قیزلر، اویلرینی ییغیش-تیریش و سوپیریش بیلن اندرمان ایدی. ایرکک‌لرنینگ کیمی‌سی تیپه‌لرده‌کی کمپ‌لرنی بوزیش و قوتلاو میدانیده‌گی میده-چویده‌نی تاشیه‌ر ایکن، کیمی‌لری ایسه تشقرحویلی‌لرده قازیلگن کتته-کتته اوچاغلرنی کومیش بیلن و بعضی‌لری هم کوچه و شهرنی سوپیریش و سییریش بیلن سرگردان ایدی...

یولدوز خاتون، ایرتانگ توریب آبیسینی بهاره خاتون و قینآنه‌سی بایبچه خاتون بیلن ایچکرحویلی و تشقرحویلینی ییغب و سوپیریش‌گه باشله‌دیلر. ایشلری بیتگندن کیین نانیشته‌نی تیارله‌دیلر. دسترخان آنه خاتون‌نینگ تامی‌گه توشه‌لدی. آنه خاتون، بیرینچی نبیره‌سی قادر بای‌نینگ اوغلی عنایت باله‌نی قوچاغیگه آلیب اوتیربیدی اوز تامیده. ایلخان میدان‌نینگ اورته‌سیده تورگن ایدی. تندیر-اوچاغ دالانیده تورگن خاتینی‌گه سیس چیقاریب:

«نانیشته تیار می خانیم!» دیب، خاتینی بایبچه خاتون‌گه سوره‌دی.

«سیز باریب آنەم‌نینگ تامیگه اوتیرینگ! منه دَررَو تیار بوله‌دی!..» دیدی. کیین، سوودن توله آبتاوه‌نی آلیب باریب اِیری ایلخان‌نینگ قوللریگه سوو توکتی. ایلخان قوللرینی یوویب آنه‌سی‌نینگ تامیگه کیتتی.

قادر بای و قَللیغی بهاره خاتون، تورمیش قورگندن سونگره، چوپان‌لر و دهقانلرنینگ مسؤولیتی باعث المه‌تو قشلاغی‌گه کوچگن ایدیلر. هم اوکه‌سی‌نینگ طویی و هم قوتلاولر باعث شهرگه کیلگن ایدی. طوی و قوتلاونی اوتکه‌زیب نیچه کونلیک قوم و قریندااشلرینی زیارت قیلماغ اوچون شهرده ایدیلر. قادربای، اوکه‌سی یعقوب بای بیلن بیرگه کوچه ساریدن کیلدی. آنه‌سی بایبچه خاتون:

«بارینگ باله‌لریم! مامه‌ینگیزنی تامیگه دسترخان توشه‌دیم. آته‌ینگیز هم تامده!» دیدی. صادق باله هم، مسجد امامیدن سباغینی آلیب کیلدی. کتته بیر دسترخان تیگره‌گی‌ده عایله چه اینه‌لیب اوتیردیلر.

بایبچه خاتون جدا سیوینچلی ایدی. چونکه، بو ایرتانگ برچه ایشنی ایکه‌له کیلینی قیلدی. بلکیم ایلک مرته قینآنه‌لیک مزه‌سینی یخشیراغ تاتگن ایدی شکیللی، اوندن خوش کورینر ایدی. کیلین‌لر، دسترخان‌نینگ اُوستینی سوت، قیماغ، لاچیره، فَتیر، قتله‌مه، ینغاق، مه‌ییز و... تورلی نعمت‌لر بیلن تولدیرگن ایدی. همه اوتیرگن و دوداغلریگه گلمغجه‌لر آچگن ایدی. گوزه‌ل و چیرایلی بیر فضاگه؛ اینیقسه، بیر عایله‌نینگ اینگ چیرایلی اوتیریش منظره‌سیگه شاهد ایدی طبیعت بو ایرتانگ. جدا هم موتلو و حضورلی ایدیلر. عایله‌نینگ کتته کیلینی بهاره خاتون، برداقلرگه سوت تولدیردی و یولدوز خاتون ایسه سوت برداقلرینی هرکیم‌گه اوزه‌تتی. ایلخان عایله‌سی، ینگی کیلین‌لری‌نینگ قولیدن مزه تادیب سوت و چای ایچر ایدی. اوشبو تویغونینگ هیجانی و سیوینچیدن گویا کویله‌گی‌گه سیغمَس ایدیلر. سوتلر ایچیلگندن کیین، یولدوز خاتون چایلرنی سوزدی. و ایلک چای برداغینی قینآته‌سیگه اوزه‌تتی. کیلینی‌نینگ قولیدن چاییینی آلیب:

«رحمت قیزیم! آره‌میزگه خوش کیلیب‌سیز!» دیدی. یولدوز خاتون اویالیب، نازک بیر تبسم بیلن:

«آش بولسین آته‌جان!» دیدی.

کیین ایلخان، خاتینی بایبچه خاتون گه قره‌ب:

«قوتلوغ بولسین خانیم! منه ایکّینچی مرته قینآنه بولیب قالدییز!» دیب، هزللشیب گپنی آچیب قویدی.

«خداییم گه شکر!» دیدی، بایبچه خاتون. تغین: «مامه‌سیگه و سیزگه قوتلوغ بولسین!» بای‌یم دیدی.

شونده‌یین قیزیق و مُحبتلی سوزلر بیلن نانیشته‌لرینی آش و نوش قیلدیلر. صادق بالـه، قرنی تویگندن نَری جییه‌نی عنایت باله‌نی کوتاریب کوچه‌گه چیقتی. کیلین‌لر دسترخان نی ییغدی. بوشه‌لگن پیاله‌لرگه قه‌یته‌دن چای سوزیلدی. تغین، کیلین‌لر باریب اِیشیک‌نینگ اونگیده اوتیرگن قینآنه‌لری‌نینگ، ایکّی قپتالیده بورینیب اوتیردیلر.

ایلخان، اوشبو حضورلی و محبت توله عایله‌سی‌نینگ قیزیق منظره‌سینی کوریب سیوینچ تویغوسیگه بوغیلدی. و:

«جانیم آنه‌م! بارلیگیزگه مینگلرچه شکر بولسین! قولیزنی بیرینگ بیر اوپه ی!» دیب، ایگیلدی و یانباشیده اوتیرگن آنه‌سی‌نینگ مبارک قوللرینی اوپتی.

«سینینگ هم بارلیگینگه شکر اوغلیم! سین بارسن که، منه بو عایله‌میز بار!» دیب، اوغلی‌نینگ باشیدن اوپتی و ساچلرینی سیله‌دی. دیمک، انسان هر قنچه و نیچه یاشیگه کیرسه هم آنه‌نینگ کوزیده یینه هم باله ایکن.

«آنه جانیم! مین خو مهمانلر بیلن اندرمان ایدیم! بیر دقیقه هم اولردن آیریله‌آلمه دیم. کیلینینگیز بایبچه خاتون کو طوی و تماشا بیلن غرق ایدی. ایندی سیزدن سوره‌یمن: قنداغ اوتیب قالدی بو ییلگی **ایرگنەقون** قوتلاوی؟ بیران اکسیکلیک و کمچیلیک کوردیز می؟» دیب سوره‌دی ایلخان، آنه‌سیدن.

«بیرینچی‌دن، خلقیمیزنینگ برچه‌سیدن، کتته کیچیگیدن، قیزیدن و خاتینی‌دن الله راضی بولسین! سین ایکسیکلیک و کمچیلیکدن سوره‌یسن! هر نیرسه بب-برابر ایدی. حتی کوپلیک بیله قیلدی اوغلیم!» دیدی آنه خاتون.

«ربیم، خلقیمیزنینگ برچه‌سیدن راضی بولسین! ییتی‌دن یتمیشی‌گچه، هیچ چرچه‌مس و هاریمسدن آچیق بیر پیشانه بیلن، کیملیکلریگه و شخصیتلریگه یره‌شه حرمت و ادب بیلن مهمانلریمیزنی ناغه قیلمسدن، قوتلاو بوییچه کیچه کوندوز دیمَس‌دن خذمت قیلدیلر. بو خلق‌نینگ، مینی اوستیمگه حقی جدا هم کوپ آنه جان!» دیب، خلقی‌گه قرشی بولگن حُرمت و مسؤولیتی‌نی انیقراغ آیتیب بیردی ایلخان.

«بو سنه، ایلیمیز جدا هم چرچه‌دی. اوتکن ییل‌دن بیری قوتلاولرگه حاضرلیک اوچون تینمه‌ی ایشله‌دیلر و تیارلیک آلدیلر! اینیقسه خاتین‌لری هم ایرککلریچه چاپتی!» دیب، گپ قوشتی بایبچه خاتون و دوام ایتتی:

«مونچه مهمان‌نینگ عزتی و اکرامی بیر تاماندن؛ اُوستیگه، اوغلیمیز و کیلینیمیزنینگ طوی جنجاللری باشقه تاماندن ایدی. ساغ بولسین‌لر دیه‌من. بیرآن بیله، مینی یالغیز قویمسدن عزتمندانه ییغیب تیریب آلدیک. مین هم برچه‌سیدن خوش من. تینگریم همه‌لریدن راضی بولسین!» دیدی.

آنه خاتون و ایلخان بیر آغیزدن: «ساغ بولسین‌لر...» دیدی، حینی آنده. سونگره ایلخان، آنه‌سیگه قره‌ب: «ایرته و یا اینینن آقشم، برچه سرپل اولوغلرینی چَقیریب بیر ضیافت بیره‌من! برچه‌سیدن، بو ییلگی فداکارلیکلری اوچون ایریچه منتدارچیلیک و رحمت بیلدیرماغچی

من. نیمه دیه‌سیز آنه جان؟» دیب، آنه‌سیگه سوره‌دی.

«بیر ایلخان‌گه یره‌شگن هم، منه شو ایمس می اوغلیم؟..» دیب اوغلی‌نینگ سوراغی‌گه، سوراغ بیلن جواب قه‌یتَردی آنه‌سی. «توغری ایته‌سیز آنه‌م!» دیدی. یعقوب بای و یولدوز خاتون جیم اوتیرگن ایدیلر. ایلخان، اوغلی یعقوب بای گه قره‌ب:

«یعقوب باله‌م! آتلرینگیزنی ایگیرله‌ینگ. کیلین قیزیم بیلن منه شو یقینده‌کی تیپه‌لرگه و سایلرگه باریب، اینه‌لیب، هوا آلیب و گیزیب کیلینگ! هوا، کوکلم هواسی. تازه هوانینگ ساغلیک‌گه فایده‌سی بار. قره‌ینگ، بوکون هوا اززانچه یخشی. هله تیزلب مینینگ آتلریزنی! کولکه‌نی عمری قیسقه بوله‌دی اوغلیم! بوکون بار ایرته یوق. ان‌شاءالله، تَغینه آقشم‌کی اولوس ضیافتیمیز هم اُوتسین، کیین اکه‌ینگ و ینگه‌ینگ بیلن نیچه کونلیک المه‌تو قشلاغیده کی یایله‌میزگه بارینگ. نیچه گون مزه‌لیغ سوت و قیماغ یه‌ینگ و ایچینگ. اینیقسه، تاغ و تاشلرنینگ، سای–سای گُل و میسه‌لرنینگ ایچیده کوکلم‌نینگ صفاسینی سورینگ!..» دیدی.

«خوش آته جان! منه دررو!..» دیب، ییریدن توریب آلدی و قَلَلیغی یولدوز خاتون‌گه قره‌ب، کوز اشاره‌لری بیلن:

«تورینگ و تیار بولینگ!» دیب، اوزی تام‌دن چیقتی. آرقه‌سیدن یولدوز خاتون هم چیقتی و اوز تامی ساری کیتتی تیارله‌نگنی.

یعقوب بای آتلرنی ایگیرله‌دی و تشقرحویلیده قَلَلیغینی کوتیب توردی. یولدوز خاتون هم تیار بولیب چیقتی. کیلیب آتی‌گه مینیب آلدی. ایکه‌له‌سی آتلرینی یورغه‌له تیب شهردن چیقتی‌لر و کتته امام‌نینگ دشتی‌گه توغری هیده‌دی. شهردن آزگینه اوزاقلشگینچه، آتلرینی سیکین–سیکین هیده‌ب، آدرلرنینگ ایته‌گی‌گه بارگینچه آتلریدن ایندی‌لر. آتلرینی ایگیریدن توتیب اَیریم بیر عشق و محبت بیلن قصه قیلیب بهارنینگ جان‌بخش هواسینی چوقور–چوقور تنفس قیلر ایدیلر. دشتلرنینگ روح آچوچی فضاسیگه و میسه‌لرنینگ عشق و محبت قوقگن مُعطر هیدی بیلن آره‌لش ایسیب تورگن یل‌نینگ هواسینی جگرلریگه تارتیب هیسکر ایدی

ایکەلەسی. آتلرینی اوتلەماغگە قویبریب، اوزلری یەمیشیل تیپەلرنینگ بیتی ده قول-قول گە توتیشیب چاپر ایدی. یعقوب بای، هر تاماندن لالەگل و قُرغاشیمگل تیریب کیلتوریب یولدوزخاتون‌نینگ قولیگه بیرەر ایدی. کیمی زمان ایکەلەسی میسەلر ایچیده بیر-بیراوینی قاولب، یقەلب و قوچاغلب میسەلرنینگ اُوستیگه یومەلر ایدی. کوزلری توشکن گل‌نی تیرماغ اوچون، گاه تیپەگه، گاه سایگه چاپر ایدیلر. قاولەماغ و چاپماغدن، ایکەلەسی هم چرچەب میسەلرنینگ اورتەسیده چپقایریلمه اوزندیلر. کوزلری کوکگه، قوللرینی قنات‌دیک ایکّی یانگه آچیب، گوزەل و ایزگو نیت بیلن اُمیدتوله خیاللر قورماغگه باشلەدیلر. بلکیمده، فرشته کبی قیزچەلر و ایرکه تای بالەلرینی دنیاگه کیلتورماغ اوچون کوک تینگریگه دعا قیلر ایدیلر...

یعقوب بای و یولدوزخاتون گیزمەگه چیقگن‌ده، بهاره خاتون هم اوغلی عنایت بالەنی کوتاریب، آنه و آتەسینی کورماغ اوچون، قینانەسی بایبچه خاتون‌دن رخصت ایستەدی. بایبچه خاتون، کیلینی بهاره خاتون‌گه:

«نیچه دقیقه تورینگ قیزیم! قینآتەنگیزنینگ هاولی رومالینی (جان‌پاک) و تازه اوستی‌باشینی رومال‌گه اورەب بیرەی. کیین بیرگه کیتەمیز!» دیدی کیلینی‌گه. نیچه کوندن بیری، ایلخان فرصت تاپیب یخشی حمام قیله‌آلگن یوق ایدی. قوتلاولرنینگ تیر و چنغی یخشیلب جانیگه اوتیرگن ایدی. خاتینی اوست‌باشینی تیارلب بیردی و حمام‌گه جونَب کیتتی. بایبچه خاتون هم، کیلینی بهاره خاتون بیلن، قوده‌سی‌نینگ اویی‌گه کیتتی.

بیر تاماندن قوتلاونینگ ترتوکشی و ایشلری، باشقه تاماندن مهمانلرنینگ مسؤولیتی باعث نیچه کوندن بیری ایلخان توزیک اوخله‌آلگن یوق ایدی. حمام‌دن کیلب اوزینی یاتاغیگه تشلەدی و استراحت قیلدی. اوکون، عصرگچه هی که یاتتی. آقشم بایبچه خاتون، کیلینی بهاره خاتون‌نی آنەسینیکی‌گه قویدی و اوزی کیلدی. آز کیچ هم بولگن ایدی. ایری ایلخان هلی هم شیرین اویقودن کوزینی آچگن یوق ایدی. اِیرینی اویغاتیب طهارت سووینی تیارلب بیردی و اوزی قازان قیلیش‌گه باشلەدی. یعقوب بای و یولدوز خاتون هم چکردن قەیتیب کیلدیلر. آقشم اوقاتینی عایلەچه مزه قیلیب عافیت بیلن آش و نوش قیلدیلر....

هوالرنینگ اقلیمی هرکون کیت–کیته یخشی بولیب کیتر ایدی. یاغاچده‌کی گُللرنینگ قوچاغیدن ینگی توغگن شورتک دَوچه‌لر، یم‌یشیل پیراغ‌لرنینگ آرقه‌سیدن میده–باله‌لر بیلن یشین–یشین اوینه‌ر ایدی. باغ و باغچه‌لر، رنگ–رنگ گـُل‌لری بیلن قوش و بلبل‌لرنی ایس–کیتتی قیلیب، کیچه–کوندوز تیندیرمسدن فریادینی چیقه‌رگن ایدی. هر تیپه نینگ پوزه‌سیدن، کیچکینتای چوپانچه‌لرنینگ چله‌دیکان توله‌لری‌نینگ سیس‌لری قولاقلرگه جدا هم خوش یاقـَر ایدی. ایرتانگ وقت‌دن محله‌نینگ باله‌لری، قوی و قوزیلرینی باقماغ اوچون یقین دشتلرگه هیده‌ب باره‌ر ایدی. هلیگیچه بیرینچی آیی‌نی بیله تولدیرمه‌گن اوغلاق و قوزیچه‌لر سوت‌دن توییب، مست بولیب دینگ– دینگ اوینه‌ر ایدی. اوینه‌گن چاغلریده، کیچکینتای‌لر تامانیدن بوینلریگه تاقیلگن قونغراقلر سیس چیقاره‌ر ایدی. قوزیچه و اوغلاقچه لـر، بوینلریده‌کی قونغراغلرنینگ سیسی‌دن اورکه‌یب، هی که بو تامان او تامان قاچیب زیبلر ایدیلر...

قوياش ماس یوکسه‌لگن و هوا یخشی‌گینه ایسینگن ایدی. ایلخان، کتته اوغلینی قاشیگه چـَقیریب:

«اوغلیم! آتینگنی تیزلب مینیب آل! باریب عبدالرحیم مست عـمـکـیـنـگـنـی، قصاب ابراهیم‌نی، صادق بای خانکیلدی‌نی و کریم بای‌نی خبر بیرگین. کیلیب آقشامکی ضیافت‌نینگ سرشته‌سینی قیلسین‌لر. کیین، اوشنداغ آسیابادن اوتیب کیچیک امام، اپردی، قیراغو قشلاقلرینی خبر بیر! تغین، سُرخک ایچیدن اوتیب سیات‌نینگ اولوغوارلرینی بو آقشمکی ضیافت‌گه چـَقیر!.. ایسینگدن چیقمه‌سین! خرابه قشلاغیدن ملا کریم عمکینگنی تاپ و دیگین: بیر کیشی‌نی

سیدآباد تُومنیگه یوبارسین. بوری حاجی و نیچیته اولوغوارلرینی بو آقشم‌کی ضیافتیمیزگه چـَقیرسین!..» دیدی اوغلی‌گه. تاغلیک تُومنی‌نینگ اربابی مختار بای حاجی، هلیگچه قشلاغیگه کیتگن یوق ایدی و شهرده بولگنی اوچون، تاغلیک تُومنیگه ایلچی یوباریشگه کیره‌ک قالمه‌دی...

کون هم توش‌دن نـَری ایدی. ایلخان، ایچکریده آنه‌سی بیلن چای ایچیب و گپیریشیب اوتیرگن ایدی. بیر پیت، تشقرحویلی ایشیگی‌نینگ تُوقماغی چه‌لیندی. کورفیضی، تشقرحویلی‌نی سوپیریب سییره‌آتبیدی. یوگیریب ایشیگ‌گه چیقدی. ایشیگ‌ده تورگن ایکّی کیشی کوردی. بیرته‌سی کـَلاس‌دیک اراریغلیکدن بورنیدن توتسه‌ینگ جانی چیقه‌دی و قولیده بیر پیشه میلتیغ. و باشقه‌سی اورته بویلیک بیر یاش ظابطچه.

«ایلخان‌نینگ اویی می؟» دیب، سوره‌دی ظابطچه.

«بویورینگ! سیزلر کیم بوله‌سیز؟.. نیمه اوچون سوره‌یسیز؟.. خیریت می؟..» دیب، سوره‌ی بیردی کور فیضی.

«ایلخان‌نی، بالاحصارگه‌چه آمریمیز چـَقیرگن‌لر! درحال کیلیشلرینی کوتیب تورگن! بو بیر امر دیر!» دیدی ظابطچه.

کورفیضی: «سیز شو بیرده تورینگ! مین باریب ایته‌من!» دیدی و ایچکرحویلی‌گه باریب:

«ایلخانیم عذر! کوچه ایشیگده ایکّی میلتیغلی کیشی کیلگن. سیزنی چـَقیره‌دیلر!.. بویروغینگیز نیمه؟» دیدی.

«میلتیغلی کیشی‌لر» سوزینی ایشیتگن آنه خاتون، «یا الله» دیب یـیریدن توردی و اوغلی‌گه:

«سین ییرینگدن قیمیلده‌مه! مین بیر چیقه‌ی قـَنی کیم ایکن‌لر؟» دیب، برنده‌دن ایندی.

«اوغان دولتی‌نینگ عسکرلری بولیشی بیللی! بیرته‌سی عسکر، بیرته‌سی ظابط شکیللی! ایلخانیمیزنی بالاحصارگه چـَقیره‌دیلر!.. آمرلری‌نینگ جِدی امری ایکن بی‌بی آنه‌م!» دیدی کورفیضی. آنه خاتون سیکین–سیکین ایشیگ‌گه چیقتی. کوزی ایکّی عجم عسکریگه توشتی. یامان–یامان قره‌دی و: «سیز کیم بوله‌سیز؟..» دیب، سوره‌دی عسکرلردن.

«مین، اوغانستان دولتی‌نینگ ظابطی من! آمریمیز، ایلخان‌نی [قاشیمگه آلیب کیلینگ!] دیب، امر بیرگن!» دیدی ظابطچه.

«قچاندن بیری آمرینگیز ایلخان‌نی چـَقیره‌دیکان بولگن؟» دیدی اچیغ و جذبه بیلن آنه خاتون. ظابطچه‌نی کوزیگه تیکلَب باقتی و: «اوچیرینگ قارانگیزنی کوزیمدن! یوقالینگ!.. ایشی بولسه آمرینگنی اوزی کیلسین!» دیب، هیده‌ب قویبردی ظابطچه و عسکرنی.

آنه خاتون اچچیغی کیلگن پیته‌ده، سیسینی جدا قتتیغ چیقاره‌ر ایدی. ایلخان میدان‌نینگ اورته‌سیده مراقدن اویاقه–بویاقه کیتیب کیلر ایدی. آنه‌سی، ایچکر حویلی‌نینگ ایشیگی‌دن کیره‌ر–کیرمَس:

«خیریت می آنه‌م؟» دیب، سوره‌دی.

«اوغان‌لر کیلگن ایکن! آمرلری سینی بالاحصارگه چـَقیرگن میش. [تیز آلیب کیلینگ!] دیب، امر بیرگن ایکن!.. قیغورمه اوغلیم! هیده‌ب قویبردیم کیتتی‌لر!» دیدی.

ایلخان‌نی اویلاو باستی. «نیمه گپ ایکن؟.. مونچه پیت، آمرلرنینگ اوزی کیلرایدی. بیر چای ایچیب، کیین گپینی ایتیب کیتر ایدی!.. بو مرته‌کی مسأله باشقه‌چه شکیللی... همده عجله چـَقیریشینی بیله‌آلمه‌دیم؟..» دیب، توشونه‌آتبیدی که اُستا خانکیلدی بای و صمد قریه‌دار کیریب کیلدی آقشم‌کی ضیافت اوچون.

«السلام علیکم ایلخانیم! منه وقت‌راغ کیلیب قالدیک. بلکیم بیزگه توشگن بیران وظیفه بار دیر دیب!» دیدی، صمد قریه‌دار.

«رحمت اولوغلریم خوش کیلیب‌سیز! سیزگه توشگن وظیفه، البته‌که بو ملت‌نینگ و بو یورت‌نینگ حقیده، یخشی و خیرلی دعالرینگیز دیر اولوغلریم!» دیدی، ایلخان.

«ایلخانیم! کیچیرینگ بیر نیرسه سوره‌ماغچی میز! بیز کیلگونچه، کوچه‌نینگ باشیده اونگیمیزدن اوغان دولتی‌نینگ ایکّی عسکری چیقتی! بو ییرگه می کیلگن ایدیلر؟..» دیب، سوره‌دی اُستا خانکیلدی بای.

«هه! اوغان دولتی‌نینگ آمری، مینی بالاحصارگه چَقیرگن! یخشی بولدی کیلیب قالدیز! سیز مهمانلرنی خوشکیلدینگیز دیب تورینگ! مین بیر وضوء آله‌ی. تغین، شو بالاحصارگچه باریب تیزگینه کیله‌من!» دیب، جواب قه‌یته‌ردی ایلخان.

«سیزنی یالغیز قویه‌میز می دیب توشوندیز ایلخانیم! سیز قه‌ییرده کیتسه‌نگیز، بیز هم او ییرده! منه اُستام بیلن سیزگه یولداشلیک ایته‌میز! مهمانلرنینگ برچه‌سی اوزیمیزدن! اوی‌نی کورگن و یول‌نی هم بیله‌دی‌لر!» دیدی، صمد قریه‌دار. ایلخان وضؤ آلدی و اوچه‌له‌سی بالاحصارگه جونه‌دی‌لر.

بالاحصارگه یئتیب باردیلر. آمر شعبه‌سی‌نینگ ایشیگیده تورگن بیر عسکر، ایلخان و قپتالیده‌کی‌لرنی کورگینچه درحال ایچکریگه کیردی. آمریگه سلامی اوریب:

«آمریم! سرپل ایلخانی، ایکّی اولوغوار بیلن کیلدیلر! بویروغینگیز نیمه؟» دیدی.

«ایچکریگه کیلسین‌لر!» دیب، عسکریگه امر بیردی. عسکر تشقرگه چیقتی و ایلخان بیلن اولوغوارلرنی: «بویورینگ! آمریم سیزنی کوته‌دی!» دیدی و باریب ییریگه توردی.

صمد قریه‌دار، بیر آدیم ایلگری باریب ایشیکنی آچتی. ایلک، ایلخان و آرقه‌دن صمد قریه‌دار بیلن اُستا خانکیلدی بای کیردی شعبه‌گه. اوغان آمر چوکی‌سی‌ده اوتیرگن ایدی. تربیه‌سیزلیکدن اوتیرگن چوکی‌سیدن ایاغگه بیله تورمای:

«بویورینگ اوتیرینگلر!..» دیب میزی‌نینگ دَمیده‌گی چوکیلرگه، قولی بیلن اشاره قیلدی.

«بیز ینگلیش و ناتوغری آدرس‌گه کیلدیک شکیللی!..» دیدی، اُستا خانکیلدی بای آمرگه قره‌ب. «یوق! کیلگن آدرسینگیز توغری. ایلخان‌نی مین چَقیردیم! بویورینگ چوکی‌لرگه اوتیرینگ!» دیب، جواب بیردی آمر.

«کیره‌ک ایمَس! بیز اوتیره‌دیکان ییریمیزنی هم، کیم‌لر بیلن بیرگه اوتیریشیمیزنی هم یخشی بیله‌میز!.. چَقیریشییزنی سببینی بیله‌آلمه‌دیک! خیریت می اوزی؟..» دیب، ایاق اوستیده سوره‌دی ایلخان، آمردن. بیللی ایدی که، آمرنینگ حُرمت‌سیزلیگی‌گه قرشی جدا هم اچچیغی کیلگن و اوپکه‌لنگن ایدی.

«سیز اوتیرینگ! تغین ایته‌من!..» دیدی آمر.

«بیز ایشیگ‌دن کیرگن‌ده، اگر سین تورسه‌ایدینگ، بیز هم اوتیرر ایدیک!» دیدی، ایلخان هیبت بیلن.

«توشیندیم!..» دیدی و ییریدن توردی آمر. قولیگه بیر قلم آلیب، میز اوستیده‌گی خریطه‌گه باقر ایدی. گاه قلم‌نینگ کوتینی تیشله‌ر ایدی و گاهی هم خریطه‌نینگ بعضی نقطه‌لرینی چیزر ایدی. البته‌که، بو قیلیغی اینگ ادب‌سیز و تربیه‌سیزچه بیر بی‌خاصیت‌لیک ایدی. تغین:

«مهمانلریز کیتتی می ایلخان جنابلری؟» دیدی و هزللشگندیک جیلمه‌دی آمر.

«بیز هیچ قچان مهمان‌سیز قالمه‌دیک و بولمه‌دیک! دَمی ایسه کیتتی. سین کبی قالگن‌لری هم بار!» دیب، جواب بیردی ایلخان.

«سیزنی بو بیرگه چَقیریشیم‌نینگ سببی شو ایدی! باشقه بونداغ قوتلاو–موتلاو سرپل‌ده

بولمه‌سین! توشونرلی می؟.. بو امر اوغانستان دولتی تامانیدن بیریلگن!.. مونـدن نَـری اوز باشلریزگه هر تورلی بیر ایشنی قیله‌آلمه‌یسیزلر!» دیب، تربیه‌سیزچه اویالمَس‌دن گپوریب تـوردی اوز باشیگه، اوغان آمرچه.

«بیرینچی‌دن حدینگنی بیل! ایکّینچی‌دن، منه بو کتته‌کان یول! اگر آنه‌ینگنی ییغلشینـی خاهله‌مه‌یسن، ایرتانگچه قارانگنی ییتور بو ییردن!..» دیب، چیقتی شعبه‌دن ایلخان. آرقه‌سـیـدن صمد قریه‌دار و اُستا خانکیلدی بای هم چیقتی. قه‌یتیب اویگه کیلگن‌لـــریده، مهمانلرنینگ دَمـی کیلگن ایدی. کیمی‌لری سُپه‌نینگ اوستیده اوتیرگن و کیمی‌لری قازان باشیده ایدیلر.

ایلخان، صمد قریه‌دار و اُستا خانکیلدی بای بیلن ایشیگ‌دن «سلام» بیریـب کـیـردی، برچه مهمانلرگه: «خوش کیلیب سیزلر!» دیدیلر. سلام صفادن کیین ایلخان ایچـکـرحـولـیـگـه کیتتی. کور فیضی، درحال چاپیپ استا خانکیلدی بای دن:

«اُستام! خیریت می ایکن؟ نیمه دیدی اوغان دولتی‌نینگ آمرچه‌سی؟» دیب، سوره‌دی.

«هیچ نیمه دیمه‌دی فیضی بای! هیچ نیمه دیمه‌دی!.. نیمه دیه‌ر ایدی کـو؟..» دیـب جواب بیردی استا خانکیلدی بای.

تغین: «قریه‌داریم! سیز ایتینگ چی! دولت تیلی‌دن یخشیراغ توشونه‌سیز کو اخی!.. بیـز مراقدن اُولدیک ایرتانگدن بیری!» دیب، صمد قریه‌دارنی آیتیش‌گه مجبور قیلدی کور فیضی.

«دیه‌دیکان بیرگپ یوق کی فیضی بای! خواطرلنمه‌ینگ و راحت بولینـگ!..» دیـدی، صمد قریه‌دار هم. کور فیضی، ایکله‌سیدن هم جواب آله‌آلمه‌گنی اوچون قیته‌دن قازان باشـیـگـه باردی. اُستا و قریه‌دار ایکله‌سی جیم و سیس‌لری چیقمَس ایدی. نهایت آقشم بولدی و آقشـم نمازی سُپه‌ده جماعت بیلن ادا قیلیندی. همه ییر- ییرلریگه اوتیردی. قوللر تازه‌لندی و دسترخانلر توشه‌لدی. آش‌لر سوزیلیب کیلدی و آش و نوش بولدی. برچه مراق ایچیده ایـکـن، ایـلـخـان کولرایدی. هزل‌لشر و جدا هم تب‌خوش کورینه‌ر ایدی. بوکونگی اوغان دولتی‌نینگ آمـــرچه‌سی

بیلن آره‌لریده اوتگن تارتیشمه‌نی، ایسیدن چیقارگندیک کولیب و قصه‌لب آش و نان‌نی نوش قیلدیلر.

اوقات ییلدی، دسترخان ییغیلدی و قوللر یوویلدی. قه‌ینب تورگن سماوارلردن چاینکلرگه چایلر دملندی و پیاله‌لرگه سوزیلیب هرکیم‌نینگ اونگیگه قوییلدی.

ایلخان، هر قنچه وضعیتینی یخشی کورساتیش‌گه اورینسه هم، خلق‌نینگ مراقینی کیتکوره‌آلمه‌دی. داملا عبدالحکیم خان سوره‌دی:

«حرمتلی ایلخانیم! برچه اولوغوارلرنینگ بیر آره‌ده ییغیشینگیز، اینیقسه یورت و ایلیمیزنینگ بیرلیک و برابرلیگینی سقله‌ش اوچون ترتیبلگن اوشبو تورلی ضیافتلرینگیزنی هردایم تقدیر قیلگن من! بیرینچی‌دن، بو گوزه‌ل ضیافت باعث اوز آتیمگه منتدارچیلیک بیلدیره‌من!.. یالغیز بو بیرگه کیلر–کیلمَس، باشقه اولوغوارلردن اورگه‌ندیم که سیزنی اوغان دولتی‌نینگ آمری چـَقیرگن ایکن! توغریسی شاشیریب قالدیم. چونکه، هردایم اولرنینگ اوزی کیلرایدی؛ بیران ایشلری توشگنده. بیراق، بو مرته سیزنی چـَقیرگنلرینی بیله‌آلمه‌دیک. شو باعث مراق‌ده میز! خیریت می ایکن؟» دیب، صحبت‌نی آچیب قویویردی.

«رحمت داملام! سیز کبی اولوغوارلرنینگ بارلیگی ملتیمیزنینگ بایلیگی دیر!» دیدی، ایلخان و دوام ایتتی:

«اولوغلریم! بو آقشمکی ضیافت سیزلرگه مخصوص ایدی! سیزدن منتدارچیلیک بیلدیریش اوچون چـَقیردیم برچه‌نگیزنی!.. کتته و کیچیگینگیزدن، قیزلریمیز و برچه عیاللریمیزدن هم اَیریچه منتدارچیلیک بیلیدیریب رحمت دیه‌من! یخشی کونیمده هم، یامان کونیمده هم مینی یالغیز قویمه‌گنلریز اوچون ابدیاً برچه‌نگیزدن منت و رحمت قرضدارمن!» دیدی و چاینی شوپلب یوتیملدی.

«ارزیمەیدی ایلخانیم! بارلیگیزگه شکر! سیز کبی ایلخانیمیزنینگ بارلیگی‌گه قوانەمیز! » دیدی، کیچیک اماملی خلیفه صابر و اولوغلرنینگ نیچەتەسی.

ایلخان بینه سیکین–سیکین دوام ایتتی: «عزیز اولوسیم! مین، مینگه توشگن وظیفەنی توغری و یخشی بیر شکل‌ده ییریگه کیلتیرماغ بیلن مکلف من!.. تورەلریمیزنی، خوددی آتەلریمیزدن قالگن‌دیک قوریماغ، البتەکه باشده مینینگ، سونگره سیزنینگ اصلی وظیفەنگیز دیر. و شونی هم دییش‌گه فایده کورەمن: سیزدیک تورەلیک و اصیل بیر اولوس‌نینگ ایلخانی بولگنیم اوچون جدا بختلیک من! سیزلر بارسیز که، مین بار من. سیزلر بارسیز که، یورتیمیز بار! و سیزلر بار سیز که، تورەلریمیز یشەیدی!.. اولوغوارلریمیز و بیلیمدانلریمیز باشده بولیب، برچەنگیز ساغ و سلامت بولینگلر!» دیب، اززانچه یوموشاق و گوزەل سوزلر بیلن برچەدن منتدارچیلیک بیلدیردی.

«مینگ یشەینگ ایلخانیم! سیز کبی ایلخانیمیزنینگ بارلیگی‌گه بیز هم فخرلنەمیز و غرورلنەمیز!» دیدی، چیتکەدن خرابەلیک ملا کریم اکه.

آسیابادلیک یولداش حاجی: «سیزگه قنچەلر خذمت قیلسک هم، اُوستیمیزدەگی حقیزنی ادا قیلەآلمەیمیز ایلخانیم!» دیدی.

«استغفرالله یولداش حاجی! بیز نیمه قیلدیک کو؟» دیب، ایلخان تواضع بیلدیردی.

خوش و صمیمی صحبت و محبت‌دن کیین، آقشمدن بیری ایچینی یەیب و کمیریب تورگن اوغان دولتی آمری‌نینگ گپلرینی، بیر تورلی اونوتەآلمەگن ایدی. اوشنده، جیم تورگن ملاخدیم و قاری عظیمی‌گه اشاره قیلیب قویدی. تصادفنی کورینگ که قاری عظیمی، گپدن توشونیب آلدی و سوزنی اصلی نقطەدن باشلەدی گپورماغ‌گه:

«حرمتلی ایلخانیم! اگر ملال بولمەسه، آقشمکی بالاحصارەگی کوریشمه قنداغ اوتتی؟.. تینچلیک می ایکن اوزی؟.. اوغان دولتی‌نینگ آمرچەلری، مونچه پیت‌دن بیری بونداق

تربیه‌سیزلیک قیلیب ایلخان‌نی بالاحصارگه چـَقیرگن یوق ایدی کو؟» دیب، مـراقـلـرگـه اشـاره قیلیب قویدی.

ایلخان بیرآز جیلمه‌دی و: «سیزلر بار بولیب تورگینچه، بو یورت‌ده تینچلیک و ایسنلیک البته‌که بار دیر استادلریم! هه، توغری ایته‌سیز. آلدینگی‌لر شونداغ ایدی. بیراق، ینگی بیر نـادان کیشی آمر بولیب کیلگن ایکن!..» دیب، جواب قه‌یته‌ردی ایلخان.

صمد قریه‌دار، ایلخان‌نی تب‌خوشراغ کورگینچه فکاهی‌سینی ایتیب قویدی:

«بو آقشمکی ضیافت‌گه مینی نیگه چـَقیرمه‌دیز؟» دیب، اچچیغی کیلیب، شـو اوچـــون چـَقیرگن ایکن ایلخانیمیزنی اوغانستان ظابطچه‌سی.» دیدی. برچه اوتیرگن‌لر کولیب قویویردی. ایلخان پیاله‌سیده‌گی سونگ یوتوم چاینی هم شوپلب گپورماغگه باشله‌دی یینه:

«اوغان دولتی، هر ییل تورلی- تورلی ینگی پلانلر قورگنیگه کوره، یورتیمـیـزنـیـنـگ تینچلیگینی بوزماغچی شکیللی. برچه‌نگیز بیله‌سیز! ایسکیلردن هیأت آتیگه کیلگن کیشی، ایلـک منه بو سُپه‌نینگ اوستیگه کیلیب اوتیره‌ر ایدی. اوندن نـَری ایلخان و اولوغلرنینگ قولیدن اوپیب کیلیشینی بیلدیره‌ر ایدی. کیین شعبه‌سیگه باره‌ر ایدی. یالغیز، بوکونگی آمرچـه‌نـی مـیـن هـم تانیمه‌دیم! هلیگچه کورگنیم هم یوق ایدی. جدا تربیه‌سیز و حُرمت‌سیز ایکن نسسغ...» دیـدی ایلخان.

قصاب ابراهیم، صادق خانکیلدی بای، عبدالرحیم مست و کوپلرچه ییگیت سُپه‌نیـنـگ تیگره‌گی‌ده ایاغ اوستیده توریب اولوغلرنینگ صحبتلرینی ایشیتیب تورگن ایدی. ایلخانلری‌نینـگ بو سوزینی ایشیتگنده:

«ایلخانیم! اجازه بیرسه‌نگیز، منه دررو باریب کله‌سینی کیتیره‌میز او تربیـه‌سـیـزنـی؟» دیدی، اوپکه‌لی بیر شکل‌ده قصاب ابراهیم آرقه‌دن توریب.

«یوق یوق! سیز راحت بولیـنـگ! خاهـلـه‌سـه ایـدیم، اوزیم باشینی قوپاریب قویر ایدیم

ده...» دیب، ییگیتلرنینگ اچیغینی کیتکوردی.

برچه جیم تورگن، بوتون عضولری کوز بولیب باقَر و قولاغ بولیب ایشیتَر ایدی ایلخانلری‌نینگ بهاءلیک سوزلرینی. ایلخان دوام ایتتی:

«اولوسیم‌نینگ شرفلی اولوغلری! برچه‌میز بیله‌میز که، تونون‌نینگ گوزه‌للیگینی بوکون و بوکون‌نینگ گوزه‌للیگینی ایرته تاپه‌آلمه‌یمیز! دنیا و طبیعت، کوندن-کونگه باشقه‌لَشیب و اوزگریب تورگن. منه، سیزگه بیر مثال‌نی طبیعت‌دن بیره‌ی: ایسکیلردن، بهار و کوکلم فصلی‌نینگ بیرینچی آییده هم قار یاغر ایدی. حتی قنچه میوه‌لی یاغاچلرنینگ گُلمُغجه‌لرینی ساویغ اورەر ایدی. ایکّی کونلیک بهار هواسیگه الده‌نیب گُلله‌گن بادامل‌رنینگ گُل‌لری، موزلب قالرایدی ساویغدن. منه کورینگ که، اوشبو کونلرهم، اصلیده قار یاغه‌دیکان کونلر. بیراق، یاز فصلی‌نینگ آیلری کبی بیز سُپه‌نینگ اوستیده اوتیرگنمیز! انه شونگه اوخشه‌گن برچه نیرسه‌نینگ اوزگریشی هم ممکن!» دیب، گپوریب توردی. اما بیر تورلی ایچیده‌کی گپنی ایته‌آلمه‌دی. چونکه بیلرایدی؛ اگر گپنی بونداق آپ، آچیق اَیتسه، اولوسی‌نینگ یاره‌سیگه توز سیپر ایدی. سونگره، اولوس‌نینگ اوپکه‌سینی تیندیریش هم قوله‌ی ایش ایمَس ایدی.

ملا خدیم و قاری عظیمی، بصیرت و ادراکلری‌نینگ مهارتی بیلن، ایلخان‌نی آز-کوپ توشونوب آلگن ایدیلر.

ملا خدیم، قاری عظیمی و داملا عبدالحکیم خان کبی استادلر اوتیرگن تامان‌گه قره‌ب:

«قیمتلی استادلریم! ایکّی هفته‌دن بِیری قوتلاولر باعث مکتب‌لر هم قبَلگن ایدی. منه ایرته ایسه، باش کون! اوقووچیلر، مینگ شوق و توتکو بیلن ایرتانگ وقت‌دن مکتبلریگه کیله‌دی. سیزلر هم معنوی فرزندلرینگیزنی ساغینگن‌دیر سیز، دیب امید قیله‌من! قنداغ، تیار می سیزلر؟» دیب، سوره‌دی ایلخان. «بیز، تونوندن بیری حاضر و تیارمیز ایلخانیم! سیز، مکتب مسأله‌سینی بیزگه قویبرینگ!» دیدی، ملا خدیم.

«بو یورت‌نی و اوشبو اولوس‌نینگ کیلگوسی، سیزلرنینگ قوللریزگه دیر استادلریم!» دیدی ایلخان و دوام ایتتی:«برچه‌نگیز، باله‌لریزنی و قیزلریزنی اوقیتینگ! دنیا کوندن-کونگه اوزگرماغده! موندن نَری یورت هم، اولوس هم ایلخانلیک بیلن اداره بولمه‌یدی! دنیانینگ اینگ کتته اولکه‌لری، اینیقسه تورک دشمنی بولگن شوروی و امریکا، حتی اروپا و عرب دولت‌لری‌نینگ هم اوستیمیزده‌کی بیرینچی پلانلری، یشب تورگن یورتلریمیزنی قولیمیزدن آلماغ‌دیر! شونی بیلینگ که، اولرنینگ دردی بیزنینگ اوتلاغ و یم‌یشیل تیپه‌لریمیز ایمَس. حتی میوه‌لیک باغ‌لریمیز هم ایمَس. [نیمه ایکن خی؟] دیب، اویله‌آله‌سیز! البته که موندا‌غ توشونگنلریز اوچون حقلی سیزلر! بیراق، سیز و بیزنینگ بیلمه‌گنیمیز و اولرنینگ بو توغریده اززانچه بیلگنی، جدا مهم نیرسه‌لر بار!» دیدی ایلخان.

ملا خدیم و قاری عظیمی، بیر- بیراویگه باقیب باشلرینی قیمیلده‌تتی. چونکه مطلب‌نینگ نیمه‌لیگی‌نی، انیقراغ بیلیب آلدیلر. حتی ایلخان‌نینگ سوزلریدن، بوکونگی بالاحصارده نیمه بولیب اوتگنینی هم سیزیب آلگن ایدیلر. ایلخان، پیاله‌سی‌نینگ چایینی قولیگه آلیب ملا خدیم و قاری عظیمی‌گه قره‌ب:

«اراقلی استادلریم! تاریخ و جغرافیه‌دن سیزلر یخشیراغ توشونه‌سیز!.. ذاتاً، کیچیک باله‌لریمیزنینگ باشینی آچیش و اولرنینگ کیم حقیقتلرنی اورگه‌نیشلری اوچون مکتبده سباغ بیریب تورگن‌سیز! فقط، باله‌لریمیزنینگ کتته بولیب یِتیشیشلریگچه هلی کوپ پیت بار. سیز، اوشبو توغریده بیلگنلریزنی، منه بیز شاگردلریزنینگ آته‌لریگه هم قیسقه-قیسقه ایتیب بیرینگ!.. البته بیرکیچه‌ده، بِیرگن سباغلریز بیلن هیچ قه‌یسی‌میز عالم بولمه‌یمیز. شونده‌یین سیزلر هم نیچه نیرسه‌نی آیتماغ بیلن هر نیرسه‌نی اورگته‌آلمه‌یسیز! بیراق، انه شونداغ ییغین‌لیک پیتلرنی خواه کیچه بولسین خواه کوندوز غنیمت بیلیب، کتته‌کانلرنی هم باشینی آچیب قویسه‌نگیز فایده‌میزگه بوله‌دی!» دیدی.

«بویروغینگیز کوز اُوستیگه ایلخانیم! بیز وظیفه‌میزنی اینگ یخشی شکل‌ده قیلیشگه مجبور و مُکلف میز!» دیب، سرپل‌نینگ اُوستیدن و تگیدن، اورته‌سیدن و چیتکه‌سیدن،

جغرافیه‌سیدن و تاریخی‌دن آیتماغ‌گه باشله‌دی ملا خدیم و دوام ایتتی:

«سرپل‌نینگ تیپ–تیگیس ایکیملی ییرلری، آقیب تورگن دریاسی و یوره‌ک‌لرنی آچیب روحلرنی تازه قیله‌دیگن هواسیدن هم کوره کوپراغ، سرپل‌نینگ بیر معدن بیشگی بولیشی، اوزگه و یاووزلر اوچون جدا مهم و اونوملی‌دیر! کینگ یورتیمیز تورکستان‌نینگ، هر قریش توپراغی‌نینگ تگیده معدن یاته‌دی! البته اینگ مهم‌لریدن بیرته‌سی اوز سرپل‌یمیزده و بیرته‌سی هم شبرغان‌ده دیر! سرپلده‌گی معدن قاره‌آلتین بولگن نفت و شبرغانده‌گی ایسه گاز دیر! شونده‌یین، بغلان شهری ایسه سمنت بیشیگی و بدخشان هم لعل و جواهر کانی‌دیر! آی‌بیک و بلخ سُرب، کومر، باروت و گوگرد یاتاغی ایکن، فاریاب ایسه تیمیر و توز خزینه‌سی دیر! تخار و قندوز ایسه آلتین و گوموش مخزنی دیر!.. اوشبو سبب‌دن، بیزنی راحت و تینچ قویمه‌یدیلر! الله(ج) بیرگن بو بارلیگ خزینه‌سیدن فایده‌لنیشیمیز اوچون، اینگ کتته‌کان اُمیدیمیز هم سرمایه‌میز هم اوقیب تورگن قیزلریمیز و باله‌لریمیز دیر! بولرنینگ هر بیرته‌سی مکتبلرینی توگه‌تیشدن کیین، بیزنینگ و اینیقسه اوشبو گوزه‌ل یورتیمیزنینگ احتیاجی‌گه کوره تشویق بولیشلری کیره‌ک!.. کیمی‌لری انجنیر بولیب معدنلریمیزنینگ اُوستیگه ایشله‌سین. کیمی‌لری هم معمار و مُهندس بولیب آبده و آثارلریمیزنینگ تیریک توتیشلری و سقله‌شلری لازم! داکتر، معلم، دولت آدمی، تیلچی و ادبیاتچی، دین عالمی و هر تورلی اُستا و استاد اوزیمیزدن چیقمه‌لی دیر! بولمه‌سه، نی تاریخیمیزگه ایگه چیقه‌آله‌میز و نی هم تیلیمیزگه! نی یورتیمیزگه ایگه چیقه‌آله‌میز، نی‌ده مال و معدنلریمیزگه!.. هر دایم اویغاغ بولیب توریشیمیز کیره‌ک!.. البته‌که بیز آته و آنه‌لرگه، بو توغریده اینگ کتته ایش و مسؤولیت توشه‌دی! باله‌لریمیزنی، کیسینلیک ایله (حتماً) اوشبو یاشلریدن اعتباراً یورتیمیز و اولوسیمیزنینگ احتیاجی‌گه کوره بیر شخصیت بولیشلریگه تشویق قلیشیمیز فرض دیر! واجب دیر! سنت دیر! مستحب دیر!.... بیرته‌گینه باله‌نگیز بولسه انجنیر توزه‌تینگ! ایکّیته بولسه، بیرته‌سینی انجنیر و بیرته‌سینی هم معلم توزه‌تینگ! اوچته بولسه، اوچینچی‌سینی داکتر توزه‌تینگ! تورته بولسه، تورتینچی‌سینی دین عالمی، تاریخچی، تیلچی و دولت آدمی توزه‌تینگ!» دیب، برچه‌نینگ باشینی آچیب قویدی ملا خدیم.

قاری عظیمی آره‌گه کیریب، بیر ایکّیته‌نی او هم آیتیب قویدی:

«حرمتلی اولوغلریم! بیزنینگ، او کوندن قورقیشیمیز کیره‌ک‌که، تاریخیمیزنی باشقه‌لری یازسه! و بینه او کوندن قورقه‌یلیک‌که، عجم‌لر مسجدیمیزنینگ محرابیده توریب اونگیمیزده اماملیک قیلسه! و اینیقسه، او کوندن قورقیشیمیز کیره‌ک‌که، معدن‌لر بیزدن و انجنیرلری ایسه عجملردن بولسه!..» دیب، بادام‌نی چاقیب مغزینی برچه‌گه یه‌دیریب قویدی. بو بهالی سوزلرنی ایشیتگن‌دن کیین برچه‌نینگ کوزیدن اویقو قاچتی. یادگار حاجی، استا خانکیلدی بای‌گه قره‌ب:

«هی بیز اتتنگه‌لرنی! اویقوده ایکن‌میزده اُستام!..» دیب، بیر چوقور آه تارتتی...

بو کیچه، باشقه‌چه بیرکیچه ایدی. سرپل‌نینگ و بلکیم‌ده بوتون تورکستان‌نینگ تقدیرینی، بیردن–بیرگه اوزگرتیره‌دیکان بیرکیچه سنه‌لر ایدی. کینگ تورکستان‌نینگ و اینیقسه، سرپل‌نینگ گوزه‌ل بیر کیله‌جگی‌نینگ تهدابی اوشبو کیچه ریجه‌لنر ایدی. سرپل اولوسی، چاغداشلیک معرکه‌سیگه ایلک آدیملرینی بو کیچه آته‌ر ایدی البته.....

صادق باله، آته‌سی ایلخان‌نینگ تیزه‌سیگه یَسله‌نیب، معلم‌لری‌نینگ سوزلریگه قولاغ آسگن و یخشیلب ایشیتر ایدی. کیچه هم، قه‌یده ایسه یَریم بولگن ایدی. ایلخان، اوغلی صادق باله‌نینگ باشینی سیله‌ب:

«قوزی باله‌م! اویقینگ کیلمه‌دیمی سینی؟ هرکیچه بو پیللە یاتیب قاله‌ر ایدینگ کو هه؟ تورگین اوغلیم باریب یاتگین! ایرتانگ وقت‌دن مکتب کیته‌سن یو! باریب اویقینگنی آل که، بولمه‌سه ایرته صنفده یاتیب قاله‌سن و درسلرینگنی اورگنه‌آلمه‌یسن!» دیدی اوغلی‌گه.

صادق باله جدا هم چققان، ذکی و اززانچه عقل‌لیک بیر اوغیل ایدی. اوقیماغگه، شو حاضردن عزملی، میللی و هوسلی ایدی. ایرته‌کون مکتب‌نینگ باشله‌نیشینی ایشیتیب، درحال یییریدن توردی. برچه‌گه: «خیرلی کیچه‌لر!» دیب اویی‌گه کیتدی. «شرفلی اولوسیم‌نینگ اولوغلری! بینه بیر مرته، برچه‌نگیزگه کورستگن لطف و مرحمتلرینگیز باعث منتدارچیلیک

بیلدیرەمن! اگر سورەدیکان بیران سوزینگیز بولسە، سورەب قالینگ! بولمەسە، منە کیچە هم کیچ بولیب کیتەیاپتی! برچەنگیزنی اللەگە تاپشیرەمن. ایرتانگ بالەلرینگیزنی مکتبگە یوللە ینگ! مکتب بارەدیکان یاشیگە کیلگن قیزلریمیز و بالەلریمیزنی ایرتانگدن ایلتیب مکتبلرگە آتلرینی یازدیرینگ! ذاتاً استادلریمیزنینگ بوکیچەگی بهالیک درسینی یخشیلب ایشیتتیز! هلی هم کیچ بولگنی یوق!» دیب، ایلخان یینه بیر قتله اولوسنینگ قولاغینی تارتیب قویدی؛ بالەلرینینگ اوقیتیش توغریسیده.

«ضیافت اوچون کتتەکان رحمت ایلخانیم! تینگریم سایەنگیزنی باشیمیزدن کم قیلمەسین!» دیدی، میرزا قاسم خان برق. سونگره خیرلەشیب هرکیم توریب اوی ساری کیتتی.....

هیچ بیر مخلوق، انسان کبی خبرسیز و مجهول بیرشکل‌ده دنیاگه کوز آچمه‌یدی. هیچ بیر یره‌تیق، انسانچه محتاج و چاره‌سیز ایمَس توغیلگن کونیده! انسان، زیققه خام بیر مادّه‌گه اوخشه‌یدی! اوشبو خام مادّه‌نی قه‌یسی آماج توغریسیده پیشیرسه‌نگیز، اوشه اثرنی توزه‌ته‌آله‌سیز. انسان دیگن اوشبو خام مادّه‌دن، ایسترایسک دنیانینگ اینگ قیمتلی و چیرایلی اثرینی هم توزه‌ته‌آله‌میز؛ خواهله‌سک، جانوردن هم کوره وحشی‌راغ بیر یلمونغوز هم یره‌ته‌آله‌میز البته...

ینگی ییل‌نینگ باشله‌نیشی بیلن، کیچکینتایلرنینگ کیمی‌سی بیش یاشیده و کیمی‌سی هم آلتی یاشیگه کیرگن ایدی. کیله‌جگ‌دن خبرسیز، اما کیلگونینگ اینگ قیمتلی دُردانه‌لری و تورکستان‌نینگ کوک یوزیده‌گی اینگ یلتیله‌ب پارله‌دیکان یولدوزلری بولیشلرینی هیچ حس ایتمس ایدیلر. بو یاشلریگچه، طبیعت درسینی اینگ یخشی بیرشکل‌ده اوقیب اورگه‌ندیلر. مونچه‌سینی آته و آنه‌لریدین، مامه و بوبالریدن، مونچه‌سینی هم یقینلری و تیگره‌کلریدن؛ قالگنینی ایسه، تورت موسم‌نینگ ایسسیغ و ساویغینی تجربه قیلیب اورگه‌ندیلر. بیراق؛ او خام مادّه، آرتیق پیشیق و آب و تابی بب–برابر پولاددیک بیر تیمیرگه اوزگرگن ایدی. ایندی ایسه، اوشبو پیشیق پولاددن، کیسکین قلیچلر، قامه‌لر و خنجرلر توزه‌تیش پَیتی ایدی. سوویني و الاوینی بب–برابر بِیریب، اونداق بیر قلیچ توزه‌تیش کیره‌ک ایدی‌که، دمی اوتمَس بولمه‌گن، اوچی قیتمَس و سینمَس کیسکین بیر قلیچ... هیچ قچان پاسله‌نیب زنگله‌نمه‌گن و دایما پارلب تورگن بیر قلیچ... هیچ بیر یاووز دشمن‌گه امان بیرمه‌یدیکان، بیرته اورگَن بیلن بار و یوق خایین‌لرنینگ باشینی

کیسەدیکان بیر قلیچ بولیشلری اوچون، مکتب دیگن اُستاخانەگە ایلتیب چیبر اُستالرنینگ قولیگە تاپشیرەر ایدی آتەلری.

بالەلر، ینگی بیر دنیا ساحەسیگە ایاغ باسەر ایدی. مکتب اولر اوچون اَیری بیر دنیا سنەلر ایدی.

آتە وآنەلر، ایرتانگ وقتدن توریب نانشتەنی تیارلەدیلر و هیجان بیلن بیرلیکدە یەدیلر. کیین آنەلر، قیزچەلری و بالەلرینینگ ساچینی تەب، مکتب اُوستباشلرینی کیدیردی. کیمیسینینگ آتەلریگە و کیمیسینینگ هم بوبالریگە تاپشیردی.

ایرتانگنینگ ملایم هواسیدە، هرکیم اوغیلچە و قیزچەلرینینگ قولیدن توتیب مکتب ساری کیلر ایدی. کیچەلب، بولوتلر تامانیدن سوو سیپیلیب و شماللر تامانیدن سوپیریلیب قوییلگن مکتبنینگ یولیدە، شوق و ذوقدن- سوتدن تویگن قوزیچەلردیک اوینەر ایدی آتەلرینینگ قولیدە. آتەلر و بوبالر، کیچکینتایلرنی کیلتوریب آتلرینی مکتبگە یازدیردیلر. آتە و بوبالری کیچکینتایلرنینگ آتینی مکتبگە یازدیرگندن سونگرە، کیمیسینینگ اکەلریگە و کیمیسینینگ هم قوشنیلرینینگ بالەلریگە تاپشیریب: «مکتبدن رخصت بولگینچە، اوکەلریزنی قولیدن توتیب توغری اویگە بارینگ!» دیب، اوزلری ایش و کوچلریگە کیتتی.

یورتنینگ تورت بیر تامانیدن، حینی یاشیدەگی بالەلر و قیزچەلر مکتب ساحەسیدە بیر آرەدە ایدی. اوشبو منظرە، کیچکینتایلر اوچون اینیقسە قیزیق و ذوق بیروچی ایدی. هر کیم، اوزیگە و خویی‌گە کورە ینگی آشنالر تاپیب آلر ایدی. بلکیم، یورتلرینینگ، ایل و اعتبارلرینینگ کیلەجگینی قورتاریش اوچون بوکوندن اعتباراً باشلب دایما بیرلیکدە بولیشلری اوچون مکتب ساحەسیدە ییغیلیشلری کیرەک ایدی.

لطافت مکتبینینگ ملازمی قلندر اکە و جوزجانان مکتبینینگ ملازمی غوث الدین بوبە، ساعت سَکیزنی کورستگندە، ینگی تعلیمی ییلینینگ ایلک قونغراغینی چلدیلر. اوشبو قونغراقنینگ جَرەنگیلەگن سیسی بیلن، برچە کیچکینتایلرنینگ قولاغیدەگی و میەسیدەگی

جهالت پرده‌سی بیرتیلیب کیتتی. شونداق که، انسان اولوغوار بولیشی‌نینگ حکمتی‌نی کوریش اوچون دنیوی و اخروی حیاتی‌ده یالغیزگینه ایکّی مرته اویغانه‌دی! بیرینچی‌سی، منه شو مکتب‌نینگ قونغراق سیسی‌گه و ایکّینچی‌سی هم محشر کونیده‌گی حضرت اسرافیل‌نینگ زورنای سیسی‌گه!..

مکتب زنگی اونداق بیر جره‌نگیله‌ب چه‌لیندی که، سیسی میه‌لری‌نینگ قبت- قبت پرده‌سیگه خوددی ایگینه‌دیک باتتی. کوزلری جره‌قّیله‌ب و قولاغلری شنگیللب آچیلیب کیتتی. یوره‌ک‌لری گوم- گوم آتماغ‌گه باشله‌دی کیچکینتای‌لرنینگ. جسماً و روحاً، جهالت‌نینگ اینگ چوقور و باله‌لیک‌نینگ اینگ شیرین اویقوسیدن اویغانیب کیتتی‌لر.

کیچکینای‌لر، اوشبو زنگ‌نینگ سیسی‌دن قورقگن و اورکگن آهو باله‌سیدیک چاپه‌چاپ و قاچه‌قاچ‌گه باشله‌دیلر. هرکیم اوز صنفی‌گه باریب کیردی و چوکیلریگه اوتیردی. فرصت اوتمه‌ی توریب، مهربان اوقوتووچیلری یوقلمه دفتری (حاضری) قوللریگه صنف‌گه کیریب کیلدی. اوقوتووچیلر، یوقلمه دفترینی آچیب آتلرینی تازه یازدیرگن کیچکینتایلرنینگ آتینی بیرته-بیرته اوقیب، استاد و شاگرد بیر-بیرآولری بیلن تانیشتی‌لر.

بوکون، کیچیک‌گینه یورت بولگن صنف محوطه‌سیده بیر آره‌گه کیلیب حینی سباغنی بیرآغیزدن اوقیگن برچه کیچکینتایلر، ایرته‌گی کون کینگ تورکستان یورتیده هم بیر آره‌گه کیلیب، اورتاق بیر هدف و آماچ توغریسیده تک بیر سیس بولیب حرکت قیلیش‌نینگ اساسینی قویدیلر.

حُرمت‌گه لایق اوقوتووچی معلم‌لرنینگ ایلک سباغی ایسه، توغریلیک و دُرستلیک عنوانی ایدی. جهالت معناسی تاشیگن قپ-قرا تخته‌نینگ یوزیگه آپپاق معرفت معناسی تاشیگن تباشیر بیلن توغریلیک، دُرستلیک و تیک باشلیک‌نینگ سمبولی بولگن الف «ا» حرفینی چیزیب و یازیب بیردی. برچه شاگردلر، بو درس‌نی یخشیلب اورگندیلر و کتابچه‌لریگه یازدیلر. کیین، جهالت بیلن الی الابد کورشماغ‌گه اند ایچتی‌لر.

شاگردلر، اونداق بیر اند و قَسَم ایچگن ایدیلرکه، توغریلیک، دُرستلیک و تیک باشلیک سمبولی بولگن الف «ا» حرفینی، کورگن هر نیرسه‌گه و اونگلریگه چیققن هر بیر ذره‌گه هم آیتیب و هم یازیب اظهار ایتتی‌لر. دیوارلرگه یازدیلر، کوچه‌ده‌گی توپراغده یازدیلر! یاغاچلرنینگ تیریسیگه قازدیلر و خُلص؛ اونگلریگه نیمه چیقسه و قول‌لریگه نیمه توشسه، اورگنگن درسلرینی یازیب و چیزیب قویدیلر. بلکیم هر ذات‌گه یازیب و قازیب چیزیش‌لری بیلن، ایچگن توغریلیک و دُرستلیک اندلریگه هر نیرسه‌نی شاهد توتتی‌لر... و بو کیچکینتایلر، کیلگونینگ اینگ اعتبارلی و شرفلی شخصیت‌لری بولجاغلری اوچون، هر تامان‌گه یازیب چیزیش‌لری، امضاءله‌گن سندلری سنه‌لر ایدی...

معلم‌لر اورگه‌تیش‌گه حرصلی و شاگردلر ایسه اورگه‌نیش‌گه. گویا شاگردلر مقناطیس، و معلم‌لری‌نینگ آغزیدن چیققن درس‌لر تیمیر ایدی. معلم‌نینگ آغزیدن نیمه چیقسه، ذره-ذره و حرف-حرف جذب ایتر ایدی شاگردلری.

کون‌لر، هفته‌لر و آی‌لر، شوق و ذوق بیلن اوتیب کیته‌ر ایدی. هرکون ینگی بیر نیرسه‌نی اورگه‌نیش شوقی و هیجانی، کوندن-کونگه کیچکینتایلرنی اوشبو کینگ دنیانینگ اُفق چمبرلریگه یقینله‌شتیره‌ر ایدی. منه شو ذوق و هیجان بیلن، ییل‌لر آرقه-آرقه‌گه اوتیب قالدی. کیچکینتای‌لر، آرتیق ییگیت بولگن ایدی. قلم بیلن قلیچ‌نی، هر بیرته‌سی‌نینگ اوز ییریده و اینگ یخشی بیر شکل‌ده تیبره‌تیب قوللنیب بیله‌ر ایدیلر...

اوقوتووچیلرنینگ کونگلی ایسه تینچ و راحت. چونکه، کوزلری آرقه‌ده قالمَس ایدی آرتیق. میه‌لریده بولگن برچه امانت بیلگیلرنی امانت‌گه خیانت قیلمَس‌دن، توغری بیر شکل‌ده کیله‌سی نسل‌گه تاپشیرگنلری‌نینگ سیوینچینی یشر ایدیلر. اونداق شاگردلر بِتیشتیردیلرکه، سرپل یورتی‌گه بِتیب باشقه شهرلرنینگ هم باش تاجی بوله‌دیکان شخصیت‌لر تربیه‌له‌دیلر. آرتیق ایکّی دنیاده باشلری تیک، وجدانلری راحت، کونگیل‌لری تینچ و آلین‌لری آق ایدی اولوغ معلم‌لرنینگ...

اوغانستان دولتی، البته‌که شوم پلانلریدن وازکیچمَس ایدی. بیر تامان‌دن، منه موندااق مکتب و مدرسه‌نی بهانه قیلیب جانیم کوزیم دیسه هم، باشقه تامان‌دن تورکستان خلقی‌نینگ قبرینی قازهر ایدی.

کون‌لردن بیر کون، اوغانستان دولتی‌نینگ آدملری کابل‌دن هیأت بولیب مکتبلرنی تفتیش قلیش‌گه کیلگن ایدی. البته اوزلری بیلن کتابچه و قلم کبی تحفه‌لر هم کیلتورگن ایدیلر. شاگردلرنینگ استعدادینی اولچه‌ماغچی و کیمی‌لریگه تحفه بیرماغچی ایدی. بلکیم اوغانستان دولتی‌نینگ یلغان و ساخته تاریخینی، شاگردلرنینگ اورگه‌نیب–اورگنمه‌گنلرینی سینه‌ماغ (امتحان قیلماغ) اوچون کیلگن ایدیلر. اوز توشونچه‌لریگه کوره، ایکگن نهال‌لری‌نینگ حاصلینی کورماغ اوچون قدم رنجه قیلگن ایدی...

بیرینچی کون، هیأت‌لر لطافت مکتبی‌گه کیریب باردی. لطافت مکتبی، آلتی ییل‌لیک ابتدایی بیر مکتب ایدی. ایلک باشله‌گن شاگردلری بیشینچی صنف‌ده ایدی. هیأت‌لر، نیچه دقیقه اداره‌ده اوتیریب معلم‌لر و مدیر بیلن آزگینه سوزله‌شگن‌دن نَری مدیرگه باقیب: «ایندی شاگرلرنی بیر کوریب چیقه‌یلیک! خاهله‌سنگیز بیشینچی صنف‌دن باشله‌یمیز!» دیب، اداره‌دن چیقتی‌لر. هیأت‌لر و مدیر ایلگریدن، آرقه‌لریدن معلم‌لر استه–استه یوریب توغری بیشینچی صنف‌گه باردیلر. صنف ایشیگیدن کیرگن مدیر و هیأتلرنی کورگن شاگردلر ایاغگه توردی‌لر. هیأت‌لرگه سلام بیریب و خوش کیلدینگیز! دیب ییرلریگه اوتیردیلر.

هیأت‌لر اوزلرینی شاگردلرگه تانیتتی. کابل دولتی‌نینگ سلاملرینی شاگردلرگه تقدیم ایتگندن کیین:

«اوقیب چیقگندن سونگ، نیمه بولماغچی سیزلر؟» دیب، سوره‌ماغگه باشله‌دی. روزی‌قُل‌خان معلم‌نینگ اوغلی امان الله، ییریدن توریب: «مین داکتر بولماغچی من!» دیدی. و باشقه چوکی‌دن محمد بای‌نینگ اوغلی عبدالاحد اولکر توریب: «مین انجنیر بولماغچی من!» دیدی. باشقه بیر چوکی‌دن، صادق خانکیلدی بای نینگ اوغلی شریف خان توریب: «مین ایسه

معلم بولماغچی من!» دیدی. اینگ بیرینچی سیرەده جیم اوتورگن حاجی عبدالرحمان‌نینگ اوغلی عبدالغفار بیانی‌دن سورەدی هیأتلرنینگ بیرتەسی:

«سین نیمه بولماغچی سن؟» دیب. عبدالغفار، سیکین‌گینه جیلمەییب: «سیاستچی!» ئیب، جواب بیردی. شونده‌یین، هر بیر شاگرد نوبت بیلن توریب، مکتب‌نی اوقیب چیقگندن کیین نیمه بولماغچی بولگن هدفینی هیأت‌لرگه ایتیب بیردی‌لر... تغین، ملا خدیم‌نینگ اوغلی محمد نور، ییریدن توریب:

«حرمتلی مهمانلر! بیرینچی‌دن، تا اوزاق یولدن چرچپ کیلگنلریز اوچون [هارمەینگ‌لر!] دیب و [خوش کیلیب سیزلر!] دیەمن. ایکینچی‌دن ایسه، سیز هم بیله‌سیز کو بو آلتی ییل‌لیک ابتدایی مکتب‌دن چیقیب، نی داکتر، نی انجنیر و نی هم معلم بوله‌آلەمیز! معلم، داکتر، انجنیر و سیاستچی شخصیت بولیشیمیز اوچون، اینگ آز لیسەنی اوقیشیمیز شرط دیر. قالەویرسه، بیزنینگ بو شهرده لیسەمیز یوق! مین، برچه صنفداشلریم تامانیدن، اوغانستان دولتی‌دن خاهله‌یمن که بیزنینگ مکتبیمیزنی، لیسەگه یوکسەلتسین و کیره‌کلی درسلیک موادلرنی یوبارسین! حرمت بیلن.» دیب، ییریگه اوتیردی.

«آفرین! سین کبی بیر شاگردیمیزنینگ جسورچه فکرینی اَیتیشیدن قوانیب کیتتم! توغری ایته‌سن. لیسه اوقیمسدن معلم، داکتر، انجنیر بولماغ ممکن ایمس. مین اوشبو ایسته‌کلریزنی، حتماً مرکزگه باریب ایته‌من! ان‌شاءالله، سیزلر آلتینچی صنفنی بیتیرمه‌ی توریب مکتبینگیز لیسه بولیب قالەدی!» دیب، شاگردلرنی سیویندیریب قویدی هیأتلردن بیرتەسی. کیین، باشله‌دی شاگردلردن جواب سورەماغگه. برچه سوره‌گن سوراغلریگه، شاگردلردن منطقلی و معقول جوابلر آلدیلر. برچه شاگردلرنی، کتابچه و قلم بیلن تحسین‌لب، صنف‌دن آیریلدیلر. یانباشده‌گی باشقه صنف‌گه کیریب، او صنف‌نینگ شاگردلریدن هم سوراغ سورەب تحفەلر تقدیم اینتی‌لر... هیأت‌لر، لطافت مکتبی‌دن جدا خورسند آیریلیب، مدیر و معلم‌لرینی تقدیر قیلدیلر. ایرته‌کون جوزجانان قیز مکتبی‌گه کیتیش پلانلرینی بیلدیردیلر...

هیأت‌لر، ایرتانگ توریب سرپل‌نینگ مزه‌لیغ قیماغی و سریغ یاغلیک ایسسیغ‌گینه پـَتیری بیلن نانشته قیلدیلر. تغین، بکس‌لرینی و میده–چویده‌لرینی آلیب جوزجانان قیز مکتبی ساری جونه‌دیلر. مکتب‌گه باریب، قیز باله‌لرنی هم یقیندن کوریب و سوراغلر سوره‌دیلر. استعدادلرینی اولچه‌گندن کیین «آفرین و شاه‌باش» دیب، تقدیر قیلدیلر. برچه شاگردلرنی کتابچه و قلم بیلن تحفه‌لندیریب خوش و خورسند کابل‌گه قیتتی‌لر.

آلتی آیدن کیین سرپُله‌ده‌گی ایکه‌له مکتب‌نینگ هم لیسه‌گه یوکسه‌لیش امری و منظوری‌سی کیلدی. لطافت مکتبی «منهاج سراج لیسه‌سی» گه و جوزجانان مکتبی ایسه «جوزجانان قیز لیسه‌سی» گه یوکسه‌لدی.

سرپل فرزندلری، آرتیق لیسه اوقیب بیلر ایدی. هر بیرته‌سی بیلگیلرینی یوکسه‌لتیریب ایکّی دَملیک کیسکین بیر قلیچ بولماغ اوچون اوشبو کوره‌لرده ایشله‌نیب تیارله‌نر ایدی...

ییل‌لر، سوودیک آقیب اوتر ایدی. آره‌دن، اوچ– تورت ییل اوتمه‌ی توریب، لیسه‌لرنی کوریش بهانه‌سی باعث ییته کابل‌دن نیچه‌ته هیأت کیلیب قالدی.

اوغان دولتی‌نینگ مونچه ایچکویرلیگی و مهربانلیگی‌نینگ سببی البته که انیق ایدی. چونکه، ییل‌لرچه سرپل خلقی‌نینگ باشینی اینه‌لتیرماغ اوچون اورینیب کوره‌شتی‌لر. بیراق، توره‌لیک و وطن‌سیور آته‌لری‌نینگ ذهنینی و میه‌سینی چلقیته‌آلمه‌دیلر. شونینگ اوچون تورکستان‌گه بیر تورلی حاکم بوله‌آلمه‌دیلر. ایندی اوشبو مکتب‌لر بیلن، ینگی نسل‌نینگ ذهنینی عینیتیب، هدفلری ایسه قیسقه‌راغ یولدن تورکستان‌گه حاکم بولیش ایدی. هیأت‌لر، تورکستان یورتلریگه کیلمسدن آلدین اوشبو توغریده بیر جاسوس کبی سباغ آله‌ر ایدیلر. اولرگه کوره، مونچه ییل‌دن بیری توره‌لیک آته‌لرینی و آنه‌لرینی اوزگرتیره‌آلمه‌گنلری اوچون، آرتیق اوزگرتیریش‌گه باله‌لریدن باشله‌ماغنی پلانله‌گن ایدیلر. شو باعث، مقصدلری ایسه هر تورلی شوم پلانلرینی اصیل و معصوم باله‌لرنینگ اوستیدن عمل‌گه آشیریب، کیله‌سی نسل‌نینگ میه‌سینی یووماغ ایدی... اما شونی بیلمَس ایدیلر: بوری‌نینگ باله‌سی ییته بوری بولر ایدی!..

هیأت و یا هر قندەی بیر مهمان سرپل‌گه کیلسه، توغری ایلخان‌نینگ مهمانخانه‌سیگه بارەر ایدی. ایشلری توگه‌گنیچه، ایلخان‌نینگ مهمانخانه‌سیده تورەر ایدی. هیأت‌لر ایرتانگ توریب قیماغ و پَتیرنی آش و نوش قیلگندن کیین، قرینلرینی سیلب استه-استه منهاج سراج لیسه‌سیگه باردیلر. بو مرتەکی هیأت‌لر باشقه کیشیلر ایدی. کیلیب مکتب ادارەسیده آزگینه دم آلیب، کیین مدیر و معلملر بیلن توقیزینچی صنف‌گه کیریب باردیلر. شاگردلر بیلن سلام و صفا قیلیب تانیشتی‌لر. کیین هیأت‌لردن بیری:

«درسلریز قیبند ایمَس می؟.. اورگەنه‌آلەسیز می؟..» دیب، سورەدی. اونگ سیرەده اوتیرگن آته کریم خان «ذرە» نینگ اوغلی محمد حلیم:

«هلی‌گه‌چه کو قیبندلیک قیلگن یوق! موندن نَری هم قیلمَس دیب توشونه‌میز! حرمتلر!» دیدی.

ایرتانگ یه‌گن خام قیماغ و یاغلی پَتیر، باشیگه چیققن بولسه کیرەک که، هیأت‌لردن بیرته‌سی بیردن-بیرگه:

«اوغانستان‌نینگ نیچه ییل‌لیک تاریخی بار دیر؟» دیب، سورەدی.

بی‌وقت و بیجا بونداق بیر سوراغ سورەلمَس ایدی البته. بو سوراغنی ایشیتیب هم هیأت آرقەداشی و هم معلملر شاشیردی‌لر. شاگردلر هم هیأت‌نینگ بونداق سوراغینی مضحک بیلیب ایندەمەی توردیلر. شاگردلر، تاریخ و جغرافیه درسلرینی معلملری‌نینگ توصیه‌سی بیلن جدا هم دقت‌گه آلر ایدیلر. البته‌که تاریخ‌نی اورگەنماغ اوچون، قوللریدەگی یازیلگن و یازدیریلگن مکتب تاریخیدن کوره کوپراغ، حقیقتاً قیلینمیش و یشەنمیش گرچک تاریخنی، استادلری بیلن بیرگه مطالعه‌گه و بحث‌گه آلر ایدیلر. چونکه، استاد ملا خدیم و استاد قاری عظیمی کبی تیریک و جانلی تاریخ و تاریخچی نعمتیدن بای ایدیلر.

حاجی عبدالرحمن اوغلی عبدالغفار بیانی، دم چوکی‌دن صنفداشلریگه یوزینی اینه‌لیب

قره‌دی و کولیمسه‌دی. کیین ایاغده تورگن هیأتلر و معلم‌لریگه قره‌ب: «مین جواب بیرسم بوله‌دی می؟» دیب، ییریدن توردی.

«بویور! سینی ایشیته‌میز!» دیدی سوره‌گن هیأت.

«اوغانستان‌نینگ ایکّی یوز و ایللیک ییل‌لیک بیر تاریخی بار!» دیدی عبدالغفار.

هیأت‌لر جیلمه‌ییب: «سیزنی تاریخ معلم‌لریز کیم؟» دیب، سوره‌دی.

«یانباشینگیزده‌کی کیشی حرمتلی ملا خدیم جنابلری!» دیب، جواب قه‌یتَردی ییینه عبدالغفار.

هیأت اویانگه بویانگه باقه‌ویردی. ملا خدیم بیر یوته‌لیب: «ملا خدیم مین من! بو مکتب‌ده تاریخینی مین سباغ بیره‌من!» دیدی. جواب سوره‌گن هیأت جدا اوپکه‌لنگن ایدی. پوز و پَکَلینی بوریشتیریب:

«استاد! نیگه شاگردلرگه اوغانستان‌نینگ تاریخینی توزیک سباغ بیرمه‌ب سیز؟.. اوغانستان‌نینگ بیش مینگ ییللیک بیر تاریخی‌نینگ بارلیگینی، قنداق بیلمه‌یدی بو شاگردلریز؟..» دیب، سیسینی آزگینه یوکسک چیقاردی هیأت.

«کیچیرینگ، سیز هم سورو سوره‌ماغنی بیلمه‌یسیز شکیللی؟! شاگردیمیز ایکّی یوز و ایللیک ییل دیگنده، سیزهم بیر مرته: [قنداق ایکّی یوز و ایللیک ییل ایکن؟ آزگینه ایتیب بیر چی؟] دیسه‌نگیز ایدی؛ البته توغری جوابیزنی آلر ایدیز! محترم...» دیب، اچچیغ بیلن جواب قه‌یته‌ردی ملا خدیم هم هیأت‌گه.

هیأت بو گپ‌نی ایشیتگندن سونگ، آغزی‌نینگ سوویني زور یوتقیندی. ملا خدیم نینگ سوزلری و قه‌یترگن جوابی اززانچه آغیر تیکگن ایدی هیأت‌گه. هیأت، اچچیغینی بیللی قیلمه‌یشگه کوشش قیلیب یومشاق بیر سیس بیلن، ینه عبدالغفار باله‌دن سوره‌دی:

«بیز ایسه، بیش مینگ ییل دیب بیله‌میز! سین قنداغ ایکّی یوز و ایللیک ییل دیدینگ؟.. قولینگده‌گی تاریخ کتابی‌ده یخشیلب باقتینگ می؟.. مینی بیلیشیمچه، قولینگده‌گی کتابده بیش مینگ ییل یازه‌دی! یوقسه، سین بو صنف‌نینگ اینگ تاریخ بیلمَس شاگردی می‌سن؟» دیب، تهدید کبی سوزلر بیلن عبدالغفار باله‌نینگ تاثیر آستیده قویماغچی بولدی. عبدالغفار باله هم، توره‌سی و اخلاقی کیره‌گی جیم تورگن ایدی. چونکه، استادلری هم صنفده ایدی. بیراق، هیأت‌نینگ تهدید ایچَریکلی گپلریگه اچچیغی کیلدی. معلم‌لریدن و صنفداشلریدن اجازه تیلب، آغزینی آچتی و کوزینی یومدی:

«حرمتلی مهمانلر!.. بیرینچی‌دن یورتیمیزگه، تغین مکتبیمیزگه خوش کیلیب سیز! هیأت بولیب کیلیشیز کیره‌گی بیز شاگردلردن جواب سوره‌شینگیز، البته مُسلّم حقّینگیز و وظیفه‌نگیز دیر! بیراق، اوشبو طَور و اُسلوب بیلن ایمَس! ایندی ایسه، اوشبو توغریده میندن جواب سوره‌گن هیأتیمیزنی مخاطب آلیب، سیزلردن بیر سورو سوره‌ی من:

«مین، قویاش کبی پارلاق بیر حقیقتنی مأخذ کورسه‌تیب ایکّی یوز و ایللیک ییل دیدیم. مادام که سیز بیش مینگ ییل دیب دعوا قیله‌سیز! نیمه‌نی مأخذ کورسه‌ته‌سیز؟ رحمت!» دیب، یِتمه یاشی و ایسسیغ باشی کیره‌گی سوره‌ب قویویردی.

هیأت‌نینگ میه‌سیز بولیشی، نزاکت‌سیزلیگیدن بیللی ایدی. اویالمَسدن کچچه‌لیک قیلیب:

«اَول سین اَیت! کیین مین ایته‌من!» دیدی.

غفار باله هم باشله‌دی: «اوغانستان آتی، ابدال قومیدن احمد شاه دیگن بیر کیشی تامانیدن ایکّی یوز و ایللیک ییل آلدین، انگریزلرنینگ مفکوره‌سی و حمایه‌سی بیلن آتلنتیریلدی. بو گرچکنی برچه‌میز بیله‌میز البته! ایندی سیز ایتینگ چی؟ بیش مینگ ییل‌لیک تاریخینگیز نیمه گه کوره؟» دیدی.

باشقه هیأت، استادلر و مدیر بیلن اوز آره‌لریده گپ‌گه قیزیشتی‌لر. تینتک هیأت بیلن غفار باله‌نینگ جر و بحثی جدا هم قیزیق ایدی. کیمی پیت، استادلر هم متوجه بولیب کیم سوراغلرگه جیلمه‌یبب قویر ایدیلر. مدیر بیلن گپوریب تورگن هیأت، آرقه‌داشی‌نینگ حماقتینی کوریب چیده‌آلمه‌دی و: «یتر آرتیق! ساچمه‌لمه!» دیب، نیچه مرته بیقینی‌گه نوقیلب قویدی. تینتک هیأت‌دن، بو سوراغ توغریسیده سیس چیقمه‌گنده، یینه غفار باله‌نینگ اوزی جواب بیردی: «توغری ایته‌سیز! هلی‌گی اوغانستان جغرافیه‌سی‌نینگ بیش مینگ ییل‌لیک بیر تاریخی بار دیر. موندن ایلگری بو جغرافیه، عرب‌لر تامانیدن خُراسان دیب آت بیریلگن ایدی. اوندن آلدین هم، باکتریا ایمیش و کیم یلغان تاریخلرده آریانا کبی آتلرگه هم مسمی بولیب اوتگن. او آتلرنینگ، یعنی خراسان و باکتریا تاریخی‌نینگ، اوغانستان تاریخی‌گه قوشه‌آلمه‌یمیز! اگر قوشسک اوشبو بحث، جغرافی بیر بحث بوله‌دی؛ تاریخی ایمَس. کیچیرینگ!» دیدی. عبدالغفار هلی توقیزینچی صنف شاگردی بولگنی اوچون، تاریخنی آنچه شونداق خلاصه قیله‌آلر ایدی البته...

هیأت جدا هم اچچیغ اوستیده: «دوام ایت! قنداق تاریخی ایمَس ده، جغرافی ایکن؟» دیب، ینه سوره‌دی.

«تاریخ، دایما جغرافیه‌لرده یشه‌نیب کیله‌دیکان بیر نیرسه. تاریخ‌نینگ اینگ مهم تامانی شو که، اکتورلر و فیگولرنینگ شاهکارلیگی و مات‌لیگی‌دن بحث ایته‌دی. بیراق جغرافیه، تاغ و تاشی بیلن هردایم بار دیر و تاریخلرنینگ وقوع تاپیشی و یشه‌نیش صحنه‌سی‌دیر! سیز، بیش مینگ ییل دیبان یالغیز جغرافیه‌دن بحث قیله‌سیز، تاریخ‌دن ایمَس! اوغانستان‌نینگ اکتورلری اوغانلر و تاریخی هم اوغانستان قوریلیشیدن بویانگه باشله‌یدی!.. سیز، خراسان و باختریانینگ تاریخینی اوغانستان تاریخیدن سنه‌آلمه‌یسیز!.. اولر اَیریم ملتلرگه عاید بولگن بیر تاریخ دیر، کیچیرینگ!.. باخترلرنینگ تاریخی مجهول و هلی‌گچه انیقله‌نگن بولمسه هم، خراسان‌نینگ تاریخی جدا آچیق و انیق بیر شکل‌ده بیللی دیر. اوشبو جغرافیه، خراسان آتینی عربلردن آلیشی و کیین هم نیچه ییل عرب‌لر بو ییرده حُکم سوریب اوز تاریخلرینی یازگن بولسه هم؛ اوندن کیین مینگ ییل‌گه یقین آرت–آرقه‌ده، تورکلر حُکم سوریب کیلگن. اوندن بویان بولیب اوتگنلرنینگ

برچەسی تورکلرنینگ سِلسله سلطنت و شأنلی امپراطورلیک تاریخی‌گه عاید بولەدی!.. کیچیرینگ، سونگ بیر نیرسه دیماغچی من! مسأله جغرافیه بولسه، اوشبو موقیعت‌لر تورکستان دیر! اوغانستان ایمَس!..» دیب، انیق و آچیق ایتیب بیردی و ییریگه اوتیردی.

جواب سوره‌گن هیأت، ایچینی قورت کَمیرگَن‌دیک، گاه بیر آدیم ایلگری، گاه آرقه‌گه کیلرایدی. ترتیشمه و جر و بحث اوزەمەسین دیب، باشقه هیأت آره‌گه سوز قوشتی:

«آفرین سین‌گه! بیلگنینگنی آرقه‌سیده توریب و اوندن دفاع قیلیشینگ، جدا خوشیمگه کیتتی!..» دیدی و مباحثه‌نی بیتیردی. سونگره: «یخشی درس‌لر!» دیب، چیقتی‌لر صنفدن. هیأتلرنینگ اچچیغی کیلگن بولسه کیره‌ک که، باشقه صنف‌لرگه بارمَس‌دن مکتب‌دن آیریلدیلر. اوکون آقشمگچه، هیأتلرنینگ میه‌سینی غفار باله‌نینگ جسارتی، بیلگی‌سی، اینیقسه؛ اوغان دولتی‌نینگ توقوز ییل‌لیک پلانی‌نینگ هیچ ایش‌گه یره‌مسلیک اویلاوی چَلقیتتی. او کیچه یاتیب توردیلر و نانشته‌نی ییب، جوزجانان قیز لیسه‌سی ساری جونه‌دیلر. مکتب‌نینگ مدیره‌سی بی‌بی عایشه قاضی و مُعلمه‌لریدن ملا خیرالنسآء، هیأتلرنی ایشیکده [خوش کیلدینگیز!] دیب قرشی‌له‌دیلر. کیین بیرگه سیکین–سکین مکتب تعمیریگه باردیلر. تعمیر دهلیزی‌نینگ دیواریده، جدا چیرایلی بیر شکل‌ده رساملیک بولگن گُل‌لر، شمع‌لر و کیپَلک‌لر بیلن نقاشلیک قیلینگن، و هر چوکات‌نینگ ایچیده جدا یاقیملی و معنالی شعرلر یازیلگن جریده‌لر آسیلگن ایدی. هیأتلردن بیرته‌سی، مدیره و معلمه‌لر بیلن ایاغ اوستیده توریب مکتب حقیده گپوریب تورگن ایدی. بیر باشقه‌سی، تونون‌کی ترتیشمه‌دن بیری هلی هم اوزیگه کیلگن یوق ایدی. قاش‌قباغی توشکن قواره‌سی بیلن قوللری آرقه‌سیده، استه–استه دیوارگه آسیلگن جریده‌نینگ اونگیگه باریب توردی. چوقور–چوقور جریده‌گه باقیب اوقیماغگه اورینندی. بیراق، اوقیه‌آلمه‌دی. بیر شعرنینگ تگیده‌گی شاعرنینگ مَخلصینی کوریب اوقیدی. «شفیقه دیباج» یازر ایدی. تغین، آرقه‌سیگه باقیب، گپوریب تورگن هیأت و معلمه‌لردن: «شفیقه دیباج کیم دیر؟» دیب، سوره‌دی.

«بیزنینگ شاگردلردن بیری!» دیب، جواب بیردی ملا خیرالنسآء.

«نیچینچی و قه‌یسی صنف‌ده اوقیدی؟» دیب، ینه سوره‌دی هیأت.

«حاضر توقوزینچی صنف‌ده! شفیقه قیزیمیز، اوز صنفی‌نینگ بیرینچی درجه شاگردی و جدا هم استعدادلی بیر قیز!» دیب، جواب بیردی معلمی.

هیأت، قیزغین و اوپکه‌لی بیر شکل‌ده جریده‌گه باقیب: «استعدادلی بولیشی انیق دیر!..» دیدی. کیین، هیأت‌لر بی‌بی عایشه قاضی و مُلا خیرالنسآء گه قره‌ب:

«سیز، بو مکتب‌ده قه‌یسی تیل‌ده سباغ بیره‌سیز؟» دیب، سوره‌دی.

«دری و پشتو تیلی‌ده سباغ بیره‌میز!» دیدی‌لر.

«مین، دیواره‌گی جریده‌نینگ سطر–سطر کوزدن اوتکَزدیم. بیراق، بیر کلمه هم پشتوچه و دریچه مضمون تاپه‌آلمه‌دیم کو؟..» دیدی هیأت‌لردن بیری.

«پشتو و دری تیللریده هم جریده‌لریمیز بار! دهلیز بوییچه دیواره آسیلگن دیر. هلی کوره‌سیز!.. خاهله‌سنگیز صنفلرگه باریب شاگردلر بیلن یقیندن تانیشینگ و استعدادلرینی اولچب کورینگ!» دیدی، بی‌بی عایشه قاضی...

مدیره بی‌بی عایشه قاضی دم–دمگه و آرقه‌دن ایسه هیأتلر صنف‌گه کیردیلر. شاگردلر ایاغگه توریب، سلام بریب [خوش کیلدینگیز] دیب ییرلریگه اوتیردیلر. هیأت‌لردن بیری:

«هارمه‌ینگ شاگردلر! درس‌لر قنداغ؟ قییند ایمس می؟» دیب، سوره‌دی.

«یوق!» دیدی‌لر، برچه شاگردلر بیر آغیزدن.

«منه، سیکین–سیکین لیسه‌نی هم اداغیگه ایردیره‌یاپسیزلر! سونگره، نیمه هدفینگیز بار؟» دیب، سوره‌دی ینه هیأت. شاگردلیک هوسی بیلن، کیمی‌لری: «داکتر بوله‌من!» دیدی و کیمی‌لری هم انجنیر و معلم دیب، جواب بیردیلر.

«یخشی هدفلرینگیز بار ماشاالله! هر بیرینگیز، اوز آماجلرینگیزگه موفق بولەسیزلر ان‌شاءالله!» دیب، تشویق قیلیب قویدی هیأتلردن بیری. تونون، منهاج سراج لیسەسیدن درسینی آلگن هیأت، جیم تورگن ایدی. بیردن آرەگه کیریب:

«صنف‌نینگ بیرینچی‌سی کیم؟» دیدی. قیزان شفیقه، ییریدن ایاغگه توریب: «مین من!» دیدی.

«آتینگ نیمه؟»

«آتیم شفیقه!»

«لقب‌ینگ [دیباج] می سینینگ؟..» دیب، سورەدی.

«هه! دیباج» دیب لقب بیرگن من اوزیمگه! قەییردن بیلەسیز؟ کیچیرینگ!» دیب، سورەدی قیزان شفیقه.

«دیواردەگی جریدەده آتینگنی کوریب قالدیم! جریدەده یازیلگن شعرلر، اوزینگنی شعرلرینگ می؟» دیب، سورەدی.

«بیر نیچەتەسی ایسه مینینگ شعریم! البته، باشقه شاعرلریمیزنینگ هم شعرلریگه ییر بیریلگن جریدەده!» دیب، جواب قەیتَردی. هیأتلرنینگ باشقەسی، ینه وضعیت تونونکی کبی ترتیشمەگه بارمەسین دیب آرەگه کیردی و یوموشاق بیر سیس بیلن، ماس جیلمەییب:

«بیز اوقیەآلمەدیک کو! توغریسی، اوقیدیک اما بیلەآلمەدیک! قەیسی تیلده یازیلگن؟..» دیب سورەدی.

«اوز تیلیمیزده، اوزبیکچەده یازیلگن!» دیدی، قیزان شفیقه.

«اوزبیکچەده یازیشینی، قەییردن اورگندینگ؟» دیب، سورەدی هیأت.

برچه قیزلر، اوشبو کچچه سوراغنی ایشیتیب کولیب قویویردیلر. قیزان شفیقه هم، صنفداشلری بیلن بیرگه کولدی و:

«وی توبه!» دیدی و دوام ایتتی: «اوزبیکچه اوز تیلیم! آنه تیلیم! آته تیلیم! یورتیم تیلی و تورم تیلیدیر! قه ییردن اورگه‌نر ایدیم سیزگه کوره؟» دیب جیلمه‌ییب، هیأت‌نینگ سوراغیگه، سوراغ بیلن جواب قه‌یتَردی. سوره‌گن تینتک هیأت، بیرآز جیم بولدی و نیمه دیماغینی اوزی هم بیلمه‌دی. ینه قیزان شفیقه:

«سیز، پشتونچه و پارسچه‌نی قه ییردن اورگندیز؟» دیب کولیمسب سوره‌دی. باشقه قیزلر هم جیلمه‌ییب توردی. جواب کوتر ایدیلر هیأت‌لردن.

ذاتاً، تونون منهاج سراج لیسه‌سیدن اچچیغ و اوپکه بیلن اَیریلگن ایدیلر. بوکونگی منظره هم، هیچ یخشی ایمَس ایدی. «سیزگه یخشی سباغلر!» دیب، صنف‌دن چیقتی‌لر. هیأت‌نینگ بیرته‌سی مدیره بی‌بی عایشه قاضی و معلمه مُلا خیرالنسآء بیلن باشقه صنف ساریگه توغری بولگنده، اوپکه‌لنگن تینتک هیأت اولردن اَیریلیب، یالغیز اوزی کوچه ساریگه سم بولدی. دیمک، آرتیق بو مکتب‌دن هم اچچیغی کیلگن ایدی. محافظه‌کار بولگن باشقه هیأت هم مجبور قالیب، مدیره و معلمه بیلن خیرلشیب اَیریلدی و آرقه‌داشی بیلن تیزلیک‌ده مکتب صحنی‌دن چیقتی‌لر...

اوپکه‌لیک هیأت‌نینگ آنچه هم اچچیغی کیلگن ایدی که، بلکیم عمری بوییچه مینگلرچه بُغض، کین و نفرت بیلن ایسلب خاطرلر ایدی سرپل‌نینگ آتینی.

البته‌که هیأتلر موناق کوتیلمه‌گن بیر تفتیش‌لیک‌دن سونگره، مرکزگه یخشی خبرلر بیلن قیتمَس ایدیلر. آرتیق سرپل یورتی و تورکستان تاغلری‌نینگ قوچاغی اولرگه زندان و جهنم‌دیک تابتار کوینرایدی. مکتب‌دن چیقَر–چیقمَس، توغری ایلخان مهمانخانه‌سیگه باریب پنده‌کیلرینی ییغدی و قولتیغلریگه آلیب بندرگه جونه‌دیلر. بندردن موترگه اوتیریب کابل ساری کیتتی‌لر. قیزلر و باله‌لر، مینگ شوق و ذوق بیلن هدفلریگه توغری سباغلرینی آلیب یول‌لریگه دوام ایتتی....

وقت، زمان دریاسی‌ده سوو کبی آقیب کیتر و آرقه‌گه قه‌یتیش نیمه دیر بیلمَس ایدی. انسان عمری هم، اوشبو وقت و زمان دریاسی‌دن خوددی سوو یوزیده‌گی بیر پـَخـَل‌دیک آقیب اوته‌ر ایدی. ینگی انسان‌لر کیله ر و ایسکی‌لر جونب کیته‌ر ایدی. باله‌لر ییگیت، ییگیتلر یاش، و یاشلر ایسه قرریه‌ر ایدی. هرکون اوتگنی‌ده، گوزه‌ل‌لیگینی و تینچلیگینی اوزی بیلن آلیب کیتر ایدی. ایرته‌کی کونده، تونونکی کون‌نینگ گوزه‌ل‌لیگی، برکتی، ساغلیگی، تینچلیگی و صمیمیتی‌دن هر قنده‌ی بیر اثرنی تاپیش، قه‌یده ایسه امکان‌سیز ایدی.

ایرتانگ آذانی بیلن خورازلر قیچقیرماغ‌گه باشله‌دی. یولدوز خاتون هم، ایرکه‌تای باله‌سینی ایمیزیریب اوخله‌تگندن کیین چیقیب طهارت آلیب نمازینی ادا قیلدی. کیین، تندیر–اوچاغ ساری نانشته تیارلَش اوچون جونه‌دی. اونده‌گچه، قینانه‌سی بایبچه خاتون هم کیلدی. کیلینی یولدوز خاتون‌گه: «خیرلی تانگ‌لر!» دیب، اوزی تندیر–اوچاغ دالانی‌نینگ اوستیگه چیقتی و سُفال طباغلرده‌گی سوت‌دن قیماغلرنی اَییره‌ویردی.

آنه خاتون، هر ایرتانگ توریب نمازینی قیلگندن کیین، قولی‌گه تسبیح‌سینی آلیب پنجره‌نینگ آرقه‌سیدن تشقرگه باقیب اوتیرر ایدی. بیراق، بو ایرتانگ طهارت‌گه هم چیققن یوق ایدی.

یولدوزخاتون بیر–ایکّی مرته پنجره‌گه باللب قره‌دی. اما، آنه خاتون‌نی کوره‌آلمه‌دی. قینانه‌سی بایبچه خاتون‌گه: «بو ایرته بی‌بی آنه‌م اوخلب قالیبتی‌لر شکیللی! چونکه، بو ایرته طهارت‌گه هم چیقمه‌دیلر. هر ایرته، نمازدن سونگ پنجره‌نینگ آرقه‌سیدن قره‌ب اوتیرر ایدیلر. بیراق، بو ایرتانگ کورینمه‌یدیلر...» دیدی. «آقشم یخشی‌گینه ایدیلر کو!..» دیدی قینآنه‌سی

«یوقسه اوخلب قالدیلر می ایکن؟.. الله قوروسین، یینه بیران نیرسه بولگن بولمه‌سین؟.. قـرری آدم‌گه اعتبار یوق چونکه. مین کو مراقدن ایسیم کیتتی. بیـر بـاریـب خـبـر آلـه‌ی!» دیـب، قینانه‌سی‌نینگ یانیدن توریب آنه خاتون‌نینگ تامیگه باردی.

«السلام علیکم بی‌بی آنه‌م!» دیدی.

آنه خاتون، باشیگچه کورپه‌نی ترتگن و یاتیب قالگن ایدی. کیلینی یولدوز خاتون‌نینگ سیسینی ایشیتیب، باشینی سیکین‌گینه کورپه‌دن چیقه‌ردی.

«علیکم سلام قیزیم! خیرلی تانگ‌لر!» دیدی، اِیللەمه اِیلله؛ قیسیق بیر سیس بیلن.

«یخشی‌می‌سیز بی‌بی آنه‌م! بو ایرته طهارت‌گه چیقیشیزنی کوره‌آلمه‌گیـنـچـه اویـلاو باستی! هلی‌گچه، نیچه مرته پنجره‌گه هم باقه باقه ایسیم کیتتی. سیزنی کوره‌آلمه‌گنیم اوچـون باریب سوره‌ی دیب کیلیدم!» دیدی یولدوز خاتون.

«بو ایرته، هیچ کوچیم یوق قیزیم! ایرته آذاننی ایشیتیب طهارت‌گه تورماغ اوچـون جـدا اورینـدیم. لیکن توره‌آلمه‌دیم. قول ایاغیم‌گه هیچ کوچ قالمه‌پتی. تاقچه‌دن اوشلـب تـورکـیلـه‌ی دیدیم، کوزلریم قره‌یب، اوستیم‌گه ضُعف کیلدی. ینه توشیب کیتبمن جاییم‌گه قیزیم!..» دیـب، استه–استه و اینقیللب–مینقیللب گپوره‌آلدی. یولدوز خاتون تپ‌تلاش ایچیده نیمه قیـلـیـشـیـنـی بیلمه‌دی. یینه آنه خاتون:

«انسان قریگینچه، موریگینچه منه شونداغ بوله‌دی قیزیم!» دیدی.

یولدوز خاتون درحال آنه‌نینگ قولتیغی‌گه کیردی و بیلیدن توتیب استه‌گینه تورغیزدی. آرقه‌سیگه و یانباشیگه یستیغ قوییب اوتیرغیزدی:

«سیز یخشی‌گینه اوتیره‌قالینگ بی‌بی آنه‌م! منه نانشته هم تیار. مین دررو دسترخانـنـی کیتیریب توشه‌یمن. مونچه سوت و پـَتیر ییسه‌نگیز جانیزگه مدار بولیب کـوچ قـوتـیـنـگیز ییریگه

کیلەدی ان‌شاءالله!» دیب، تامدن چیقتی.

بایبچه خاتون، وقتدن چایلرنی دملب و ایسسیغ‌گینه پـَتیر و نان‌لرنی دسـترخـان‌گـه اوره‌گن ایدی. قیماق‌نی کاسه‌لرگه و سوت‌نی هم پیشیریب چاینک‌که آلگن ایدی. یـولدوز خاتون کیلیب، اوره‌ب قوییلگن دسترخاننی تندیرنینگ اوستیدن آلدی و ایلتیب بی‌بی آنه‌نینگ تامـیـگـه توشه‌دی. یعقوب بای هم کوچه ساریدن کیلدی. ایچکرحویلی ایشیگیدن کیره‌ر-کیرمَس آنه‌سـی بایبچه خاتون اوغلی‌گه:

«بو ایرته مامه‌ینگ ناخوش‌راغ بالەم! آلدیگه باریب حالینی بـیـر سـوره‌ب کـور چـی! قَـللیغینگ هم دسترخاننی توشه‌گنی کیتتی مامه‌ینگنی تامیگه!» دیدی. یعقوب بـای چـاپـیـب مامه‌سی‌نینگ تامیگه باردی:

«بی‌بی آنه‌م! جانیم مامه‌م! نیمه بولدی سیزگه؟» دیب، دررو مامه‌سی‌نینگ تیـزه‌سـیـدن توتیب اونگیده اوتیردی.

«یخشی من بـَرم!..» دیدی، زورله‌نیب مامه‌سی. یعقوب بای، مامه‌سی‌نینگ قوللـریـدن اوشله‌دی. مامه‌سی‌نینگ قوللری خوددی موزله‌گن‌دیک ساویغ ایدی.

«قوللرینگیز ساوقاتیب کیتیبتی مامه‌جان!» دیب، مامه‌سی‌نینگ قوللرینی آویجیگه آلیـب، کووووه‌لماغ‌گه باشله‌دی- ایسسیغ قیلیش اوچون.

دسترخان توشه‌لدی. همه دسترخان تیگره‌گیده ییغیلیب اوتیردیلر. آنه خاتـون‌گـه بـیـر برداق سوت ایچیردیلر. آنه خاتون، قیسیق بیر سیس بیلن ایلله‌مه ایلله، کلمه کلمه گپوره‌ر ایـدی. صادق باله‌گه قره‌ب:

«صادق جان برم! نانینگنی ییگندن نـَری، باریب آراء خاتون خاله‌ینگنی ایتیـب کـیـل! مست‌کلین خاتون‌نی هم چـَقیرسین!» دیدی و ینه کوزلری یومیلیب کیتتی. او ایرتـانـگ هـیـچ کیم‌نینگ تماغیدن نان اوتمه‌دی. ایلخان ایسه تاغلر تُومنیگه کیتگن ایدی. خبـر بـیـرماغ اوچون

کور فیضی‌نی یوباردیلر. کوپ پیت اوتمه‌ی توریب یورت‌نینگ چیبر دایه‌سی قصاب عمه، یورت‌نینگ ملا آپه‌لری ملا مهتاب‌شاه، ملا زُبیده خان، ملا زلفیه و ملا مهری‌جان، یورت‌نینگ معرکه باشی‌سی جان‌گُل خاتون و ماده‌شیر خاتون تاپیلیب کیلدیلر بویوک آنه‌لری‌نینگ حالینی سوره‌گَنی. بیر پیت، آنه خاتون اوزیگه کیلیب کوزلرینی آچتی. باشیده تورگن خاتونلرنی کورگینچه، قاش و کوز بیلن اشاره قیلیب برچه‌سی‌نینگ اوتیریشلرینی ایسته‌دی. بیر قولیدن آراء خاتون باشقه قولیدن مست‌کیلین خاتون توتیب، سیکین‌گینه سیلجیتیب راس اوتیرغیزدیلر. آنه خاتون‌نینگ شیمه‌سی اوزیلگن ایدی. کوچ و قوتی قالگن یوق ایدی. قوللری و ایاغلری ساپ‌ساویغ موزله‌گن‌دیک بولیب تماغدن هم قالگن ایدی. یورت‌نینگ ایکّی یاش آنه‌سی و اوز قولی بیلن یتیشتیرگن معنوی قیزلری ایکّی یانیده اوتیرگن ایدیلر. آراء خاتون باشله‌دی سوزگه:

«آنه‌م! آنه جانیم! سیزگه نیمه بولدی؟.. تونون آقشم ساپپه‌ساغ ایدیز کو؟..» دیدی. آنه خاتون، ایلله کوزلرینی آچتی! آراء خاتون‌نینگ کوزیگه باقیب، باشی بیلن اونداق بیر اشاره قیلدی که: «ایندی کیتماغ پیتی!» دیب، گویا حالینی ایما بیلن بیلدیردی.

یقیندن و اوزاقدن خبر تاپگن یورت خاتونلری درحال جونب کیلماغ‌گه باشله‌دیلر. عصر آذانی اوقینه‌آتبیدی که ایلخان هم یتیب کیلدی. آتیدن اینَر–اینمَس چاپتی «آنه‌جان» دیبان تام‌گه قره‌ب. تام‌نینگ ایچی خاتونلردن توله ایدی. ایلخان، بیر شاشیلینچ ایچیده «آنه جان! آنه‌م! مین کیلدیم قیده‌سیز؟ سیزگه نیمه بولدی؟..» دیب، کوزلری آنه‌سینی آختر ایدی بیر تام خاتون‌نینگ آره‌سیده. خاتونلرنینگ آره‌سیدن اوتیب باردی. آرقه‌سیده و یان‌باشیده یستیغلر تیریلگن آنه‌سی‌نینگ اونگیده تیزه چوکتی. موزدیک ساویگن قوللرینی اوشله‌دی. هونگیر–بونگیر ییغیلیب کوز یاشلری آقیب کیته‌ویردی ایلخان‌نینگ. آنه خاتون، کوزلری بیلن اوغلی‌گه اشاره قیلیب: «یقینراغ کیلگین اوغلیم، سینی بیر اوپه‌ی!» دیدی. اوغلی اشاره‌دن توشونیب آلدی و کوز یاشلری بیلن آنه‌سی‌نینگ بوینیگه قوللرینی اوره‌دی. آنه خاتون، اوغلی‌نینگ یوزیدن اوپتی و باشینی اوغلی‌نینگ شانه‌سیگه قویدی. چوقور بیر نفس بیلن یخشیلب هیسکه‌دی اوغلینی. سونگره، آنه و باله بیر–بیراوی‌نینگ کوزیگه چوقور–چوقور باقیشتی. آنه و باله‌نینگ بو

باقیش‌لری، بیر–بیراولریگه اینگ سونگ باقیشلر ایدی. ایلخان‌نینگ کوز یاشلری شاوویللب آقه‌ویردی. بیر ایکّی دقیقه‌دن کیین، آنه خاتون‌نینگ دوداقلری قمیلده‌ب شهادت کلمه‌سینی اوقیدی. باشینی سیکین‌گینه اوغلی‌نینگ کوکسیگه قویدی. روحی‌نینگ قوشی، تن قفسی‌دن اوچیب جانان ساری قناتله‌نیب یوکسه‌لدی. خاتونلرنینگ چیغلیک سیس‌لری «آنه‌جانیم، آنه‌م....» دیبان فضانی قمره‌دی. آرتیق، عزرائیل هم بویوریلگن وظیفه‌سینی بیریگه کیلتوریب کیتگن ایدی. ایلخان، دقیقه‌لرچه آنه‌سی‌نینگ جان‌سیز بدنینی بغریگه باسیب و هیسکه‌ب «آنه‌م و آنه جانیم..» دیب، آنه‌سی‌نینگ جسدی اوستیدن آیریلمه‌دی.

برچه، ایم صیم بولدی. کوک یوزی سکوت و جیم... بولوت‌لر حرکت‌دن قالدی... دنیانی بیر قرانغولیک باستی... او کیچه، کوک یوزیگه آی بیله چیقمه‌دی. هر کیچه، آقشم بولمَس‌دن چیریللەماغگه باشله‌گن چیریللاغلر بو کیچه جیم بولدی و چیریللەمس ایدیلر. سرپل‌نینگ فضاسی قوویللب قالدی. گویا، هر نیرسه یأس‌گه بوغیلگن ایدی...

ایرکک و عیال، قیز و باله، کتته و کیچیک‌نینگ تیلی توتیلدی. برچه‌نینگ باشی قاتیب، میه‌سی فکر قیلیش‌دن قالگن و نیمه ایش قیلیشلرینی بیلمَس ایدی...

کیچه‌لب، آنه خاتون‌نینگ اُولوم خبری یورت بوییچه ایشیتیلدی. ایشیتگن خاتین و ایرکک، اولوغ و یاش شاشیلینچ بیر شکل‌ده جنازه ساری جونه‌دی‌لر. تورکستان‌نینگ تورت بیرتامانیگه، آنه خاتون‌نینگ اُولوم خبری یه‌یره‌لدی. قوشنی شهرلرنینگ ایلخانلری و اولوغواری هم یتیب کیلدیلر ایرتانگ آذانیگچه...

اوکون شهرده بیرته دوکان هم آچیلمه‌دی. هیچ بیر ایشچی و یا دهقان ایشیگه کیتمه‌دی. بیر و کوک‌نی بیر ماتم قمره‌ب آلگن ایدی.

ایلخان‌نینگ ایاق‌ده توره‌ر حال و مجالی قالمه‌گن ایدی بیغله‌ماقدن. کتته دنیا، ایلخان‌نینگ باشیگه چوکگن ایدی گویا. آنه‌سی‌نینگ جنازه‌سی باشیدن هیچ اوزاق تورمه‌دی. کوز یاشلریگه حاکم بوله‌آلمه‌دی بیر تورلی. کیمی پیت بیغله‌ماقدن اوستیگه ضُعف کیلر و اوزیدن

کیتر ایدی. اوزاقدن و یقیندن، جنازه اوچون کیلگن کیشلرنی یعقوب بای و اکه‌سی قرشیلر ایدی. بایبچه خاتون، ایکه‌له کیلینی بیلن جنازه‌گه کیلگن عیاللرنی قرشیلر ایدی. مکتب‌لر، مدرسه‌لر رخصت ایدی. اوکون، هر نیرسه ماتم و یأس ایچیده ایدی. کوکده‌گی قویاش هم ایسسیغ‌لیگینی و نورینی ساچمَس ایدی. یَل ایسمس، پیراقلر ییلپینمس و قوش‌لر هم سیره‌مس بولدی...

کتته امام چرباغی انسانلر بیلن تولیب تاشتی. قوشنی شهرلردن کیلگن ایلخانلر، اربابلر و اولوغوارلر ایلخان‌نی سوره‌ب توره‌ر ایدیلر.

ملا خدیم و قاری عظیمی، اُستا خانکیلدی بای‌نی هم بیله‌لریگه آلیب تشقرحویلیگه کیلدیلر. ایچکردن، آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون‌نی چـَقیردیلر. ملا خدیم، ایلخان‌نینگ حالینی سوره‌ب، کیین اوزاقدن و یقیندن جنازه اوچون تشریف کیلتورگن خلق‌نینگ اینتیغ‌لیگینی ایتیب بیردی. تغین آراء خاتون:

«حرمتلی اولوغلریم! ایلخانیمیز، آنه‌لری‌نینگ جنازه‌سینی قوچاغلب قویویرمسدن ییغله‌یدی. برکت تاپینگ! کیلیشلریز یخشی بولدی. بیزنینگ کوچیمیز ییتمه‌یدی ایلخانیمیزنی تامدن چیقاریش‌گه. سیز بویورینگ کیلیب ایلخانیمیزنی تَسلی ایتیب تشقرگه چیقارینگ! بیزلرهم کیچ قالمَسدن آنه‌میزنینگ جنازه‌سیگه غُسل بیریب، توش نمازیگچه جنازه‌نی تیار قیلیب توره‌یلیک!» دیدی.

آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون دَمدن و آرقه‌لریدن قاری عظیمی، ملا خدیم و اُستا خانکیلدی بای ایچکرگه کیردیلر. توپه‌توغری تامگه باردیلر. آنه‌سی‌نینگ جنازه‌سینی قوچاغلب اوتیرگن ایلخان‌نینگ، بیر ییلکه‌سیگه قاری عظیمی و باشقه ییلکه‌سیگه ملا خدیم قولینی قوییب، تسلی ایتماغگه باشله‌دی. ملا خدیم:

«باشیمیز ساغ بولسین ایلخانیم! شبهه‌سیز که اُولوم حق دیر! و هر جانلی، بو شربتنی ایچه‌دی! پـَیتی کیلگنده همه‌میز، ایر و یا کیچ بو یلغان دنیادن کوچه‌میز! بیزگه توشگن وظیفه ایسه، کیتگـَنلرنینگ وصیتلرینی ییریگه کیلتیرماغ، الله(ج)نینگ فرضی و پیغمبریمیز(ص)نینگ

سُنتی‌گه اویغون بیر شکل‌ده عمل قیلیش دیر!..» دیب، ایلخان‌نینگ کونگلینی یوموشتماغ‌گه اورینده‌ی.

«حرمتلی ایلخانیم! یاالله تورینگ ییرینگیزدن! بیز چیقه‌یلیک ایندی. منه، رحتملی بی‌بی آنه‌م‌نینگ معنوی قیزلری آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون آپه‌لریمیز شو ییرده. بولر آنه‌لریگه سونگ دَینلرینی هم ادا قیلسین‌لر!..» دیدی اُستا خانکیلدی بای.

قاری عظیمی: «ایلخانیم! برچه‌میز نوبت بیلن اوشبو امانت مکان‌دن کوچه‌میز! رحمتلی بی‌بی آنه‌م، بیزنینگ هم خوددی آنه‌میز ایدیلر. البته برچه یورت‌نینگ، حتی‌که کینگ تورکستان نینگ اولوغ آنه‌سی ایدیلر. اوشبو یأس‌دن، بیزنینگ هم یوره‌گیمیز پرچه-پارچه! بیراق، اولوم حق‌دیر!.. کیلینگ بیز تشقرگه چیقه‌یلیک. اوزاقدن و یقیندن جنازه‌نی ایشیتیب کیلگن‌لر بار. قوشنی شهرلردن هم ایلخانلریمیز، اربابلریمیز و اولوغوارلریمیز کیلگن. خبر تاپگنلرنینگ کوپینچه‌سی یتیب کیلدیلر. کیمی‌لری هم جونه‌گن و یولده‌لر بلکیم! قویه‌یلیک که خاتونلر ایشلرینی قیلسین!..» دیب اوچه‌له اولوغوار، ایلخان‌نینگ قولیگه کیریب تامدن چیقاردیلر.

آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون، آنه‌لریگه سونگ دَینلرینی ادا قیلیش اوچون تیار ایدی. آنه خاتون‌نینگ جنازه‌سینی غُسل بیریب، جنت‌نینگ آپپیاق اوست‌باشی بولگن کفن‌نی کییدیردی‌لر. عطر و کافور سیپیب جنازه‌نی تیار حاضرلب، تشقرده‌گی اولوغوارلرگه خبر بیردیلر.

ایرکک‌لر کیلیب، آنه خاتون‌نینگ تابوتی‌نی کوتاریب آلیب کیتماغچی بولدی. بیراق، بیر دنیا خاتون‌نینگ آره‌سیدن تابوت‌نی آلیب چیقماغ اونچه هم قوله‌ی بولمه‌دی. فغانلر کوکگه یوکسه‌لدی. خاتون قیزلر، اولوغ آنه‌لریدن اجره‌لیش ایسته‌مس ایدی. هرکیم‌نینگ تیلیده اَیریم بیر مدحیه بار ایدی. کوز یاشلری سیل بولیب آقتی. برچه انسانلر، ماتم‌دن قارا کییگن ایدی. شونده‌یین یورت بویلب ملی ماتم بار ایدی.

اولوغوارلر، آنه خاتون‌نینگ تابوتی‌نی اوموزلریگه آلیب اویدن چیقتی. مینگلرچه انسان‌نینگ آره‌سیده، آنه خاتون‌نینگ تابوتی قولدن-قولگه تیگمَس ایدی. هر قنچه ماتم و

قیغولیک بیر حادثه بولسه هم، آنه خاتون‌نینگ تابوتی خوددی ملکه‌لرنینگ تختی کبی، خلق آره‌سیده اوموزلرگه تاشینه‌ر ایدی. آنه خاتون، خلقی و یورتی بیلن آدیم-آدیم وداعلَشر ایدی. نهایت، سونگ توراغ بولگن کتته امام گومیتی(قبرستان)گه باریلدی. تابوت‌نی، کتته امام جامع مسجدی‌نینگ سُپه‌سیگه قویدیلر. مسجدنینگ ایچکریسی، کتته سُپه‌نینگ اُوستی، کینگ چرباغ‌نینگ ساحه‌سی و حتی کتته یول بیله انسانلر بیلن تولیب تاشبیدی. جنازه نمازینی مولوی محمد عثمان امامت قیلدی. تغین، مبارک جنازه‌سی، کتته امام‌نینگ کون‌باتریده عایله گومیتی (قبرستانی)ده کومیلدی.

اوکون، تورکستان خلقی و یورتی اوچون، جدا هم قرا بیرکون ایدی. خلق: «تقدیر الهی» دیب، آنه‌لرینی توپراغ‌گه تاپشیریب مقبره‌نینگ باشیده، ایلخان‌گه باش‌ساغلیگی تیله‌دیلر. ایلخان اوچون، آنه‌سیدن اجره‌لیش هر قنچه قییند بولسه هم، آنه‌سی بیلن وداعله‌شیب اولوغوارلر بیلن قه‌یتتی.

کتته امام جامع مسجدیگه کیلیب کیردیلر و فاتحه مراسیمی باشله‌دی. تورکستان بویلب آرتی و آرقه‌سی اوزیلمَسدن، خلق جوپه-جوپه ایلخان‌گه باش‌ساغلیگی تیله‌ماغ اوچون کیلرایدیلر. کیین باریب، تورکستان آنه‌سی‌نینگ مقبره‌سینی زیارت قیلیب و اوپیب قه‌یترایدی. کیلگن عیال‌لر، فاتحه و باش‌ساغلیگی اوچون ایلخان‌نینگ اوییگه باره‌ر ایدی. مُلا خیرالنساء خاتون، مُلا مهری‌جان خاتون، مُلا مهتاب‌شاه خاتون، مُلا زُلفیه خاتون و اُستا خانکیلدی بای‌نینگ قیز نبیره‌سی مُلا زبیده خاتون، نوبت بیلن بی‌بی آنه‌لری‌نینگ روحلرینی شاد توتماغ اوچون، قرآن تلاوت قیلیب فاتحه‌گه کیلگن‌لر اوچون قرآن اوقیه‌ر ایدیلر. فاتحه مراسمی کونلرچه سوردی.

شونده‌یین، کینگ تورکستان‌نینگ برچه یورتلریده تورکستان آنه‌سی آنه خاتون اوچون، غیابی جنازه‌لر قیلیندی و فاتحه‌لر اوقیلدی.

هر قنچه که آراء خاتون و مست‌کیلین خاتون ساغ و تیریک بولسه‌لر هم، آنه خاتون‌نینگ آره‌لریدن کوچیب کیتیشی، سرپل خلقینی اوک‌سیز براقیب یتیم قویگن بولدی.....

انسان، بیر نوده‌نی و یا که بیر خیمچه‌نی اینگ آز بیر اُمید اوچون بیرگه قزه‌یدی. کیمی‌سی‌نینگ میوه‌سینی ییماغ و کیمی‌سی‌نینگ ایسه کولگه‌سیده اوتیرماغ اوچون. کیمی‌سی‌نینگ یاله‌سیدن بیر تَه‌یاغ و تنه‌سیدن ایسه ایشیک و پنجره توزه‌تیش اوچون. هیچ بولمه‌سه، اوتین و الاولیک اوچون ایکه‌دی و تیکه‌دی...

پیتی‌ده، اوشبو یورت‌نینگ کیله‌جگی اوچون کابل‌گه جونه‌تیلگن اسماعیل باله، اوقیشلرینی توگه‌تیب اسماعیل خان بولیب، اوغانستان دولتی‌ده مقام ایگه‌سی و اعتبارلیک کیشی بولیب قالدی. اوشه پیت‌نینگ دولت قانونلریگه کوره، اسماعیل خان سرپل خلقی‌نینگ کابلده‌گی اینگ معتبر حربی شخصیتی صفتیده ایدی. اوغان لهجه‌سیده «غُندمشر» دیب، عنوان بیریلدی اسماعیل خان‌گه. شونده‌یین، اوقیماغ بهانه‌سی بیلن اوندن کیین کابل‌گه کیتگن قاری محمد یعقوب خان اوغلی یعقوب باله و سید معصوم مخدوم‌نینگ اوغلی عبدالحکیم باله، اساسی سباغلرینی توگه‌تیب فاکولته‌لرینی هم عالی درجه بیلن بیتیردیلر. چقانلیک و چیبرلیک‌لری باعث، ینه دولت تامانیدن کابل عالی اوقو یورتیگه اوقوتوچی صفتی‌ده آته‌ندیلر....

آنه خاتون‌نینگ اُولومینی کابل‌ده ایکن ایشیتتی‌لر. اوشبو اچینرلی خبرنی ایشیتیب قول ایاغلری سُسته‌ییب قالدی. دوکتور یعقوب واحدی و دوکتور حکیم شرعی، تورکستان آنه‌سی‌نینگ اُولوم خبرینی ایشیتر–ایشیتمَس، شاشیلینچ بیلن غُند مشر اسماعیل خان‌نینگ ایش شعبه‌سیگه باردیلر. پریشان بیرحال و رنگلری اوچگن بیر شکل‌ده، اسماعیل خان‌نینگ شعبه ایشیگینی تقّیللب چلدیلر. ایچکردن «بویرینگ!» سیسینی ایشیتگینچه رخصت آلیب ایچکرگه کیردی ایکه‌له‌سی. غُند مشرنینگ کوزلری آزگینه قیزه‌رگن ایدی. دیمک اوشبو اچینرلی خبرنی ایشیتیب تانگ‌آتگینچه ییغله‌گن ایکن شکیللی.

«ایشیتتیز می اکه‌م؟..» دیدی واحدی، غُند مشرگه.

«ایشیتیم واحدی جانبلری! ایشیتتیم!.. بی‌بی آنه‌میز بی‌وقت کیتیب قالدیلر. ایندی ایشیمیز هم اززانچه قییند بولدی!» دیدی. یینه کوزلریگه یاش حلقه اوریب یناغلریدن تامیله‌ویردی. میزی‌نینگ اوستیده‌گی ورقلرنی ییغیب دوسیه‌لرنینگ ایچیگه ییرله‌شتیردی و الماری رفلریگه قویدی. توغریسی، باشی اینه‌لیب نیمه ایش قیلیشینی بیلمَس ایدی. واحدی و شرعی هم، اوندن کوپ فرقلی بیر حالته‌ده ایمَس ایدیلر.

«اکه‌م! بیز شرعی جانبلری بیلن بیرنیچه کونلیک رخصت آلیب سرپل کیتماغچی میز! سیزهم کیتماغچی بولسنگیز بیرگه جونه‌یلیک! نیمه دیه‌سیز؟» دیب، جواب سوره‌دی دوکتور واحدی، اسماعیل خان‌دن.

اسماعیل خان، دوسیه‌لرینی ییغیب الماریگه قویه‌آتبیدی و آرقه‌سی اورتاقلریگه:

«بیز کیتسک‌ده نیمه اوزگره‌دی آنه‌میز کیتگن‌دن سونگره؟..» دیدی.

دوکتور واحدی: «اکه‌م!» دیدی و دوام ایتتی: «اولوم البته‌که حق دیر. بیراق، آنه‌میز کیتکن بولسه‌لر هم ایلخانیمیز بارلر یو! تقدیر الهی‌گه مونچه اوزیلیش هم، الله(ج)نینگ خوشیگه کیتمه‌یدی!» دیدی.

اسماعیل خان ایشلرینی بیتیریب، الماری‌سی‌نینگ ایشیگینی قُفلب چوکی‌سیگه اوتیردی. چوقور بیر نفس آلیب، بیرینچی‌دن دوکتور شرعی‌گه، تغین دوکتور واحدی‌گه قره‌ب: «بیله‌سیزلرمی؟» دیب، باشله‌دی سوزیگه:

«بیش ییل آلدین رحمتلی آته‌م اُولدی. اوندن ایکّی ییل اوتمه‌ی توریب رحمتلی آنه‌منی قولدن بیردیم. ایشانینگ که مونچه اوزیلیب پریشان بولمه‌گن ایدیم. چونکه، اولرنینگ کیتیشی بیلن توپلیم‌ده و یورت‌ده بیر کم‌لیک حس بولمَس ایدی. بیراق، بی‌بی آنه‌میز آنه خاتون‌نینگ اُولیشی، ملتیمیز و یورتیمیز آتیگه جدا هم کتته بیر بُوشلیکنی و کمچیلیکنی حس ایتتیره‌دی!..

آنه خاتون‌نینگ اُولیشی، تورەنینگ اُولیشی دیماغ!.. شوندیک حساس بیر پیت‌ده آنەمیزنینگ اُولیشی، تورکستان خلقی‌نینگ یتیم قالیشی دیماغ دیر دوکتور اورتاقلریم!.. مینینگ قیغوریشیم‌نینگ سببی هم منه شو!.. مین، رحمتلی بی‌بی آنەم‌دن جدا کوپ نیرسەلر اورگَندیم! مینینگ اوشبو چوکی‌ده اوتیریشیم‌نینگ اینگ کتته سببی هم، رحمتلی بی‌بی آنەمیز دیر!.. اونینگ اُولیشی و یوق‌لیگی، یالغیز سرپل‌گه ایمَس، بلکیم برچه تورکستان یورتلریگه بیر فلاکت‌گه سبب بولەدی!.. بیزلر کابل‌ده بولیب اوغان دولتی‌نینگ برچه شوم پلانلرینی انیق بیله‌میز. اگرکه اوغانلر بوکونگچه، تورکستان بوییچه شوم پلانلرینی ترقته‌آلگن بولمسەلر، بیلینگ که بو هم رحمتلی بی‌بی آنەمیزنینگ بارلیگی و توسیق‌لیگی ایدی! اوغانستان دولتی، اوندن اززانچه قورقەر و هردایم آتینی «تورکستان آنەسی» دیب، خطاب قیله‌دیلر. ایندی ایسه، اوغان دولتی‌نینگ یولی آچیلدی!.. ملتیمیز و یورتیمیزنینگ عاقبتی خیرلی بولسین دوستلریم!» دیب ایچیده‌گی دردینی دوستلری بیلن پایله‌شتی.

«توغری ایته‌سیز اکەم! رحمتلی بی‌بی آنەمیز، سیاست، تورە و فکر توغریسیده، تینگی تاپیلمَس بیرکیشی ایدیلر. بو دنیاده باشقه بیر آنه، اوندیک محترم ذاتنی توغمەیدی.» دیدی دوکتور شرعی.

اسماعیل خان، دوکتور واحدی‌گه قرەب:

«شو حساس پیت‌ده، مین و سیزلرگه جدا کوپ ایش توشەدی! موندن نَری، برچەمیزنینگ ییلکەسیده‌گی یوک آغیر و یولیمیز جدا چتین بولدی! ایسته‌سنگیز، بیر-ایکّی کون کوتیب تورینگ. مین هم، ایشیم‌دن قیسقه بیر رخصت آلیب بیرگه جونەیمیز ان‌شاءالله! بیر-ایکّی کون کیچ قالیش، سیزلر اوچون بیر قیینچیلیک یرەتمَس می؟» دیدی.

دوکتور واحدی: «یوق اکەم! مینی اوچون قیینچیلیک یوق. ان‌شاءالله دوکتور شرعی جنابلری‌نینگ هم عجله‌سی یوق‌دیر، دیب اویله‌یمن؟» دیدی شرعی‌گه باقیب.

«استغفرالله، نیمه قییندچیلیگی. سیز قنده‌ی و قچان ایسته‌سنگیز مین اوچون تمام!» دیدی، دوکتور شرعی. کیین خیرله‌شیب اَیریلدیلر...

سرپل‌دن اچچیغلب قه‌یتگن هیأت‌لر، کابل‌گه یتیب بارگن ایدی. تورکستان‌نینگ باشقه یورتلریگه هم یوباریلگن هیأت‌لر، وظیفه‌لرینی بیریگه کیلتوریب قه‌یتیب کیلدیلر. اوغانستان دولتی‌نینگ اوقیتیش و تربیه‌لش وزیرلیگی تامانیدن، هیأتلر کورگزمه‌سی و راپور بیریش مناسبتی عنوانی‌ده، وزارت‌نینگ صالونی‌ده کتته‌کان بیر ییغیلیش ترتیب‌لندی. اوشبو ییغیلیش‌ده، کابل دولتی‌ده ایشلب تورگن تورکستان یورتلری‌نینگ مشرلری هم چـَقیریلگن ایدی. اسماعیل خان غُندمشر هم سرپل خلقی‌نینگ تمثیلچیسی اوییرده ایدی.

وزیرنینگ، صالون‌گه کیریشی بیلن، صالون‌گه سیس‌سیزلیک حاکم بولدی. وزیر باریب چوکی‌سیگه اوتیرگینچه، طبق پروگرام، هر هیأت قیلگن ایشینی و کورگن عکس‌العمل‌لرینی بیرته–بیرته سونماغگه باشله‌دی...

ایلک، بدخشان شهریدن قه‌یتگن هیأت‌لر باشله‌دی راپور بیریشگه. هر نیرسه‌نینگ جدا یخشی و یولیده بولیشینی، بدخشان بویلب برچه مکتب‌نینگ شاگردلری، کتابلریده یازیلگن مضمونلرنی قیزیقرلی بیرشکل‌ده شوق و ذوق بیلن اوقیب و اورگه‌نیب تورگنلرینی ایتیب بیردی. کیین، وزیرگه باقیب هزللشگندیک: «کتته‌کانلری هلیگچه ایسکی و قدیمگی توره‌لریگه و خیال‌لریگه غرق دیرلر!..» دیدی. و قه‌یته‌دن راپورگه دوام ایتتی. حاضر بار بولگن مکتب و کتابلرنینگ بدخشان نفوسی اوچون یترسیزلیگینی تیل‌گه کیلتوردی. بدخشان شهری‌نینگ نفوس کوپلیگی باعث، مکتب و کتاب توغریسیده کوپراغ توجه بولیشینی ایسته‌دی. ایکینچی‌دن ایسه، قندوز شهریدن قه‌یتگن هیأتلر باشله‌دی. بو هیأتلرنینگ راپوری هم آزگینه بیر فرق بیلن، بدخشان هیأتلری‌نینگ راپوریگه اوخشَر ایدی.

تخار هیأتلری، تخار خلقی‌نینگ اوقیش توغریسیده جدا هم ایزگو نیتلری‌نینگ بارلیگینی ایتتی. فقط، کیچکینتایلرنینگ مکتب‌دن هم کوره کوپراغ مسجد امامی‌نینگ یانیده اوقیماغنی

ترجیح ایتگنلرینی سویلب، موجود مکتب و کتابلرینی حاضرچه یترلی بولیشینی سوندی... شونده‌یین، بغلان، سمنگان و بلخ شهرلریدن قه‌یتگن هیأتلر هم فرقلی بیر نیرسه قوشمَس‌دن، کیمی‌سی‌نینگ بدخشان و قندوزگه اوخشرلیگینی و کیمی‌سی‌نینگ ایسه، تخارگه اوخشلیگینی ایتیب بیردی‌لر.

فاریاب هیأتلری، فاریاب خلقی‌دن خوشلیک بیلدیریب، ایرکک و خاتین برچه خلق‌نینگ مکتب پروسه‌سیگه قیزیق قره‌شگنلرینی، باله‌لرینی مینگلرچه شوق و ذوق بیلن اوقیماغ و اورگه‌تماغگه تشویق قیلگنیدن خبر بیردیلر. بیراق، قییندچیلیکلری‌نینگ مکتب و معلم‌نینگ آزلیگیدن و اوقیماغ یاشیگه بولگن قیزلر و باله‌لرنینگ کوپلیگیدن ایتیب بیردی هیأتلر. اینگ سیومه‌گن نیرسه‌لری ایسه فاریاب خلقی‌نینگ، هیأتلرنینگ سوراغلریگه اوزبیکچه و تورکمنچه جواب قه‌یته‌ریشلری بولگن ایکن. یینه هم هیأتلر، مولوی عبدالغنی «علمی» جنابلری‌نینگ ترجمه یاردمی بیلن، خلق‌نینگ ایسته‌کلرینی اورگه‌نیب آلگنلیکلریدن سوز یوروتتی‌لر.

شبرغان شهریدن قه‌یتگن هیأتلر هم تبسم قیلیب: «حرمتلی وزیریم! شبرغان‌نینگ ماجراسی هم، فاریاب‌نینگ ماجراسیدن فرقلی ایمَس!» دیب، سوزگه باشله‌دی: «یالغیز، یوبارگن کتابلریمیز او ییرده‌کیلرگه جدا بیگانه کیلگن ایکن. معلم‌لری ریاضی، هندسه و دینیات کبی درسلرینی، اوزبیکچه و تورکمنچه سباغ بیره‌ر ایکن...» دیدی.

آرتیق، جلسه میزی‌نینگ بیر چیتکه‌سیده اوتیرگن سرپل هیأتلریگه ایدی سیره. هیأتلر، بیرینچی‌دن وزیرگه قره‌ب:

«سرپل غُند مشری اسماعیل خان هم آره‌میزده ایکن‌لر! ایستَر ایسه، اولر ایتیب بیرسین‌لر!» دیب، جلسه‌نینگ جیم‌لیگینی بوزیب قویدی. دیمک، هلیگچه قیزغینلیگی و اوپکه‌سی تینگن یوق ایدی. برچه هیأتلر بیر- بیراویگه قره‌ب: «خیریتلی می ایکن؟» دیب، گپورماغ‌گه باشله‌دیلر.

وزیر هم شاشیب قالدی. بیر هیأت‌لرگه باقَر ایدی؛ بیر اسماعیل خان‌گه باقر ایدی. مونده‌یین اُوستی یاپیغ مُعمادن هیچ بیر نیرسه توشونمه‌دی. کیین بیر یُوته‌لدی... برچه جیم بولگندن سونگره: «نیمه بولدی؟ آره‌نگیزده بیر غَشلیک می چیقتی؟..» دیدی هیأت‌لرگه قره‌ب.

«یوق وزیریم! آره‌میزده بیرغشلیک یوق. بیراق، بیزلر برچه هیأت آرقه‌داشلریمیزدن فرقلی بیر ماجرا گه شاهد بولدیک!» دیدی.

اسماعیل خان، آنه خاتون‌نینگ اُولوم خبرینی آلگندن بیری حالتی ذاتاً پریشان ایدی. هیأتلرنینگ بو سوزینی ایشیتیب جدا پریشانراغ بولیب قالدی. چونکه، هیأتلرنینگ سرپل خلقی بیلن یشه‌گن ماجراسیدن خبری یوق ایدی. وزیر، اسماعیل خان‌گه قره‌ب:

«سرپل غُند مشری اسماعیل خان جنابلری! خیریت می سرپل‌ده اوزی؟ بیران گپ می بولگن که بیزنینگ خبریمیز یوق!» دیب، سوره‌دی. اسماعیل خان ماس‌گینه جیلمه‌ییب:

«کوپ پَیت‌دن بیری سرپل بارگنیم یوق! ایندی ایسه سرپل‌نینگ حال و خاطرینی، سیز بیلن بیرلیکده هیأت‌لریمیزدن اورگنه‌میز حرمتلی وزیریم!..» دیدی و دوام ایتتی: «ایکّی ییل‌دن کوپراغ بولدی که پَیت تاپیب سرپل باره‌آله‌گنیم یوق. بو یقین پیتلرده سرپل‌دن هم هیچ کیم کیلگنی یوق یانیمگه! یالغیز، تونون آلگن خبریمگه کوره، سرپل خلقی‌نینگ آنه‌سی آنه خاتون، حق رحمتی‌گه قاوشگن ایکن. بیراق، تورکستان آنه‌سی‌نینگ اُولومی، هیأتلریمیزنی مونچه اوپکه‌لندیرگن بوله‌آلمه‌یدی. ایندی ایسه، هیأت‌لریمیزنینگ قیزغینلیک سبب‌لرینی بیرلیکده اورگه‌نه‌میز حرمتلی وزیریم!..» دیدی.

«اوففففف! باشیمیز ساغ بولسین!.. الله رحمتلیک‌نی مغفرت قیلسین!.. دولتیمیزنینگ نزدیده اززانچه اعتباری و اورینی بار ایدی!.. ایندی سرپل خلقی یتیم قالدی دیسک هم، ینگلیش و ناتوغری سوزلگن بولمه‌یمیز!.. قه‌یته‌دن باشینگیز ساغ بولسین!» دیدی وزیر. تغین، هیأت‌لرگه قره‌ب:

«سیزلر یامان بیر پیتده باریب قالیب سیزلر! دیمک سرپل خلقی ماتەمده ایکن! شو سببدن سیزلر وظیفەلرینگیزنی توزیک و مکمل بجرەآلمەگنلیگینگیزدن ناغه کورینەسیزلر!» دیدی. هیأتلر، آنه خاتونینینگ اُولوم خبرینی ایشیتگندن کیین اوپکه و اچچیغلری تیندی و بو مرته قیسیق بیر سیس بیلن: «بیرینچیدن، سرپل خلقینینگ باشی ساغ بولسین! یالغیز، بیز اوشه ییرده ایکن- ساغ و سلامت ایدیلر! دیمک، بیز قەیتگندن کیین بو حادثه یوز بیرگن حرمتلی وزیریم!» دیدیلر.

«حاضرگەچه راپورلرینگیزنی سونمای توریشینگیزنینگ سببی نیمه خی؟» دیب، بیرآز اچچیغی کیلیب سورەدی وزیر:

«حرمتلی وزیریم!» دیب، باشلەدی و دوام ایتتی: «بیز، بو ییردن بیر هدف توغریسیده اولرگه کتاب و مواد یوباردیک. توغری می؟.. مکتبلر آچتیک! بیراق، اولر بیزنی الدەگن ایکنلر!» دیب، اونگلریدەکی دوسیەنینگ ورقلرینی گاه اوستگه قویر، گاه آستگه قویر ایدی. قەیسی بیر ورَقنی تورمسدن آختررر ایدی شکیللی. بیر تاماندن، دوسیەنی قریشتیرەر ایکن: «سرپلده شاگردلر اونچه ذکی و چققان که، کتابلرنی اوقیب توگەتگن و یخشی هم بیلەدیلر!.. حین زمانده، توغری و ناتوغری بولگن هر نیرسەنینگ انالیزیگچه قادرلر! کتتەسیدن کیچیگیگچه، اینگ منطقلی تحلیلنی سیزگه ایتیب بیرەدیلر!» دیب، اوز باشیگه گپوریب توردی و نهایت آختره یاتگن ورقینی تاپتی شکیللی. تغین وزیرگه باقتی. او گپورمسدن آلدین وزیر باشلەدی: «قندەیین تحلیل؟ قندەی بیر انالیز؟ راپوریمیزنینگ مسالەسی، کیچکینتای باله گینەلر و قیزچەلرنینگ درس و باشقه قییندچیلیکلری دیر!.. انالیز و تحلیل کیچکینتایلرگه نیمه؟ انالیز و تحلیل کبی اکادمیک بحثلرنینگ عهدەسیدن، کیم بیلیمدان استادلر بیله چیقەآلمەیدی! سین نیمه دیاپسن؟ توغریسی، مین مطلبینگنی توشونەآلمەدیم!» دیدی وزیر، هیأتگه قرەب.

«حرمتلی وزیریم! مثلاً تاریخ کتابیدەگی هیچ بیر بیلگینی قبول قیلمەیدیلر! مکتب دیواریدەگی جریدەلر ایسه اوزبیکچەده یازیلگن! [نیمه اوچون؟] دیب سورەگنینگیزده منطقلی جوابلر بیریب، قیلگن ایشلری و بیلگن بیلگیلرینینگ آرقەسیده تورەدیلر! البته، اوقوتووچی و

معلم‌لری هم اولرنی قوللـه‌یدی! مینگه سوره‌سنگیز، برچه زحمتلریمیز و پلانلریمیز بوش و بیهـوده کیتگن حرمتلی وزیریم!» دیب، دوسیه‌سینی ییغیب قتلب قویدی اونگیده. باشقه شهرلردن قه‌یتگن هیأت‌لر بیر–بیراویگه قره‌ب، دوداغلرینی چپه قیلیب: «وای بِه!..» دیبان، باشلرینی قمیرده‌ته‌ویردی و: «بیز توشونر ایدیک که، اینگ کوپ قییندچیلیکنی بیز کوردیک دیب! منه، بولرنـی قـره‌یـنـگ بخدا!.. وای بِه سرپل خلقی!» دیب، اوز آره‌لریده غُم‌مُلب توردیلر بیر نیچه دقیقه. سونگره وزیـر، اسماعیل‌خان‌نینگ کوزیگه یریم دقیقه تیکلب باقه توردی. کیین هیأت‌لرگه قره‌دی:

«ایندی ایسه پلانیمیزگه موفق بوله‌میز هیأت‌لریم! آنه خاتون‌نینگ اُولومی بیـلـن سـرپـل خلقی‌نینگ بیلی سیندی. ایشیمیز موندن نری هیچ قییند بولمه‌یدی! ساغ بولینگ‌لر!» دیدی.

اسماعیل خان قنچه هم اوغان دولتی‌گه یقین و اعتبارلی بولسه هم، سرپل خلقی‌نـیـنـگ ناتینچلیگی‌گه سبب بوله‌دیکان هیچ بیر نیرسه‌گه چیده‌آلمَس ایدی. وزیرنینگ سونگی حقارتـلـی سوزی، اسماعیل خان‌نینگ تاپ‌تازه یاره‌سیگه توز سیپکن‌دیک بولدی.

وزیر نیم‌خیز بولیب ایکّی قولینی میزگه قویدی: «باشقه سونه‌دیکـان و اَیـتـیـلـه‌دیـکـان بیرنیرسه بولمه‌سه، جلسه‌نی بو ییرده بیتیره‌یلیک!» دیدی هیأت‌لرگه قـره‌ب. هـیـأت‌لـر، بـیـر–بیراولریگه قره‌دی و برچه‌سی بیر آغیزدن: «بیزنینگ گپلریمیز بیتتی! سیزنینگ بیزگه، باشقه بیران بویروغینگیز بولسه بویورینگ بیز خدمتده!» دیدی‌لر.

«رحمت! چرچه‌ب کیلدینگیز تا تورکستان‌نینگ تاغلیک و تاشلیک یـول‌لـریـدن! بـاریـب اویلرینگیزگه دمینگیزنی آلینگ!» دیب، میزی‌نینگ اوستیده‌گی قره‌قل تاقیسینی آلیب بـاشـیـگـه قویدی و خیرلشیب کیتتی.

اسماعیل خان، موندن نیچه ییل آلدین هم سرپل حقیده، ینه شونده‌یین حقارتـلـی بـیـر صحنه‌گه شاهد بولگن ایدی. اوغان دولتی‌نینگ اینگ مشهور پهلوانی، سرپل پهلوانی آچل پهلوان تامانیدن آغزی– پوزی‌نینگ تورپاغگه سایقه‌لیش ماجراسی باعث، اوغـان دولـتـی پـاشـاه‌سـی ظاهرشاه، اسماعیل خان‌گه: «سیز مهمان و هیأت تانیمَس می سیزلر؟ سیز حرمت و پاس بیلمَس

می سیزلر؟ مینینگ اینگ مشهور پهلوانیم‌گه حرمت‌سیزلیک قیلیب روحیه‌سینی زده‌لش، قچان‌دن بیری سیزگه مطرح بولگن؟ خوب، سیز هم کوتیب تورینگ! کونی کیلگنده، سرپل اویاقه تورسین؛ اگر که بوتون تورکستان‌نی باشلرینگیزگه یقیتمه‌سم قویمَس من!..» دیگن، گپلری هیلیگچه اسماعیل خان‌نینگ قولاغلریگه چینگیللرایدی. بو دردی‌نینگ اوستیگه وزیرنینگ بوکونگی: «آنه خاتون اُولگن بولسه، ایندی ایشیمیز قوللەی بولدی!» دیگن سوزی بیلن اوغان دولتی‌نینگ شوم پلانلریگه انیقراغ ایشانیب آلدی.

آرتیق اسماعیل خان‌گه، کابل تاپ‌تار خوددی قماوگه اوخشر ایدی. ایشی‌دن بیرهفته‌لیک رخصت آلیب دوکتور واحدی و دوکتور شرعی بیلن سرپل تامان جونه‌دیلر.....

دوستلیک، ییچیلمه‌دیکان بیر کورتوگوند دیر. هرکیم، تیریکلیگی بوییچه یوزلرچه و یا مینگلرچه کیشی بیلن تانیشه‌دی و آشنا بوله‌دی. بیراق، دوستلری‌نینگ سانی ایسه، بیر قولی‌نینگ برماقلریدن آشمه‌یدی. دوست بولیش ایمَس، بلکیم دوست قالیش هنر دیر. دوست قالیش هم، هر تورلیک کرکترسیز انسانلرنینگ فطرتی ایمَس!

ایلخان ییته بیر مرته تورکستان یورتلری‌نینگ برچه ایلخانلری، اربابلری و اولوغلری بیلن بیر آره‌ده ایدی. بو مرته، البته سیوینچ و خوشلیک کونلرینی بیرگه اوتکزیش باعث ایمَس، بلکیم قیغوداشلیک اوچون برابر ایدیلر.

جنازه مراسمی‌دن اون کون اوتکن بولسه هم، یقیندن و اوزاقدن کیلگن کیم دوستلری، ایلخان‌نی بوندیک بویوک و المناک قیغو بیلن باش‌باشگه قوییب کیتماغ ایسته‌مه‌دیلر. رحمتلی آنه خاتون، بیر تعبیرگه کوره تورکستان بویلب برچه ایلخان‌لرنینگ معنوی آنه‌سی سنه‌لر ایدی. بو یوزدن بوتون ایلخانلر، اربابلر و اولوغوارلر رحمتلی آنه خاتون‌گه «آنه‌م» دیب، خطاب ایتر ایدیلر.

بیر آقشم، برچه اولوغلر سُپه اوستیده اوتیرگن ایدی. ییته، تیللریده آنه خاتون رحمتلی‌نینگ اوگیتلری بار ایدی. هرکیم بویوک آنه‌دن ایشیتگنینی ایسلب و ایتیب تورگن ایدی. اسماعیل خان غُند مشر، دوکتور واحدی و دوکتور شرعی کیچقرانغه‌ده کابل‌دن یتیشیب کیلدیلر. موتردن اینر–اینمَس دوکتور شرعی سوره‌دی: «وقت هم کیچ بولگن! ایرته‌لب می باره‌میز ایلخانیمیز‌نینگ قاشیگه؟» دیدی.

اسماعیل خان، بکسینی ییلکەسیگە آلدی و: «دوستلریم! مین، بکس و بوغچەمنی قویگندن کیین کیچ هم بولگن بولسه ایلخانیمیزنینگ اوییگچه بیر بارەمن! اگر بارمەسم، بو کیچه کوزیمگه اویقو هم کیرمەیدی ذاتاً!» دیدی.

دوکتور واحدی: «غُند مشر جنابلری! مین هم سیز کبی توشونەمن! یالغیز، بیرمرتە اوییمگه باریب عایلەم گه خبر بیرەمن و درحال قەیتیب ایلخانیمیز ساری جونەیمن!..» دیدی.

«اونداغ بولسه، مین هم شوکیچه سیز بیلن بارەمن!» دیدی دوکتور شرعی.

اوچەلەسی، بکس و بوغچەلرینی قویماغ اوچون اویلریگه کیتتی. عایلەلری بیلن ایاغ اوستیده کوریشیب سورەشتیلر و کیچەلب، باش‌ساغلیگی تیلش اوچون ایلخان‌نینگ اویی تامان جونەدیلر. دوکتور واحدی، آرقەداشی دوکتور شرعی‌نی یولدن آلدی. اسماعیل خان غُند مشر هم مال‌بازار مسجدی‌نینگ چوپ‌بندیده، آرقەداشلرینی کوتیب توربیدی. تغین، اوچەلەسی بیرلیکده ایلخان‌نینگ اوییگه یتیب باردیلر. فقط، منظره اویلەگنلری کبی جیم-جیریتلیک ایمَس ایدی. کتته سُپه، ییننه اولوغوارلر بیلن توله و قیزیق بیر محبت و صحبت بار ایدی.

«السلامُ علیکم!» دیب، کیردیلر و اولوغوارلرنینگ قوللریدن اوپیب سُپەنینگ بیر چیتکەسیده اوتیردیلر. دوکتور شرعی، بویوک آنەنینگ مبارک روحیگه فاتحه اوقیب بغشیلەدی و ایلخان‌گه: «باشینگیز ساغ بولسین!» دیدیلر.

«دوستلر ساغ بولسین!» دیب، جواب قەیتەردی ایلخان و دوام ایتتی: «هارمەینگ بالەلریم! ایسن امان کیلیب قالیب سیزلر کو؟» دیب حال خاطر سورەدی.

«رحمت ایلخانیم! تأسف بیلن که، بی‌بی آنەمیزنینگ دنیادن کوچیش خبرلرینی ایشیتگینچه، کابل بیزگه تار کیلدی و ییر بیرمەدی. بیزهم جونەب کیلدیک!» دیدیلر.

ایلخان: «کیچراغ یتیشیب‌سیزلرده! رحمت‌که، کیلیب سیز! قرنینگیز، آچ می توق می؟ آچ بولسەنگیز اوقات بار. یخشیلب تویوب یەینگ. کیچه اوزون. کیین صحبتلشەمیز!..» دیدی.

«رحمت ایلخانیم! حاضر بیز توق‌میز. ساغ بولینگ!» دیدیلر.

سونگره ایلخان، اسماعیل خان غُند مشرنی، دوکتور واحدی و دوکتور شرعی‌نی برچه مهمانلرگه تانیتتی. بو اوچه‌له‌سی هم، تشقردن کیلگن مهمانلر بیلن تانیشیب آلدیلر. چایلرینی ایچیب آزگینه دمراس بولگن ایدیلر که ملا خدیم اسماعیل خان‌گه قره‌ب:

«اسماعیل خان! نیچه کون آلدین، کابل دولتی‌نینگ هیأتلری کیلگن ایدی! مقصد ناخوشراغ آیریلدیلر سرپل‌دن. کابل‌ده، سیز بیلن اوچره‌شتی می؟» دیب، سوره‌دی.

«هه، مین اوچره‌شتیم اولر بیلن استادیم! یالغیز، سیزلردن اززانچه ناغه بولیب قه‌یتگن‌لر.» دیدی غُند مشر.

«قنداغ ناغه بولگن ایکن‌لر؟ [نیمه اوچون دیب؟] سوره‌مه‌دیز می؟» دیب، آره‌گه کیردی قاری عظیمی.

«مین سوره‌مه‌دیم اُستادیم! یالغیز، برچه تورکستان یورتیدن قه‌یتگن هیأتلرنینگ راپور سونیش ییغیلیشی‌ده، مین هم قتنه‌شگن ایدیم! فقط، اولرنینگ سیزلردن شکایتلری ایسه، اولرنینگ هدف و آماچلریگه کوره شاگردلرنی یتیشتیرمه‌گنیز دیر! اوشبو سبب باعث ناغه بولگن‌لر!» دیدی اسماعیل خان.

«نیمه ایکن اولرنینگ آماجی؟ آیتینگ چی! بیزهم اورگه‌نه‌یلیک غُند مشر جنابلری!» دیب، سوره‌دی تخار ایلخانی ابراهیم بیک لَقَی.

«ایندی سیزگه هم ایتیب بیره‌ی...» دیب، باشله‌دی اسماعیل خان غُند مشر و دوام اینتی: «سیزنینگ یورتینگیز تخارگه هم هیأت یوبارگن ایکن‌لر! تخار هیأتلری هم، شهرینگیزنی تعلیمی راپورلرینی سوندی حرمتلی ایلخانیم! موندن ایکّی هفته آلدین، اوشه هیأتلردن بیر جوپّه‌سی سرپل‌گه کیلگن ایکن‌لر. بیر–ایکّی کونده ایشلرینی توگه‌تیب کابل‌گه قه‌یتیبتیلر. قه‌یتگن هیأت‌لر، وزارت‌نینگ کینگ صالونی‌گه کتته بیرکنفرانس آرقه‌لی برچه تورکستان

یورتلری‌نینگ تعلیمی راپورلرینی اوغان دولتی‌نینگ، اوقوتیش و تربیه‌لش وزیریگه سوندی. یالغیز، قه‌یتگن هیأتلرنینگ هیچ بیرته‌سی هم، وزیرنی سیویندیره‌دیکان بیر راپور سونمه‌دیلر. اینیقسه، سرپل‌گه کیلگن هیأتلر، باشقه هیأتلردن آزگینه فرقلی راپور بیردی.» دیدی.

«توبه استغفرالله! بیزدن قه‌یسی بیر ینگلیش و ناتوغری خطا باش اورمه‌دی کو؟ خی، دوام ایتینگ سیز!..» دیدی قاری عظیمی... اسماعیل خان قالگن بیریدن دوام ایتتی:

«سیزلردن، ناتوغری خطا و یا که بیر ینگلیش بولیشی‌گه ایشانمَس‌میز استادلریم! بیراق گپ شو کی، هیأتلر صنفلردن کوریش و نظارت قیلیش پَیتی‌ده اوقووچی شاگردیمیزدن بیرته‌سی، تاریخ سباغلریدن قه‌یسی سوال سوره‌ب کورگن‌لر! توغری می استادیم؟..» دیب، سوره‌دی قاری عظیمی‌دن.

«هه توغری! شاگردیمیز هم جدا توغری بیر جواب قه‌یتَردی هیأتلرنینگ قیلگن سوال‌لریگه!» دیدی، قاری عظیمی.

«گپ هم، منه شو توغری جواب‌نینگ اوستیده اُستادیم!» دیدی و دوام ایتتی: «بیراق، اوغان هیأتلری‌نینگ خاهله‌گن جوابلرینی بیرمه‌گن شاگردیمیز. اوستیده، اوغانستان تاریخی‌نینگ هم ینگلیش و ناتوغری یازیلیشینی تیل‌گه کیلتوریب [تاریخینگیزنی توزیک یازینگ بو تاریخ کتابی توغری ایمَس!] دیگن شاگردیمیز!» دیب قصه‌نینگ حصه‌سینی ایتیب بیردی قاری عظیمی‌گه.

برچه حیرت و شاشکینلیک بیلن قولاغ سالر ایدی. «توشونمه‌دیم! قنداغ یعنی؟..» دیب، آره‌گه کیردی ملا خدیم:

«مین اوقووچی شاگردلریم‌گه، هر دایم توغری و توزیک بیرشکل‌ده تاریخ سباغی بیردیم و اورگه‌تتیم! شاگردلریمیز هم توزیک و توغری تاریخنی اورگنگندن نَری، اولرنینگ ساخته و اُویدوریلگن تاریخلری‌نینگ ینگلیش بولیشینی یوزلریگه ایتیب بیردی خلاص!» دیدی ملا خدیم.

«شونچه نیرسه‌نینگ اوستیده قیزغانیب و ناغه بولیب قه‌یتگن ایکن می، هیأت‌لر؟» دیب، سوره‌دی ایلخان.

«یوق ایلخانیم! باشقه‌سی، هیأتلر قیزلر مکتبی‌گه هم بارگن ایکن. مکتب دیوارلریده‌گی جریده‌لرگه کوزلری توشگن! اوقیماغ ایسته‌گن‌لر و اوقیه‌آلمه‌گن‌لر!..» دیدی اسماعیل خان. برچه بیردن: «هه–هه–هه»لب کولدی.

«قه ییرده‌گی سوادسیزنی، هیأت دیب یوبارگن ایکن‌لر ده!..» دیدی سمنگان ملت وکیلی بای مراد خان.

«یوق اوندیک ایمَس وکیلیم! البته که جریده اوزبیک تیلیده یازیلگنی اوچون اوقیه‌آلمه‌گن!..» دیدی و دوام ایتتی اسماعیل خان: «هیأتلر: [بیزنینگ تیلیمیز و تاریخیمیزنی اورگه‌تیش اوچون مونچه مصرف قیلیشه‌میز. بیراق اونلر، بیزنینگ بودجه‌میزدن اوز تیل و تاریخلری‌نینگ اوستیگه ایشلب یاپتیلر!] دیب، اچیغی کیلگن‌لر!» دیدی.

«کیچیرینگ غند مشر جنابلری! اوغان دولتی‌نینگ آماجی نیمه؟ بیزلردن نیمه ایسته‌یدی؟..» دیب، سوره‌دی بدخشان ایلخانی عاشور محمد خان کوتک.

«گرچه رحمتلی بی‌بی آنه‌م بو توغریده سیزگه انیق بیلگی بیرگندیر دیب توشونه‌من. یینه هم سیزلرگه یقیندن شاهد بولگنیم و ایشیتگنیم اوغانستان دولتی‌نینگ بیزلرگه قرشی نیمه آماچلری بولگنینی باشدن اداغیگچه یخشیلب ایتیب بیره‌ی» دیب، باشله‌دی غُند مشر. «اوغانستان دولتی، بیزنینگ گوزه‌ل یورتیمیز تورکستان‌نینگ اوزلریگه قباله قیلیب آلگن‌لر. توغریسی شوحاضر، کینگ تورکستان‌نینگ بیرگینه باغچه‌سی هم بیزدن ایمَس. تورکستان یورتی، برچه اوغان خاندان‌لریگه امان الله خان تامانیدن قباله‌لنگن. بیراق، اولر بو تامانلرگه بیزنینگ قورقیشدن کیله‌آلمه‌گن! مثلاً: سرپل یورتی، اسحاق‌زی دیگن اوغان خاندانی‌گه قباله بیریلگن. یعنی، بیز بوتوپراغلرنینگ بیر قریشی‌گه هم ایگه ایمَس‌میز! میمنه، احمدزی خاندانی‌گه قباله بیریلگن. شونده‌یین قوندوز و تخار، وردک‌لیک خاندانلریگه و تره‌خیل‌لرگه قباله‌لَنگن.

بدخشان، مزار و سمنگان هم شوندیک...» دیب، اَیتیب بیردی اسماعیل خان.

اوشبو سوزلرنی ایشیتگندن سونگ، برچه ایلخان‌لر و اولوغوارلر: «اتـتـنـگـه...» دیـب، قیزغانیب اچچیغ اوستیگه کیلدیلر. گرچه، بونگه اوخشر نیرسه‌لرنی، رحمتلی آنه خاتـون‌دن هـم ایشیتگن ایدیلر. اما بونده‌یین گپلرنی آرقه–آرقه‌ده ایشیتماغ اولرنی اوغـان دولـتـی‌گـه قـرشـی غضبلندیردی. بغلان حاکملریدن میرزا عبدالحق بیک و رستم بیک جنابلری هـم ایشـیـتـیـب توربیدی اسماعیل خان‌نینگ سوزلرینی. بیردن:

«آتەسیدن می قالگن ایکن، اوز باشلریگه قباله بیره‌دی‌لر؟ بیز تورک ملتی، هلی اُولگـن یوق میز!..» دیب، قتتیغ و اوپکه‌لی بیرشکل‌ده گپورماغگه باشله‌دی بغـلان حـاکـمـی مـیـرزا عبدالحق بیک.

کیین، «میرزا بیک اکه‌م!» دیدی بغلان‌لیک، حاکم رستم بیک خان و دوام ایـتـتـی: «میرزا بیک اکه‌م! مین و سیز، تورکستان یورتی‌نینگ قاپی‌چی و دَربانی‌میز! هله، شو تورکسـتـان تاغیدن بیرآدیم بو یاقه اوتیب: [بو ییر بیزنینگ مُلکیمیز!] دیسه‌لر! آغزی پوزینی سیندیریب، اوشه ییرگه کوممَس ایسک نامردمیز!» دیب، یامان جِدی‌لشتی و اوزینی توته‌آلمه‌دی.

ایلخان‌نینگ قپتالیده اوتیرگن بغلان ایلخانی کتته بای ارباب: «میرزا عبدالحق بیک خان! حاکم رستم بیک خان! بو بیردن قه‌یتگندیک باشقه اولوغوارلر و اربابلرنی هم اویغـاتـیـنـگ! بـو جداهم مهم و جِدی بیر مسأله دیر! سیز ایرتانگدن جونه‌ینگ! مین هم کوپ پیت اوتمه‌ی توریب کیله‌من!» دیدی. کیلگنیدن بیری، جیم تورگن ایدی دوکتور واحدی. بیردن کتته ارباب‌گه قره‌ب:

«ایلخانیم و حاکم‌لریم! اوغانلر، وقتدن کیلگن و یورتلریمیزگه کیریب ییرله‌شگن. حـتـی تینچلشیب اوتیریبتی‌لر ذاتاً! بیز خبرسیز و ساده ملت، هر نیرسه‌نی یخشی نیـت بـیـلـن خـوش کوریب اِینده‌مه‌ی توره‌میز!» دیدی. «قنداغ کیلگن‌لر؟ قـَنی؟ قه ییرده ییرله‌شگن‌لرده، بیزنـیـنـگ خبریمیز یوق؟ یـوقسـه، شو اوغان ظلمیدن قاچیب کیلگن عجم‌لرنی می ایته‌یاپسیز؟..» دیـدی مزار ایلخانی روزی‌قل بای کاروان‌باشی.

«خاهلەسەنگیز، اوشبو توغریده اکەم اسماعیل خان غُند مشر، سیزگه یخشیراغ بیلگی بیریب باشینگیزنی آچسین!» دیدی دوکتور واحدی.

برچەسی اسماعیل خان‌گه قره‌دی. بوتون وجود اعضاءلری قولاغ بولیب ایشیتماغگه باشله‌دی. اسماعیل خان یینه سوزگه باشله‌دی:

«اوغانستان دولتی‌نینگ، اوشبو یورتیمیز تورکستان‌نینگ قَریش–قَریش توپراغینی اوغان خاندانلریگه قباله قیلیب بیرگنیدن، ایلگریراغ گپوریب اوتتیم! مادام که سوز آچیلدی و بعضی اولوغوارلریمیز هلی هم مسأله‌نینگ انیق‌لیگینی بیلیب آله‌آلمه‌گنلر؛ مین ایسه باشینگیزنی آچه‌من!..» دیدی و دوام ایتتی: «تورکستانیمیز شهر–شهر، کینت–کینت پرچەله‌نیب، اوغان خاندانلریگه قباله آرقه‌لی بیریلدی. قباله بیریلگن خاندان‌لرگه: [آرتیق بارینگ بیرلرینگیز و مُلک‌لرینگیزگه ایگه چیقینگ!] دیب، آغیر امرلر بیریلگن ایدی. اولر، بیز تورکلردن قورقرایدی و قورقیشدن کیله‌آلمَس ایدیلر. تغین، خاندانلر اوز آره‌لریده بیر پلان آلیب، بیز تورک ملتی‌نینگ نبضینی اولچه‌ماغگه باشله‌دیلر. اگرکه بو امتحانلریدن مثبت نتیجه و سونگیچ آله‌آلسه‌لر، [تورکستان یورتیگه ایگه چیقیش‌گه موفق بوله‌آله‌میز] دیب، اویله‌گن ایدیلر.» دیدی. سونگره، فاریابلیک مولوی عنبر: «دیمک، مولوی صاحب «علمی» نینگ اوتگن مرته، ایسله‌تگن هرات و قندهار خاطره‌سی انیق ایکن‌ده!..» دیدی. کیچیرینگ غُند مشر جنابلری! آره‌گه کیرگنیم اوچون. سیز دوام ایتینگ!» دیدی یینه مولوی عنبر.

«پلان خاندانلر آره‌سیده شونداغ فیصله بوله‌دی. [بیز ایلک باش‌ده، باشقه قومنی مجبور قیلیب تورکستان یورتلریگه کوچیره‌میز! اگرکه تورکلر، بو قومنی یخشی قرشیلب اِینده‌مَسه‌لر ایسه، آرقه‌دن بیزلر هم سیکین–سیکین باریب ییرلشه‌میز!] دیگن‌لر. سونگره خاندان‌لر، اوغان دولتی‌نینگ یاردمی بیلن کابل تگیره‌گیده‌گی کوی، قصبه و تومن‌لردن؛ اینیقسه، استالف منطقه‌سیدن، شکر دره‌دن و قره‌باغ تومن‌لری‌نینگ یشاوچیلریگه ظلم و شکنچه قیلگن. حتی اوغان دولتی‌گه، قرشی و مخالف چیققگن کوی و قصبه‌لرگه قتل عام قیلیب اویلرینی یاغمه‌لب و یاقیب، برچه‌سینی تورکستان ساری کوچیریب قویبرگن‌لر. بو بیچاره‌لر، بیر اوستی‌باش تَگیده

قاچیب تورکستان‌گه کیلیب، هر یورت‌گه بیش و اون اویلیک سیغینگنلر. و بیز تورک ملتی، کوچیب کیلگن بو استالف قوملریگه ایگه چیقیب، اوی-جای مهیا قیلیب ایش تاپیب بیرگن‌میز. ایناغه‌میزدیک، ایسسیغ‌گینه بغریمیزگه باسگن‌میز. اوغانلرگه، اوشبو قیلگن امتحانلری‌نینگ نتایجی جدا یخشی کیلدی. بیراق، هلی هم حذر قلیب قورقه‌دیلر. یینه هم، بو نتیجه‌گه کوپ اعتبار بیرمه‌گن. تغین هر خاندان، اوز قومی‌نینگ اینگ فقیر و اینگ بد بخت عایله‌لرینی زور بیلن آتلریگه قباله بولگن شهرلرگه، جونه‌ته‌دیلر. حتی دولت تامانیدن بو کوچبه‌لرگه معاش باغله‌نه‌دی. اوغان خاندانلری، شوندیک توشونر ایدی که: [تاجیک‌لر باریب ییرله‌شتی. تورک ملتی اولرگه ایندەمه‌دیلر. هر قنچه بولسه هم بیز اوغانلرنی کوپ سیومه‌یدیلر! یینه هم، بیزنینگ شو غریب و دربه‌در، کیره‌ک‌سیز اوغانلریمیز هم بیر بارسین‌لر قَنی. اگر شولرنی اولدیرسه‌لر هم یرریمیزگه؛ اولدیرمسه‌لر هم یرریمیزگه... اگر اولدیرمسه‌لر، بولرهم باریب بیزگه وعده ایتیلگن توپراغلرگه ییرلشیب اوتیرسین‌لر بیر پیتگچه!..] دیب، توشونر ایدیلر. سونگره، اوز خاندانلری‌نینگ فقیر و بیچاره‌لرینی، قندهار، هلمند، وردک و پکتیا کبی شهرلردن مجبور قیلیب کوچیریب قویویره‌دی بیز تامانلرگه. کیمی‌سینی الده بیر نیچیته قوی و ایچکی بیریب، زور بیلن هیده‌ب قووه‌دیلر. بولر هم کیلیب شهرنینگ تشقریراغلریگه غیژدی دیگن ایچکی یونگیدن توقیلگن قپقرا اُویلرینی قوریب اوتیره‌دیلر. بیز ساده ملت، بولر هم بیچاره و آواره دیبان اوز اوتلاغلریمیزگه حیوانلرینی، مُلکلریمیزگه اوزلری‌نینگ یشه‌ماغیگه اختیار بیردیک. اوغان دولتی‌نینگ شوم پلانلرینی قه‌ییردن بیله‌سیز کو؟..» دیدی اسماغیل خان.

«وای اتته‌سیگه! شهرلریمیزگه بیچاره بولیب کیلگنلرنی انیق بیله‌میز ده. لیکن شو مرته سرپل کیله‌یاتگنیم‌ده هر شهردن اوتگینچه، شهر تشقریده خوددی منه شو اسماعیل خان‌نینگ ایتیب بیرگنی‌دیک، قپقرا اویلرنی اوزاقدن کوریب قالدیم!» دیدی قندوز ایلخانی شیر علی بای.

تخار اولوغلریدن قره‌قُل کَرنَی: «بیزنینگ تخارده هم، خوددی منه شو سیز دیگندیک بیرمنظره بار!» دیدی. «بیزنینگ آی‌بیک‌ده هم خوددی شوندیک بخدا!» دیدی آی‌بیک اربابی شرف بیک خان.

برچه، اوز منطقه و یورتلریگه حینی منظره‌لرگه شاهد بولگن‌لری اوچون ابراهیم بیک لقی:

«وای بِه! بیز یخشی‌گینه تینچ میز هه؟! حتی اُولیک دیک اویقوده ایکن‌میز ده ایلخانیم؟ دیدی ایلخان‌گه قره‌ب.

تغین ایلخان چوقور بیر نفس آلیب: «شونداغ اورتاق! شونداغ!» دیدی و: «ایلخانلریم! برچه‌میزنینگ رحمتلی آنه‌مدن ایشیتگن، آز و یا کوپ بیلگی‌سی بار دیر! یالغیز، رحمتلی آنه‌م‌نینگ سوزلرینی قدیم و ایسکیدن بولیب اوتگن دیب اویلر ایدیک! و یا کیمی پیت: [هی آنه‌م! سیز اویده اوتیریب قه‌ییردن بیله‌سیز؟.. دیه‌ردیم]. دیمک، رحمتلی آنه‌م بیلر ایکن‌لر. ایندی ایسه یخشی ایشاندیم. ربیم، بو اویغاغ ییگیتلریمیزدن راضی بولسین!» دیدی.

بدخشان اولوغلریدن عاشور محمد کوتک: «ایندی نیمه قیله‌میز ایلخانلریم؟ باریب کوچیریب می قویویره‌میز؟ یوقسه اُولدیره‌یلیک کیتسین می؟ سیزنینگ بویروغینگیز نیمه بولسه بیزدن اطاعت!» دیدی.

«بیله‌میزکه، بو کیلگن‌لر بیچاره و بدبخت‌لر. زور بیلن یوباریلگنلر بیز ساریگه. تورک ملتی کیم بولسه بولسین، قه‌یسی ملت‌دن و یا قه‌یسی دِین‌دن بولسه بولسین، هر دایم مظلوم‌نینگ و بیچاره‌نینگ چاره‌سی بولگن و ایگه چیقگن‌دیر. بولر هم، اوز خوشیگه کیلمه‌گن البته. ایندی ایسه بیزلرگه توشگن وظیفه، خاندانلرنینگ کتته‌کانلری و یا که بالەلرینی، توپراغلریمیزگه ایاغ باسگندیک ایاغلرینی سیندیریش دیر. دایما تدبیرلی و اویغاغ بولیشیمیز کیره‌ک!» ددی ایلخان و دوام ایتتی: «کوچی‌سی بولسین و یا جوگی‌سی بولسین، سیز بولرنی یینه هم کوز آستیده توتیب کوزلب تورینگ! هر قنچه بدبخت هم بولسه‌لر، باشقه‌لری‌نینگ آماچلریگه خذمت قیلیش اوچون آره‌میزده ییرلشگن‌لر. اوز باشلریگه هم قویویرمه‌ینگ اولرنی! هردقیقه قورقوتیب تورینگ که، آرقه‌سیدن باشقه‌لری کیلیب یورتیمیزنی چیرچیغدیک باسمه‌سین‌لر. حدلرینی آشگن پیت‌ده، اوزلرینگیز بیلگندیک جزا بیرینگ‌لر!» دیدی.

یورەک‌لریدەگی بویوک آنەلری‌نینگ یارەسی توزەلمَسدن، اوستیگە بونداق بیر الملی خبر، برچەسی‌نینگ قیغوسینی ایکّی‌گە قتلەدی. کیچە یریمدن هم آشگن ایدی. هر قنچە حالتلری بوزولگن بولسە هم، اوغان دولتی‌نینگ شوم پلانلریدن وقتراغ خبر تاپگن‌لری اوچون سیویندیلر. اسماعیل خان، دوکتور واحدی و دوکتور شرعی‌دن اَیری-اَیری منتدارچیلیک بیلدیردیلر. کیچە یاتیب ایرتانگ نانشتەسیدن نَری، بینە بیرمرتە تورکستان آنەسی‌نینگ مطهر مقبرەلریگە باریب، فاتحە اوقییب آنەنینگ مبارک روحی‌گە فاتحە بغشیلەدیلر. کیین، ایلخانلردن بیر-ایکّیتەسی قالدی و باشقە هرکیم خیرلَشیب اوز یورتلری ساری جونەب کیتتی‌لر....

سرپل‌نینگ کوک یوزینی، بهارنینگ قپقارا بولوت‌لری قمره‌ب آلگن ایدی. بولوت‌لر، هر بهارده‌گی کبی مست‌لیک قیلمَس، بی‌خود بولمَس، قه‌سیردب و قوسیردب گولدوردمس ایدی. کینگ تورکستان یورتی‌نینگ فضاسینی بیر جیم‌لیک و ایم و صیم‌لیک تسخیر قیلگن ایدی. گویا، بو شهرده هیچ بیر تیریک جانلی قالمه‌گن‌گه اوخشر ایدی. یوقسه، آره‌لریدن یالغیز آنه خاتون ایکسیلگن ایدی. باشقه برچه نیرسه اوز ییریده و جاییده تورگن ساغ و سلامت‌گینه ایدی. دیمک کیمی پیتلرده، بیر کیشی‌نینگ یوق‌لیگی بیر توپلیم‌نینگ یوق‌لیگی‌گه سبب بوله‌دی.

سرپل‌نینگ اینگ مهربان آنه‌سی، آرتیق سرپل خلقی‌نینگ آره‌سیده یوق ایدی. گویا، بار یوق خیر و برکت، سیوینچ، توره و باشقه نیمه بار ایسه، اوزی بیلن آلیب کیتگن ایدی. یورت‌نی قپقارا بیر ماتم باسگن ایدی. ایچماغ، ییماغ، گیزماغ و باشقه هیچ بیر نیرسه‌گه تاد و مزه قالگن یوق ایدی. شاه‌پسند، باشقه قوشیق اوقیمَس و آسیابادلیک صاحب‌خان دمبوره‌سینی چیرتمَس ایدی. میرزا نعمت الله غیژه‌گینی: «باشقه چالمَس من!» دیب، ساز و سورینگلرینی خلته‌سیگه تشلب تام‌نینگ چتیگه آسیب قویدی. جمیل بخشی و سلیم دفچی، اولرهم دفلرینی: «باشقه قولیم‌گه آلمَس من!» دیب، دیوارده‌گی میخ‌گه تاقیب قویدی. کریم بای و عبدالرحیم مست: «باشقه هیچ بیر طوی و تماشاگه، قیزیقچی‌لیک قیلمَس‌میز!» دیب، اند ایچتی‌لر...

آنه خاتون‌نینگ اُولیمی، سرپل اوچون کتته بیر فاجعه سنه‌لر ایدی. رحمتلی‌نینگ اُولیمیدن بیر آی اوتگن بولسه هم، حاضرگه‌چه خلق اوزیگه کیلگن یوق ایدی. یینه هم، آراءخاتون و مست کیلین خاتون‌نینگ بارلیگی، سرپل خلقی اوچون و اینیقسه سرپل عیاللری اوچون کتته بیر نعمت ایدی. آرتیق، یورت‌نینگ برچه خیر و توره ایشلری، اوشبو ایکه‌له

آنەخاتون‌لرگه امانت تاپشیریلگن ایدی. اوشبو ایکەله یاش آنه خاتون‌لر سایەسیده، خلق اوزینی ینگی‌دن توپارلب ایش و کوچلریگه باشلەدی‌لر.

ایلخان، آنەسیدن آیریلیشی بیلن قول–قناتی سینیب قالدی. آنەدیک نعمت‌نینگ قنچەلر قیمتلی و بهالی بیر گوهر ایکنلیگینی، شاه و گدا ده بیردیک بولیشی‌نی منه شو عبرت‌دن بیلیب آلەآلەمیز.

ایلخان اگر که ایسکیلردن بیر بیرگه کیتماغچی بولسه، آنەسیگه قوانیب و ایشانیب کونلرچه، هفتەلرچه و کیمی پیت هم آیلرچه کیتر ایدی. یورت و خلقی‌نینگ تینچلیگیدن، آنەسی‌نینگ ساغلیگی و بارلیگی سایەسیده هیچ قیغورمَس ایدی. ایندی ایسه، آنەسی‌نینگ بی‌بهاء قدر و قیمتی بیللی بولیب قالدی. یینه هم شکر قیلر ایدی. چونکه، بالەلریدن آتە–بوباسی‌نینگ ایزینی دوام ایتتیره‌بیلەدیکان یعقوب‌دیک اوغلی بار ایدی. گرچه، بالەلری‌نینگ اینگ کتته‌سی قادر بای ایدی. بیراق، قادر بای ایل و یورت ایشلریگه کیچیکلیکدن بیری باشی آچیلمَس ایدی. آتەسی و رحمتلی مامەسی آنه خاتون، هر قنچه که قادر بای‌نی ایل و یورت توغریسیده، آته بوباسیگه اوخشر خادم بولیشینی ایستەگن بولسەلر هم، قادر بای بو ایشگه باش قوشمەگن، مال و حال، دهقان و چوپان، دشت و قول بیلن ایچ–ایچده بولماغنی اوزیگه تنلەگن ایدی. شوندەیین، کیچیک اوغلی صادق باله، آتەسی‌نینگ تشویقی باعث، باشقه آرقەداشلری بیلن مکتب باریب کیلر ایدی. مکتب‌نی توگەتیب قلم تیبره‌تەدیکان شخصیتلردن بولماغنی ایسترایدی. اوغیل‌لری‌نینگ آرەسیدن بو ایکّی فرزندی یعقوب بای و صادق بای، ایل و یورت‌نینگ ایشلری توغریسده آتەسیگه ایکّی قنات کبی ایدی. ایلخان، آرتیق یورت و ایلنی موندق حساس پیت‌لرده یالغیز قوییب هرتامان‌گه کیتەآلمَس ایدی. اوز بیریده وکالتاً اوغلی یعقوب بای‌نی یوبارەر ایدی. چونکه ایلخان شونی بیلر ایدی. ایرتەکون سرپل ایلی و یورتی‌نینگ بویوک ایشلری اگرکه ایلخانلیک و اربابلیک بیلن یوروتیلسه، شو صفتگه بیر جوهر، اوغلی یعقوب بای‌نینگ قانیده آز–کوپ بار ایدی. شو سبب‌دن، اوغلی یعقوب بای‌نی یورت‌نینگ کیلەسی کونلری اوچون تیارلشی کیرەک ایدی.

آنه خاتون‌نینگ اُولیمیدن سونگ، سرپل یورتی‌گه و برچه تورکستان یورتلریگه بیر بخت‌سیزلیک شمالی ایسیب توردی. کوپ پیت اوتمه‌ی توریب سرپل خلقی بیر اُستاسینی، و ایلخان ایسه، آته‌سیدن یادگار قالگن اُولوغ دوستی اُستا خانکیلدی بای‌نی قولدن بیردی. نیچه کوندن سونگ، بویوک شخصیت و قلم اربابی، قاری عبدالواحد خان‌نی قولدن بیردی. اوشبو شخصیت‌لرنینگ گومیت(قبر)لری‌نینگ هول توپراغی قورومَس‌دن، کیم نانکورلر تامانیدن سرپل‌نینگ اینگه کتته دِین عالمی داملا عبدالحکیم خان شهید بولدی. رحمتلی داملا شهیدنینگ قاتلی تاپیلمَس‌دن، سرپل صوفی‌لری‌نینگ باشی خلیفه عبدالمجید مخدوم دنیادن اوتیب قالدی. سرپل‌نینگ اینگ تینچ پایه‌لری، بیرته–بیرته ییقیلماغگه باشله‌دی.

تورکستان یورتی بوییچه، هرکون آرقه–آرقه‌ده هر شهردن کیم بویوک شخصیتلرنینگ ناخوش خبرلری ایشیتیلماغگه باشله‌دی. کیمی‌سی‌نینگ اوز اجلی بیلن، کیمی‌سی‌نینگ ایسه شهادت سببی بیلن اُولیم خبرلری ایلخان‌نینگ قولاغیگه کیلر ایدی.

فاریاب خلقی هم، اولوغلریدن و نقاشلیک اُستالریدن میمنه‌لیک غلام محمد خان‌نی، ادبیات و شعریت اربابلریدن ایسه ابوالخیری خان‌نی و شودنده‌یین حاکم‌لریدن قاضی قربان نیازبای‌نی قولدن بیردی. نیچه کون اوتگن یوق ایدی که فاریاب خلقی یینه اولوغ دین عالملری مولانا عبدالغنی «علمی» جنابلری‌نینگ، دینی صحبتلری‌نینگ فیضی‌دن هم محروم قالدی. قندوز شهری‌نینگ پهلوان و چاپندازلریدن گَرَنگ پهلوان، تخارنینگ چیبر پهلوانلریدن دولت بای پهلوان بیلن خضر پهلوان و بغلان شهریدن ایسه، قادرقُل حاجی و امان پهلوان هم دیناگه کوز یومدی‌لر. اینیقسه، اینگ اچینرلی و یوره‌ک داغله‌گن اُولیم ایسه، بدخشان ایلخانی عاشور محمد بای کوتک و تخارنینگ ایلخان و اربابی ابراهیم بیک لَقَی‌نینگ، ایلی و خلقی‌نینگ آره‌سیدن آیریلیب حق تعالی رحمتی‌گه قاوشگَن‌لری ایدی.

تورکستان یورتی و تورک ایلی، اینگ بخت‌سیز چاغلرینی یشر ایدی کون اوتمه‌ی توریب. تورکستان مدنیتی‌نینگ کوکیدن، علم، بیلیم، صنعت و توره یولدوزلری بیرته–بیرته سیلجیب ابدیت‌گه اوچیب کیتر ایدی. کینگ و گوزه‌ل تورکستان‌نی، کیته–کیت باشدن ایاغیگچه بیر

قرانغولیک باسەویردی....

اسماعیل خان غُندمشر و ایکّیته دوکتور اورتاغی واحدی و شرعی جنابلری، یورەکلری پارم–پارچه قیغو و الم ایچره ناچار کابل‌ده‌گی وظیفه‌لری‌نینگ باشیگه قه‌یتتی‌لر.

کابل دولتی، تورکستانده‌گی بخت‌سیزلیکلرنی ایشیتگن بولسه کیره‌ک که هر وزارتی‌ده و آیریم ریاستلریده، تورکستان فتحی‌نینگ و ظفری‌نینگ خیال پلوینی یه‌یب، اینیقسه جشن‌لر برپا قیله‌یاتگن ایدی‌لر. دولت آدملری و قباله‌لیک خاندان منسوبلری، خوشلیکدن کویله‌گی‌گه سیغمَس و سیوینچدن کیچه–کندوز، مَی و مشرب بیلن پیت اوتکزر ایدی‌لر.

اسماعیل خان و آرقه‌داشلری چرچب و ذیلله بولیب، کیچه‌لب کابل‌گه یتیشیب بارگن بولسه هم، او کیچه کوزلریگه اویقو کیرمه‌دی. ایرتانگ وقت‌دن توریب رسمی قیافه‌لرینی کییب هر قه‌یسی اوز ایشلری‌نینگ باشیگه باردی. ریاستلریده‌گی باشقه ایش اورتاقلری‌نینگ تورکستان‌ده اُوست–اُوستگه یوز بیریب تورگن ماتم و قیغولردن بیرته–بیرته خبرلری بار ایدی. اینیقسه، اسماعیل خان‌نینگ ایش اورتاقلری هر نیرسه‌نی بیلیب توریب، بیر مرته هم بولسه اسماعیل خان‌گه باش‌ساغلیگی تیله‌مه‌یدیلر. اُوستیگه هزللشیب:

«یقین ده بیز هم تورکستان یورتلری‌نینگ آب و هواسینی تنفس قیلیش اوچون، بیر چکر بارماغنی پلان قیلدیک اسماعیل خان!..» دیدیلر. بو کرکترسیز و نامردچه خاصیتلری بیلن اسماعیل خان‌نینگ تاپ‌تازه یاره‌سیگه توز سیپتی‌لر. اسماعیل خان هیچ جواب قه‌یته‌رمه‌دی. نیچه کوندن بیری میزی‌نینگ اُوستیگه ییغیلگن دوسیه و قاغاذلرنی بیر–بیر اوقیب امضاءلب توردی.

اوغانستان دولتی، بیرینچی‌دن تورکستان آنه‌سی‌نینگ و آرقه‌سیدن ایسه، تورکستان اولوغلری‌نینگ اُولیمینی، شوم پلانلری و آماچلریگه ایریشیش اوچون بویوک بیر ظفر بیلر ایدی. آرتیق، اونگلریده توسیق بوله‌دیکان هیچ بیر بهانه بولمه‌گنینی توشونر ایدی‌لر. کیم غدار، جلاد، ظالم و نطفه‌سیز آدملرینی، تورکستان خلقی‌نینگ کوزینی قورقیتیش اوچون تورکستان یورتلریگه

جونه‌تیشنی پلان قیلدیلر. اوغان دولتی، مُهمند آتیگه بیر قان‌سیز و نطفه‌سیز وحشی جانورنی؛ توغریسی، قان بیلن بیسله‌نه‌دیکان بیر کافرنی، شوم پلانلرینی عمل‌گه آشیریش اوچون جانورلرنینگ باشلیغی تنلب قویدی. بیر-بیراویدن وحشی‌راغ حیوانلر، شوم پلانلرینی عمل‌گه آشیریش اوچون، تاریخ بوییچه یوره‌ک‌لریده توتگن کین، نفرت و بُغضلرینی، اُوستلَنیب مینیمسگن پروژه‌لری‌نینگ اوستیگه قوشیب، یوره‌ک‌لری یانگن تورکستان خلقی‌نینگ بار و یوقی‌نی، حتی کتته-کیچیک، ایرکک-عیال دیمَس‌دن اولدیریش، شکنجه قیلیش، ییقیش و یاقیش پلانلری بیلن یولگه چیقتی‌لر...

اوشبو مُهمند دیگن وحشی جانور جلاد کافرنینگ غلاملری و اوزیگه اوخشر کافر اورتاقلری، تورکستان تاغلریدن آشَر آشمَس بغلان یورتیده، معصوم خلق‌نینگ بیشیگیده‌گی چقلاغیگچه قتل عام قیلیب، اویلرینی یاقیب، آقچه و آلتین کبی بارلیکلرینی یاغمه‌له‌دیلر. حتی، کیمی تورک عیاللری‌نینگ قولاغیده‌گی سرغه‌نی تارتیب، قولاغلرینی ییرتیب آلدیلر. برماغلریده‌گی یوزیک‌لرینی آلماغ اوچون، تازه کیلین عیاللرنینگ برماغلرینی کیستی‌لر. بغلان یورتی‌نینگ قشلاق- قشلاق یاقیب، قندوز و تخارگه باریب یینه کافرلیک قیلیب، کتته-کیچیک دیمَس‌دن قلیچ‌دن اوتکزدیلر و قان ایچتی‌لر. یاغمه‌له‌دیلر و یاقیب ییقیتی‌لر. تغین، بدخشان‌گه باریب شکنجه و ظلم‌نینگ اینگ قتتیغ حالینی یینه مظلوم و معصوم ایل‌گه اویغوله‌دیلر. اُولدیردیلر، یاغمه‌له‌دیلر و یاقیب ییقتی‌لر. یاش و قَرری، ایرکک و عیالنی قلیچ دمیدن اوتکزدیلر. یوزلرچه کیشی‌نینگ قوللرینی زنجیرلب تیریک-تیریک کتته چوقورلرگه کومدیلر. کیین، شرف‌سیزلیک مدالی و عنوانی آلیش اوچون کابل‌گه قه‌یتی‌لر.

اوغانستان دولتی، کافر مُهمندنینگ کوکسی‌گه مدال تاقیب، قالگن شوم پلانلرینی هم عمل‌گه آشیریش اوچون ایکّینچی مرته تورکستان شهرلریگه وظیفه‌لندیردی. مزار سمتیده‌گی تورکستان یورتلری‌نینگ اویغاغ خلقی، اوشبو اوغانلرنینگ شوم پلانلریگه قرشی تدبیر آلگن ایدیلر. سرپل ایلخانی یوسف بای، میمنه ایلخانی اکبربای حاجی، مزار ایلخانی روزی‌قُل بای کاروان‌باشی، آی‌بیک ایلخانی شرف بیک بای، هلی هم تیریک ایدیلر. آزگینه هم بولسه اوغان

دولتی قورقر ایدی. کافر مُهمند، تورکستان‌نینگ کونچیقار یورتلری‌نینگ ایلخانلری و باشلری‌نینگ اُولیمینی فرصت بیلیب، شوم پلانلرینی عمل‌گه آشیردی.

اوغانستان دولتی، برچه سلاح و امکانلرنی کافر مُهمندنینگ خذمتیگه قویگن بولسه هم، قورقاغ و نطفه‌سیز مُهمند قورقیشی‌دن بو سمتلرگه کیله‌آلمه‌دی. بینه هم کیمی جاسوسلری‌نینگ نان‌کور و خائین‌لیگی سایه‌سیده، شوم پلانلرینی قاچیب–قوریب عمل‌گه آشیریش‌دن اوزاق تورمَس ایدی.

یاز آی‌لری ایکن، سرپل یورتی‌نینگ قاشغری قشلاغی‌ده، ایکیم و زراعتی‌نینگ حاصلینی ییغیب و بوغدایلرینی اوریب خرمن قیلیش بیلن کوره‌شیب تورگن نیچه‌ته دهقان عایله‌سی، ایکیم و زراعتی‌نینگ اُوستیگه کوچیب بارگن ایدی. ییرلری‌نینگ بیر بوله‌گینی پالیز ایکیب، باشقه بیر بوله‌گینی آرپه بوغدای ایکر ایدیلر، هر ییل. بیرکون کافرمُهمندنینگ اورتاقلری، کیم هیأت آتیگه یخشی وقت اوتکزماغ اوچون، سرپل دریاسی‌نینگ قیرغاقلریده میله قیلیب تورگن ایدی. مَی و مشرب‌لرینی ایچیب اوزلریدن کیچیب مست بولدیلر. کیین، خرمن و ایکیم‌لری‌نینگ اُوستیده اوی تیکیب اوتیرگن دهقان عایله‌لری‌نینگ یانیگه کیلیب، یخشی پیت اوتکزماغ اوچون، قرری و یاش دیمَس‌دن دهقانلرنی، باله‌لرنی و عیال‌لرنی ییغیلگن خرمن‌نینگ ایچیگه و اورته‌سیگه آتیب تیریک–تیریک یاقتی‌لر. اوشبو وحشی ایشلریدن کیین سرپل خلقی، لعنتی کافرلرنینگ کیمی‌لرینی اوریب اُولدیرگن بولسه هم، کتته‌کانلری قاچیب قورتیلگن. شونده‌یین، فاریاب، مزار، شبرغان و آی‌بیک شهرلریده هم، بی‌وقت پیتلرگه شونداق ظلملر بولیب تورەر ایدی....

آته‌لریمیزنینگ: «انسان یوره‌ک‌دن قرریدی اوغلیم!» دیگن آلتین سوزلری توغری ایکن. انسان عُمردن و یاش‌دن کیکسه‌ر، یوره‌ک‌دن ایسه قرریب قالر ایکن توغریدن هم.

ایلخان، بیر تامان‌دن آنه‌سینی قولدن بیریشی، باشقه تامان‌دن یقین دوستلری و اورتاقلری‌نینگ هم آرقه-آرقه‌ده‌گی قیغولیک خبرلری بیلن، بیر تورلی راحت نفس آله‌آلمه‌دی. آرتیق، کولمَس و کوپ گپورمس ایدی. هر قنچه بولسه هم قرریگن آنه‌سی‌نینگ اُولیمینی، الله‌نینگ تقدیری دیب بیلر ایدی. بیراق، فکرداش و سرداش اورتاق دوستلری‌نینگ، اینیقسه سرپل‌نینگ اولوغوارلری، بیلیم آدملری و عالملری‌نینگ قولدن بیریشی ایلخان‌نینگ یوره‌گی‌گه کارلگن ایدی. آرتیق، اینگ یقین دوستلری ابراهیم بیک لَقی و عاشورمحمد بیک کوتک هم دنیادن کوز یومگن ایدی. برچه‌سی بیر تامان‌ده ایدی؛ بیراق، بویوک عالم داملا عبدالحکیم خان نینگ مجهول بیر شکل‌ده شهید ایدیلیشی و سرپل‌نینگ قاشغری قشلاغیده‌گی قان ییغله‌تتیره‌دیکان نیچه‌ته معصوم عایله‌نینگ ظالم و وحشیچه تیریک- تیریک الاوگه آتیلیب یاقیلیشی‌نینگ قیغو و اضطرابی، بیر مسؤل کیشی صفتی‌ده ایلخان‌نی قتتیغ یاره‌لگن ایدی. اوشبو اویلاولر باعث، کیچه-کندوز کوزیدن اویقو قاچیب اوخله‌آلمَس ایدی. ایل و یورتی‌نینگ قورتیلیشی اوچون بیر یول آختەریب تورەر ایدی....

هرکون و هر ساعت، ایل و یورتی‌نینگ بو پریشان‌لیگی، ایلخان‌نی یوره‌ک‌دن یاره‌لر ایدی. اوغانستان دولتی‌نینگ اوشبو آپ-آچیغ دشمن‌لیگی و یاووزلیگی‌گه بیر تورلی ایشانمَس ایدی. تأسف بیلن که، یاوودن دوست بولمَس‌لیگینی ییینه بیر مرته کوردی.

کیچه–کندوز اویقوسیزلیک، اویلاو و تشویش ایستر–ایستەمس انسان ساغلیگی‌گه ضرر بیرەدی. منه شو اضطراب‌لر، چورت و تشویش‌لر ایلخان‌نینگ میەسیگه کارلب، بیردن–بیرگه فلج بولیب قالدی. ایلخان قول ایاغینی قیمیلدەته آلمَس حالت‌گه توشتی. هرقنچه یاتاغگه توشیب قول ایاغدن قالگن بولسه هم اوز دردیدن کوره کوپراغ، ایلی‌نینگ و یورتی‌نینگ حالینی اویلر، توشونر و یانَر ایدی. کوندن–کونگه، ایلخان‌نینگ ساغلیگی یامانلشیب کیتر ایدی. ایلخان، آرتیق یول‌نینگ سونگیده کیلیشینی و شخصی تیریکلیک ماجراسی‌نینگ اداغیگه ایریشینی اوزی هم بیلیب و سیزیب آلبیدی. بوکون و یا ایرته آنەسی‌نینگ، دوست و اورتاقلری‌نینگ، حرمتلی و رحمتلی اولوغوارلری‌نینگ یانیگه کیتر ایدی. بیرکون، ملاخدیم و قاری عظیمی‌نی اوز یانیگه چـَقیردی. بلکیم، اینگ سونگی سوزلرینی اَیتر و وصیتلرینی قیلر ایدی.

ملا خدیم و قاری عظیمی ایکەله‌سی، ایلخانلری‌نینگ اوییگه کیلیب، ایلخان‌نینگ یاتگن تامیگه باردیلر و سلام بیریب ایچکریگه کیردیلر.

«السلامُ علیکم ایلخانیم!.. بوکون یخشیراغ می سیز ان‌شاءالله؟» دیب سورەب، باریب یاتاغی‌نینگ قپتالی‌ده تیزه چوکیب اوتیردیلر. قاری عظیمی:

«تشویش قیلمەینگ ایلخانیم!.. ان‌شاءالله تیزلیک‌ده ایاغگه توره‌سیز! هلی یاش‌سیز ماشاءالله!» دیب، ایلخان‌نینگ حرکت‌سیز قول‌لریدن توتیب توردی.

«خوش کیلدیز اُستادلریم! سیزلرهم یخشی بیله‌سیزکه، بو حالت‌گه توشگن کسل، باشقه توزەلمەیدی!» دیدی و دوام ایتتی ایلخان:

«اُستادلریم! سیزلردن ایکّی دنیا ده هم راضی و منتدار من! ایسسیغ–ساویغ دیمسدن، ایل و یورتیمیزنینگ هرتورلی یخشی یامان کونلریده چرچەمَس‌دن، ایرینمەسدن و هاریمسدن هردایم یانیمده توردیزلر! اوزیمنی بیلگنیمدن بیری، بیر یول‌نینگ توغری و ایگری بولیشینی مین‌گه کورسەتیب توردیز. تا کوچ و توانیم باریچه، سیزلرنینگ بیرگن مفکوره و مشورەلرینگیز توغریسیده حرکت قیلدیم. بوکونگچه، هر بیر کورسەتگن یولینگیز، ایلیمیز و یورتیمیزنینگ

خیریگه تمام بولگن. رحمتلی بی‌بی آنه‌نگیزنینگ بی‌وقت اُولیشی، آرقه‌سیدن کتته اولوغوارلریمیز و عالملریمیزنینگ اجره‌لیشی، ایندی ایسه، سیره و نوبت مین‌ده. ایل، یورت و توره مسؤولیتی موندن نَری تاکه تیریک‌سیز، سیزلرنینگ بویونینگیزده!.. مین ایل، توره و یورت‌نی سیزلرگه و سیزنی یوجه تینگری تعالی‌گه تاپشیره‌من!» دیب، وصیت قیلدی. شو پیتگچه، ملا خدیم و قاری عظیمی‌نینگ سوزلرینی ایلخانلری ایشیتر ایدی. بیراق بوکون، اولوغوارلر ایلخانلری‌نینگ سونگ سوزلری و وصیتلرینی ایشیتماغ‌گه مجبور ایدی. ایلخان دوام ایتتی:

«اُستادلریم! شرایط کیته–کیت یامان‌لشیب و یورتیمیزنینگ تینچلیگی بوزولیب کیته‌یاتگن! موندن نَری، بو یورت‌نینگ هر تورلی مسؤولیتی سیزدن سوره‌له‌دی. بو ایل و یورت‌نینگ کیله‌جگینی سیزلر تعین قیله‌سیز! منه، مینگلرچه زحمت بیلن مکتب باغیده تیکگن و ایکگن نهال‌لریمیز، بو ییل ایلک میوه‌سینی بیره‌دی. سایه‌نگیزده یورتیمیز، اوز ایلی‌میزدن آیدین و مفید شخصیتلرگه ایگه بولیب قاله‌دی. موندن نَری، شرایط هرقنچه قییند و قتتیغ هم بولسه، ایلک فارغلریمیزنی عالی اوقیش اوچون جونه‌تینگ. مینینگ اوغلیم صادق جان‌نی هم، اوزینگیزدیک معلم بولیشی‌گه تشویق قیلینگ. سیزلردن کیین، کیله‌جگ نسلیمیز معلم‌سیز قالمه‌سین! میندن سونگره ایلخانلیک پُستَگی‌نینگ اوستیده، مینینگ ییریم‌ده اوغلیم یعقوب بای‌نی اوتیرغیزینگ! ایلخانلیک ایشلریگه هرقنچه پیشگن بولسه هم، موندن سونگره‌گی شرایطده خام دیر! مینینگ یانیمده تورگنیزدیک، اوغلیم یعقوب‌نی هم قوللب و یول کورسه‌تیب تورینگ! اگر ایلخانلیک و اربابلیک ایشینی توغری بیرشکل‌ده بجه‌ریب یوروته‌آلمه‌سه، ایلیمیزنینگ باشقه اولوغوارلری بیلن بیرگه، چیپر، عقللی، بیلگی‌لی، ادبلی و توره‌لی بیرکیشی‌نی یورتینگیزگه ایلخان و ارباب تنلب، بیلینی باغلب قویبیرینگ! اُستادلریم، اویغاغ بولینگ و ایلیمیزگه بیلدیرینگ که، تیار و مُجهز بولیب تورسین‌لر. مینینگ بو کسل‌لیک حالیم اوغان دولتی‌نینگ قولاغیگه بارگن بولسه، کافرلرنینگ قنداغ کیریب کیلیشینی بیلمه‌ی قاله‌سیزلر. کوپراغ کوشش قیلینگلرکه ایلیمیز و خلقیمیزدن، بیرکیشی‌نینگ بیله بورنی قانه‌مه‌سین!..» دیب وصیت قیلدی ایلخان، اولوغوار اُستادلر ملا خدیم و قاری عظیمی‌گه. قاری عظیمی و ملا خدیم، ایلخانلری‌نینگ سونگ سوزلری و وصیتلرینی یخشی‌لب تینگلب آلدیلر. تغین:

«حرمتلی ایلخانیم! بیرینچی‌دن دعا قیله‌میزکه تیزراغ ساغلیگیزگه قاویشینگ! بیله‌سیز برچه اولوغلریمیز و بویوکلریمیزنی بیرته-بیرته قولدن بیردیک. بو حساس پیت‌ده، سیزنینگ آره‌میزدن آیریلشینگیزگه اصلاً چیده‌آلمه‌یمیز!» دیدی ملا خدیم.

«بیله‌سیز که، الله‌نینگ تقدیریگه هیچ کیم قرشی کیله‌آلمه‌یدی اُستادلریم! اُولیم بیر حقیقت‌دیر و هر کیم‌نینگ سوراغلب-سُراغی‌گه کیله‌دی! یالغیز سیزلردن ایسته‌گیم شو که، مینینگ اُولیمیم‌ده، کوپ اوزیلیب و قیینه‌لیب زمان تلف قیلمه‌ینگ‌لر! درحال توپارله‌نیب عادی تیریکلیک‌لریزگه قه‌یتینگ! ملاکریم اکه، حاجی عبدالمنان آپردی‌لیک، آچل پهلوان، ملا یادگار حاجی، کیچیک امام‌لیک عبدالله ایشان آخند، یولداش حاجی، صادق بای خانکیلدی، صدیق حاجی، گدامدار حاجی، صمد قریه‌دار، داروپز مدیرکریم، بلبل جنابلری، عبدالرحمان حاجی و باشقه برچه اولوغوارلر مینینگ جنازه‌م دن آیریلمه‌ی توریب، برچه‌نگیزنینگ حضوری بیلن اوغلیم یعقوب بای‌نی ایلیمیز و یورتیمیز باشیده ایلخان و ارباب تنلب قوییینگ‌لر! آرتیق، قولدن بیره‌دیکان کوپ پیتیمیز یوق. کوندن-کونگه، یاووزلر بیرآدیم یقینلشه‌دی. دقتلی و تدبیرلی بولینگ!..» دیدی ایلخان.

ملا خدیم و قاری عظیمی، ایلخان‌نی موندن کوپ تسلی ایتماغ‌نینگ آرتیق ایشگه یره‌مَس‌لیگینی بیلیب آلدیلر. ایکه‌له‌سی، ایلخان‌نینگ حرکت‌سیز ایکّی قولیدن توتیب، ایلخانلری‌نینگ زور آچیلیب قبلگن کوزلریگه، بیر-ایکّی دقیقه انیق-انیق باقتی‌لر. ایکه‌له اُستادنینگ کوزلریدن قیغو و یأس کوز یاشلری تامچی-تامچی یوزلریگه تیزیلیب آقَر ایدی. ایلخان، کوزلرینی آچگنده اُستادلری‌نینگ یوزیده‌گی کوز یاشلرینی کوریب:

«اُستادلریم! سیزلر ایکّی دنیادن خبری بولگن شخصیتلر سیز!.. برچه میزنینگ اصلی یورتیمیز او بیر دنیا ایمَس می؟ هر کیم، زمانی کیلگنده بو امانت دنیادن اصلی یورتیگه کوچه‌دی یو! او بیرگه هم یالغیز ایمَس میز البته. برچه دوستلر و عایله‌میز او بیرده‌لر! اگر مینینگ راحتلیگیم و رضایتیمنی خاهله‌سنگیز، لطفاً یوزینگیزده‌گی کوز یاشلرینی اریتینگ و باشقه اوزیلمه‌ینگ! سیز کوچلی تورینگ که، ایلیمیز، عایله‌م و اینیقسه فرزندلریم هم روحیه‌لرینی یتیرمسین‌لر! بیله‌سیز،

یاووزلر باللب تورگن. اگر که مونچه‌گینه ضعف نقطه‌نگیزنی سیزسه، و یا روحیه‌نگیزنی پریشان کورسه، درحال اوستینگیزگه چوکه‌دی. اویغاغ بولینگ و دشمنلرگه فرصت یره‌تمه‌ینگ!» دیدی ایلخان. آرتیق اُستادلر هم ناچار ایدی. قاری عظیمی: «سیز راحتیزگه قره‌ینگ ایلخانیم!» دیدی و دوام ایتتی: «هیچ بیر وصیت‌ینگیز قولاغیمیزدن چیقمه‌یدی ایلخانیم! مقصد، بیزهم سیزدن ابدیاً راضی میز. حقییزنی بیزگه حلال قیلینگ ایلخانیم!..» دیدی.

«استغفرالله. مینی سیزنینگ اوستیزگه نیمه حقیم بوله‌آله‌دی. اگر هم بار ایسه، حلال بولسین اُستادلریم!..» دیب، جواب قه‌یته‌ردی ایلخان.

«بینه قه‌یتیب کیله‌میز ایلخانیم! سیز استراحت قیلینگ!..» دیدی و خیرلشیب چیقتی‌لر.

ملا خدیم و قاری عظیمی، آغیر–آغیر آدیم باسر ایدی ایلخان‌نینگ اوییدن آیریلگینچه. بویوک و آغیر بیر یوک‌نینگ اوموزلریگه یوکله‌نیلیشی، آچیقچه بیللی بولر ایدی.

یعقوب بای هم، آرتیق بیلر ایدی آته‌سی‌نینگ بو کسل‌لیک یاتاغیدن ساغ توره‌آلمَس‌لیگینی. هرکون اوتگنده، آته‌سی‌نینگ ساغلیگی یامان‌راغ بولیب کیتر ایدی. ییماغ و ایچماغ اشتهاءسی کیسیلیب تاماغدن قالگن ایدی. فقط، آته‌سی‌نینگ عیادتی‌گه کیلگن دوست و قریناشلرنی قرشیلَب، خذمت و حرمت قیلیب جونه‌تر ایدی. بیر دقیقه هم آته‌سی‌نینگ یانیدن آیریلمَس ایدی...

قاری عظیمی آقشام نمازینی قیلیش اوچون مسجدگه بارگنیده، برچه اوندن:

«ایلخانیمیزنینگ ساغلیگی قنداغ دیر قاری صاحب؟ ان‌شاءالله یخشی‌راغ می‌لر؟..» دیب، سوره‌شماغ‌گه باشله‌دی‌لر.

«سلاملری بار برچه‌نگیزگه! هلی جدا هم یخشی‌دیرلر ایلخانیمیز!..» دیب، جواب بیردی قوملرگه قاری عظیمی.

«تینگریم تیزراغ شفا برسین ایلخانیمیزگه! ایلیمیز و یورتیمیزنینگ، ایلخانیمیزگه هلی کوپ احتیاجی بار. بیرآن ایلگری و اَولراغ ایاغگه توریب باشیمیزگه سایه بولسین!..» دیب، دعا قیلدیلر مسجد قومی... آقشام اوقاتینی یەیاتگن ایددی ملا خدیم. بیر آتلیغنینگ کیلیشینی کوریب قالدی تامی‌نینگ پنجره‌سیدن. آتلیغ، شاشیلینچ بیرشکل‌ده ایشیگدن کیرر-کیرمس: «ملا عمکی!.. ملا ابه!..» دیب، هیقیرماغگه باشلەدی. «یعقوب جان! سین می سن بالەم!» دیدی ملاخدیم.

«هه مین من، ملا عمکی! آتەم نینگ حالتلری بیردن یامان بولیب قالدی! تیزراغ کیلینگ!» دیدی و آتینی قەیتەریب کوچه ساری هیدەدی. آرقەسیدن ملا خدیم:

«یعقوب جان!.. سین یولدن قاری صاحب عظیمی‌گه هم خبر بیریب اوتگین!..» دیدی و درحال جیلەگینی آلیب جونەدی.

قاری عظیمی هم خبرنی آلر-اَلمَس، جونەدی و سُولیغ(نفس)نی باریب ایلخان‌نینگ اوییده آلدیلر.

ایلخان، آرتیق سونگ نفسلرینی آلیب بیرەر ایدی. اوغیل‌لری و عیالی بایبچه خاتون هم ایلخان‌نینگ سونگ نفسلریگه شاهد بولماغ اوچون، باش اوچیده تورگن ایدیلر.

قاری عظیمی هم ایلخانی‌گه سونگ بورجینی ادا قیلیش اوچون: «اعوذ بالله و بسم الله» دیب، باشلەدی «یاسین شریف» سورەسینی اوقیماغگه. هلیگەچه، یاسین سورەسی بیتگن یوق ایدی که ایلخان، سیکین کوزینی آچیب تورت یانگه قرەدی و تغین، دوداقلری قیمیلدەتەویردی. برچه بیرلیک‌ده: »اشهد ان لا اله الاالله و اشهد ان محمداً عبده و رسوله» دیب، شهادت کلمەسی اوقیدیلر. کیین، ایلخان یوسف بای‌نینگ مبارک روح قوشی، حق گه توغری اوچیب عرش ملکوتی‌گه یوکسەلدی. همه بیر آغیزدن: «انا لله و انا الیه راجعون» دیدی‌لر.

هر قنچه هم ایلخان، «ییغلەمەینگ!» دیب وصیت قیلگن بولسه هم، فرزندلری و حیات

یولداشی بایبچه خاتون، اوزلرینی آله‌آلمَس‌دن ییغله‌ماغ و فریاد قیلماغگه باشله‌دیلر. قوشنی‌لر خبر تاپتی و دقیقه‌لر اوتمه‌ی توریب، ایلخان‌نینگ اُولوم خبری، یورت بوییچه یایره‌لدی. ایشیتگن برچه تومن اربابلری و اولوغلری، کیچه‌لب ایلخانلری‌نینگ اوییگه توغری چاپتی‌لر.

ملا خدیم، قاری عظیمی و اوغلی یعقوب بای، بایبچه خاتون‌نینگ یوره‌گیده‌گی وداع الاوینی سوندیریش اوچون، کیم آیت و حدیث‌لر بیلن تسلی بیریب فریادینی تیندیردی. یعقوب بای، سونگ کونلرده آرتیق هرنیرسه‌نی بیلر ایدی و آته‌سی‌نینگ آره‌لریدن آیریلیشینی سیزگَن ایدی. شو باعث، جنازه‌گه کیره‌کلی برچه نیرسه‌نی تیارلب قویبیدی. آته‌سی، ابدیت‌گه تامان کوزلرینی قبه‌گن‌دن کیین، یعقوب بای اولوغوار اُستادلر بیلن مشوره قیلدی. آته‌سی‌نینگ وصیتینی ییریگه کیلتوریب، آته‌سیگه سونگ بورجینی ادا قیلماغ ایسته‌دی. و مشوره شوندق فیصله بولدی:

(ایرتانگ وقت‌دن، قویاش یوکسه‌لمه‌ی توریب و هوالر ایسینمه‌سدن، ایلخان‌نینگ جنازه‌سینی اوقیب توپراغگه تاپشیریش!..)

«قاره خبر تیز ایشیتیله‌دی!» دیگن دیک، کیچه‌لب هرتامان‌گه خبر یایره‌لدی. ایشیتگن‌لر، سرپل‌نینگ اوزاغیدن و یقینیدن کیچه تانگ‌آتمَس‌دن یتیب کیلدیلر. کتته امامینگ جامع مسجدی و کینگ چرباغی مخلوق‌دن تولدی و ایرتانگ نمازینی جماعت بیلن اوقیدیلر. نمازدن کیین، ایلخان‌نینگ مبارک جنازه‌سینی غُسل بیریب جنت‌نینگ اوستی‌باشی بولگن کفن کویله‌کلرینی کییدیردیلر. کوچه‌لر، شهر ایچی و کتته امام تیگره‌گی مخلوق‌دن توله ایدی. گویا، مینگ ییل‌لیک کتته امام قبرستانی یاریلیب برچه یاتگن‌لرهم جنازه‌گه قتنه‌شماغ اوچون قبرلریدن چیققن ایدی‌لر. ایلخان‌نینگ تابوتی، خلق‌نینگ اوموزلریگه قولدن–قولده تیگمَس ایدی. بیش دقیقه‌لیک مسافه‌نی بیر ساعت‌گه زور کیلدیلر کتته امام‌نینگ مسجدیگچه. جنازه نمازینی، مولوی محمد عثمان امامت قیلدی. عایله گومیتی(قبرستانی)ده، مرحوم آته‌سی و آنه‌سی‌نینگ قپتالیده دفن ایتتی‌لر. روحلری شاد بولسین!

دفن مراسیمیدن سونگ، کتته امام مسجدی و چرباغی‌ده فاتحه مراسمی آلینیش‌گه باشله‌دی. توش پیتیده اوزاقدن یقیندن کیلگن‌لر اوچون، کتته بیر خیرات بیریلدی.

ملا خدیم و قاری عظیمی، رحمتلی ایلخانلری‌نینگ وصیتینی بیریگه کیلتورماغ اوچون، جنازه و فاتحه مراسمی‌گه قتنه‌شگن برچه اولوغوارلرگه و خلق‌گه، ایلخان‌نینگ سونگی وصیتینی ایتیب بیردی‌لر. اولوغوارلر و آقسقال‌لر، رحمتلی ایلخان‌لری‌نینگ وصیتینی جان و کونگیل بیلن قبول کوریب، خیرات‌دن نَری کتته امام مسجدی‌نینگ کینگ و کتته سُپه‌سی‌نینگ اوستیده، یعقوب بای‌گه رحمتلی آته‌سی‌نینگ مسؤولیتینی و وظیفه‌سینی تاپشیردیلر. ییلکه‌سیگه رحمتلی آته‌سی‌نینگ ایلخانلیک چیکمه‌نینی کییدیریب بیلینی باغله‌دیلر. و برچه خلق، بوکونگچه بوباسی، آته‌سی و آنه‌سی رحمتلی آنه خاتون‌دن قنداغ که حمایه قیلگن بولسه‌لر، یعقوب بای‌نی هم اوشنداغ قوللش‌لریگه اند ایچتی‌لر. آرتیق، یعقوب بای، سرپل‌نینگ هم ایلخانی و هم اربابی ایدی....

طبیعت‌نینگ قندیک بیر شکل‌ده طوفان‌نی اورته‌گه چیقه‌ره‌دیکان و یره‌ته‌دیکان بیر رمزی بولیشینی کیمیلریمیز بیله‌میز. البته‌که طوفان‌نینگ اورته‌گه چیقیشی، تا قنچه ایلگری پیتلردن بویانگه آرقه- آرقه‌ده ییغیلگن بیر انرژی‌نینگ اثری‌دیر. کیین، بیزنینگ شاهد بولیب و جان کوزی بیلن کوره‌آلگن طوفان ایسه فقط‌گینه بیر سونگیچ و نتیجه دیر. شو باعث، الله(ج) تامانیدن بیزگه بیریلگن عقل و میه دیک نعمت‌نینگ سببی هم طوفان‌نینگ اورته‌گه کیلمَس‌دن آلدین کورماغ و تدبیر آلماغ اوچون دیر! آته‌لریمیزنینگ آیتیشیچه: «کندوز تامانیدن چراغینی تیارله‌مه‌گن کیشی، کیچه قرانغوده قالیش‌گه محکوم‌دیر!» دیب، تدبیرنینگ قنچه‌لر مهم و اونوملی بولیشینی آیتیب اوتگن‌لر...

بومرته، سرپل خلقی و اولوغوار شخصیتی‌لری‌نینگ عقل و فراستی سایه‌سیده و اینیقسه، یاش و باتور ایلخان اوغلی ایلخان‌نینگ کوشش و همتی بیلن، خلق درحال اوزلرینی توپارلَب ایشلرینی قالگن ییردن ادامه بیردی‌لر. ایلخان اوغلی ایلخان، اُستادلری ملا خدیم و قاری عظیمی جنابلری‌نینگ یاردمی و مشوره‌سی بیلن، بیر تامان‌دن اوزی کبی باتور ییگیتلرنی، ایل، توره و یورتلرینی قوریماغ اوچون بیر آره‌ده ییغیب سلاح‌لندیردی. مکتبلرینی اوقیب توگه‌تگن ییگیتلرنی و بیگم‌لرنی عالی اوقیش‌گه جونه‌تماغ پلانینی آلدیلر. باشقه باتور ییگیتلرنینگ هر بیرته‌سینی، اوز کوی و قشلاقلریده عسکر و قومندان تعین قیلدیلر....

رحمتلی ایلخان‌نینگ اُولوم خبری کابل دولتی‌نینگ قولاغیگه تیز یتیب باردی. اوغان دولتی، بو خبرنی ایشیتر-ایشیتمَس کیم نیمه تورلی سیوینیشلرینی، قوتلب جشن آلیشلرینی البته‌که تخمین ایته‌آله‌میز. یالغیز، شوندن خبرسیز ایدیلرکه، بیر ایلخان اُولسه یوز ایلخان تیریلر ایدی.

تورکستان‌نینگ باشقه یورتلریده هم یاش و ییگیت باله‌لر، بیل‌لرینی باغلَب یاووگه قرشی تیار بولیب تورگن ایدی.

فاریاب شهریدن محمد رسول پهلوان اوندرلیگی‌ده، برچه یاشلر سلاحلندی. درزاب تومنی‌نینگ یاشلری، قومندان نسیم مهدی‌نینگ اوندرلیگی‌ده بیر آره‌گه کیلدی. شبرغان‌نینگ باتور ییگیتلری، لعل قومندان، عبدالرحمن سرجنگ، زینی پهلوان، حکیم جرمن و باشقه باتورلر، عبدالرشید دوستم اوندرلیگی‌ده اوز بوله‌کلرینی قوردی. آقچه تومنی‌نینگ باتور ییگیتلریگه عاشور پهلوان قومندانلیک قیلرایدی. مزارشریف‌دن عمرقُل خان، اکبرخان قومندان، حاجی حبیب اکه، وهاب خان، شیرعرب، همراه معاون، قومندان مجید روزی اوندرلیگی‌ده مُسلح بولدی. آی‌بیک شهری‌نینگ یاشلری جوره بیک و سمنگانلی احمدخان اوندرلیگی‌ده یورتلرینی قوریش‌گه اند ایچتی‌لر. تخار شهری‌نینگ یاشلری، پیریم‌قُل قومندان، عبدالمطلب بیک و ینگی قلعه‌لیک قومندان حیران، تالقانلی نورالله اداره‌سیده ییغیلدیلر. قندوز شهری‌نینگ باتور ییگیتلری، عبدالروف ابراهیم اوغلی و قومندان نبی گوچلی اوندرلیگی‌ده سلاحلندی. بدخشان شهری‌نینگ باتور و جسور ییگیت‌لری، قومندان فایق، عبدالجبار مُصدق، طاهر بدخشی، و شاعر عبدالجمیل جیحون اوندرلیگی‌ده انسجام بولیب بیل‌لرینی تورت ییردن باغله‌دیلر. بغلان شهری‌نینگ یاشلری و ییگیت‌لری، ملا تاج محمد قومندان، عبدالجبار اسلامی، وکیل شمس الدین‌خان‌نینگ قومندانلیگی‌ده جبهه‌نینگ بیرینچی خطی بولگن بغلان‌ده قوللری ماشه‌ده پهره‌دار ایدی.....

سرپل تومنلری‌نینگ باتور باله‌لری، هر تومن اوز آره‌لریدن بیر کیشینی قومندان سه‌یله‌دی. سید آباد تومنی‌نینگ یاشلری، عبدالمحمد چیریک‌نی قومندان صفتیده تنله‌دی. سیات تومنی، سراج الدین خان‌نی قومندان تعین‌له‌دی. تاغلر تومنی، ملا محمد نور بای و خواللیک تاج محمدخان‌نی قومندان صفتیده بیللرینی باغله‌دیلر. سانچارک تومنلری، سیف الدین خان و غفار پهلوان‌نینگ اداره‌سیگه تاپشیریلدی. شهر مرکزینی، ایلخان اوغلی ایلخان اداره قیله‌ر ایدی. البته، سرپل مرکزی‌نینگ امنیتی و تینچلیگی اززانچه مُهم بولیشی و مسؤولیتی‌نینگ جدا کوپلیگی باعث یخشی بیر تدبیر آلیش شرط ایدی. اوشبو سبب‌دن یاش ایلخان و اولوغوارلرنینگ عقللی و

فراستلی مشوره‌لری‌نینگ نتیجه‌سیده، مرکزده عسکر و قومندان‌نینگ کوپلیگی‌نی اونگ(مهم) کوردیلر. شو اوچون، هر سمت و هر محله‌دن اینگ باتور و قورقمَس بیگیتلرنی قومندان صفتیده تعین قیلدیلر.

سُرخک‌ده یعقوب بای، خارکش‌ده سخی‌داد بای، آسیاباد ده کمال بای، واحد پهلوان و جوره‌بای قومندان تعین بولدی. کیچیک امام‌ده منان قصاب و ظاهر نرّات، آپردی‌ده مولان قومندان و عبدالرحیم خان، رحمت آباد ده نسیم خان، قاضی کینتی‌ده منان، کلتر ده جوره‌انتل تعین بولدی. بیش باغ‌ده فیض قومندان و اسلم قومندان، باغات‌ده نورالله چپاول، گله‌حیطه‌ده عزیز گاودار قومندان صفتی‌ده وظیفه‌لندیریلدی.

سرپل‌نینگ برچه اولوغوارلری و یاش ایلخانی، باتور عسکرلری‌نینگ و جسور قومندانلری‌نینگ سایه‌سیده، خلق‌نی کوچلی و یورت‌نی جدا تینچ حس ایتر ایدیلر. گوزه‌ل سرپل، بو باتور بیگیتلری‌نینگ عزم و جسارتی سایه‌سیده اصلا یاووگه یورت بولمَس ایدی.

البته‌که اوغان دولتی‌نینگ خونخوار غُلام‌لری، تورکستان یورتلری‌نینگ ایلخانلری و باش‌بوغلری‌نینگ طالع‌سیزلیک بیلن آرقه-آرقه‌ده اُولیم خبرینی ایشیتیب، هاولوخیب توپ و تُفنگ‌لرینی قوللریگه آلدی. مینگلرچه شوم پلانلر بیلن تورکستان خلقی‌نینگ قتلِ عامی اوچون جونه‌دیلر. اما شوندن غافل ایدیلرکه، هر شهرده بیرته ایلخان اُولگن و یوزته ایلخان تیریلگن ایدی. آرتیق آلدینگی کبی غفلت‌ده ایمَس ایدیلر. اوغان دولتی‌نینگ ساتیلگن قان‌سیز غُلاملری تونل‌دن تورکستان توپراغیگه اياغ باسَر-باسمَس بیرینچی سباغنی بغلان شهری‌نینگ باتور و قهرمان بیگیت‌لری بیردی. اوغان دولتی تامانیدن هر شهر اوچون اَیری-اَیری غُند و کندک شکلی‌ده مینگلرچه قَسَم بیریلگن قاتل عسکرلر سه‌یله‌ب آلینگن ایدی، بو غُندلر، بولوک‌لر و کندک‌لر هر شهرنینگ کیریشیده تورک ارسلانلری تامانیدن جهنم‌گه یوباریلدی. بار یوق سلاح و مُهماتلری غنیمت آلیندی. البته اوغان دولتی، نیچه ییل آلدینگی تورکستان‌نینگ تخار، قندوز و بدخشان شهرلریده نامردچه قیلگن قتل عام‌لری‌نینگ مثلینی بو مرته، سمنگان، مزارشریف، شبرغان، فاریاب و سرپل‌ده قیلماغ خیالی بیلن یولگه چیققن ایدی‌لر. الله‌نینگ ییر یوزیده‌گی

اُردوسی بولگن تورک ملتی، هرشهرنینگ کیریش ایشیگینی یاووزلریگه قبرستان قیلدی. قاچیب-قوریب اگرکه بیرته-ایکّیته ساغ چیققن بولمەسه، باشقه برچەسی‌نینگ لاشی کونلرچه میندانلـرده سەسیب کیتتی.

اینیقسه، سرپل خلقی‌نینگ قتلِ عامی اوچون قسم ایچیب کیلگن اوغان دولـتـی‌نـیـنـگ جانورلری، تانگ توپ و تُفنگی بیلن سرپل‌نینگ کیریش ایشیگیده، هفتەلرچه اوریشتی و شهرگـه کیرەآلمەدیلر. ایلخان اوغلی ایلخان‌نینگ بویروغی و قومندان مولان‌نینگ قومندەسی بیلن بـاتـور ییگیت‌لر اوغان دولتی‌نینگ کتته و مُجهز بیر فرقەسی‌نینگ تیگرەگینـی قـمـرەب آلـدیـلـر و برچەسینی باشیدەگی خیاللری بیلن جهنم‌گه جونەتی‌لر. قاچماغ ایستەگن بولسه هم، یوللری‌نینگ اُوستیده هیبت بیلن یاتگن ارسلان پنجەسیدن قورتیلمَس ایدی. چونکه، سید آباد تومنی‌نـیـنـگ قوماندانی عبدالمحمد چریک برچه قورقمَس ییگیت‌لری بیلن وظیفه باشیده ایدی . دُشـمـن‌لـر، بیرهفته بوییچه اوریشیب تباه بولدیلر. آرتیق، تورکستان یورتلری، باتور بالەلری‌نینگ سایەسـیـده تینچ و آرام ایدی. موندن کیین هیچ بیر یاووز، تورک ملتی‌نینگ قرشی‌سیـگـه سـلاح بـیـلـن اوریش‌گه جسارت قیلەآلمَس ایدی. تورکلرنینگ بو کوچینی سیزگن اوغان دولتی، ییِنه مکارەلیک قیلیب باشقه یول‌لرنی آختەرماق‌گه باشلەدی. اوغان دولتی مُتفق دوستلری بولگن کافر پاکستـان و ایران بیلن تورکستان‌گه قرشی ینگی پروژەلر ترقەتیش‌گه و بیر سونگرەگی شوم پلانلری‌نینـگ اوستیگه ایشلەماغ‌گه باشلەدیلر....

البته‌که حقیقی بیر مسلمان‌نینگ اینگ مهم مسؤولیتی توغری‌لیک و درست‌لیک بولیب بیرگن سوزینی توتیب قَول و قراریگه صادق قالیش دیر. اینیقسه بو دُرست‌لیک کرکتری تورک ملتی‌نینگ یره‌تیلیشی‌دن بیری جوهریده بار بولیب کیلگن. اگر که ناغه قیلگن بیری بار ایسه، اگرکه اینجیتمیش بولگن بیران کونگیلی بار ایسه، قه‌یته‌دن او کونگیل‌نی آلیش و او کیشی‌دن کیچیریم سوره‌ش یول‌لرینی آخته‌ره‌دی و قیدیره‌دی. ولو که، جان و مالی‌نینگ بهاسیده هم بولسه.

سرپل خلقی‌نینگ، اوغان دولتی‌گه قرشی تخمین ایتگن توشونچه‌لری توغری چیقتی. بویوک ایلخانلری‌نینگ اُولیمیدن کیین اوغان دولتی، سرپل خقلی‌نینگ بو ماتملی کونلرینی فرصت بیلیب کیچ قالمَس و تقل قیلمَس‌دن، تانگ و توپی بیلن تورکستان یورتی و خلقی‌نینگ اوستیگه یوریدی. خلق‌نینگ ساغلام تدبیری توغریسیده و باتور فرزندلری‌نینگ کوچلی ایمان و اراده‌سی‌نینگ سایه‌سیده، برچه یاووزلر آغیز و بورنی سینیب و ینچیلیب هلاک بولدیلر. اوغان دولتی‌گه اونداق بیر سباغ بیریلدی که، قه‌یته‌دن تورکستان یورتلریگه کیرماغ و اینیقسه، تورک ملتی بیلن قه‌یته‌دن یوز–یوزگه و کوز–کوزگه کیلیش‌نینگ خیالینی بیله قوره‌آلمس حالتگه کیلتوردیلر. سرپل خلقی، بو کتته مُصیبت و فلاکتنی باشلریدن نراغ آتیب، دُشمنلرینینگ بیر سونگره‌گی پلانلریگه قرشی کوچلی بیر اراده بیلن حرکت قیلیش‌گه اند ایچیب ظفرلرینی قوتله‌دیلر.

ایلخان اوغلی ایلخان هم، کوندن–کونگه ایلی و یورتی بیلن یخشی‌راغ قه‌ینه‌شیب و کیلگوگه توغری یخشی پروژه‌لر اوستیگه ایشلر ایدی. رحمتلی ایلخان، تیریکلیک چاغلریده مینگلرچه زحمت بیلن کیچه–کندوز دیمَس‌دن، هاریمَس‌دن و چرچه‌مَس‌دن اوز قول‌لری بیلن اساس قویگن و بنیاد ایتگن مکتبلرنینگ، ایلک فارغلرینی کوره‌آلمَس‌دن دنیادن کوچیب کیتتی.

کوپ ایستَر ایدی که، بو باله‌لرنی هم اوز قولی بیلن خـوددی اسماعیل خان، دوکتور واحـدی و دوکتور شرعی کبی عالی اوقیش‌گه ایلتیب قویسه ایدی؛ بیراق، عمری وفا قیلمه‌دی. یـنـه هـم پیت تاپگنیده مکتبلرگه باریب شاگردلرنی عالی اوقیش‌گه تشویق قیلرایدی رحمتلی.

آرتیق رحمتلی ایلخان‌نینگ اوزی بولمه‌سه هم، اولوغوار اُستادلر و اوغلی ایلخان یعقـوب بای بار ایدی. ایکه‌له مکتب منهاج سراج و نسوان لیسه‌لری ایلک فارغلرینی توپلیم‌گه تـقـدیـم ایتتی. بو فراغت باعث، کتته بیر قوتلاو آرقه‌لی جشن آلینیب اوقووچیلرنینگ بیلی باغلـه‌نـدی و تقدیر ایتیلدی. ایلک باش‌ده ملا خدیم، اوغلی محمد نورنینگ قولیدن توتیب میدان‌گه چیقتی:

«ای اولوغ و شانلی ایلیم! منه، مین هم قرریدیم و یاشله‌ندیم! کوپ چیده‌سم، بینـه اون ییل ایاغده توریب معلم‌لیک قیله‌آله‌من. بیراق، کیله‌سی فرزندلریمیزنینگ اوقیش و اورگه‌نیش‌گـه جداهم کوپ احتیاجلری بار! شو باعث، منه مینینگ اوغلیم محمد نورخان، عالـی اوقـیـشـیـنـی معلم‌لیک بابیده اوقیسین. ایرته‌گی کون، مینینگ یوقلیگیم‌نی بو ملت‌گه و بو یـورت‌گـه حـس ایتتیرمه‌سین ان‌شاءالله!» دیدی. برچه خلق تویغوله‌نیب کوز یاشلری بیلن آلقیشله‌دی‌لـر. اونـدن کیین، قاری عظیمی جنابلری‌نینگ فرزندلری آته کریم ذره و اعظم جان، اوغیللری سعید جلایـر، محمد رفیق، حلیم یارقین، شفیع عظیمی، اشرف عظیمی، مسعوده عظیمی‌نی دمیـگـه سـوریـب میدان‌گه چیقتی‌لر.

«منه بولر هم کیله‌سی چاغده قاری عظیمی‌نینگ یوقلیگـی‌نـی بـو یـورت‌گـه حـس ایتتیرمه‌یدی‌لر ان‌شاءالله. بارسین‌لر، هر بیرته‌سی بو ملت‌نینگ و بو یورت‌نینگ احتیاجی بـولـگـن مسلک‌لرگه اُستاد بولیش اوچون عالی اوقیشنی توگه‌تسین‌لر!..» دیدی. بو ایکّی اولوغوارنـیـنـگ اونده‌رلیگی و اُلگولیگی، برچه خلقنی اونچه هم اشتیاق‌گه کیلتورگن ایدی که، هرکیـم خـاهـلـر ایدی اوز فرزندینی یورت اوچون، ایل و تیل اوچون قربان قیلسین. برچه خلق یورت‌سیـورلـیـک، ایل‌سیورلیک و تیل‌سیورلیک تویغولرینی کوز یاشلری بیلن بیر آغیزدن: «بار بـولـیـنـگ اولـوغ اُستادلریمیز! نی موتلی بیزگه که سیز کبی اولوغوارلریمیز بار!..» دیب، آلقیشله‌دیلر. تغین، ایلخان اوغلی ایلخان اوکه‌سی محمد صادق‌نینگ قولیدن توتیب میدان‌گه چیقتی.

«منه اوکه‌م محمد صادق! رحمتلی آته‌م‌نینگ وصیتی اوزره آته‌م‌نینگ آرزولرینی تولدیریش اوچون، ایلی و یورتی‌نینگ فرزندلریگه معلم بولیب خذمت قیله‌دی ان‌شاءالله!» دیدی. یینه آلقیش‌لر یوکسه‌لدی. ایکّی اولوغ انسان‌نینگ و یاش ایلخان‌نینگ بونده‌یین بیر تصمیمی‌دن کیین، مکتبنی توگه‌تکن برچه بیک و بیگم‌لرنینگ باشیگه هم عالی اوقیش عشقی و هوسی توشر ایدی البته. شونده‌یین، حاجی ملا عبدالرحمن، اوغلی عبدالغفار بیانی‌نینگ قولیدن توتیب میدان‌گه چیقتی: «منه مینینگ هم بیر خینه‌لی قوزیم ایل، تیل و یورت اوچون قربان بولسین!» دیدی و آرقه‌سیدن میرزا محمد قاسم برق، قیزی شفیقه دیباج‌نینگ قولیدن توتیب میدان‌گه چیقتی: «منه مینینگ آته قیزیم، بیگم شفیقه‌خان هم عالی اوقیشینی توگه‌تیب، ایرته‌گی کون سرپل و کینگ تورکستان‌نینگ آنه‌خاتونی بولسین! توره‌سیگه، تیلی‌گه و ایلی‌گه خذمت قیلسین!..» دیدی. آرتیدن آسیابادلی سیف الله بای، قیزی بیگم عزیزه‌خان‌نینگ و دوکتور واحدی ایسه قیزی آیخان بیگم‌نینگ قوللریدن توتیب میدان‌گه چیقتی‌لر: «منه بیزنینگ قیزلر هم سینگلی‌لری بیگم شفیقه‌خان بیلن قوشیلیب بارسین و عالی اوقیشلرینی توگه‌تیب بو یورت‌نینگ توره‌سیگه و تیلی‌گه ایگه چیقسین‌لر!» دیدی.

سونگره آرقه–آرقه‌ده، صادق بای خانکیلدی، اوغلی شریف خان‌نی، داروچی ملا کریم، اوغیللری محمد طاهرخان و رشیدخان‌نی، محمد امین بای اوغیللری اسماعیل فکور و محمد صدیق‌نی، عباد بای اوغلی محمد یونس‌نی، ملا یعقوب حاجی اوغلی عبدالله ایرکین‌نی، استاد روزی‌قُل‌خان اوغلی امان الله و جییه‌نی خیر محمد خان عثمانی‌نی، قاری ضیاءالدین خان اوغیللری کمال الدین و جمال الدین‌نی، یولداش حاجی هم آسیابادنینگ چققان باله‌لری ستارخان، سیدعیسی خان، نسیم خان و سید حسام الدین‌نی قولیدن توتیب میدان‌گه چیقتی. شونگه اوخشر فرزندلری مکتب‌نی توگه‌تگن برچه کیشی، اوغیل و قیزلرینی عالی اوقیش اوچون کابل، مزار، هرات، قندهار و باشقه ولایت‌لرگه جونه‌تیش‌گه تصمیم آلدیلر. ایرته‌گی کونده، چاغداش بیر سرپل و خاصتاً چاغداش بیر تورکستان اوچون میه ایریتیش‌لری کیره‌ک ایدی. هر بیرته‌سی اوقیگن فاکولته‌لری‌نینگ و اینیقسه اوز رشته‌لری‌نینگ بیرینچی درجه‌ده توگه‌تیب خذمت باشیگه اوتیشلری یورتلری‌نینگ ضروری احتیاجی ایدی.

ینگی تعلیمی ییل باشلەگن‌دیک هر بیر یاش بیک و بیگم، آتەلری بیلن قوشیلیب باریب، اوقیشلری کیرەک بولگن فاکولتەلریگە آتلرینی یازدیردی. و «بسم الله!» دیب، عالی اوقیش‌گە باشلب قویویردیلر.

یاش ایلخان‌نینگ، آزگینە هم بولسە کونگلی راحتلەدی. چونکە رحمتلی آتەسی‌نینگ، اوکەسی محمد صادق توغریسیدە قیلگن وصیتینی ییریگە کیلتورگن ایدی. یالغیز، اوزی ایسە ایلخانلیک ایشلری بیلن یورت بویلب چاپر ایدی. برچە یشاوچیلرگە قرشی مسؤولیتی‌نی حقّی بیلن ییریگە کیلتوریشنی غایە بیلرایدی. البتەکە ملیت و مذهب اَییرمَس‌دن، حتی مهاجر بولیب سرپل‌دە یشب تورگن نیچە عجم عایلەنینگ هم هر تورلی مسؤولیتی‌دن سورومالی ایدی. آلدینگی ییگیت‌لیک پیتلریدە، عجم عایلەلریدن بیر عایلە بیلن خویشلیک قیلماغچی بولگن بولسە هم، ایکّی اَیری ملت‌نینگ فرقلی تورەلری باعث بو خویشلیک بولمەی قالگن ایدی.

پروانە قیز، هلی هم آتەسی‌نینگ اوییدە ایدی. عمکی‌سی‌نینگ اوغلی، پروانە قیز بیلن تورمیش قوریش اوچون کابل‌دن سرپل تامان کیلەیاتگن‌دە، عرابەلری سالنگ تاغلریدن یومەلب دنیادن اوتگن ایدی. تغین، پروانە هم کیلین بولمەی باشقە ساوچیلریگە رد جواب قەیتەریب توررایدی. یاشی، سَلگینە کتتەراغ بولگن بولسە هم اویدە اوتیریشنی، تورمیش قوریش‌گە ترجیح بیرگن ایدی. ایلخان اوغلی ایلخان:

«آرتیق مین بو یورت‌نینگ برچە یشاوچیلری‌نینگ ایلخانی‌من... هر بیرتەنینگ تینچلیگی و ناموسی مینگە امانت... اُوستەلیک، زمانیدە یریم قویگن و تورکلیگیم‌گە یرەشمگن بیر خطا قیلگن من. البتە، تورەلریمیزگە کورە حرکت قیلدیم و اوز ملتیم‌دن بولگن بیر قیز بیلن تورمیش قوردیم. فقط ایندی ایسە، پروانە هم مینینگ یوزیم‌دن بویداغ قالیب قرریب کیتمەسین. یوقسە، خطا اوستیگە خطا قیلیب، دنیا و آخرتیم‌نی تباە قیلەمن... اگر کە پروانە بیلن تورمیش‌گە چیقسَم، شو باعث بولیب نیچەتە عجم عایلەسی‌نینگ محرمیتینی قازانیب اولرنی توغریدن تمثیل ایتەآلەمن. بیر ایلخان‌گە یرەشگن نیرسە هم شو بولسە کیرەک...» دیب، اوز باشیگە اویلەدی. ایرتە کون، اولوغوار ملا خدیم‌نینگ قاشیگە باریب فکرینی بیان قیلدی. ملاخدیم:

«اُستا خانکیلدی بای اکه‌میز رحمتلی بولدی! قالدیک مین و قاری عظیمی جنابلری!.. مین، قاری عظیمی جنابلری بیلن بیر کوریشیب آله‌ی قه‌نی اولر نیمه دیه‌دی!..» دیب، جواب قه‌یته‌ردی یاش ایلخان‌گه. تغین، ملا خدیم عصر نمازینی ادا قیلگندن کیین، سیکین-سیکیین دوستی قاری عظیمی‌نینگ یانیگه باردی و مسأله‌نی اورته‌گه قویدی. قاری عظیمی جنابلری و ملا خدیم، بو مهم مسأله اوچون هر تامانلمه توشونیب اویلب کوردیلر.

«بو ایش بولیب قالسه، البته‌که توره‌میزگه هیقیری بیر ایش بولیب قاله‌دی! بیراق، شو حساس پیت‌ده، بو عجم‌لر بیلن یقین‌لیک هم جدا مهم!.. بیز عجم‌لر بیلن بونده‌یین مسافه آلیب تورسک، کوندن-کونگه بیزگه قرشی یوره‌کلریگه کین و نفرت آلیب، ایرته‌کی کون بو یورت‌نینگ باشیگه یامان کونلر کیتیره‌بیله‌دیلر؛ دیب اویله‌یمن ملا خدیم اورتاق!..» دیدی قاری عظیمی.

«سیزگه قوشیله‌من حرمتلی قاری صاحب! گرچه مینینگ بیلیشیمچه، بو عجم ملتی هیچ قچان بیزگه دوست بولمه‌یدی. بیراق، کوپراغ دشمن بولیشلریگه هم فرصت بیرمه‌یلیک! قالیویرسه شو پروانه قیز، بیز ملت‌گه ننگ و ناموس دیک بولیب قالگن. مادام یاش ایلخان‌یمیز ایسته‌یدی؛ بیز یینه بیر مرته باره‌میز لالا آغا نینگ قاشیگه!..» دیدی ملا خدیم.

«رحتملی اُستا خانکیلدی بای، اولرنینگ خوی و خصلتی‌دن یخشی‌لب بیلرایدی؛ ایندی ایسه او هم یوق. اوشندن بیری، لالا آغا بیلن باشقه مخاطب هم بولگن یوق من، خدیم صاحب! نیمه دیب باره‌میز؟» دیدی قاری عظیمی.

«منه، اُستانینگ اوغلی صادق بای‌نینگ هم شو عجم‌لر بیلن داد و گرفتی یخشی!.. رحمتلی آته‌سی‌دیک صمیمی بیرآدم. اَیتیب یوبارسک بیزنی ناغه قیلمه‌ی قوشیلیب باره‌دی دیب اویله‌یمن!..» دیدی ملا خدیم.

سونگره صادق بای خانکیلدی‌نی هم بیله‌لریگه آلیب لالا آغانینگ قاشیگه ساوچیلیک گه باردیلر. بو مرته لالا آغا یوق دیمَس‌دن جدا خورسند بولیب قه‌یسی بیر دنگ و دول طلب قیلمَس‌دن:

«سیز قوملردن نیچه کیشینی خبر بیرینگ! آقشام نکاح‌نی باغلب آلیب کیتینگ کیلین‌لرینگیزنی!..» دیب، جونه‌تیب قویویردی ساوچیلرنی. اولوغوارلر، یاش ایلخان‌گه خبرنی یتیشتیردی. یاش ایلخان هم جدا سیوینیب، بیر ایلخان‌گه یره‌شر شکل‌ده محله‌نینگ بویوکلری بیلن شونداغ‌گینه بیر ضیافت آرقه‌لی پروانه بیلن نکاح قیلدی. دعا فاتحه‌دن کیین پروانه‌نی آتیگه میندیریب اویگه کیلدی. پروانه قیز، آرتیق پروانه‌خاتون ایدی. پروانه خاتون، سونگیده تارتگن صبر و چیده‌می‌نینگ مکافاتینی آلیب سیوگن یاریگه قاویشگن ایدی. جداهم بختلی حس ایتر ایدی اوزینی. آرتیق، ایلخان اوغلی ایلخان‌نینگ راست قپتالیده یولدوز خاتون و چپ قوینیده پروانه خاتون بارایدی.

یاش ایلخان، اوغان دولتی‌نینگ هر تورلی خایین پلانلریگه قرشی، ایلی‌نینگ و یورتی‌نینگ ایسن امانلیگی و تینچلیگی اوچون، برچه یشاوچیلر بیلن کیچه- کندوز دیمَس‌دن بیرلیک‌ده حرکت قیلر و تدبیر آلرایدی. عالی اوقیش‌گه جونه‌تگن بیک و بیگم‌لرنینگ سباغلرینی تیزاراغ توگه‌تیب کیلیشینی کوترایدی. چونکه، یورت‌نینگ بوندن سونگره‌گی تشکیلاتی، البته چاغداش بیلیم اورگه‌نگن یاشلرنینگ مسؤولیتی ایدی..... رحمت

بو کتاب‌نینگ آتینی نیگه «تورکستان بیرەمی ایرگنەقون» قویدیم؟

شو بیر گرچک‌دیر که، بیز تورک ملتي‌نینگ یاووزلری اززانچه کوپ‌دیر. یاووزلریمیز، بیزني اوریش میدانلریده ییڭگالمه‌گینچه بیزگه قرشي یوره‌کلریده بولگن کین و شوم پلانلریني باشقه یوللردن عمل‌گه آشیریش‌گه اوریندیلر و هلي هم اورینماغده‌لر. بو نامردچه پلانلریگه، توغریسی اززانچه موفق هم بولگن‌لر. تیلیمیزنینگ اعتبارینی کم‌سیتیش و یوقاتیش، مدنیتیمیزنی ایسه بیر مکر و حیله بیلن اوز آتلریگه آتله‌نتیریش، تاریخیمیزنینگ اوستیني یاپیب اثرلریمیزنی و بیلیم شخصیتلریمیزنی اویدیریغ یالغانلر بیلن یاغلب خوددی اوزلرینیکی‌دیک دنیاگه تانیتماق و شونگه اوخشر کیم شوم پلانلریگه هلي هم دوام بیرماقده‌لر.

بولردن بیرته‌سی ایسه بیز تورک ملتي‌نینگ بیرلیک و برابرلیک سمبولي بولگن **«ایرگنەقون»** دیر. اجدادیمیز، اسلام‌دن آلدین و اسلام‌دن کیین هم ایرگنەقون‌ني بیر «بیرەم» دیب قوتلر ایدیلر. تورک ملتي‌نینگ بو قوتلوغ بیرەم‌لری‌نینگ مرکزي بیرینچي‌دن اوتوکینت بوزقیرلریگه قوتله‌نسه هم، اسلام‌نینگ حاکمیت چاغیده فرغانه‌گه؛ کیین خراسان جغرافیه‌سیده تورکستان‌نینگ بلخ شهریگه تاشینگن.

بیلیم و علمی ماخذ دیگن‌ده، بیز هردایم خارجی مفکوره‌لرنی توغری و ناتوغری بولیشی‌گه باقمَس‌دن قیناق کورسه‌تیش‌گه مَیل‌لی میز. حال‌بوکه، اولرهم تخمین‌لر اوستیدن فکر یوریتیب منطق‌گه ماس تیزلر اویوشتیریب خلق‌گه تقدیم ایته‌دی خلاص. کیلینگ، منطق‌گه ماس بیر فکر بولگن قوییده‌گی مینینگ شخصی تیزیم‌گه هم اعتبار بیرینگ!

۱. ایرگنەقون یاغاجی (اوزون و کتته چوپ) دەگی رنگارنگ قُماش‌لر نیمه معنا تاشیەدی؟

۲. بیر و یا ایکّی کیشی خاهله‌سه بو چوپ‌نی قولَەی بیرشکل‌ده تیکله‌شتیره بیلر ایکن، نیمه اوچون اونلرچه کیشی ایپلر بیلن باغلب هر چیتکه‌سیدن تارتیب تیکله‌شتیره‌دیلر؟

۳. بو توره، نیگه بیرینچي‌دن بلخده تغین باشقه شهرلرده قوتله‌نه‌دی؟

شونداق که ایرگنەقون بیرەمی کوکلم فصلی‌نینگ باشیده بولیب اوته‌دی؛ اوشه چاغ‌نینگ غربی تجارلری ایپک یولیدن اوته‌دیکان پیتلریده آته‌لریمیزنینگ کوک-کوکلم گُللگن سایلرده قوتلاولر بیلن اِیلنگنلرینی کورگینچه، سیاحت نامه‌لریده اوزلریچه New rose ینگی گل و یا ینگی گل آچگن پیت دیب ایسده‌لیک دفترلریگه یازگن بولسه‌لر کیره‌ک... کیین، هر فرصت‌دن قرشی‌میزگه ایش آلگن پارس‌لر، بو مدنیتیمیزني هم اوزلریگه اختصاص بیریش اوچون، یالغیز سیس باقیمدن آزگینه اویوشگني و مناسبلیگی باعث غربی‌لردن تقلیداً، ایرگنەقون بیرەمی‌نی new rose ییریده، فکریمچه «نوروز» دیب اوزلریگه کوره پارسچه‌لەشتیرگن‌لر. تغین خوددي تازه‌دن «الف» نی اورگەنگن باله‌لر کبی مینگ بیر ییرگه، تخته‌گه، دیوارگه، توپراغ‌گه و تاش‌گه، خلاصه هر ییرگه یازیب و چتتیلب، ایرگنەقون بیرەمینی «نوروز» دیب دنیا خلقی‌گه یوتتیرماغده اورینگن‌لر. سونگره‌لر، بینه غربی‌لرنینگ (new rose) اصطلاحینی گرچَک معناسیگه اوزگرتیریب (گل سرخ) دیماغگه غیرت قیلگن بولسه‌لر هم، کوپ رونق تاپمه‌گن. تغین، هم اصلی آتی بولگن «**ایرگنەقون بیرەمی‌نی**» و غربی‌لرنینگ (New rose) اصطلاحی‌دن مُرکب بیر آت تشکیل بیرماغچی بولیب آتینی (میلهٔ گل سرخ) دیب آتلندیرماغ ایسته‌دیلر که مونگه برچه‌میز شاهد میز. باقتی‌لرکه بو آت هم قیزیق ایمَس، قه‌یته‌دن «نوروز» دیماغگه باشله‌دیلر... فقط نیمه قیلسه‌لر قیلسین، تمام معناسی بیلن بیزگه عاید بولگن بو توره‌نینگ آتی «**ایرگنەقون بیرەمی**» دیر. بیز هم «ایرگنەقون بیرەمی» دیب بیله‌یلیک. بو ایرگنەقون بیرەمی پارسلرنینگ توشونگنیدیک، کیچه یتتی (۷) تور میوه‌نی سووگه یبیتیب ایرتانگ ییماغ بیلن خلاصه بولەدیگان‌دیک بسیط بیر نیرسه ایمَس. بلکیم بوتون توره‌سی و قاعده‌سی بیلن قیرق (۴۰) کیچه- کوندوز سورگن النگه‌لی بیر ایرگنەقون بیرەمی دن بحث ایته‌میز.

کیله‌یلیک اصلی سوراغیمیزگه: ایرگنەقون یاغاجی (اوزون و کتته چوپ) نیمه معنا تاشیه‌دی؟ و بونگه بغله‌نگن رنگارنگ قماشلرنینگ سرّی نیمه؟ بو یاغچنی کوتاریب تیکله‌شتیرماغ اونچه قییند بولمَس‌لیگی انیق ایکن، نیمه اوچون تیکله‌شتیریش شکلی فرقلی؟ کبی سوراغلریمیزنینگ جوابی‌گه.

بیز تورک ملتی، اونلرچه اوروغ بولیب هر منطقه‌ده بیرلیک‌ده یشه‌ماغده میز. هر قنچه بیرلیک‌ده یشه‌سک هم، هر اوروغ‌نینگ اوزیگه خاص بیرقی بوله‌دی. خوددی بوکونگی تورکی دولتلری‌نینگ فرقلی–فرقلی بیرقی بولیشی‌دیک. ایرگنەقون بیرەمی برچه تورک اوروغلرنینگ اورتاق میراثی و بیرەمی بولیش اوچون بیرگه قوتله‌ر ایدیلر. اوشبو کونده، بوتون اوروغ‌لری‌نینگ خان‌لری بیر آره‌گه کیلیب کتته و اوزون بیر چوپ‌گه بیرق‌لرینی بغله‌ر ایدیلر. **ایرگنەقون بیرەمی**‌گه خاص توقیلگن بیرق‌لرنینگ اوزون ایپی بوله‌ر ایدی. هر اوروغ‌نینگ ایلخانی، بیرینچی‌دن بیرق‌نینگ اوزینی چوپ‌نینگ اوچیگه یخشی تارتیب بغله‌گن‌دن کیین، اونلرچه قولاچ اوزونلیگی‌ده بولگن بیرق ایپی‌نینگ اوچینی شونداغ قویر ایدی. برچه اوروغ‌نینگ ایلخانلری اوز بیرق‌لرینی بغله‌گندن کیین هر اوروغ‌نینگ ایلخانی، سرقیب تورگن بیرق ایپلریدن توتیب استه–استه بیرلیک و برابرلیک بیرقی‌نینگ چوپینی کوتاریب تیکر ایدی قوتلاو میدانی‌نینگ اورته‌سیده. مرکزده‌گی ایرگنەقون بیرەمی‌گه قتنه‌شه‌آلمه‌گن تورک اوروغلرنینگ کوچبه‌لری یشب تورگن منطقه‌لریده یینه شوندیک بیر آره‌گه کیلیب بیرلیک و برابرلیک بیرق‌لرینی کوتاریب ایرگنەقون بیرەم‌لرینی قوتله‌ر ایدیلر. فقط بو توره، تورک ملتی‌نینگ ایاغ باسگنی هر ییرده یشه‌نیر ایدی. باشقه برچه اولکه‌لرده هلی هم اوشبو ایرگنەقون بیرەمی میدانلرده قوتله‌نر ایکن؛ یالغیز، خراسان جغرافیه‌سیده سلطنت سوره‌یاتگن سلطان حسین بایقرانینگ چاغیده، بو توره‌نینگ قوتله‌ش مرکزی فرغانه‌دن بلخ شهریده اعمار ایتیلگن روضه شریف‌نینگ صحنی‌گه تاشیندی. شونده‌یین قوتلاونینگ مرکزی بلخ دیاریده‌گی روضه شریف زیارتی بولگینچه، بلخ تیگره‌گیده‌گی شهرلرنینگ اوروغ‌لری هم بو بیرلیک و برابرلیک بیرقی‌نی، ایرگنەقون تیپه‌لریگه و میدانلریگه تیکیشدن وازکیچیب آرتیق منطقه‌لریده‌گی زیارتگاه‌لرده تیکیش‌گه باشله‌دیلر. اوشندن بوکونگچه تورکستان بویلب ایرگنەقون بیرەمی اول مزارشریف مرکزیده، تغین باشقه شهرلرنینگ مشهور زیارتلریده قوتله‌نیب

اوتەدی. بیراق، بیرەم‌نینگ قوتلاولری و توره اویونلری بینه هم ایسکی قوتلاو میدانلریده و تیپەلریده بولیب اوتەدی.

بو کتابیم‌نی، برچه تورک اوروغلری‌نینگ دنیا بویلَب بیرلیک و برابرلیکلری‌نینگ قەیتەباش‌دن جانلەنیشینی ایستەب، اینیقسه گوزەل یورتیمیز تورکستان‌نینگ ایرکین‌لیگینی آرزو قیلیب، ارمغان ایتەمن!

امین الله نایل خانکیلدی

facebook

M.h. Yarqin, 10 yeni fotoğraf ekledi.

02 Ekim ·

* افغانستان اؤزبېک بدیعی نثری ترماغیده قووانچلی ینگلیک
*
حرمتلی اؤقووچیلر، نېچه ییل بورون "افغانستان اؤزبېک بدیعی نثری کورونولوژیسی" موضوع سی تحقیق قیلینیب، قؤلگه کیریتیلگن معلوماتلر و اؤرنکلر عنوانلری مقاله شکلیده نشر قیلینگن اېدی.
تېکشیرولرکه کؤره اوشبو آقیم بیرینچی قتله تانیقلی یازووچی استاد رحیم ابراهیم قلمی بیلن یازیلگن "الوان توگون" آتلی داستان/حکایه بیلن هجری 1361ییلی (فاریاب کوندەلیگی، 22-سان) باشلنگن اېکن. مطبوعاتده باسیلگن ایکینچی داستان "قرضدار" آتلی بؤلیب، یازووچی محمد یوسف روانیار قلمیده 1362 ییلی(یولدوز جریدەسی، 16-حمل سانی) یازیلگن اېکن.
شونینگدېک، مقاله ده بدیعی نثرنینگ قیسقه داستان/حکایه، طنز، نمایشنامه، اوچرک،... کبی تورلی اؤرنکلری و یازووچیلری تانیتیلیب، دېیرلی برچه اؤرنکلرنینگ اوزون رویخطی هم بېریلگن اېدی.
مقاله سؤنگگیده، افغانستان بدیعی نثری اؤته قشاقلیگی، یازووچیلرنینگ سناقلی و جدا آز اېکنی، اینیقسه اوشبو ترماغده حالی "رمان" کبی ییریک اثرلر یرمتیلمەگنلیگی گه هم ایما قیلینیب، اوشبو "بؤش" قالگن اؤرین هم تېز اره ده قلمکشلریمیز ارقەلی تؤلدیریلیش گه ایستک بیلدیریلگن اېدی.
سېویملی تیلداشلر و بدیعی نثر علاقه مندلری،
منه اؤشه ایستلگن آرزولر عملگه آشیب، افغانستان اؤزبېک بدیعی نثر ترماغیده، بیز ییریک اؤرنک بؤلیش "رمان" یره تیلیشی گه هم گواه بؤلدیک. بو بیز اوچون جدا قووانچلی بدیعی حادثه، البته.
استعدادلی یازووچی و شاعر جناب داکتر امین الله نایل خانکېلدی، بیر نېچه آی بورون مېنگه نامه یازیب، "تورکستان بیرەمی-اېرگنکون" آتلی رمان یازگنلیکلرینی خبر بېرگن اېدی. او کیشی "رمان"نی مېنگه ییباریشی و اونی کؤریب چیقیب، او حقده فکر و ملاحظه لر بیلدیریشیم نی التماس قیلگن اېدی.
"تورکستان بیرەمی-اېرگنکون" بیر قیسقه کیریش و 20 بؤلیمدن عبارت قسماً تاریخی "رمان" بؤلیب، اونینگ اساسی حادثەلری سرپل ده و طبیعی حالتده مرکزی قهرمانلری نینگ دېیرلی برچەسی شو یېرنینگ خلقیدن دیر. "رمان" حقیده علمی نقد نقطه نظردن فکر بیلدیریش، حالی اېرته.